

Ορεινές περιοχές μεγάλων μεσογειακών νήσων

Ευρωπαϊκές προκλήσεις, εθνικές και περιφερειακές
πολιτικές και τοπικοί μηχανισμοί

Έκδοση: Δημήτρης Γούσιος, Δήμητρα Γάκη, Alice Garnier & François Lerin

“

**Ευρωπαϊκό Συνέδριο
Τρόοδος -Κύπρος**

*οργανωμένο υπό την αιγίδα του Προέδρου
της Κυπριακής Δημοκρατίας*

28 - 31 Ιανουάριος 2020

”

Ευρωπαϊκό Συνέδριο Τροόδους -Κύπρος

Το βιβλίο είναι ελεύθερα προσβάσιμο και διατίθεται σε τρεις γλώσσες: γαλλικά, αγγλικά και ελληνικά, στους ακόλουθους συνδέσμους: <https://www.press.uth.gr/>; <http://www.courrierdelaplanete.org/>; <http://papadourisfoundation.org>; <https://mountmedinstitute.com>

Δωρεάν αντίγραφα διατίθενται στο Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στο Βόλο στη διεύθυνση: rurlab@uth.gr

Σχεδιάστηκε και επιμελήθηκε από το Δημήτρη Γούσιο και τη Δήμητρα Γάκη, στελέχη του Εργαστηρίου Αγροτικού Χώρου, της Πολυτεχνικής Σχολής, του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στο Βόλο και από την Alice Garnier και τον Francois Lerin μέλη της μη κυβερνητικής οργάνωσης Διεθνή Ένωση για την Ανάπτυξη του Αγροπεριβάλλοντος AIDA, Combaillaux, Γαλλία.

Η μακέτα προτάθηκε από την Alice Garnier και τον Francois Lerin και σε αυτή ανέπτυξαν τη γαλλική έκδοση που χρησίμευσε ως βάση για την αγγλική και ελληνική έκδοση. Ο Δημήτρης Γούσιος και η Δήμητρα Γάκη διασφάλισαν τη συνεργασία με τις κυπριακές αρχές και ιδρύματα που υποστηρίζουν τη δημοσίευση αυτών των πρακτικών.

Η ομάδα συνολικά ανέλαβε την επαφή με τους συγγραφείς, τη διόρθωση και την επιμέλεια των κειμένων και του βιβλίου στις τρεις γλώσσες, καθώς και την παρακολούθηση της εκτύπωσης.

Η μετάφραση στα Αγγλικά πραγματοποιήθηκε από την Χλόη Gaille και στα Ελληνικά από τους Δήμητρα Γάκη, Νίκο Πουτσιάκα, Σεραφείμ Φελέκη.

• **Copyright:** Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, 2023

ISBN 978-960-9439- 85-5

Πανεπιστημιακές
Εκδόσεις Θεσσαλίας

Παgasών 99 - Κωνσταντά
383 333 Βόλος
Τηλ.: 24210 41842, 74763
<http://press.uth.gr>
e-mail: press@uth.gr

Αναφορά :

Γούσιος Δ., Γάκη Δ., Garnier A., Lerin F. (Επιμέλεια) *Ορεινές περιοχές μεγάλων μεσογειακών νήσων. ευρωπαϊκές προκλήσεις, εθνικές και περιφερειακές πολιτικές και τοπικοί μηχανισμοί. Ευρωπαϊκό Συνέδριο Τροόδους –Κύπρος, 28-31 Ιανουάριος 2020. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Βόλος, Ελλάδα. Ιανουάριος 2023. 136 σελίδες.*

Πρόλογος

Είναι με ιδιαίτερη χαρά που προλογίζω την παρούσα έκδοση, η οποία συγκεντρώνει στις σελίδες της τα πρακτικά του Ευρωπαϊκού Συνεδρίου «Ορεινές περιοχές μεγάλων μεσογειακών νήσων: ευρωπαϊκές προκλήσεις, εθνικές και περιφερειακές πολιτικές και τοπικοί μηχανισμοί», το οποίο πραγματοποιήθηκε στην Κύπρο τον Φεβρουάριο του 2020.

Το υψηλό ενδιαφέρον και η συμμετοχή στο Συνέδριο ακαδημαϊκών και εξειδικευμένων οργανισμών διεθνούς εμβέλειας, τονίζουν τη σημασία της διεπιστημονικής αυτής διοργάνωσης, αποτελώντας παράλληλα έμπρακτη αναγνώριση του έργου που έχει επιτελέσει η Κύπρος για την αναζωογόνηση των ορεινών της κοινοτήτων.

Αναγνωρίζοντας αφενός το συνεπαγόμενο και πολυδιάστατο υψηλό πολιτισμικό, οικονομικό και κοινωνικό κόστος της εγκατάλειψης των ορεινών περιοχών και αφετέρου τις αξίες, τη δυναμική και τις προοπτικές ανάπτυξης τους, η Κυβέρνηση αποφάσισε να παρέμβει ουσιαστικά υπέρ της αναγέννησης των εν λόγω περιοχών.

Προς την κατεύθυνση αυτή, ακολουθώντας τις υποδείξεις του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και τις ευρωπαϊκές πολιτικές, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη βέλτιστες πρακτικές και πρωτοβουλίες των νήσων της Μεσογείου και άλλων χωρών για την αειφόρο και ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών τους περιοχών, η Κυπριακή Δημοκρατία υιοθέτησε τη δική της ειδικά διαμορφωμένη, Ολοκληρωμένη Πολιτική Ανάπτυξης για την Ορεινή Κύπρο το 2018.

Απόφαση η οποία οδήγησε στην εκπόνηση της Εθνικής Στρατηγικής Ανάπτυξης Ορεινών Κοινοτήτων, σηματοδοτώντας στο πλαίσιο αυτό, την απαρχή μιας νέας εποχής για τις ορεινές κοινότητες, και ως εκ τούτου την αναβίωση των ορεινών χωριών της οροσειράς Τροόδους.

Μέσω της εφαρμογής της Στρατηγικής, ως ακριβώς και ο στόχος μας, οι ορεινές περιοχές συγκροτούνται, αντιμετωπίζονται και υποστηρίζονται ως μία ενιαία αναπτυξιακή οντότητα, καθιστώντας υπό το πρίσμα αυτό την Ορεινή Κύπρο ελκυστικό τόπο κατοικίας και δραστηριοποίησης.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η Στρατηγική, υιοθετώντας τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης, εναρμονίζει τις τρεις μεγάλες διαστάσεις της ανθρώπινης δράσης: την οικονομία, τον κοινωνικό ιστό και το περιβάλλον.

Ο όλος σχεδιασμός για τις ορεινές περιοχές με ορίζοντα υλοποίησης το 2030, αριθμεί πέραν των 300 δράσεων, συνολικού προϋπολογισμού 400 εκατομμυρίων ευρώ, με αρκετά εκ των έργων που περιλαμβάνει να βρίσκονται σε εξέλιξη.

Προς τούτο, θα ήθελα να εκφράσω τις ευγνώμονες ευχαριστίες μου στον κύριο Γιαννάκη Παπαδούρη για την ευγενική δωρεά του Ιδρύματος Γιαννάκη Παπαδούρη, όσον αφορά την εκπόνηση της Εθνικής Στρατηγικής Ανάπτυξης Ορεινών Κοινοτήτων αλλά και την προσφορά του ως πρώτου Επιτρόπου Ανάπτυξης Ορεινών Κοινοτήτων.

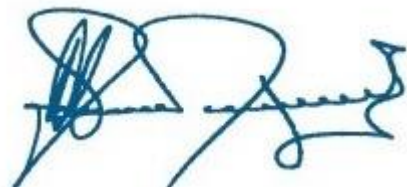
Ιδιαίτερης σημασίας προς την υλοποίηση όλων των δράσεων και των πολιτικών που δίνουν νέα δυναμική στις ορεινές κοινότητες, είναι η αγαστή συνεργασία του νυν Επιτρόπου κύριου Κώστα Χαμπιαούρη και αρμόδιων φορέων μαζί με τα Κοινοτικά Συμβούλια των εν λόγω περιοχών.

Στο πλαίσιο αυτό και δεδομένης της βούλησης που διαθέτουμε, θέλω να τονίσω είναι ότι θα συνεχίσουμε με την ίδια αποφασιστικότητα να υλοποιούμε την Εθνική Στρατηγική για τις ορεινές κοινότητες, η οποία εντός του 2021 θα επεκταθεί στις επαρχίες Λεμεσού, Λάρνακας και Πάφου, εμπλουτίζοντας την με νέες αλληλοσυμπληρούμενες και παραγωγικές δράσεις και πολιτικές, προωθώντας παράλληλα άλλα σημαντικά αναπτυξιακά έργα.

Είμαι απολύτως βέβαιος ότι μέσα από τη συνεργασία όλων των αρμόδιων φορέων, καθώς επίσης και την ανάπτυξη συνεργειών συγκρίσιμων μ' αυτές του Συνεδρίου, θα μπορέσουμε να πετύχουμε την προστασία και την ορθολογική ανάπτυξη των ορεινών μας περιοχών, αναδεικνύοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους προς όφελος τόσο των κατοίκων όσο και του τόπου μας.

Η Εξοχήτά του, ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας

Νίκος Αναστασιάδης

Περιεχόμενα

Έναρξη	11
Χαιρετισμός του Προέδρου της Δημοκρατίας κυρίου Νίκου Αναστασιάδη	13
Ένα Ευρωπαϊκό Συνέδριο για τις νησιωτικές ορεινές περιοχές της Μεσογείου. Δημήτρης Γούσιος, François Lerin	15
Παρουσίαση & πρόγραμμα Συνεδρίου	21
Παρουσίαση συνεδρίου	23
Πρόγραμμα	26
Παρουσιάσεις	33
Εδαφικές προκλήσεις για τις ορεινές περιοχές της Ευρώπης. Laurent Rieutort	35
Ο γαλλικός νόμος για τις ορεινές περιοχές: ο πρωτοπόρος χαρακτήρας του και ο σημερινός αντίκτυπός του. René Souchon	40
Περιφερειακή προοπτική της ορεινής πολιτικής. Μαθήματα από την εφαρμογή στην Αυστρία. Thomas Dax	44
Η περιφερειακή διάσταση της ισπανικής πολιτικής για το βουνό. Η περίπτωση της Γαλικίας. Rubén Lois-González	48
Συνεργασία σε ορεινές περιοχές. Διασυνοριακή συνεργασία στα Πυρηναία. Jean-Louis Valls	51
Το δίκτυο Euromontana και η στρατηγική του: γιατί είναι ενδιαφέρον για τους ορεινούς να συνεργαστούν; Marie Clotteau, Juanan Gutierrez	54
Ο εδαφικός πόρος. Μια ευκαιρία για την τοπική ανάπτυξη. Bernard Pecqueur	57
Ανάπτυξη και χωρικός και περιβαλλοντικός σχεδιασμός ορεινών περιοχών στη Μεσόγειο. Το βουνό, μεταξύ νησιωτικότητας και υψομέτρου. Ηλίας Μπεριάτος	59
Αγκύρωση του τουρισμού στα βουνά και ενσωμάτωση σε διεθνή δίκτυα. Mari Oiry Varacca	62
Καταστήστε το βουνό υπολογίσιμο. Σήματα ποιότητας και εσωτερικοποίηση της αξίας των προϊόντων. Geneviève Teil	65
Έγγεια διακυβεύματα στα νησιωτικά βουνά της Μεσογείου. Jean Christophe Paoli	69
Κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία (ΚΑΛΟ) και κοινωνικοοικονομική συνοχή των ορεινών κοινοτήτων. Θεοδοσία Ανθοπούλου	72
Αποτελεσματική διαχείριση περιοχών Natura 2000: ένα εργαλείο για την αειφόρο ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Φώτιος Παπούλιας	77

Εξέλιξη της σχέσης γεωργίας / περιβάλλοντος. Για την κατασκευή εδαφικών στρατηγικών διακυβευμάτων της Μεσογείου. <i>François Lerin, Claire Bernard</i>	79
Κλιματικές τάσεις, μεταβλητότητα και ακραίες καταστάσεις στην περιοχή της Μεσογείου. <i>Monia Santini</i>	83
Οικολογικό σήμα: ιδέα και πράξη. Το Εθνικό Πάρκο Σαμαριάς (Κρήτη). <i>Πέτρος Λυμπεράκης</i>	88
Εδαφική μηχανευτική και Διακυβέρνηση. Ορεινές περιοχές των μεγάλων νησιών της Μεσογείου. <i>Sylvie Lardon</i>	91
Συμμετοχικές δυναμικές έξυπνων χωριών. <i>Marjorie Jouen</i>	95
Ποιοτικός χαρακτηρισμός προϊόντων και συστήματα συμμετοχικής εγγύησης. <i>Dominique Barjolle</i>	97
Οι ορεινές περιοχές της Σαρδηνίας. Το διακύβευμα της εναρμόνισης της ποιμενικής δραστηριότητας, της ποιότητας των γαλακτοκομικών προϊόντων και του σεβασμού στο περιβάλλον. <i>Andrea Cabiddu, Mauro Decandia, Jean Cristophe Paoli, Giovanni Molle</i>	103
Καινοτόμες προσεγγίσεις στην αγροοικολογική διαχείριση συστημάτων υψηλής φυσικής αξίας. Η περίπτωση του όρους Τροόδους στην Κύπρο. <i>Γεώργιος Βλάχος</i>	106
Προσεγγίσεις και πρακτικές διαχείρισης αγρο-οικοσυστημάτων στην Κύπρο. <i>Μενέλαος Σταυρινίδης</i>	108
Περιθώριοποιημένοι τόποι, χώροι επιβεβαίωσης της συλλογικής νοημοσύνης; <i>Pierre-Antoine Landel</i>	111
Προσδοκίες για τη συζήτηση επί της ευρωπαϊκής μεταρρύθμισης για μελλοντικές ορεινές πολιτικές. <i>Thomas Dax</i>	114
Ποιες μέθοδοι για την αντιμετώπιση των προκλήσεων των βουνών των μεγάλων νησιών της Μεσογείου? <i>Laurent Rieutort</i>	118
Διακυβέρνηση και τουριστική διαφοροποίηση στα Espaces Valéens στις Άλπεις. <i>Emmanuelle George, Coralie Achin</i>	122
Συμπέρασμα	127
« Διακήρυξη του Τροόδους » υπόψη της Κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας	129

1

Έναρξη

Χαιρετισμός του Προέδρου της Δημοκρατίας κυρίου Νίκου Αναστασιάδη

Ευρωπαϊκό Συνέδριο: «Ορεινές περιοχές μεγάλων μεσογειακών νήσων: ευρωπαϊκές προκλήσεις, εθνικές και περιφερειακές πολιτικές και τοπικοί μηχανισμοί»
Τρίτη, 28 Ιανουαρίου 2019, Προεδρικό Μέγαρο, Λευκωσία

Φίλες και φίλοι,

Είναι με ιδιαίτερη χαρά, που σας υποδέχομαι σήμερα στο Προεδρικό Μέγαρο, στην έναρξη των εργασιών του Ευρωπαϊκού Συνεδρίου «Ορεινές περιοχές μεγάλων μεσογειακών νήσων: ευρωπαϊκές προκλήσεις, εθνικές και περιφερειακές πολιτικές και τοπικοί μηχανισμοί».

Το υψηλό ενδιαφέρον και η συμμετοχή στο Συνέδριο ακαδημαϊκών προσωπικοτήτων και εξειδικευμένων οργανισμών διεθνούς εμβέλειας, τονίζει τη σημασία της διεπιστημονικής αυτής διοργάνωσης, αποτελώντας παράλληλα έμπρακτη αναγνώριση του έργου που έχει επιτελέσει η Κύπρος για την αναγέννηση των ορεινών της κοινοτήτων.

Αναντίλεκτα οι ορεινές περιοχές ολόκληρου του πλανήτη αποτελούν υψίστης σπουδαιότητας και βαρύτητας σημεία για την ανθρώπινη ύπαρξη, αφού συγκεντρώνουν τα περισσότερα αποθέματα γλυκού νερού της Γης, είναι εστίες πλούσιας βιοποικιλότητας, δημοφιλείς προορισμοί για αναψυχή και τουρισμό, αλλά και τόποι σημαντικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ωστόσο, οι ορεινές περιοχές είναι σήμερα άκρως ευάλωτες σε πληθώρα φυσικών και ανθρωπογενών κινδύνων οι οποίοι, μεταξύ άλλων, συνοψίζονται στην κλιματική αλλαγή, τα έντονα καιρικά φαινόμενα, τις πυρκαγιές, τη διάβρωση του εδάφους, τις αλλαγές των χρήσεων γης, την εντατικοποίηση της ορεινής γεωργίας, τη μη ορθολογική κατασκευή μεγάλων τεχνικών έργων.

Κίνδυνοι οι οποίοι στο σύνολό τους υποβαθμίζουν το φυσικό περιβάλλον των ορεινών περιοχών, φθείρουν τις φυσικές τους ομορφιές και επηρεάζουν τη διαθεσιμότητα φυσικών πόρων και άλλων αγαθών στον άνθρωπο.

Στο πλαίσιο αυτό και λαμβάνοντας υπόψη ότι οι επιπτώσεις που προκύπτουν για το οικοσύστημα των ορεινών περιοχών είναι στις πλείστες περιπτώσεις μη αναστρέψιμες, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη της προστασίας και της ορθολογικής τους ανάπτυξης.

Αναγκαιότητα η οποία υπογραμμίστηκε στην Παγκόσμια «Ατζέντα 21» στη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, το 1992, ως επίσης το 1998 στην Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, όπου σε σχετικό ψήφισμά αποφασίστηκε η καθιέρωση του έτους 2002 ως Διεθνούς Έτους των Βουνών.

Έκτοτε και προς την κατεύθυνση αυτή, όπως παρουσιάζεται στις ετήσιες εκθέσεις του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών από το 2002 έως το 2019, πολλές χώρες λειτούργησαν εθνικά προγράμματα για την τήρηση του έτους, ιδιαίτερα μέσω της δημιουργίας πέραν των εβδομήντα εθνικών επιτροπών, πλείστες των οποίων εξελίχθηκαν σε μόνιμες οργανώσεις, ενώ προς την επίτευξη ουσιαστικού αποτελέσματος, αρκετές χώρες καθιέρωσαν μακροπρόθεσμες Εθνικές Στρατηγικές για τις ορεινές τους περιοχές.

Η Κύπρος, ακολουθώντας τις υποδείξεις του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και τις ευρωπαϊκές πολιτικές και λαμβάνοντας υπόψη καλές πρακτικές και πρωτοβουλίες άλλων χωρών και των νήσων της Μεσογείου για την αειφόρο και ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών τους περιοχών, υιοθέτησε τη δική της ειδικά διαμορφωμένη, Ολοκληρωμένη Πολιτική Ανάπτυξης για την Ορεινή Κύπρο το 2018.

Η απόφαση αυτή για ουσιαστική παρέμβαση στην αναγέννηση των ορεινών κοινοτήτων, οδήγησε στην εκπόνηση της Εθνικής Στρατηγικής Ανάπτυξης Ορεινών Κοινοτήτων, η οποία μετά την ολοκλήρωσή της, εγκρίθηκε από το Υπουργικό Συμβούλιο, το 2019.

Πέραν τούτου, θέλω να τονίσω ότι προωθούμε τη θέσπιση νομοσχεδίου για την «Αρχή της Ορεινότητας» και της πολιτικής ορεινών περιοχών.

Στο πλαίσιο αυτό, σηματοδοτήθηκε η απαρχή μιας νέας εποχής για τις ορεινές κοινότητες, και ως εκ τούτου η αναστροφή της αποψίλωσης και η αναβίωση των ορεινών χωριών της οροσειράς Τροόδους.

Πιο συγκεκριμένα, μέσω της εφαρμογής της Στρατηγικής, ως ακριβώς και ο στόχος μας, οι ορεινές περιοχές συγκροτούνται, αντιμετωπίζονται και υποστηρίζονται πλέον ως μία ενιαία αναπτυξιακή οντότητα, καθιστώντας υπό το πρίσμα αυτό την Ορεινή Κύπρο ελκυστικό τόπο κατοικίας και δραστηριοποίησης.

Για την εκπόνηση της εν λόγω Στρατηγικής εργάστηκε πολυπληθής διεπιστημονική ομάδα, πέραν των 90 καθηγητών και εμπειρογνομόνων διαφορετικών ειδικοτήτων, προερχόμενων από Σχολές έγκριτων Πανεπιστημίων, η οποία διαβουλευτήκε συστηματικά, με τεχνοκράτες, κυβερνητικά τμήματα, αλλά και με όλα τα Κοινοτικά Συμβούλια των 112 κοινοτήτων που καλύπτει.

Θέλω να αναφέρω επίσης ότι η Στρατηγική σχεδιάστηκε στη βάση ευρωπαϊκών αναπτυξιακών προτύπων και αποτελείται από 14 μελέτες που καλύπτουν όλο το φάσμα θεμάτων που αφορούν τη συγκεκριμένη περιοχή, ενώ υιοθετώντας παράλληλα τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης εναρμονίζει τις τρεις μεγάλες διαστάσεις της ανθρώπινης δράσης: την οικονομία, τον κοινωνικό ιστό και το περιβάλλον.

Την ίδια στιγμή, προς την επίτευξη των στόχων της προτείνει ομαδοποιημένες 250 δράσεις διασφαλίζοντας με τον τρόπο αυτό ότι οι όποιες πολιτικές και ενέργειες θα είναι αλληλοσυμπληρούμενες και παραγωγικές αποδίδοντας στην τοπική κοινωνία και οικονομία τα αναμενόμενα οφέλη.

Η υλοποίηση της Στρατηγικής αναμένεται να ολοκληρωθεί εντός 12 ετών, με ορίζοντα υλοποίησης το 2030 και συνολικό προϋπολογισμό δαπανών 250 εκατομμύρια ευρώ.

Προς την άμεση εφαρμογή της Στρατηγικής και πέραν των έργων ύψους 36 εκατομμυρίων που βρίσκονται ήδη υπό εξέλιξη, καθώς και πέραν των ήδη εξαγγελθέντων έργων αναβάθμισης του οδικού δικτύου ύψους 150 εκατομμυρίων, το Υπουργικό Συμβούλιο ενέκρινε δέσμη βραχυπρόθεσμων δράσεων για τα έτη 2019-2020 ύψους 34 εκ.

Πρόθεσή μας, ως και ο δρομολογούμενος μας σχεδιασμός είναι η εν λόγω Στρατηγική, ως κυβερνητική πλέον πολιτική, να αποτελέσει τη βάση για την εκπόνηση αντίστοιχης Στρατηγικής και για τις ορεινές περιοχές Λάρνακας και Πάφου.

Κυρίες, Κύριοι,

Ως ακριβώς ο τίτλος του Συνεδρίου ξεκάθαρα υποδηλοί και ως ακριβώς οι στόχοι που τέθηκαν με την απόφαση της διεξαγωγής του, είμαι απολύτως βέβαιος ότι θα αποτελέσει την απαρχή για διάλογο και συνεργασία μεταξύ των μεγάλων νήσων της Μεσογείου αλλά και των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση των κοινών προκλήσεων και ιδιαίτερα για την ανάπτυξη και αναζωογόνηση των οροσειρών τους.

Λαμβάνοντας υπόψη το πλήθος των συμμετεχόντων αλλά και των έγκριτων ομιλητών και των εισηγήσεών τους, αναμφίβολα με τα συμπεράσματά του θα συμβάλλει στη διαμόρφωση πιο αποτελεσματικών κοινοτικών, εθνικών και περιφερειακών πολιτικών, εργαλείων χρηματοδότησης και μηχανισμών, σχετικά με τα συλλογικά διακυβεύματα, τις απειλές αλλά επίσης και τις ευκαιρίες των ορεινών περιοχών μας, ιδιαίτερα των έξι μεγάλων νησιών: Κύπρος, Κορσική, Κρήτη, Σαρδηνία, Σικελία, Βαλεαρίδες Νήσοι.

Την ίδια στιγμή, προσβλέπουμε η βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών μας να αποτελέσει ακόμα ένα πυλώνα στρατηγικής συνεργασίας μεταξύ των χωρών μας προς το κοινό όφελος των ορεινών οικοσυστημάτων και των ανθρώπων που κατοικούν εκεί.

Καταλήγοντας ήθελα να ευχαριστήσω τον Επιστημονικό Υπεύθυνο του Συνεδρίου κ. Δημήτρη Γούσσιο και την οκταμελή Επιστημονική Επιτροπή του Συνεδρίου από Πανεπιστήμια και Ερευνητικά Ινστιτούτα της Ελλάδας, της Αυστρίας, την Ελβετίας, της Γαλλίας, της Κύπρου. Επίσης τον προηγούμενο Επίτροπο Ανάπτυξης Ορεινών Κοινοτήτων κ. Γιαννάκη Παπαδούρη και τον νέο Επίτροπο Δρ. Κώστα Χαμπιαούρη, την Οργανωτική Επιτροπή και την Αναπτυξιακή Εταιρεία Τροόδους η οποία ανέλαβε την διεκπεραίωση της διοργάνωσης.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους θερμά για την εδώ παρουσία σας και εύχομαι κάθε επιτυχία στις εργασίες του Συνεδρίου.

Σας ευχαριστώ.

Ένα Ευρωπαϊκό Συνέδριο για τις νησιωτικές ορεινές περιοχές της Μεσογείου

Cliquez ici pour taper du texte.

Δημήτρης Γούσιος¹ & François Lerin²

¹ Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. Διευθυντής του Εργαστηρίου Αγροτικού Χώρου. Ελλάδα

² Διεθνής Ένωση για την Ανάπτυξη του Αγροπεριβάλλοντος (AIDA), Γαλλία

Εισαγωγή: Τα πρακτικά του συνεδρίου το οποίο έλαβε χώρα στο Τρόδος της Κύπρου, χρηματοδοτήθηκε από το Ίδρυμα Γιαννάκη Παπαδούρη και τέθηκε υπό την αιγίδα του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, είναι πλέον διαθέσιμα στις τρεις γλώσσες στις οποίες διεξήχθη το συνέδριο, ήτοι Ελληνικά, Αγγλικά και Γαλλικά. Αυτό έγινε τελικά εφικτό παρά τις δυσκολίες στην μετάφραση και στην ομογενοποίηση των διαφορετικών εκδοχών. Ευελπιστούμε ότι η παρούσα έκδοση θα ανταποκριθεί στις προσδοκίες των συμμετεχόντων και των εμπλεκόμενων μερών.

Επιπλέον, εάν αυτή η δημοσίευση έχει κάποια σημασία, οφείλεται στο γεγονός ότι αυτό το συνέδριο δεν σχεδιάστηκε ως ένα εγχείρημα από μόνο του, αλλά ως μια περίπτωση μιας δυναμικής ανάλυσης, κοινής εργασίας, δημιουργίας σχεδίων και σύγκρισης εμπειριών. Αυτή η εισαγωγή, που γράφτηκε μετά την εκδήλωση και κατά τη διάρκεια της τελικής επεξεργασίας των πρακτικών, θα ήθελε να επαναφέρει, τουλάχιστον εν μέρει, αυτήν τη δυναμική. Θεωρήσαμε λοιπόν ότι θα ήταν ενδιαφέρον να προσφέρουμε στους πιθανούς αναγνώστες κάποιες βασικές εξηγήσεις για το γιατί και **το** πώς, σχετικά με το περιεχόμενο και τη δομή, καθώς και τις πιθανές εφαρμογές αυτής της δυναμικής. Πιστεύουμε ότι έχουμε δημιουργήσει ένα συμπαγές και περιεκτικό εργαλείο, σύμφωνα με τις συζητήσεις και τις παρουσιάσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του συνεδρίου, αλλά και χρήσιμο για τα μεταγενέστερα στάδια που εξετάζουμε και περιγράφουμε στα συμπεράσματα.

Η σύλληψη του Ευρωπαϊκού Συνεδρίου

Η ιδέα για αυτό το συνέδριο διαμορφώθηκε σταδιακά στο τέλος της διάγνωσης που πραγματοποιήθηκε στην περιοχή του Τρόδους της Κύπρου. Αυτή η διάγνωση χρηματοδοτούμενη από το Ίδρυμα Γιαννάκη Παπαδούρη, είχε ως στόχο να συμβάλει στη διαμόρφωση μιας Εθνικής Στρατηγικής για την Ανάπτυξη των Ορεινών Κοινοτήτων (ΕΣΑΟΚ), ένα ολοκληρωμένο σχέδιο ανάπτυξης για αυτήν την ορεινή περιοχή της νήσου-Κράτους της Κύπρου. Είχε ως σκοπό, επίσης, την εδραίωση της επιθυμίας της κυπριακής κυβέρνησης και των τοπικών δρώντων να δώσουν στα ζητήματα των ορεινών περιοχών μια ανανεωμένη θέση, ένα νόμιμο χώρο, λόγω των πόρων (φυσικών, οικονομικών, πολιτιστικών, τοπικών) που διαθέτουν αυτές οι περιοχές, αλλά και των λειτουργιών που μπορούν να αναλάβουν στην εθνική εδαφική διαχείριση, ιδιαίτερα εν όψει των νέων προοπτικών αιφόρου ανάπτυξης οι οποίες διαφαίνονται σήμερα για αυτές τις περιοχές.

Αυτή η διάγνωση και η ανάλυση πραγματοποιήθηκε από μια ομάδα Ελλήνων και Κυπρίων εμπειρογνομόνων κατά τα έτη 2018-2019 και συντονίστηκε από το Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, υπό την ευθύνη του διευθυντή του, Καθηγητή Δημήτρη Γούσιου. Πολλοί Έλληνες και Κύπριοι ερευνητές πραγματοποίησαν έρευνες, επεξεργάστηκαν δεδομένα και παρήγαγαν αναλύσεις για να ολοκληρώσουν αυτό το έργο, το οποίο δημιούργησε μια δυναμική

στην οικοδόμηση της γνώσης και ένα ενδιαφέρον που μοιράστηκε με ένα σημαντικό αριθμό τοπικών δρώντων. Αυτή η Στρατηγική, συζητήθηκε εκτενώς σε διαφορετικά εδαφικά επίπεδα και με διάφορες κοινότητες και θεσμούς, επικυρώθηκε και εγκρίθηκε από την κυπριακή κυβέρνηση.

Επομένως, στο πλαίσιο αυτής της διάγνωσης, και των πολλών επιμέρους συνεδριών ανατροφοδότησης με εθνικούς και τοπικούς δρώντες, διαμορφώθηκε η ιδέα στους διοργανωτές αυτής της έρευνας-εμπειρογνωμοσύνης, ότι ένα συνέδριο σε τοπικό-εθνικό επίπεδο δεν ήταν ούτε απαραίτητο, ούτε η καλύτερη λύση Έτσι, γεννήθηκε σταδιακά η ιδέα ενός διεθνούς συνεδρίου με ισχυρή ευρωπαϊκή διάσταση, για να συζητηθούν τα ζητήματα των ορεινών περιοχών. Φάνηκε πράγματι, σημαντικό ότι το έργο που είχε ολοκληρωθεί, καθώς και οι Έλληνες και Κύπριοι ερευνητές που συμμετείχαν σε αυτό, να συμμετάσχουν και να συζητήσουν τις σκέψεις τους σε ένα ευρύτερο μεθοδολογικό και αναλυτικό πλαίσιο. Όστε, το Τρόδος και το κυπριακό βουνό να μοιραστούν με άλλα ευρωπαϊκά βουνά ένα κανονιστικό και νομοθετικό πλαίσιο, κοινά εργαλεία πολιτικής, προβληματικές και δυναμικές συχνά σχετικές (γειτνιάζουσες), - διατηρώντας τις διαφορές τους οι οποίες είναι σημαντικές.

Φάνηκε επίσης απαραίτητο να διατηρηθεί μια μεσογειακή και επιπλέον νησιωτική εστίαση - δύο σημαντικά χαρακτηριστικά των γεωγραφικών συνθηκών των ορεινών περιοχών στην Κυπριακή Δημοκρατία. Ως εκ τούτου, η οργανωτική επιτροπή επέμεινε, αφενός, στη συμπερίληψη της διάστασης του «Ευρωπαϊκού Συνεδρίου» στον τίτλο της και, αφετέρου, στον προσδιορισμό ιδιαίτερα των «Ορεινών Εδαφικών Περιοχών των μεγάλων μεσογειακών νήσων». Με τον όρο «μεγάλοι νήσοι» εννοούμε τα πέντε μεγαλύτερα νησιά: Κύπρος, Κρήτη, Σικελία, Σαρδηνία, Κορσική (στα οποία προστέθηκαν αργότερα οι Βαλεαρίδες). Όμως, αυτή η επιλογή μιας συγκεκριμένης νησιωτικότητας και «ορεινότητας» δεν είναι περιοριστική. Στην προκειμένη περίπτωση, αυτή η επιλογή αντιστοιχούσε σε μια ευκαιρία και σε μια δυνητική ομαδοποίηση βασισμένη στο γεγονός ότι αυτά τα μεγάλα νησιά, από διοικητικής και διακυβερνητικής άποψης, συνιστούν επίσης, περιφέρειες (και στην περίπτωση της Κύπρου, ένα Κράτος). Ωστόσο, θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι η ομάδα που προέκυψε δεν ορίστηκε προκειμένου να αποκλειστούν οι απόψεις (και τα δίκτυα) που αφορούν άλλες ευρωπαϊκές ορεινές περιοχές (για παράδειγμα, Άλπεις, Πυρηναία ή Καρπάθια), ούτε τα μη νησιωτικά μεσογειακά βουνά και κατ'επέκταση, ούτε τα κοινά ορεινά ζητήματα σε διεθνή κλίμακα. Αντίθετα, θεωρήθηκε σημαντικό να επιμείνουμε, σε αυτό το συνέδριο, στις ορεινές περιοχές της Μεσογείου, λαμβάνοντας υπόψη ότι στις συζητήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε μεγάλο βαθμό δεν εκπροσωπούνται επαρκώς, παρόλο που έχουν αναγνωρισμένες κοινές ιδιαιτερότητες. Επομένως, η δημιουργία μιας μεσογειακής ορεινής εστίασης φάνηκε χρήσιμη και συνεκτική για να διαμορφώσει το πλαίσιο ένταξης της κυπριακής περίπτωσης. Παράλληλα, σηματοδότησε ένα βήμα στην οικοδόμηση ενός συλλογικού προβληματισμού σχετικά με αυτές τις ιδιαιτερότητες - ώστε να τεθούν στην ευρωπαϊκή, ή ακόμη και διεθνή, συζήτηση.

Αυτό ήταν ένα μέσο ένταξης του θέματος των ορεινών περιοχών των μεγάλων μεσογειακών νησιών σε μια ευρύτερη θεσμική, μεθοδολογική-αναλυτική και στρατηγική συζήτηση. Για το σκοπό αυτό, ήταν σημαντικό να καθοριστούν τα θέματα του βουνού σε διαφορετικά επίπεδα, εξ ου και ο πολύ-επίπεδος υπότιτλος του συνεδρίου: «Ευρωπαϊκά θέματα, εθνικές και περιφερειακές πολιτικές και τοπικοί μηχανισμοί».

Η επιστημονική επιτροπή, υπό την αιγίδα του Δημήτρη Γούσιου, ανέλαβε το έργο της αναγνώρισης και πρόσκλησης ερευνητών και επαγγελματιών ικανών να προσφέρουν ουσιαστική συμβολή στο θέμα του Συνεδρίου. Από την ελληνική και την κυπριακή πλευρά, ο Ηλίας Μπεριάτος, ο Γιώργος Βλάχος και ο Μενέλαος Σταυρινίδης εργάστηκαν στην δόμηση του προγράμματος, ενώ από την πλευρά των υπόλοιπων Ευρωπαίων: ο Thomas Dax από το Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Αγροτικής Οικονομίας, Αγροτικής και Ορεινής Έρευνας από την Αυστρία, από τη Γαλλία, ο Laurent Rieutort από το Πανεπιστήμιο του Clermont-Ferrand, ο Francois Lerin από την Διεθνή Ένωση- AIDA και η Dominique Barjolle από την Πολυτεχνική Σχολή της Ζυρίχης στην Ελβετία.

Χάρη στο συνδυασμό του δικτύου συνεργασίας των διαφόρων ερευνητών της Επιστημονικής Επιτροπής και στη χρηματοδότηση της μεγάλης πλειονότητας των προσκεκλημένων από τις κυπριακές αρχές, το Συνέδριο κατάφερε να επιλέξει περίπου 40 συμμετέχοντες από επτά ευρωπαϊκές χώρες. Οι Έλληνες (μερικοί προερχόμενοι από την Κρήτη) και Κύπριοι συνάδελφοι, αλλά και οι Ιταλοί, Ισπανοί και Γάλλοι συνάδελφοι - για να υπάρχει, κατά κάποιον τρόπο, μια έντονη «εκπροσώπηση» των μεγάλων νησιών της Μεσογείου (από τη Σικελία και τη Σαρδηνία για την ιταλική πλευρά, από τις Βαλεαρίδες για την ισπανική πλευρά, και από την Κορσική για τη γαλλική πλευρά). Τέλος, προσκλήθηκαν εκπρόσωποι της Αυστρίας και της Ελβετίας, δύο χωρών με μεγάλη παράδοση στις ορεινές πολιτικές.

Οι Γάλλοι συνάδελφοι συμπεριλήφθηκαν με ιδιαίτερο τρόπο. Η «υπερεκπροσώπηση» της Γαλλίας είναι αποτέλεσμα ενός συνδυασμού διαφόρων παραγόντων που μπορούν να εξηγηθούν ως εξής. Το Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου έχει μια μακρόχρονη συνεργασία, τόσο στη διδασκαλία όσο και στην έρευνα, με γαλλικά ινστιτούτα, και πιο συγκεκριμένα με την ανάπτυξη προγραμμάτων με Clermont-Ferrand και Montpellier. Αυτή η γαλλο-ελληνική συνεργασία δεν είναι τυχαία, αλλά εξηγείται επίσης, από το γεγονός ότι η γεωγραφία του αγροτικού χώρου κατέχει στο εργαστήριο του Βόλου μια κυρίαρχη θέση στην προσέγγιση του υπαίθρου χώρου, παραπέμποντας σε ένα ισχυρό υπόβαθρο έρευνας και ανάλυσης στη Γαλλία και ευρύτερα σε γαλλόφωνες χώρες. Το τελευταίο σχετίζεται συγκεκριμένα με τη σημασία που έχει καθιερωθεί εδώ και πολύ καιρό με τον όρο «ύπαιθρος» (rural), στο πλαίσιο των γαλλικών γεωγραφικών και ιστορικών παραδόσεων. Πρόκειται επίσης, ταυτόχρονα, για την παράδοση της «γεωργίας-γεωπονίας» (agriculture-agronomy) στην έρευνα της αγροτικής οικονομίας και της κοινωνιολογίας της υπαίθρου. Η έρευνα αυτή περιλαμβάνει ενδελεχή επιτόπια έρευνα- σχετικά με τα αγροτικά συστήματα, τον «περιβάλλοντα χώρο» και πιο πρόσφατα, την εργασία στους τομείς του τοπίου και της αγρο-οικολογίας.

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι το Εργαστήριο του Βόλου και οι Γάλλοι συνάδελφοί του, υιοθετούν την ίδια προσέγγιση η οποία οργανώνεται από τις «εδαφικές περιοχές» και την διαδικασία κατασκευής «σχεδίων των εδαφικών περιοχών» με τοπικούς δρώντες, και ιδίως αλλά όχι αποκλειστικά, με τους αγρότες. Αυτή η ερευνητική στάση οδηγεί με ιδιαίτερη προσοχή σε γνωστικά εργαλεία και απεικονίσεις που επιτρέπουν και διευκολύνουν αυτήν την από κοινού κατασκευή με τοπικούς δρώντες και εμπλεκόμενους φορείς.

Σχετικά με τους επιστημονικούς κλάδους που καλύπτονται από τις παρουσιάσεις, είναι επομένως λογική η παρουσία πολλών γεωγράφων, αλλά και οικονομολόγων - καθώς και συναδέλφων που εργάζονται στις επιστήμες όπως η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία, οι πολιτικές επιστήμες και η διαχείριση. Δεδομένων των θεμάτων εργασίας, δεν είναι περίεργο το γεγονός ότι έχει αρχίσει ένας διάλογος με γεωπόνους και οικολόγους.

Ωστόσο, αυτή η παρουσίαση της διεπιστημονικότητας δεν πρέπει να αποκρύψει, δύο ενδιαφέρουσες πτυχές σχετικά με το σύνολο των επιστημόνων που συγκεντρώθηκε για αυτό το συνέδριο. Πρόκειται από τη μία πλευρά, για την παρουσία πολλών «επαγγελματιών», δηλαδή, ανθρώπων που, ανεξάρτητα από το ακαδημαϊκό τους υπόβαθρο, παρεμβαίνουν από τη θέση τους σε οργανισμούς με πολύ διαφορετικό καθεστώς (διεθνή δίκτυα, εδαφικές συλλογικότητες, δημόσιες διοικήσεις, μη κυβερνητικές οργανώσεις κτλ).

Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι ορισμένοι συμμετέχοντες δεν ακολούθησαν το αυστηρό πλαίσιο της επιστημονικής πειθαρχίας προκειμένου να ταχθούν υπέρ: είτε μιας γενικότερης αναφοράς στις ανθρωπιστικές και τις κοινωνικές επιστήμες (ΑΚΕ) είτε ορίζοντας την παρέμβασή τους (συχνά συμπληρωματικά) κυρίως από το «αντικείμενο» και το « διακύβευμα» της επιστημονικής έρευνας. Αυτή η επιλογή, κατά κάποιον τρόπο, δίνει προτεραιότητα στο «πεδίο» και στα ερωτήματα που τίθενται σχετικά με το πλαίσιο αναφοράς μιας επιστημονικής εξειδίκευσης, ακόμη περισσότερο στη διαδικασία όπου ο ερευνητής συχνά «εμπλέκεται» μέσω της **ανάθεσης** και των προθέσεων που διατυπώνονται (ειδικότερα, την αιεφόρο ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς)

Συμπεράσματα

Οι 26 εισηγήσεις που ακολουθούν έχουν ταξινομηθεί για μια συνθετική ανάγνωση που παρουσιάζει, με έναν συνοπτικό τρόπο (μεταξύ δύο και τεσσάρων σελίδων), μια προοπτική εργασίας, μια οργάνωση, μια εμπειρία. Οι συγγραφείς υποβλήθηκαν σε αυτή τη δύσκολη άσκηση και τους ευχαριστούμε για αυτό. Παρά την προφανή διασπορά των προσεγγίσεων και των επιστημονικών κλάδων που ενεργοποιήθηκαν, των ενεργειών που πραγματοποιήθηκαν ή του είδους της δραστηριότητας, υπάρχει ένα είδος «πλατφόρμας σύγκλισης» μεταξύ των συμμετεχόντων. Αυτή η διαπίστωση μας επιτρέπει να παρουσιάσουμε αυτόν τον τόμο, αποτέλεσμα του Συνεδρίου, ως την αρχή ενός δικτύου ικανοτήτων σχετικού με το ζήτημα των Μεσογειακών νησιωτικών βουνών και την ένταξή του σε μεσογειακές, ευρωπαϊκές, ακόμη και παγκόσμιες συζητήσεις. Οι λειτουργίες και η λειτουργία αυτού του δικτύου δεν έχουν ακόμη τεθεί. Φυσικά δεν είναι κλειστό και μπορεί να εμπλουτιστεί από άλλους συναδέλφους και τις ικανότητές τους ανάλογα με την χρήση του. Αυτό το δίκτυο ορίζεται πέρα από μια «επιστημολογική κοινότητα» ως «κοινότητα πρακτικών» που είναι σίγουρα διαφορετική αλλά έχει κοινές προοπτικές.

Αυτή η σύγκλιση συμφωνήθηκε ως προς το ενδιαφέρον ενός μεσογειακού γεωγραφικού πεδίου (ορεινό, νησιωτικό χωρίς απαραίτητα να περιορίζεται στα "μεγάλα νησιά"), ενός μεθοδολογικού εργαλείου που εστιάζει περισσότερο σε μια «συζήτηση για τη μέθοδο» παρά σε μια μεθοδολογία με τη μορφή ενός «μοντέλου» (ανάπτυξης ή εφαρμογής). Πολλά σημεία σύγκλισης που έχουν ήδη προσεγγισθεί σε αυτήν την εισαγωγή μπορούν να επαναληφθούν εδώ, καθώς περιέχονται ευρέως σε αυτήν τη συλλογική προσπάθεια : α) η ανάγκη για μια εδαφική και τοπική προσέγγιση, αλλά με μια πολυ-επίπεδη σύλληψη στρατηγικών και αντιλήψεων, β) ο συνδυασμός πολλαπλών διακυβευμάτων και η πολυπλοκότητα της αντιμετώπισης αυτού του συνόλου πλεγμάτων, γ) η προσέγγιση ορισμένων εργαλείων (πχ γεωγραφικές ενδείξεις ή σήματα ποιότητας) ως "οριακά αντικείμενα" δ) μια θέση - στην έρευνα ή στη διαμεσολάβηση - μεσιτείας (στο επίκεντρο αυτής της μεσιτείας, τίθεται η μεσιτεία της γνώσης). Ο στόχος αυτής της συλλογικής προσπάθειας δεν είναι να προσδιοριστούν "καλές πρακτικές" ή επεκτάσιμες ή εξαγόμενες λύσεις, αλλά περισσότερο η δικτύωση των εμπειριών.

Τέλος, είμαστε στην ευχάριστη θέση να ανακοινώσουμε στο τέλος αυτής της εισαγωγής, ότι οι συνάδελφοί μας από την Κρήτη, που παραβρέθηκαν και ενδιαφέρθηκαν για το Ευρωπαϊκό συνέδριο στο Τρόδος-Κύπρου, προτείνουν να φιλοξενήσουν μια δεύτερη συνάντηση το 2023.

Δημήτρης Γούσιος

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος :

Η έρευνά του επικεντρώνεται σε θέματα εδαφικότητας, ιδιοποίησης εδαφικών πόρων, διακυβέρνησης και διάγνωσης. Το Εργαστήριο που διευθύνει, εστιάζει πιο συγκεκριμένα στη μεθοδολογία της διάγνωσης, δίνοντας έμφαση στην οπτικοποίηση και σε τρισδιάστατες αναπαραστάσεις του χώρου με βασικό στόχο τη συμβολή τους στην ευαισθητοποίηση και την ενεργό συμμετοχή των τοπικών δρώντων στην εκπόνηση σχεδίων των εδαφικών περιοχών. Διευθύνει το Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου και έχει έντονη παρουσία στην διεθνή έρευνα.

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα:

1. Goussios D. (2013). Zones à faible densité en Grèce. Ed. CERAMAC. Université Blaise Pascal. Clermont Ferrand. France
2. Goussios D., Anthopoulou Th., (2016) : Relocalisation de la feta AOP par la coopération des petits territoires laitiers en Thessalie : de la coordination de la filière à la coordination territoriale. In : *Au cœur des territoires créatifs. Proximité et ressources territoriales*. Eds. Pecqueur B et Glon E. : PUR (Presses Universitaires de Rennes).
3. Goussios D. Rieutort L. (2018). Politiques d'accueil et dynamiques collectives dans les territoires ruraux de montagne en Grèce. In : *Les campagnes européennes : espaces d'innovations dans un monde urbain*, pp. 183-196. Presses universitaires du Midi, Toulouse,

Francois Lerin

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος :

François Lerin, κοινωνικές επιστήμες. Μέλος της AIDA (Διεθνής Ένωση για την Ανάπτυξη του Αγροπεριβάλλοντος). Ανώτερος ερευνητής σε περιβαλλοντικά και αγροπεριβαλλοντικά ζητήματα και μεθοδολογικά διακυβεύματα στις κοινωνικές επιστήμες (ζήτημα της κλίμακας και της διεπιστημονικότητας). Ήταν για πολύ καιρό επιστημονικός συντονιστής σε έναν διεθνή μεσογειακό οργανισμό και συντόνιζε έναν ορισμένο αριθμό ερευνητικών πολυεταίριων προγραμμάτων (γαλλικά και ευρωπαϊκά).

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα :

1. Lerin, F. (2015). The Scale Issue in Global International Environment Governance: For a Transdisciplinary Perspective. In: O. Chagnoz, V. Diaz Pedregal & A. L. Kolata (Eds.), *Local Politics, Global Impacts. Steps to a Multi-Disciplinary Analysis of Scales* (pp. 39-66). Surrey, UK and Burlington, USA: Ashgate Publishing
2. F. Lerin/L. Tubiana (2020). Climate Change: Anticipated Risk or Heralded Catastrophe? Questions from a thwarted Public Enquiry. In: *Society Under Stress: A Pluridisciplinary Approach* (ed.: D. Jodelet, J. Vala, E. Drozda-Senkowska), Springer Publishing – pp. 161-176.

2

Παρουσίαση & πρόγραμμα Συνεδρίου

Παρουσίαση συνεδρίου

Στόχοι του Συνεδρίου

Στόχος αυτού του συνεδρίου είναι να καταδείξει τη σημασία των ορεινών περιοχών της Μεσογείου καθώς και την ανάγκη ενδυνάμωσης των εδαφικών στρατηγικών που τις αφορούν. Επικεντρώνεται στις μεγαλονήσους της Μεσογείου, οι οποίες αποτελούν ένα ιδιαίτερο σύνολο που πρέπει να συμβάλει σε έναν ευρύτερο ευρωπαϊκό διάλογο για τις ορεινές περιοχές, τα νησιά, το περιβάλλον και τα ζητήματα αειφόρου εδαφικής ανάπτυξης. Το συνέδριο φιλοδοξεί να διασταυρώσει τις ακαδημαϊκές με τις επιχειρησιακές προσεγγίσεις. Έτσι, θα επιτρέψει την καλύτερη ταυτοποίηση των ζητημάτων μεθοδολογίας και χρήσης γνώσεων, διευκρινίζοντας ταυτόχρονα τα στρατηγικά ζητήματα μηχανισμών υποστήριξης και διακυβέρνησης.

Οι ορεινές περιοχές αντιμετωπίζουν ένα σύνολο ζητημάτων, προκλήσεων και ευκαιριών και είναι ζωτικής σημασίας για τις περιοχές και τις χώρες στις οποίες ανήκουν ενώ ταυτόχρονα, σε ευρωπαϊκή κλίμακα, «hot spot» βιοποικιλότητας και περιβαλλοντικό κεφάλαιο. Πρόκειται για περιοχές που ενώ υφίστανται πίεση και πληθυσμιακή συρρίκνωση, εντούτοις βιώνουν νέες δυναμικές και διαθέτουν σημαντική κληρονομιά και σημαντικούς πόρους κοινοτικού ενδιαφέροντος.

Οι νησιωτικές ορεινές περιοχές είναι αποφασιστικής σημασίας, τόσο σε περιφερειακό όσο και σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Έτσι, οι στρατηγικές για την αειφορία βασίζονται στη συλλογική δράση των τοπικών δρώντων αλλά ανταποκρίνονται ταυτόχρονα σε συλλογικές ευρωπαϊκές προκλήσεις ζωτικής σημασίας όπως: το περιβάλλον, η κοινωνική μετάβαση και η μετάβαση στην πράσινη οικονομία. Συνεπώς, το Συνέδριο θα έπρεπε να είναι πολυεπίπεδο, πολυσυμμετοχικό και πολυθεσμικό.

Θεματικές του Συνεδρίου

Το ευρωπαϊκό αυτό συνέδριο επιθυμεί να συγκεντρώσει τις απόψεις και τις αναλύσεις για τις ορεινές περιοχές, ερευνητών, δημόσιων φορέων και τοπικών δρώντων. Στοχεύει στην ανανέωση, μέσω στρατηγικής προσέγγισης, της θεώρησης των πολιτικών και των μηχανισμών ανάπτυξης των περιοχών αυτών, για καλύτερη αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων τους και προετοιμασία τους, μέσω διαδραστικών συζητήσεων, έναντι των παγκόσμιων προκλήσεων: περιβαλλοντικές, κοινωνικές, οικονομικές και διακυβέρνησης. Πρόκειται για την εξέταση αυτού του θέματος σε πολυσυμμετοχικό και πολυθεσμικό επίπεδο αλλά και σε κάθε κλίμακα: νήσων και ορεινών όγκων, Περιφέρειας, Κρατών και Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πράγματι, σήμερα τα μεγάλα μεσογειακά νησιά, όπως και οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές ορεινές περιοχές και νήσοι, παρά τα πλεονεκτημά τους (τουριστική δυναμική, περιβαλλοντική και πολιτιστική κληρονομιά, φυσικό κάλλος), διαθέτουν και «αγροτικές ενδοχώρες που βρίσκονται σε παρακμή». Τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, καθώς και οι δυσκολίες συνδεσιμότητας επιδεινώνονται λόγω του εύρους των αργών αλλά αναπόφευκτων και σύνθετων οικολογικών διαταραχών – και ιδιαίτερα όσων συνδέονται με την κλιματική αλλαγή, την κατάρρευση της βιοποικιλότητας και την υποβάθμιση των φυσικών πόρων (νερό, έδαφος, δάση,...). Πρόκειται λοιπόν για απειλούμενες περιοχές υπό πίεση.

Η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της κλιματικής αλλαγής και του αντίκτυπου της στο φυσικό και ημιφυσικό περιβάλλον, καθώς και η χάραξη στρατηγικών προσαρμογής δεν αποτελούν μόνο τοπική πρόκληση. Οι ευρωμεσογειακές αυτές ορεινές περιοχές αποτελούν «hot spot» βιοποικιλότητας και πρέπει να θεωρηθούν, σε κοινοτικό επίπεδο, ως δημόσια αγαθά υψίστης σημασίας.

Η κινητοποίηση τοπικών φορέων καθίσταται σ' αυτές τις ειδικές περιοχές πολύ περισσότερο αναγκαία, διότι απαιτούνται γνώσεις εμπειρικές – συνήθως παραδοσιακές που μεταδόθηκαν στους νέους τοπικούς δρώντες. Στις ορεινές κοινότητες, οι τοπικές επιλογές μπορούν να γίνουν μόνο με σύγκλιση συμφερόντων. Εξ' ου και η ανάγκη εστίασης των παρεμβάσεων και των ερευνών στους δρώντες και στην τοπική/περιφερειακή δράση, λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη τις παγκόσμιες προκλήσεις και τα υφιστάμενα και εξελισσόμενα κοινοτικά προγράμματα επί των ζητημάτων αυτών. Αυτό συνιστά μία δυναμική των τοπικών δρώντων, η οποία πρέπει επίσης, να συνοδεύεται από στρατηγικές «εναλλαγών κλίμακας» (Περιφερειακή, Εθνική, Ευρωπαϊκή ακόμα και Διεθνή) για την κινητοποίηση των θεσμικών, πνευματικών, επιστημονικών και τεχνικών πόρων, καθώς και ενεργοποίηση των αναγκών πρακτικών και μέσων.

Οι ευαίσθητες και απειλούμενες ιστορικές εδαφικές περιοχές βρίσκονται έτσι στο σταυροδρόμι των παγκόσμιων και ευρωπαϊκών - κοινοτικών ζητημάτων και των πολύ ιδιαίτερων τοπικών και περιφερειακών δυναμικών. Οι εμπειρίες και οι καινοτομίες που σημειώνονται σε αυτές, όπως οι πολιτικές και τα εργαλεία τους (περιφερειακά, εθνικά και κοινοτικά) είναι υψίστης σημασίας. Εμπεριέχουν χρήσεις/προσαρμογές νέων τεχνολογιών (ψηφιακές, ενεργειακές, ...) οι οποίες επιτρέπουν την αντιμετώπιση τόσο των τοπικών ιδιαιτεροτήτων όσο και των παγκόσμιων προκλήσεων. Το ίδιο ισχύει επίσης, για την αγροτική παραγωγή και τη διαχείριση ημιφυσικών χώρων, τα οποία καθιστούν δυνατή την παροχή ταυτόχρονα, χώρων ψυχαγωγίας για τον τουρισμό και τους αστικούς πληθυσμούς, αλλά και προϊόντων υψηλής ποιότητας και τυπικότητας, χάρη στην γεωργία υψηλής φυσικής αξίας. Αυτή συχνά προστατεύεται από τις αρνητικές επιπτώσεις του εκμοντερνισμού και της εξειδίκευσης λόγω των ιδιαίτερων φυσικών συνθηκών.

Επιδιώκοντας την βέλτιστη διαμόρφωση προκλήσεων καινοτομίας, συντήρησης και ανάπτυξης αυτών των εδαφικών περιοχών, παράλληλα με τη διάδοση γνώσεων και ανταλλαγή εμπειριών, οι στόχοι είναι επομένως, ταυτόχρονα:

- **Μεθοδολογικοί και εννοιολογικοί:** Πώς ταυτοποιούνται οι νησιωτικές αυτές ορεινές περιοχές και πως συνδιαμορφώνονται με τους τοπικούς φορείς συγκεκριμένες πολιτικές οι οποίες δεν αγνοούν το παγκόσμιο πλαίσιο; Πώς σχεδιάζονται στρατηγικές και μηχανισμοί ανάπτυξης καινοτομικού και συμμετοχικού χαρακτήρα, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες του πληθυσμού και την κατάσταση των τοπικών φυσικών πόρων; Πώς αξιολογούνται οι διαδρομές (οικολογικές, κοινωνικές και οικονομικές) των ορεινών αυτών περιοχών και πώς προσδιορίζονται οι ανάγκες βελτίωσης ή δημιουργίας απαραίτητων ρυθμίσεων ;
- **Επιχειρησιακοί και στρατηγικοί :** Ποια θα είναι η θέση των ορεινών νησιών στις μελλοντικές ευρωπαϊκές πολιτικές; Πώς μπορούν οι περιοχές αυτές να προσαρμοστούν στις τρέχουσες κλιματικές και περιβαλλοντικές αλλαγές; Ποια είδη διακυβέρνησης και μηχανισμών υποστήριξης μπορούν να διασφαλίσουν τη βιωσιμότητα των δράσεων; Με ποιες πολιτικές δικτύωσης των περιοχών αυτών μπορούν να δρομολογηθούν οι ανταλλαγές και η διάδραση χωρίς να υποτιμάται η ιδιαιτερότητα της κάθε κατάστασης; Ποια συνοχή πρέπει να αναζητηθεί μεταξύ του συνόλου των ορεινών περιοχών σε ευρωπαϊκό επίπεδο; Πώς να συνδυαστούν οι προκλήσεις και τα διαθέσιμα εργαλεία στο πλαίσιο καινοτόμων τοπικών μηχανισμών ;

Αν και οι ορεινές περιοχές των μεγάλων μεσογειακών νήσων αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες προκλήσεις, ο σχεδιασμός στρατηγικών λύσεων μπορεί να επωφεληθεί τα μέγιστα από την ένταξή του σε ένα ευρύτερο ευρωπαϊκό διάλογο (ιδίως τον διάλογο που αφορά στις ορεινές περιοχές αλλά και στις νησιωτικές περιοχές, στο περιβάλλον, στη γεωργία κ.λπ.). Ο προβληματισμός για την ιδιαιτερότητα των περιοχών αυτών μπορεί και οφείλει να παρέχει πληροφορίες και να εμπλουτίσει τον κοινό ευρωπαϊκό διάλογο.

Στο συνέδριο αυτό, το ζήτημα δεν είναι η διαμόρφωση ενός «αναπτυξιακού μοντέλου» για τις ορεινές νησιωτικές εδαφικές της Μεσογείου, ούτε η διατύπωση γενικών συστάσεων οι οποίες συχνά, στην πράξη, δεν είναι πάντα εφαρμόσιμες. Ο στόχος είναι να προχωρήσουμε σε ένα διάλογο για τη μέθοδο που πρόκειται να χρησιμοποιηθεί. Ο διάλογος αυτός θα πρέπει να είναι διεπιστημονικός, πολυσυμμετοχικός, πολυθεσμικός και πολυεπίπεδος και να βασίζεται σε απτές πραγματικότητες, στην εμπειρογνωμοσύνη των τοπικών δρώντων και σε αποτελέσματα επιστημονικών και τεχνικών ερευνών. Παρομοίως, το ζήτημα δεν είναι η πρόωθηση πειραματισμών «καλής πρακτικής», τους οποίους θα αρκούσε να αναπαράγουμε σε κάθε περιοχή. Αντίθετα, είναι σημαντικό να τροφοδοτηθεί ο προβληματισμός για το σύνολο των ορεινών και νησιωτικών γεωγραφιών, επιτρέποντας τη σύνδεση των τοπικών δρώντων και την εξεύρεση καινοτομιών από τις οποίες αυτοί θα μπορούσαν να εμπνευστούν, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες και τους προβληματισμούς του τόπου τους. Δεδομένου ότι η συζήτηση για τις παρακμάζουσες αγροτικές περιοχές εντατικοποιήθηκε τα τελευταία χρόνια, οι νησιωτικές ορεινές περιοχές είναι αναγκαίο να ενισχύσουν τη συνεργασία μεταξύ τους και μεταξύ των ηπειρωτικών ορεινών όγκων. Το Συνέδριο θα συμβάλει στο περιεχόμενο και στη μορφή της συνεργασίας αυτής, ώστε αυτές οι περιοχές να μπορέσουν να συμμετάσχουν ενεργά στις προπαρασκευαστικές εργασίες ανάπτυξης κατάλληλων ευρωπαϊκών πολιτικών.

Σε αυτό το καινούριο διαπραγματευτικό πλαίσιο αναπτύσσεται ένας αξιοσημείωτος ευρωπαϊκός διάλογος, καθώς και μία συσώρευση καινοτόμων πρωτοβουλιών και εμπειριών οι οποίες μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην αειφόρο ανάπτυξη των νησιωτικών ορεινών περιοχών. Οι εργασίες του συνεδρίου μπορούν να εμπλουτίσουν τον ευρωπαϊκό αυτόν διάλογο για τις ορεινές περιοχές, τις νήσους και τις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες στην ΕΕ.

Επιστημονική Επιτροπή

- **Dominique BARJOLLE** : Ερευνήτρια, Ελβετικό Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Τεχνολογίας στη Ζυρίχη (ETH Zurich), Ελβετία
- **Ηλίας ΜΠΕΡΙΑΤΟΣ** : Επίτιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Ελλάδα
- **Thomas DAX** : Αναπληρωτής Διευθυντής του Ομοσπονδιακού Ινστιτούτου Γεωργικής Οικονομίας, Αγροτικής και Ορεινής έρευνας, Αυστρία
- **Δημήτρης ΓΟΥΣΙΟΣ** : Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Διευθυντής Εργαστηρίου Αγροτικού Χώρου, Ελλάδα
- **François LERIN** : Ανώτερος ερευνητής στον τομέα του αγροπεριβάλλοντος και της κοινωνικής επιστήμης, Διεθνής Ένωση Αγροπεριβαλλοντικής Ανάπτυξης (AIDA), Γαλλία
- **Laurent RIEUTORT** : Καθηγητής του Πανεπιστημίου Clermont – Auvergne, Διευθυντής του Ινστιτούτου Auvergne-Rhône-Alpes Ανάπτυξη Εδαφικών Περιοχών, Γαλλία
- **Μενέλαος ΣΤΑΥΡΙΑΝΙΔΗΣ**: Επίκουρος Καθηγητής, Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου (ΤΕΠΑΚ), Κύπρος
- **Γεώργιος ΒΛΑΧΟΣ** : Επίκουρος Καθηγητής, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ελλάδα.

Οργανωτική Επιτροπή

- **Δήμητρα Γάκη** : Ερευνήτρια, Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Ελλάδα
- **Claire Bernard** : Ερευνήτρια, Πανεπιστήμιο του Montpellier, Γαλλία, Διεθνής Οργάνωση για την Ανάπτυξη του ΑγροΠεριβάλλοντος (AIDA), Γαλλία
- **Αναστασία Χαμάτσου**: Ιστορικός - ερευνήτρια, Λειτουργός Γραφείου Επιτρόπου Ανάπτυξης Ορεινών Κοινοτήτων, Κύπρος
- **Κατερίνα Γέρου**: Λειτουργός Γραφείου Επιτρόπου Ανάπτυξης Ορεινών Κοινοτήτων, Κύπρος
- **Ξενοφών Ξενοφώντος** : Πρόεδρος Αναπτυξιακής Εταιρείας Τροόδους (ANET), Κύπρος
- **Πέτρος Χατζηκώστας** : Διευθυντής Αναπτυξιακής Εταιρείας Τροόδους (ANET), Κύπρος
- **Ελένη Γεωργαλλίδου** : Λειτουργός Αναπτυξιακής Εταιρείας Τροόδους (ANET), Κύπρος
- **Εύη Καζαμιά**: Λειτουργός Αναπτυξιακής Εταιρείας Τροόδους (ANET), Κύπρος
- **Σταύρος Καζαμιάς**: Συντονιστής Γραφείου Επιτρόπου Ανάπτυξης Ορεινών Κοινοτήτων. Λειτουργός Αναπτυξιακής Εταιρείας Τροόδους (ANET), Κύπρος
- **Κωνσταντίνος Κωνσταντίνου**: Λειτουργός Εταιρείας Τουριστικής Ανάπτυξης & Προβολής Τροόδους (ΕΤΑΠ), Κύπρος.

Πρόγραμμα

Συνοπτικό πρόγραμμα

Τρίτη 28 Ιανουαρίου- Προεδρικό Μέγαρο, Λευκωσία

- Τελετή έναρξης του Ευρωπαϊκού Συνεδρίου

Τετάρτη 29 Ιανουαρίου - Πολιτιστικό Κέντρο Κοινότητας Πλατρών - Τρόδος

- **Συνεδρία 1** : Το ζήτημα των ορεινών περιοχών στην ευρωπαϊκή κοινότητα
- **Συνεδρία 2** : Περιφερειακές στρατηγικές – εδαφική συνοχή & ορεινές νησιωτικές περιοχές

Πέμπτη 30 Ιανουαρίου - Πολιτιστικό Κέντρο Κοινότητας Πλατρών - Τρόδος

- **Συνεδρία 3** : Διασταυρωμένες, πολλαπλές και πολυεπίπεδες προκλήσεις των ορεινών περιοχών

Παρασκευή 31 Ιανουαρίου - Οиноποιείο «Οίνου Γη», Κοινότητα Όμοδος - Τρόδος

- **Συνεδρία 4** : Δυναμικές και προσεγγίσεις διακυβέρνησης και μηχανισμών υποστήριξης
 - **Συνεδρία 5** : Οι προϋποθέσεις ολοκληρωμένων, βιώσιμων και προσαρμοστικών στρατηγικών για τις νησιωτικές ορεινές περιοχές
 - Σύνταξη και Έγκριση της «Δήλωσης του Τροόδους-Κύπρος».
-

Συνεδρία 1 : Το ζήτημα των ορεινών περιοχών στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η ιδιαιτερότητα των ορεινών περιοχών αναγνωρίζεται από μακρόν σε πολλές εθνικές πολιτικές. Επίσης, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής, αποτελεί κοινοτικό ζήτημα. Σε ορισμένες κοινές τομεακές πολιτικές, η διάσταση των ορεινών περιοχών λαμβάνεται ενίοτε υπόψη, όπως για παράδειγμα στην εξισωτική αποζημίωση για μόνιμα φυσικά μειονεκτήματα και στην Κοινή Αγροτική Πολιτική. Η πολιτική συνοχής λαμβάνει υπόψη αυτές τις ιδιαίτερες καταστάσεις, όπως και τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ), ιδίως τα Ταμεία Συνοχής (για την Ελλάδα και την Κύπρο), αλλά και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΕΕ) και το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), μηχανισμοί οι οποίοι έχουν προβλέψει διατάξεις προσαρμογής και εξαιρέσεις.

Στη συνεδρία (πρώτο μέρος) επιχειρείται αναλυτικός απολογισμός αυτών των διασταυρώσεων μεταξύ εθνικής/περιφερειακής πολιτικής και κοινοτικής πολιτικής για τις ορεινές περιοχές, λαμβάνοντας ιδίως υπόψη τρέχουσες συζητήσεις για τη νέα προγραμματική και κοινοβουλευτική περίοδο. Στο δεύτερο μέρος (Β) θα δοθούν κάποια σημαντικά παραδείγματα εθνικών πολιτικών για τις ορεινές περιοχές και στο τρίτο μέρος (Γ) θα γίνει περιγραφή των τρόπων και των προκλήσεων των υφιστάμενων διασυνοριακών συνεργασιών που αφορούν στις εν λόγω περιοχές.

Εναρκτήρια Εισήγηση :

- Ιδιαίτερες εδαφικές προκλήσεις των ορεινών περιοχών της Ευρώπης. **Laurent Rieutort**, Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Clermont – Auvergne, Γαλλία.

A. Η ευρωπαϊκή διάσταση των ορεινών πολιτικών

- Σε ποιο βαθμό λαμβάνονται υπόψη οι γεωγραφικές ιδιαιτερότητες και μειονεξίες στην ΚΑΠ 2014-20 και ποιες οι προοπτικές της νέας προγραμματικής περιόδου; **Πέτρος Αγγελόπουλος**, Αναλυτής Πολιτικών, ΓΔ Γεωργίας και Αγροτικής Ανάπτυξης, C1 - Προοπτικές πολιτικής, Ευρωπαϊκή Επιτροπή.
- Η περιβαλλοντική διάσταση των πολιτικών της ΕΕ για τις ορεινές περιοχές. **Marco Onida**, Επικεφαλής της ομάδας « Δάσος ». ENV.D1 - Χρήση και Διαχείριση Γης. Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Ευρωπαϊκή Επιτροπή.
- Η περιφερειακή πολιτική της Ε.Ε. και το εργαλείο Ολοκληρωμένης Εδαφικής Επένδυσης (ΟΕΕ). Οι νέοι στόχοι για το 2021-2027. **Μαρία Κωστοπούλου**, Αναπληρώτρια Προϊσταμένη Ειδικής Υπηρεσίας Στρατηγικής, Σχεδιασμού και Αξιολόγησης (ΕΥΣΣΑ) Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων, Ελλάδα.

B. Εθνικές ορεινές πολιτικές : πλεονεκτήματα και περιορισμοί

- Γαλλία: ο περί Ορεινών Περιοχών Νόμος, ο προληπτικός του χαρακτήρας και ο σημερινός του αντίκτυπος. **René Souchon**, πρώην Υπουργός Γεωργίας και Τροφίμων της Γαλλίας, Γαλλία.
- Μαθήματα από την εμπειρία των περιφερειακών προοπτικών της ορεινής πολιτικής της Αυστρίας. **Thomas Dax**, Αναπληρωτής Διευθυντής στο Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Γεωργικής Οικονομίας, Αγροτικής και Ορεινής Έρευνας Βιέννη Αυστρία.
- Η ορεινή πολιτική της Ισπανίας: ισορροπία μεταξύ κεντρικής διοίκησης και αυτόνομων περιοχών, το παράδειγμα της Αυτόνομης περιοχής της Γαλικίας. **Rubén Lois Gonzales**, Καθηγητής, Πανεπιστήμιο de Saint Jacques de Compostela, Σχολή Γεωγραφίας και Ιστορίας, Santiago de Compostela, Ισπανία

C. Παραδείγματα συνεργασίας μεταξύ ορεινών, ηπειρωτικών και νησιωτικών περιοχών

- Η Ορεινή Σύμπραξη: μια παγκόσμια συμμαχία **Patricia Quillacq**, Επιφορτισμένη με την εταιρικότητα Βουνό, FAO/ONU.
- Η Σύμβαση των Πυρηναίων. **Jean-Louis Valls**, Διευθυντής της Κοινότητας Εργασίας των Πυρηναίων, Huesca, Ισπανία.
- Οι ορεινές περιοχές των νησιών της Μεσογείου είναι διαφορετικές; **Paulo Castro**, Αντιπρόεδρος της Ομοσπονδίας EUROPARC.
- Το δίκτυο Euromontana και η στρατηγική του. **Juanan Gutierrez**, Πρόεδρος Ευρωπαϊκού Συνδέσμου Ορεινών Περιοχών Euromontana.

Συντονιστής : **Dominique Barjolle**. Συντάκτες συμπερασμάτων: **Γεώργιος Βλάχος, Claire Bernard**.

Συνεδρία 2. Περιφερειακές στρατηγικές – εδαφική συνοχή & ορεινές νησιωτικές περιοχές

Οι έξι μεγάλες μεσογειακές νήσοι (Βαλεάριδες, Κορσική, Κρήτη, Κύπρος, Σαρδηνία, Σικελία) μπορούν να ομαδοποιηθούν σε έναν συγκεκριμένο τύπο νησιωτικής ορεινής περιοχής. Οι εκπρόσωποι αυτών των πέντε αυτών περιφερειακών οντοτήτων και μιας εθνικής στην περίπτωση της Κύπρου, θα παρουσιάσουν την κατάσταση των ορεινών περιοχών τους και των στρατηγικών τους σε σχέση με αυτές. Θα παρουσιάσουν επίσης τα διάφορα εργαλεία που χρησιμοποιούνται (ευρωπαϊκά, εθνικά ή περιφερειακά), με έμφαση στις σχέσεις κλίμακας, οι οποίες υφίστανται μεταξύ των ορεινών περιοχών και του εθνικού και ευρωπαϊκού επιπέδου.

Αν και πρόκειται για κλασσικές διαθεματικές προκλήσεις, οι εισηγήσεις αυτές πρέπει να προβάλουν τον συνδυασμό των προκλήσεων, των περιορισμών και των ευκαιριών στις περιοχές αυτές. Στόχος της συνεδρίας αυτής είναι ο εντοπισμός ιδιαίτερων ζητημάτων που θέτονται από τις ορεινές αυτές περιοχές των μεγάλων μεσογειακών νήσων και να αναδειχθούν και να προβληθούν οι προκλήσεις και οι εμπειρίες τις οποίες βιώνουν σήμερα.

A. Η κατάσταση στις μεγάλες μεσογειακές νήσους

Με ποιον τρόπο οι νησιωτικές περιφερειακές και τοπικές αρχές λαμβάνουν υπόψη τους τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες των ορεινών τους περιοχών; Ποιες είναι οι συγκεκριμένες διαδικασίες διακυβέρνησης των περιοχών αυτών; Με ποιον τρόπο το τοπικό επίπεδο συνδέεται με τις εθνικές πολιτικές και τα ευρωπαϊκά εργαλεία;

- Παρεμβάσεις από τους εκπροσώπους της Κυπριακής Δημοκρατίας και νησιωτικών περιοχών

- Κύπρος : **Δρ Κώστας Χαμπιαούρης**, Επίτροπος Ανάπτυξης Ορεινών Κοινοτήτων
- Κρήτη : **Γιώργος Ε Αλεξάκης**, Αντιπεριφερειάρχης Κρήτης στον τομέα Ευρωπαϊκών και Διεθνών Θεμάτων.
- Σικελία : **Gaetano Armao**, Αντιπρόεδρος της Αυτόνομης Περιφέρειας της Σικελίας.
- Βαλεαρίδες : **Josep Antonio Manchado**, Διευθυντής Περιβάλλοντος Νησιού, Συμβούλιο Μαγιόρκα.
- Κορσική : **Marie-Antoinette Maupertuis**, Εκτελεστικός Σύμβουλος της Κορσικής.

- Στρόγγυλη Τράπεζα : Αναπτυξιακά Ζητήματα των νησιωτικών περιοχών και της Κύπρου

- **Γεώργιος Ζερβάκης**, Δήμαρχος του Δήμου Σητείας, Κρήτη.
- **Πέτρος Χατζηκώστας**, Διευθυντής της Αναπτυξιακής Εταιρείας Τροόδους, Κύπρος.
- **Josep Antonio Manchado**, Διευθυντής Περιβάλλοντος Νήσου, Συμβούλιο Μαγιόρκα, Βαλεαρίδες.
- **Mathilde Woillez**, Πανεπιστήμιο Κορσικής και Σύμβουλος Εδαφικής Ανάπτυξης.
- **Πέτρος Λυμπεράκης**, Πρόεδρος του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού Σαμαριάς – Δυτικής Κρήτης, Έφορος Σπονδυλωτών - Μουσείο Φυσικής Ιστορίας - Πανεπιστημίου Κρήτης.

Συντονιστής: **Δημήτρης Γούσιος**.

B. Συζήτηση της ημέρας. Ποιες οι αρθρώσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών και εθνικών πολιτικών και των περιφερειακών και τοπικών στρατηγικών των ορεινών νησιωτικών περιοχών;

Συμπληρωματικά ερωτήματα: έως ποιον βαθμό πρέπει να: (i) επανεξεταστεί η αποτελεσματικότητα των σημερινών συντονισμών και η προσαρμοστικότητα των υφιστάμενων εργαλείων, (ii) αναζητηθούν νέες διαδρομές και νέες μορφές συνεργασίας (π.χ. η ανταλλαγή εμπειριών από τη χρήση εδαφικών πόρων, ανάπτυξη δικτύων, «clusters», αξιοποίηση μέσω της έρευνας και των μηχανισμών υποστήριξης των κληρονομηθέντων γνώσεων κ.λπ.);

Τέλος, σε ποιον βαθμό τίθενται σε εφαρμογή οι στρατηγικές εδαφικής συνοχής, οι οποίες ενσωματώνουν τις ορεινές περιοχές στο σύνολο της εθνικής/περιφερειακής επικράτειας;

Συντονιστής: **Thomas Dax**. Συντάκτες συμπερασμάτων: **Ηλίας Μπεριάτος, Marie Clotteau - Euromontana**.

Συνεδρία 3. Διασταυρωμένες, πολλαπλές και πολυεπίπεδες προκλήσεις των ευρωπαϊκών και μεσογειακών ορεινών περιοχών

Οι ορεινές περιοχές των μεγάλων μεσογειακών νήσων είναι ιδιαίζουσες περιπτώσεις μεγαλύτερων προκλήσεων. Καταρχάς, πρόκειται για οικολογικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις: ευρύτερα τμήματα των εδαφικών περιοχών των νήσων αυτών έχουν αναγνωριστεί ως «hot spot» βιοποικιλότητας και αποτελούν αντικείμενο μηχανισμών προστασίας (περιοχές Natura 2000, Περιφερειακά και Εθνικά Πάρκα, κ.α.). Συνιστούν επίσης, εδαφικές περιοχές με γεωργία υψηλής φυσικής αξίας (HNV), γεωργική βιοποικιλότητα, καθώς και με εξελισσόμενα πολιτιστικά τοπία. Διαθέτουν επομένως, σημαντικά κληρονομημένα πλεονεκτήματα. Εν συνεχεία, οι συγκεκριμένες περιοχές, οι οποίες βρίσκονται σε δημογραφική και οικονομική πτωτική πορεία (μείωση των αγροτικών και κτηνοτροφικών δραστηριοτήτων) αντιμετωπίζουν κοινωνικές και οικονομικές προκλήσεις. Η μετάβαση προς μία πολυλειτουργικότητα των περιοχών αυτών θέτει το ζήτημα της υποστήριξης νέων λειτουργιών (δραστηριότητες αναψυχής και τουριστικές για τις οποίες η πρόκληση της συνδεσιμότητας και της πλαίσιασης της υποδοχής του κοινού είναι σημαντική). Τέλος, πρόκειται για εδαφικές προκλήσεις αφού τίθεται το θέμα του συντονισμού της ανάδειξης των πόρων των περιοχών αυτών καθώς και της άρθρωσης αυτών που βρίσκονται σε δημογραφική πτωτική πορεία με τη δυναμική των παράκτιων περιοχών (αστικοποίηση, μητροπολιτική εξάπλωση, παράκτιος τουρισμός, εντατική γεωργία, παράκτιες περιοχές και θαλάσσια επικράτεια, κ.α.).

A. Εδαφικές προκλήσεις

- Η ανάδειξη των ιδιότυπων πόρων, μια στρατηγική ευκαιρία για τις μεσογειακές ορεινές περιοχές. **Bernard Pecqueur**, Καθηγητής Πανεπιστήμιο Grenoble – Alpes, Γαλλία.
- Το ζήτημα της χωροταξίας και του περιβαλλοντικού σχεδιασμού: το βουνό μεταξύ της νησιωτικότητας και του υψόμετρου. **Μπεριάτος Ηλίας**, Ομότιμος Καθηγητής, Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Ελλάδα.

B. Οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις

- Αγκύρωση του τουρισμού του βουνού και η ένταξή του σε διεθνή δίκτυα. **Marie Oiry Varacca**, Maitre de conférences, Πανεπιστήμιο Paris-Est, Γαλλία.
- Ενίσχυση της αξίας της βιοτεχνικής παραγωγής: ανατροφοδότηση εμπειριών. **Geneviève Teil**, Ερευνήτρια Agroparitech, Παρίσι, Γαλλία.
- Διακυβεύματα έγγειων σχέσεων στα νησιωτικά βουνά της Μεσογείου. **Jean Christophe Paoli**, Ερευνητής INRAE, Κορσική, Γαλλία.
- Ο ρόλος της Κοινωνικής Οικονομίας στην ενίσχυση της κοινωνικοοικονομικής συνοχής των ορεινών περιοχών. **Θεοδοσία Ανθοπούλου**, Καθηγήτρια Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, Ελλάδα.

Γ. Περιβαλλοντικές προκλήσεις

- Βιοποικιλότητα και περιοχές Natura 2000. **Φώτιος Παπούλιας**, Ευρωπαϊκή Επιτροπή – ΓΔ Περιβάλλοντος-Μονάδα D.3 " Προστασία της φύσης " BU-5 6/148.
- Διασύνδεση Γεωργίας – Περιβάλλοντος: τα μεσογειακά διακυβεύματα. **François Lerin**, Ερευνητής AIDA, **Claire Bernard**, Ερευνήτρια, Πανεπιστήμιο Montpellier, Γαλλία.
- Η βιοποικιλότητα των μεσογειακών νήσων. **Antonio Pollutri**, Ανώτερος Λειτουργός σε θέματα Βιοποικιλότητας, WWF Ιταλία.
 - Κλιματικές τάσεις, μεταβλητότητα και ακραία φαινόμενα στη μεσογειακή περιοχή: ποιοι κίνδυνοι και ποιες απειλές για τα νησιά και τα βουνά; **Monia Santini**, Διευθύντρια του Τμήματος των Επιπτώσεων στη γεωργία τα δάση, και τις οικοσυστημικές υπηρεσίες (IAFES), Ευρω-Μεσογειακό Κέντρο για την Κλιματική Αλλαγή (CMCC), Πούλια, Ιταλία.
 - Το διακύβευμα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας: συσσωρευμένες εμπειρίες από τα νησιά. **Myriam Castanié**, Γραμματεία « Καθαρή ενέργεια για τα νησιά της ΕΕ ».

Δ. Συζήτηση: πως αντιμετωπίζεται ο συνδυασμός των προκλήσεων των ολοκληρωμένων πολιτικών και στρατηγικών σε επίπεδο νησιωτικών περιοχών;

Συντονιστής: **Rubén Lois Gonzales**. Συντάκτες συμπερασμάτων: **Barjolle Dominique**, **Claire Bernard**.

Συνεδρία 4. Δυναμικές και προσεγγίσεις διακυβέρνησης και μηχανισμών υποστήριξης

Στην Ευρώπη υπάρχει πληθώρα παραδειγμάτων τοπικής ανάπτυξης, τα οποία καταδεικνύουν τη σπουδαιότητα των ολοκληρωμένων εδαφικών προσεγγίσεων για τις περιοχές με γεωγραφικές ιδιαιτερότητες όπως οι νησιωτικές ορεινές περιοχές. Παρά τα μειονεκτήματά τους, τα οποία συνδέονται με την εδαφική περιθωριοποίηση και τους γεωγραφικούς και επικοινωνιακούς περιορισμούς, οι ορεινές περιοχές είναι χώροι ανάπτυξης πρωτοβουλιών και καινοτομιών οι οποίες προσαρμόζονται στις πολύ χαρακτηριστικές τους ιδιαιτερότητες. Αναφορικά με την ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής η οποία βασίζεται σε μία κληρονομιά αγροβιοποικιλότητας, οι προστατευόμενες Ονομασίες Προέλευσης και Γεωγραφικές Ενδείξεις, ο τουρισμός εμπειριών και τα συστήματα συμμετοχικής εγγύησης αποτελούν πολύ καλά προσαρμοσμένα μέτρα. Τα «έξυπνα χωριά» που δρομολογήθηκαν από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στηρίζονται από τα ταμεία συνοχής, δημιουργούν ελπιδοφόρες προοπτικές για τις περιοχές αυτές.

Εναρκτήρια Εισήγηση

Το ζήτημα της εδαφικής διακυβέρνησης και εδαφικών μηχανισμών υποστήριξης. **Sylvie Lardon**, Διευθύντρια Έρευνας, *Agronometech Clermont Ferrand, Γαλλία*.

A. Δυναμικές διακυβέρνησης και καινοτομιών

- Συμμετοχικές δυναμικές των έξυπνων οικολογικών χωριών (Smart villages). **Marjorie Jouen**, *Notre Europe*, Ινστιτούτο Jacques Delors, Γαλλία.
- Διατήρηση της ιδιαιτερότητας των ορεινών περιοχών χάρη στα συστήματα πιστοποίησης και στα συστήματα συμμετοχικής εγγύησης (ΣΣΕ). **Dominique Barjolle**, Ερευνήτρια, Ομοσπονδιακή Πολυτεχνική Σχολή Ζυρίχης, Ελβετία.
- Οι ορεινές περιοχές της Σαρδηνίας: το διακύβευμα της εναρμόνισης της ποιμενικής δραστηριότητας, της ποιότητας των γαλακτοκομικών προϊόντων και της προστασίας του περιβάλλοντος. **Andrea Cabiddu** (παρουσιαστής), **Mauro Decandia**, **Jean Christophe Paoli**, **Giovanni Molle**, Ιταλία.
- Καινοτόμες προσεγγίσεις για τη διαχείριση περιοχών μεγάλου περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος. **Βλάχος Γιώργος**, Επίκουρος Καθηγητής, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ελλάδα.
- Προσεγγίσεις και πρακτικές διαχείρισης αγροοικοσυστημάτων στην Κύπρο. **Μενέλαος Σταυρινίδης**, Επίκουρος Καθηγητής, Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου (ΤΕΠΑΚ), Κύπρος.
- Η οικοδόμηση και η μετάδοση σε μεταβατικά πλαίσια: επεξήγηση της διαδικασίας κεφαλαιοποίησης της εμπειρίας. **Pierre-Antoine Landel**, Λέκτορας, Πανεπιστήμιο Grenoble, Γαλλία.

B. Συζήτηση : πως θα επωφεληθούν οι νησιωτικές ορεινές περιοχές από τη μετατροπή των εμπειριών σε κοινούς πόρους ; Ζητήματα μεθόδου

Συντονιστής : **Laurent Rieutort**. Συντάκτης συμπερασμάτων : **François Lerin**.

Συνεδρία 5. Οι προϋποθέσεις ολοκληρωμένων, βιώσιμων και προσαρμοστικών στρατηγικών για τις νησιωτικές ορεινές περιοχές.

Οι ορεινές περιοχές είναι ουσιαστικής σημασίας για τις μεγάλες μεσογειακές νήσους οι οποίες αντιμετωπίζουν την πρόκληση της επανασύνδεσης των ανθρώπινων, οικονομικών και οικολογικών αυτών χώρων με ολόκληρη την εδαφική περιφέρεια. Αποτελούν επίσης μεσογειακή, ευρωπαϊκή και παγκόσμια πρόκληση ως προς τη βιοποικιλότητα και τους πόρους. Πρέπει λοιπόν να χρησιμοποιηθούν στρατηγικές, καινοτομίες και μορφές διακυβέρνησης σε αυτό το πολυεπίπεδο τοπικό ορεινό, περιφερειακό και εθνικό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πλαίσιο.

Πώς να αξιολογηθούν και να προβλεφθούν οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής σε αυτά τα «σημεία υψηλού κινδύνου» βιοποικιλότητας και οικοσυστημάτων; Πώς να επανασυνδεθούν οι παρακμάζουσες αυτές περιοχές με το σύνολο της εδαφικής περιφέρειας; Πώς να αναζωογονηθεί η γεωργία υψηλής φυσικής αξίας, η οποία προστατεύει και παράγει αγροβιοποικιλότητα και ποιοτικά προϊόντα; Πώς να διασφαλιστεί η προστασία και αναπαραγωγή των πόρων; Πώς να στηριχθούμε στη δικτύωση των περιοχών αυτών; Ποια εργαλεία δικτύωσης πρέπει να δημιουργηθούν;

Αφού προηγηθεί συζήτηση στρογγυλής τραπέζης επί της χάραξης και του προσανατολισμού των κοινοτικών πολιτικών της νέας κοινοβουλευτικής θητείας, η συλλογική συζήτηση θα επικεντρωθεί στις προϋποθέσεις της δυνατότητας ανάπτυξης πολυεπίπεδων, ολοκληρωμένων, βιώσιμων και προσαρμοστικών στρατηγικών για τις ορεινές περιοχές στην περιοχή της Μεσογείου και στις μεγάλες της νήσους.

A. Στρογγυλή Τράπεζα

- 1ο Θέμα : Τι μπορούμε να αναμένουμε από την ευρωπαϊκή συζήτηση για τις ορεινές περιοχές; Ποιες οι προοπτικές χρήσης ευρωπαϊκών εργαλείων στις δυναμικές των ορεινών περιοχών τα επόμενα χρόνια;

Thomas Dax, Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Γεωργικής Οικονομίας, Αγροτικής και Ορεινής Έρευνας (Αυστρία).

- 2ο Θέμα : Ποια μέθοδο πρέπει να χρησιμοποιηθεί για την αντιμετώπιση του «ζητήματος της ημέρας» των ορεινών περιοχών των Μεγάλων Μεσογειακών Νήσων; Πτυχές επιστημονικές και εδαφικών μηχανισμών υποστήριξης.

Laurent Rieutort. Πανεπιστήμιο Clermont-Auvergne – συλλογική εργασία.

- 3ο Θέμα : Διακυβέρνηση και συλλογική δράση. Ποιες οι προοπτικές και οι προκλήσεις για τα επόμενα χρόνια; (σε πολυεπίπεδη και περιφερειακή προοπτική).

Emmanuelle George, Διευθύντρια Εργαστηρίου « Οικοσυστήματα και Κοινωνίες στα Βουνά », INRAE, Πανεπιστήμιο Grenoble – Alpes, Γαλλία.

B. Καταληκτική συζήτηση

Συντονιστής: **Juanan Gutierrez**, Πρόεδρος Euromontana. Συντάκτης συμπερασμάτων : **François Lerin**.

Γ. Σύνταξη και Έγκριση της Δήλωσης Τροόδους-Κύπρος

- Εργασία συντακτών συμπερασμάτων (ενσωμάτωση των συμπερασμάτων της συζήτησης στο κείμενο της Δήλωσης).
- Παρουσίαση της « Δήλωσης Τροόδους - Κύπρος», συζήτηση και έγκριση.

3

Παρουσιάσεις

Εδαφικές προκλήσεις για τις ορεινές περιοχές της Ευρώπης

Laurent Rieutort

Πανεπιστήμιο Clermont-Auvergne, Μικτή Μονάδα Έρευνας (MME) Εδαφικές Περιοχές
Ινστιτούτο Auvergne-Rhône-Alpes για την Ανάπτυξη των Εδαφικών Περιοχών (<https://www.iadt.fr>)

Εισαγωγή

Σύμφωνα με έναν κοινά αποδεκτό ορισμό, το βουνό ορίζεται ως ένα αρκετά υψηλό και εκτεταμένο ανάγλυφο το οποίο αποκαλύπτει μια πληθώρα οικοσυστημάτων και επιφέρει το μετασχηματισμό φυσικών χώρων, κοινωνικοοικονομικών δραστηριοτήτων ή δημόσιων πολιτικών. Ωστόσο, είναι πολύ δύσκολο να ισχύει ένας ορισμός για όλο τον πλανήτη, ή ακόμα και για το σύνολο της Ευρώπης. Προσक्रούει πολύ γρήγορα στην πολυπλοκότητα του κλίματος, στην ποικιλιότητα της τοπογραφίας καθώς και στις διαφορές της αντίληψης των τοπικών πληθυσμών έναντι αυτής της χωρικής «περιγραφής». Ακόμα και αν είναι δύσκολο να προσδιοριστεί εννοιολογικά, το βουνό καταλαμβάνει μια μεγάλη θέση στο χώρο. Σύμφωνα με διάφορες μελέτες (Rieutort, 2004), τα υψίπεδα καλύπτουν το ένα τρίτο της ευρωπαϊκής ηπείρου, κατοικούνται από το 10 έως 15% του συνολικού ευρωπαϊκού πληθυσμού, ενώ παρουσιάζουν πολλές διακυμάνσεις ανάλογα με τις περιοχές - ιδιαίτερα έντονο ως φαινόμενο στις ορεινές περιοχές της Μεσογείου- και τη σύγχρονη δημογραφική δυναμική.

Τα διακυβεύματα της εδαφικής ανάπτυξης στα βουνά

Το διακύβευμα του ορισμού και της ιδιοποίησης

Πρόκειται για μια ουσιαστική πτυχή σε επίπεδο τόσο επιστημονικό όσο και λειτουργικό καθώς και δημόσιων πολιτικών. Δύο έννοιες μπορούν να ενεργοποιηθούν αντλώντας έμπνευση από τα νησιά για τα οποία διακρίνουμε την νησιωτικότητα (η οποία "αναφέρεται στη διαμόρφωση, στην κατάσταση, στα προβλήματα των νησιών" σύμφωνα με τους Roger Brunet et al. (1992)), τονίζοντας τις κοινωνικοοικονομικές δυσκολίες, την απόσταση, τους δεσμούς εξάρτησης, και το «νησιωτισμό», δηλαδή το «σύνολο αναπαραστάσεων και επιδράσεων που συμβάλλουν σε μια μορφή νησιωτικής ταυτότητας» (όπως 1992). Θα μπορούσαμε λοιπόν να προτείνουμε εξειδικεύσεις ακολουθώντας το ίδιο πρότυπο:

- την "ορεινότητα" εξετάζοντας τις ανισότητες μεταξύ περιοχών χαμηλού και υψηλού υψομέτρου, την ανομοιότητα μεταξύ των εισοδημάτων και συνθηκών διαβίωσης, καθώς και τα διακυβεύματα τα οποία αναφέρονται στο περιβάλλον και στην εδαφική συνοχή, οδηγούν σε ένα πολιτικό προβληματισμό,
- τον "ορεινοτισμό", ενισχυόμενο από έντονα συναισθήματα του ανήκειν στην ίδια κοινότητα πεπρωμένου και συμφερόντων, εντός της οποίας οι κοινωνικοί δεσμοί και οι εξιδανικεύσεις είναι ισχυροί.

Από την ευθραυστότητα στην κοινωνική καινοτομία

Με εξαίρεση ορισμένους ορεινούς όγκους, οι οποίοι ειδικεύονται στον χειμερινό αθλητικό τουρισμό, το βουνό θεωρήθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα ως «εύθραυστο» επειδή είναι το θύμα δύο θεμελιωδών κινήματων:

- αφενός, συγκέντρωση ανθρώπων και δραστηριοτήτων στις πεδιάδες και τις ακτές όπου εκτείνονται οι μητροπολιτικές περιοχές, ενώ η δημογραφική και οικονομική παρακμή χτυπά τα «περιφερειακά» υψίπεδα, περιθωριοποιημένα εξαιτίας της απόστασης και της ελλειμματικής κοινωνικοοικονομικής δυναμικής,
- αφετέρου, η ταύτιση της υπαιθριακότητας και της πανταχού παρουσίας της γεωργίας και του δάσους βλέπε, της φύσης», με αμφισβητήσιμες αντιλήψεις για μια υποτιθέμενη οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική «καθυστέρηση» ή ένα φανταστικό «πρωτόγονο χώρο» χωρίς κοινωνική ζωή!

Ωστόσο, από το 1975, οι προοπτικές είναι ξεκάθαρα πιο ευνοϊκές. Βέβαια, η διαδικασία «επέκτασης» των μητροπολιτικών περιοχών συνεχίζεται και η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας επιταχύνεται με τους

ανταγωνισμούς της μεταξύ των συστημάτων παραγωγής ... ακόμα κι αν αυτή η παγκοσμιοποίηση έρχεται αντιμέτωπη με πολλαπλές αντιστάσεις, πολιτιστικά εμπόδια ή νέες οικονομικές συνθήκες (η «εδαφική στροφή» όπως αναπτύχθηκε από τον Bernard Pecqueur). Στην πραγματικότητα, ένα άλλο κίνημα αναδύεται και βασίζεται:

- στην αμφισβήτηση του «παγκόσμιου» μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης και των σχετιζόμενων ανησυχιών με την κλιματική αλλαγή και τα περιβαλλοντικά διακυβεύματα. Εμφανίζονται νέα κριτήρια για την εγκατάσταση ατόμων και δραστηριοτήτων. Συνδέονται με τους ιδιότυπους πόρους (το πλεονέκτημα από την διαφοροποίηση διαδέχεται το συγκριτικό πλεονέκτημα, με τις νέες του πηγές προστιθέμενης αξίας), με την ελκυστικότητα και τα οφέλη που συνδέονται με τη φύση, τον πολιτισμό και την κληρονομιά ορισμένων χώρων ,
- στις δημόσιες πολιτικές με τη μετάβαση στην έννοια της «αυτο-ανάπτυξης» και της «ενδογενούς ανάπτυξης» (προσέγγιση εκ των κάτω) προωθούμενης στα διάφορα κράτη και περιφέρειες, ακόμη και αν αυτές οι προοπτικές εγείρουν επίσης διακυβεύματα πολυτομεακής ενσωμάτωσης από την πλευρά των δημόσιων και ιδιωτικών παρεμβάσεων (γεωργία, τουρισμός, υπηρεσίες, ζητήματα προσβασιμότητας, φυσικοί πόροι και τοπία, εκπαίδευση / έρευνα) ,
- στον πολλαπλασιασμό των τοπικών πρωτοβουλιών, συνέπεια αφενός της άφιξης νέων πληθυσμών που επιδιώκουν να εγκατασταθούν στα βουνά (« amenity migration »), συμπεριλαμβανομένων των επιπτώσεων των σημερινών συστημικών κρίσεων και αφετέρου, της δικτύωσης οικονομικών δρώντων, αξιοποιημένων τεχνογνωσιών, νέων δεσμών μεταξύ δημόσιας παρέμβασης (για παράδειγμα περιφερειακή, εθνική ή ευρωπαϊκή) και ιδιωτικής καινοτομίας.

Για παράδειγμα, τα βουνά των μεγάλων νησιών της Μεσογείου θεωρούνται από καιρό ως χώροι καταφύγια, τόποι ταυτότητας αλλά και απομονωμένοι σε σχέση με τα παράλια όπου έχουν συγκεντρωθεί οι δραστηριότητες - ειδικά οι τουριστικές- και οι πληθυσμοί. Μετατρέπονται σήμερα σε χώρους « οδηγούς », προσφέροντας εναλλακτικά, πιο βιώσιμα πρότυπα ανάπτυξης, βασιζόμενα στην αξιοποίηση των εδαφικών τους πόρων, και σε νέες μορφές συνεργασίας και συντονισμού των εδαφικών δρώντων. Διατηρώντας τις τουριστικές δυνάμεις, τα βουνά ανακτούν επομένως μια ορισμένη ελκυστικότητα από οικονομική άποψη, επειδή αποτελούν:

- χώρους αναψυχής και εναλλακτικού τουρισμού ·
- τόπους περιβαλλοντικής και τοπιακής βιοποικιλότητας (δάσος, φυσικά λιβάδια)· όπου τα ενδιαφέροντα και είδη απειλούνται συχνά από τη μείωση του πληθυσμού ή από αλλαγές στη χρήση γης,
- περιοχές με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και ταυτότητα που μπορούν να ενισχυθούν μέσω εμπορεύσιμων αγαθών, «ιδιότυπων ενεργοποιητών», ορεινών προϊόντων και υπηρεσιών,
- δεξαμενές νερού και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, υπενθυμίζοντας ότι η ενεργειακή μετάβαση δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την υποστήριξη περιοχών και ιδίως ορεινών περιοχών, όπως έδειξαν οι συζητήσεις της COP 21,
- ιδιότυπους πόρους, ταυτόχρονα παλιούς και ανανεωμένους προσαρμοσμένοι σε νέες χρήσεις, πλούσιες σε καινοτομίες.

Μια κοινωνικο-ποικιλότητα που πρέπει να ληφθεί υπόψη

Πρέπει όμως να τονιστεί ότι οι ορεινοί όγκοι παραμένουν εξαιρετικά ποικίλοι, γεγονός που εγείρει ερωτήματα για το πώς λαμβάνεται υπόψη αυτή η «κοινωνική ποικιλομορφία» ή για μορφές διακυβέρνησης τις προσαρμοσμένες σε κάθε κατάσταση. Χωρίς να αναφερθούμε στη λεπτομέρεια, μπορούμε απλώς να θυμηθούμε μερικά "αρχέτυπα" διαφοροποιώντας:

- πολυλειτουργικά βουνά που συνδυάζουν διάφορες οικονομικές δραστηριότητες (γεωργία, βιομηχανία, τουρισμός και υπηρεσίες), επιτρέποντάς τα να διατηρούν επί τόπου πληθυσμούς και θέσεις εργασίας. Αυτός ο τύπος οροσειράς μπορεί επίσης να επωφεληθεί από θετικές «επιδράσεις διασυννοριακών σχέσεων) ή από την εγγύτητα πόλεων (είτε ορεινών είτε περιφερειακών) με περιαστικές κατοικίες και μετακινήσεις για αναζήτηση εργασίας. Συχνά παρατηρούμε ότι οι συλλογικές πρωτοβουλίες και η υποστήριξη των δημόσιων πολιτικών είναι προγενέστερες, αλλά αυτά τα ελκυστικά βουνά υπόκεινται επίσης σε περιβαλλοντικές πιέσεις και σε διακυβεύματα διατήρησης των

πόρων, των γεωργικών, δασικών και «φυσικών» νησίδων ή του ελέγχου των ροών (μεταφορές, τουρισμός) ;

- βουνά πιο εξειδικευμένα στη γεωργία ή τη βιομηχανία, και τα οποία οφείλουν να αναζητούν οικονομικές υπεραξίες, να προσαρμοστούν στις παγκόσμιες αλλαγές, διατηρώντας παράλληλα τις θέσεις εργασίας, τους χώρους και το περιβάλλον,
- «εύθραυστα» βουνά. Συχνά αγροτικές και γεωργικές, αραιοκατοικημένες και γηρασμένες περιοχές, αντιμετωπίζουν κινδύνους κοινωνικοοικονομικής παρακμής, δυσκολίες πρόσβασης στις υπηρεσίες, αλλά και ανταγωνισμό στη χρήση του χώρου.

Ο συνδυασμός πρότυπων ανάπτυξης

Μπορούμε να ξεκινήσουμε με τέσσερις τρόποι-διαδικασίες κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης στα βουνά οι οποίοι συχνά συνδυάζονται και είναι λίγο πολύ προσαρμοσμένοι σε αυτήν την κοινωνική ποικιλομορφία.

Ενδυνάμωση της «εδαφικής οικονομίας»

Η στόχευση αφορά εδώ τη σύνδεση των δραστηριοτήτων με την ιδιαιτερότητα του βουνού και την αναγνώριση των τοπικών πλεονεκτημάτων. Ο ορεινός όγκος πρέπει να έχει την ικανότητα να στηρίζεται σε αυτήν την «τοπική βάση» και σε ιδιότυπους, μη «μεταφέρισιμους», αναδειγμένους ή «επινοημένους» πόρους, καθ' εικόνα των προϊόντων του βουνού υψηλής ποιότητας (δημιουργία ετικέτας με συμμετοχικές διαδικασίες). Η αύξηση της ζήτησης για τα λεγόμενα «ιδιότυπα» προϊόντα και υπηρεσίες επιτρέπει λοιπόν, την δημιουργία υπεραξίας, ειδικά αν καταφέρει κανείς να τα αρθρώσει ως συμπληρωματικά (ιδέα του «καλαθιού αγαθών και υπηρεσιών»), καθώς και να χαρακτηρίσει και να καταστήσει πιο επαγγελματικές τις αλυσίδες αξίας του βουνού. Σε αυτήν την διαδρομή, πολλά πράγματα εξαρτώνται από την οργανωσιακή ικανότητα των δρώντων. Είναι απαραίτητο να επιτευχθεί ο συντονισμός τους, η κάθετη και οριζόντια συνεργασία τους. Αλλά τα βουνά προσφέρουν επίσης πολλές ευκαιρίες, κινούμενα στη βάση της εγγύτητας μεταξύ των τοπικών δρώντων και της ισχυρής εδαφικής ταυτότητας.

Αξιοποίηση της εγγύτητας με τις αστικές περιοχές και τις ακτές

Πρόκειται για το ζήτημα της ωφέλειας του βουνού από τις συμπληρωματικότητες και τις αμοιβαιότητες μεταξύ της μητροπολιτικής/παράκτιας δυναμικής και των παροχών της «ενδοχώρας», ευνοώντας τη δημιουργία πλούτου. Για να επωφεληθεί επίσης, από τις συνέπειες της πόλωσης, το βουνό μπορεί επομένως να επιδιώξει να πλησιάσει τις μητροπολιτικές περιοχές ή τις παραμεθόριες περιοχές, με ισχυρά διακυβεύματα κινητικότητας, διασύνδεσης σε ευρυζωνικά δίκτυο, συλλογικών μεταφορών και βιώσιμης διαχείρισης των εγγείων σχέσεων και της κατοίκησης.

Ενίσχυση της ελκυστικότητας για κατοίκηση και της δημιουργικότητας

Η ελκυστικότητα εξαρτάται επίσης από παράγοντες ποιοτικούς περισσότερο τοπικούς, όπως το δημιουργικό κλίμα, η ποιότητα κατοίκησης, η σύναψη σχέσεων μεταξύ των δρώντων, οι κοινωνικοί δεσμοί. Επομένως, γίνεται προσπάθεια να ενισχυθεί, εντός των «απομακρυσμένων» βουνών, η ελκυστικότητα και οι πολιτικές υποδοχής των νεοεισερχόμενων, δίνοντας έμφαση σε περιβαλλοντικές ή οικιστικές παροχές, στο «εδαφικό μάρκετινγκ» ή σε νέες ψηφιακές χρήσεις (στρατηγικές «έξυπνης τοπικής ανάπτυξης» με παράδειγμα την κίνηση των «έξυπνων χωριών»), κλπ. Αυτός ο τύπος οικονομίας βασίζεται σε μια εδαφική προσφορά κατοίκησης, η οποία αρθρώνεται και αλληλεπιδρά με τις άλλες παραγωγικές οικονομικές βάσεις, δημόσιες ή κοινωνικές, προκαλώντας την άφιξη επιχειρηματιών και «δημιουργών» νέων παραγωγικών δραστηριοτήτων ή υπηρεσιών (συμπεριλαμβανομένης της τηλεργασίας).

Το στοίχημα της Κοινωνικής καινοτομίας και της απόκτησης αυτονομίας

Σε ένα πλαίσιο μεταβάσεων / παγκόσμιας αλλαγής, ένας άλλος δρόμος έχει ως στόχο την αυτονομία και τις μορφές των κυκλικών οικονομιών: εδαφοποιημένες αλυσίδες ανταλλαγής - ενέργεια, οικο-κατασκευές, τρόφιμα κ.λπ. - τοπικοποιημένες υπηρεσίες, βιομηχανική οικολογία, πιο «λιτές» ολοκληρωμένες λύσεις, δημιουργώντας θετικούς περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς πόρους. Αυτό το πρότυπο στοχεύει επίσης στη μείωση του «λειτουργικού κόστους της εδαφικής περιοχής» (ακίνητα, μετακινήσεις, τοπικές δημόσιες δαπάνες) και στην ανάδυση τοπικών κοινών αγαθών. Σε αυτήν τη διαδικασία, δύο μοχλοί φαίνονται ουσιαστικοί: η υποστήριξη στην κατάρτιση, η βελτίωση των επαγγελματικών ικανοτήτων (ιδέα μιας «περιοχής που μαθαίνει») και η δημιουργία κοινής διακυβέρνησης, για παράδειγμα για τη κατασκευή μιας στενής εταιρικής σχέσης με τις τοπικές αρχές, των οποίων η συμβολή είναι απαραίτητη τόσο για την οργάνωση της κοινής χρήσης του χώρου όσο και για τη διαχείριση τοπικών κόμβων, συμπεριλαμβανομένων και των τουριστικών θερέτρων.

Τα κύρια ερωτήματα που τίθενται σε συζήτηση

Εδαφική δικαιοσύνη για μείωση των μειονεκτημάτων ή περισσότερο για αξιοποίηση των πόρων

Η προστιθέμενη αξία του βουνού, θεμελιωμένη στους πόρους των υψιπέδων, εγκαταλείπει πάρα πολύ συχνά την περιοχή χωρίς να την ωφελεί άμεσα. Πώς να δημιουργηθούν συστήματα που επιτρέπουν την ανταμοιβή των ορεινών πληθυσμών και τη χρήση αυτών των αντισταθμίσεων για την τοπική ανάπτυξη; Πώς να αντιμετωπισθούν αντιφατικές / συμπληρωματικές πολιτικές και να παραχθούν συνέργειες; Ταυτόχρονα, πώς να αναγνωριστούν τα πλεονεκτήματα και οι ανάγκες για κάθε περιοχή / ορεινό όγκο, μέσω ιδιαίτερων στρατηγικών και δημόσιων δράσεων; Οι δεσμοί και οι συμπληρωματικότητες μεταξύ παράλιων/ πεδινών περιοχών / μεγάλων αστικών οικισμών και βουνών, οδηγούν επίσης σε διακυβεύματα διακυβέρνησης σε διάφορα επίπεδα αλλά και σε φυσικούς, οικονομικούς, ανθρώπινους και περιβαλλοντικούς δεσμούς μεταξύ βουνών και πεδιάδων ή ακτών.

Το ζήτημα της καινοτομίας και των τρόπων-διαδικασιών συντονισμού

Η ανάπτυξη βιώσιμων ορεινών όγκων και η γέννηση νέων πρακτικών θέτουν το ζήτημα της τροποποίησης της σχέσης των τοπικών πληθυσμών (και των επισκεπτών) με το ορεινό περιβάλλον και τον αντίκτυπό τους στους τοπικούς πολιτισμούς. Ποια προσαρμογή του συστήματος κανόνων στην εξειδίκευση των βουνών; Ποια θέση δίδεται στον πειραματισμό; Πώς καλύπτονται οι βασικές ελλείψεις-απαιτήσεις καινοτομίας στο βουνό μέσω της απάντησης στις εξής ανάγκες:

- Ενός αποτελεσματικού σύστημα εκπαίδευσης και πληροφόρησης, επιστημονικής και τεχνικής υποστήριξης στον τόπο,
- κινητοποίησης ψηφιακών χρήσεων, στηριζόμενοι κυρίως σε στρατηγικές κοινωνικής καινοτομίας,
- ενίσχυσης της ένταξης και της συμμετοχής του ορεινού πληθυσμού. Πώς μπορούμε επίσης να εντάξουμε και εκείνους που ζουν εποχικά εκτός του βουνού (διασπορά, β' κατοικία),
- συντονισμού και δικτύωσης μεταξύ ιδιωτικών και δημόσιων φορέων, πολιτών και εδαφικών συλλογικοτήτων,
- προώθησης της επεξεργασίας ενός στρατηγικού οράματος με προοπτική.

Τρόποι-διαδικασίες εφαρμογής: τα 5 « στοιχεία » της ανθεκτικότητας του βουνού,

Τα βουνά είναι εύθραυστοι χώροι, και επομένως είναι σημαντικό να σχεδιαστούν νέες στρατηγικές για την ενδυνάμωση της ανθεκτικότητάς τους και του προσαρμοστικού μετασχηματισμού τους. Αυτή η απαίτηση προϋποθέτει τον συνδυασμό, με συστημικό τρόπο, των πέντε «στοιχείων»: της προσβασιμότητας (συμπεριλαμβανομένης και της ψηφιακής), της υποδοχής (νέοι πληθυσμοί με μια «ολοκληρωμένη» εδαφική προσφορά, αξιοποιώντας την κληρονομιά και την περιβαλλοντική απόδοση, το σήμα ποιότητας και την ελκυστικότητα), της εμψύχωσης (τοπική μηχανευτική/συνεργατικές προσεγγίσεις/νέες μεθοδολογίες), της ιδιοποίησης της διαδικασίας αλλαγής από τους ορεινούς πληθυσμούς και της κοινωνικής και περιβαλλοντικής αποδεκτικότητας (χωρίς να παραμελούνται οι αναδυόμενες συγκρούσεις).

Συμπέρασμα

Το βουνό έχει όλες τις πιθανότητες επιτυχίας του στον οικονομικό τομέα, υπό την προϋπόθεση να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στο όνομα μιας μορφής «χωρικής δικαιοσύνης», να αξιοποιήσει στο έπακρο τους ιδιότυπους πόρους του, να επικεντρωθεί στην παροχή δημόσιων αγαθών και κοινών αγαθών, και να κατασκευάσει σχέδια τα οποία μοιράζονται και πραγματοποιούνται από τους ίδιους τους κάτοικους του βουνού.

Βιβλιογραφία

1. Brunet R., Ferras R., Thery H. (1992). *Les mots de la géographie*. Paris (France). Reclus - La Documentation française. 470 p.
2. Pecqueur B. (2006). Le tournant territorial de l'économie globale. In: *Espaces et sociétés*, n° 124-125. p. 17-32.
3. Rieutort L. (2004). Les populations de montagne : dynamiques spatiales et systèmes de peuplement, Cracovie. In: *Prace Geograficzne*, n° 113. p. 171-184.

Laurent Rieutort

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Καθηγητής γεωγραφίας στο Πανεπιστήμιο Clermont-Auvergne, ο Laurent Rieutort είναι διευθυντής του Ινστιτούτου Περιφερειακής Ανάπτυξης Auvergne-Rhône-Alpes, μιας ομάδας δημοσίου συμφέροντος που συγκεντρώνει τοπικές αρχές και ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης. Στο UMR Territoires (Πανεπιστήμιο Clermont Auvergne, AgroParisTech, INRAE, VetAgro Sup), το έργο του επικεντρώνεται στις νέες υπαιθριακότητες και στην εδαφικοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων και των δημόσιων πολιτικών.

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα:

1. Rieutort L. (2017). Montagne. In : *Dictionnaire encyclopédique de la décentralisation*, Berger-Levrault. p. 705-710.
2. Rieutort L., Jean Y. (coord.) (2018). *Les Espaces ruraux en France*. Paris (France). A. Colin, Horizon, 512 p.
3. Rieutort L., Goussios D. (2018). Politiques d'accueil de nouvelles populations et dynamiques collectives dans les territoires ruraux de montagne en Grèce. In : *Les campagnes européennes : espaces d'innovations dans un monde urbain*, Presses universitaires du Midi, Toulouse (France). p. 183-196.

Ο γαλλικός νόμος για τις ορεινές περιοχές: ο πρωτοπόρος χαρακτήρας του και ο σημερινός αντίκτυπός του

René Souchon

Πρώην Υπουργός Γεωργίας και Τροφίμων της Γαλλίας

Εισαγωγή

Για να σας παρουσιάσω τη γαλλική πολιτική υπέρ των ορεινών περιοχών, η οποία βασίζεται σε μια μακρά ιστορία, θα αναφερθώ σε τρία μέρη: τη νομοπαρασκευαστική διαδικασία, τη φιλοσοφία του Νόμου, το ειδικό θεσμικό πλαίσιο.

Η νομοπαρασκευαστική προετοιμασία: μια μακρά διαδικασία ωρίμανσης

Στη Γαλλία, το βουνό αντιπροσωπεύει σχεδόν το 25% της επικράτειας και διαμοιράζεται σε εννέα οροσειρές: έξι στην ηπειρωτική Γαλλία και τρεις στις υπερπόντιες κτήσεις. Η συνειδητοποίηση των ιδιαιτεροτήτων της ορεινότητας, στις πολιτικές, επήλθε σταδιακά.

Σημείο εκκίνησης ήταν μια ομιλία του Προέδρου της Δημοκρατίας, Valéry Giscard-d'Estaing, στις Άλπεις, το 1977. Με την ευκαιρία αυτή, ξεκίνησε μια συζήτηση για το ποια θα μπορούσε να είναι μια πολιτική υπέρ της ορεινής ανάπτυξης, πέραν των τεχνικών μέτρων που ήδη υπήρχαν. Η στόχευση ήταν να καταλήξουμε σε μια οδηγία υπέρ της χωροταξίας των ορεινών περιοχών. Ωστόσο, αυτή η οδηγία, πολύ κάτω των προσδοκιών σε σχέση με την προεδρική ομιλία και αρκετά απογοητευτική, κράτησε σε εγρήγορση τους ορεινούς δρώντες που είχαν κινητοποιηθεί για τον εν λόγω διάλογο.

Η εκλογή του προέδρου François Mitterrand το 1981 άλλαξε άρδην την κατάσταση, διότι το προεδρικό του πρόγραμμα περιλάμβανε τη σύνταξη ενός νόμου υπέρ των ορεινών περιοχών. Με τη συγκρότηση της νέας Εθνοσυνέλευσης τον Ιούνιο του 1981, δημιούργησε μια ειδική κοινοβουλευτική επιτροπή με αποστολή τη μελέτη "της κατάστασης της γεωργίας και της αγροτικής οικονομίας στις ορεινές ζώνες". Εξελέγη προέδρος αυτής της επιτροπής. Μετά από έξι μήνες προβληματισμού, συζητήσεων και επισκέψεων σε γαλλικές και εκτός επικράτειας οροσειρές (Ελβετία και Αυστρία), η επιτροπή κατέθεσε 200 προτάσεις στην κυβέρνηση και επανεπιβεβαίωσε το ενδιαφέρον της για τη σύνταξη ενός νόμου πλαίσιο, καθορίζοντας μια πολιτική σχεδιασμού και ανάπτυξης για τις ορεινές περιοχές, καθώς και τα μέσα για την εφαρμογή της. Το 1984, έχοντας εισέλθει στην Κυβέρνηση τον προηγούμενο χρόνο ως υφυπουργός Γεωργίας και Δασών, μου ανατέθηκε από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας να προετοιμάσω και να φέρω προς ψήφιση αυτόν τον νόμο.

Το μακρύ έργο ωρίμανσης που ξεκίνησε από το 1977, δηλαδή διάστημα επτά ετών, διευκόλυνε την επεξεργασία ενώ η πολιτική ώθηση που έδωσε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ήταν αποφασιστική για να ξεπεραστούν τα όποια τεχνικά ζητήματα. Επιπλέον, η κινητοποίηση κατά τη διάρκεια αυτών των επτά ετών όλων των δρώντων των ορεινών περιοχών (αιρετοί, οικονομικοί παράγοντες, αγρότες, συνδικάτα, φορείς που προστατεύουν τη φύση, ...) είχε καταστήσει δυνατή την ανάδειξη ενός κοινού οράματος, πέρα από πολιτικές αντιπαραθέσεις.

Έτσι, μετά από έξι μήνες συζήτησης, ο νόμος ψηφίστηκε ομόφωνα και τέθηκε σε ισχύ στις 9 Ιανουαρίου 1985. 30 χρόνια αργότερα, επικαιροποιήθηκε - χωρίς να θιχθούν τα βασικά του στοιχεία - στο τέλος του 2016.

Αυτή η αναδρομή ήταν απαραίτητη και δίνει μια εξήγηση της δύναμης αυτού του νόμου, που προκύπτει από την πολιτική βούληση προερχόμενη από το ανώτατο κρατικό επίπεδο και από μια ισχυρή κινητοποίηση τοπικών δρώντων που ενώθηκαν, από το 1984, σε ένα συλλογικό σχήμα ομάδας πίεσης: την Εθνική Ένωση αιρετών των ορεινών περιοχών που εξακολουθεί να ασκεί έντονη πίεση στις κυβερνήσεις.

Ένας πραγματικός νόμος για τη χωροταξία των εδαφικών περιοχών

Ορισμός: : ο αρχικός νόμος του 1985 (συνοδευόμενος από αυτόν του 2016) ορίζει ποιες είναι οι ορεινές περιοχές χαρακτηριζόμενες από το κριτήριο του υψομέτρου και της κλίσης. Στις οροσειρές της Ρεϊνιόν,

Γουαδελούπης και Μαρτινίκας, αυτά τα κριτήρια διαμορφώνονται με ειδικό τρόπο και η κλίση υπερισχύει του υψομέτρου.

Αλλά το κυριότερο είναι οι δύο πυλώνες στους οποίους στηρίζεται η ορεινή πολιτική, όπως ορίζεται κατά το Νόμο. Πρώτα απ' όλα, το δικαίωμα στη διαφορετικότητα το οποίο σημαίνει ότι οι ορεινές περιοχές μπορούν να επωφεληθούν από συγκεκριμένα ειδικά μέτρα. Στη συνέχεια, η αυτο-ανάπτυξη, δηλαδή οι πολίτες των ορεινών περιοχών μπορούν να σχεδιάσουν και να διαχειριστούν την ανάπτυξή τους, χρησιμοποιώντας τα μέσα της εθνικής και ευρωπαϊκής αλληλεγγύης.

Το άρθρο 1 του νόμου, το πιο ουσιαστικό, συνιστά τη βάση όλης αυτής της φιλοσοφίας (ελάχιστα τροποποιημένη έκδοση του 2016) :

«Η Γαλλική Δημοκρατία αναγνωρίζει τις ορεινές περιοχές ως ένα σύνολο εδαφών των οποίων η δίκαιη και βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί στόχο εθνικού ενδιαφέροντος λόγω του οικονομικού, κοινωνικού, περιβαλλοντικού, τοπίου, υγειονομικού και πολιτιστικού ρόλου τους. Το βουνό είναι πηγή πόρων κληρονομιάς, περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών υψηλής ελκυστικότητας

Η δίκαιη και βιώσιμη ανάπτυξη των βουνών νοείται ως η δυναμική της δρομολογούμενης προόδου. Φέρεται και ελέγχεται από τους πληθυσμούς των ορεινών περιοχών και υποστηρίζεται από τις εθνικές αρχές, σε μια προσέγγιση αυτο-ανάπτυξης, η οποία οφείλει να μεριμνά ώστε αυτές οι περιοχές να έχουν πρόσβαση σε επίπεδα και συνθήκες ζωής, κοινωνικής προστασίας και απασχόλησης αντίστοιχα με εκείνα των υπόλοιπων περιοχών και να προσφέρει στην κοινωνία υπηρεσίες, προϊόντα, χώρους και φυσικούς πόρους υψηλής ποιότητας. Αυτή η δυναμική πρέπει επίσης να δίνει τη δυνατότητα στην κοινωνία των ορεινών περιοχών να εξελίσσεται χωρίς την απότομη ρήξη με το παρελθόν και τις παραδόσεις της διατηρώντας, ανανεώνοντας και ενισχύοντας τον πολιτισμό και την ταυτότητά της. Τέλος, πρέπει να ανταποκριθεί στις προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής, συμβάλλοντας καθοριστικά στην αποκατάσταση της βιοποικιλότητας και τη διατήρηση της φύσης και του τοπίου.

Το κράτος, οι τοπικές αρχές και οι διάφορες συνενώσεις τους, στο πλαίσιο των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων τους, εφαρμόζουν αρθρωμένες δημόσιες πολιτικές στο πλαίσιο μιας εθνικής πολιτικής που ανταποκρίνεται στις ιδιαιτερότητες της δίκαιης και βιώσιμης ορεινής ανάπτυξης, ιδίως σε διακυβεύματα που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή, την ανάκτηση της βιοποικιλότητας και τη διατήρηση της φύσης και των τοπίων, καθώς και των υδάτινων περιβαλλόντων, και των αναγκών των μόνιμων και εποχιακών πληθυσμών των ορεινών περιοχών, λαμβάνοντας υπόψη τα διασυνοριακά ζητήματα που συνδέονται με αυτές τις περιοχές. »

Η διατύπωση του **Τίτλου II του Νόμου** είναι αρκετά χαρακτηριστική: «δικαίωμα στο να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες και στην απαραίτητη εφαρμογή της εθνικής αλληλεγγύης».

Το **άρθρο 8** διευκρινίζει πολύ σαφώς ότι αυτό το δικαίωμα στη διαφορά εφαρμόζεται σε όλους τους τομείς. Παραθέτω: "Οι γενικές διατάξεις, καθώς και οι δημόσιες πολιτικές και τα μέτρα που ελήφθησαν για την εφαρμογή τους, που αφορούν, ιδίως τα ψηφιακά θέματα και την κινητή τηλεφωνία, τις κατασκευές και τον πολεοδομικό σχεδιασμό, την εκπαίδευση, την επιμόρφωση και την επαγγελματική κατάρτιση, την υγεία, τις μεταφορές, την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη, την τουριστική ανάπτυξη, τη γεωργία, το περιβάλλον καθώς και την προστασία των ορεινών περιοχών · ενδεχομένως, μετά από δοκιμές, προσαρμόζονται στις ιδιαιτερότητες των ορεινών περιοχών ή στη συγκεκριμένη ειδική κατάσταση κάθε ορεινού όγκου ή τμήματος ενός ορεινού όγκου».

Το άρθρο 8α, από την πλευρά του, το επεκτείνει αναγνωρίζοντας την Κορσική ως μια ειδική περίπτωση. Παραθέτω: "Η ιδιαιτερότητα της Κορσικής, ενός ορεινού και νησιωτικού εδάφους (που συνδυάζει νησιωτικότητα και ορεινότητα) η οποία παρουσιάζει τον χαρακτήρα μιας «νησιωτικής ορεινής περιοχής», και συνεπώς υπόκειται σε μια πληθώρα καταναγκασμών, λαμβάνεται υπόψη σύμφωνα με το άρθρο 174 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Κράτος και η τοπική αρχή της Κορσικής, σε συνεννόηση με τις τοπικές αρχές και τα δημόσια ιδρύματα του νησιού, διασφαλίζουν από κοινού την εφαρμογή στην Κορσική του άρθρου 8 του παρόντος Νόμου».

Μια ιδιαίτερη διοικητική οργάνωση

Χωρίς πολιτική υποστήριξη στο υψηλότερο επίπεδο του κράτους, η οργάνωση δεν θα μπορούσε να θεσπιστεί.

1) Ο νόμος δημιουργεί το Εθνικό Ορεινό Συμβούλιο υπό την προεδρία του Πρωθυπουργού και το οποίο συγκεντρώνει, μέσω των εκπροσώπων τους, όλους τους δρώντες των ορεινών περιοχών (εκπρόσωποι οροσειρών, κοινωνικοί εταίροι-επαγγελματίες, σύλλογοι- ενώσεις). Έχει **58 μέλη**. Συνεδριάζει μία φορά το χρόνο και αναλαμβάνει ταυτόχρονα ρόλο παρακολούθησης – επισπεύδοντος και παραγωγού προτάσεων για

τον καθορισμό των στόχων ανάπτυξης, χωροταξικού σχεδιασμού και προστασίας των γαλλικών ορεινών περιοχών. Έχει μια μόνιμη επιτροπή που λειτουργεί σε ομάδες εργασίας, σε σχεδόν μόνιμη βάση. Προεδρεύεται από έναν αιρετό. Αυτό το εθνικό ορεινό συμβούλιο οργανώνεται σε κάθε ορεινό όγκο.

2) Οι επιτροπές των οροσειρών

Πράγματι, κάθε ορεινός όγκος, με εξαίρεση την Κορσική που έχει την ιδιαιτερότητά της, προικισμένη με μια επιτροπή σχεδιασμού και ανάπτυξης του κάθε ορεινού όγκου, της οποίας η σύνθεση διαμορφώνεται σύμφωνα με αυτή του Εθνικού Συμβουλίου Οροσειρών. Η επιτροπή αυτή συμπροεδρεύεται από τον Νομάρχη που εκπροσωπεί το κράτος στην περιοχή και τον Πρόεδρο της Περιφέρειας στον οποίο υπάγεται ο ορεινός όγκος. Ο ρόλος της είναι καταρχάς αυτός του προβληματισμού και της διατύπωσης προτάσεων. Ως εκ τούτου, καταρτίζει το διαπεριφερειακό σχέδιο ορεινών όγκων, το οποίο είναι ένα έγγραφο προανατολισμού που καθορίζει τις μεσοπρόθεσμες προκλήσεις για τον ορεινό όγκο. Η περίοδος ισχύος της διαμορφώνεται σύμφωνα με τον ευρωπαϊκό προγραμματισμό, δηλαδή 6 έτη.

Η επιτροπή των οροσειρών διατυπώνει τακτικά προτάσεις για προσαρμογές των εθνικών πολιτικών και μέτρων που πρέπει να λαμβάνονται για την εφαρμογή τους στον ειδικό χαρακτήρα των οροσειρών. Αναλαμβάνει επίσης αποστολή αξιολόγησης των στόχων της εθνικής πολιτικής υπέρ των ορεινών περιοχών. Οι επιτροπές των οροσειρών, αποτελούνται συνήθως από 50 έως 60 μέλη, έχουν επίσης μόνιμη επιτροπή με μικρότερο προσωπικό. υπό την προεδρία ενός αιρετού, συνεδριάζει 3 έως 4 φορές το χρόνο. Για την εφαρμογή των κατευθύνσεων και των προτεραιοτήτων των οροσειρών, αυτές μπορεί να βασιστούν σε ένα πολύ λειτουργικό εργαλείο:

3) Η διαπεριφερειακή σύμβαση των οροσειρών

Πρόκειται για **σύμβαση** η οποία συνάπτεται μεταξύ των περιφερειών που επηρεάζονται από μια οροσειρά, των νομαρχιών αυτών των Περιφερειών και του κράτους. Προβλέπει συγκεκριμένους οικονομικούς πόρους, που παρέχονται από το κράτος, τις περιφέρειες και τις νομαρχίες. Αυτοί συνδέονται με το Ευρωπαϊκό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα που προβλέπεται για τις ορεινές περιοχές, το οποίο κινητοποιεί χρηματοδοτήσεις του ΕΤΠΑ. Αυτοί οι σημαντικοί οικονομικοί πόροι συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων της Επιτροπής οροσειρών (144 εκατομμύρια ευρώ για το Massif Central, για παράδειγμα, για την περίοδο 2014-2020).

Διαθέτουμε λοιπόν: (α) μια εθνική πολιτική που καθορίζεται από το Εθνικό Ορεινό Συμβούλιο, β) μια διαφοροποίηση και προσαρμογή στην κλίμακα κάθε οροσειράς, (γ) ένα επιχειρησιακό εργαλείο που κινητοποιεί όλα τα διαθέσιμα κεφάλαια από την Ευρώπη στο κράτος, μέσω των νομαρχιών και των περιφερειών.

Βρισκόμαστε, λοιπόν, στην εφαρμογή διαφοροποιημένων πολιτικών υπέρ των ορεινών περιοχών, όπως ορίζονται στο άρθρο 1 του νόμου.

Ποια συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν από την εφαρμογή των δύο νόμων :

Είναι δύσκολο να έχουμε μια ακριβή αξιολόγηση, διότι η ανάπτυξη και η διαχείριση των ορεινών περιοχών βασίζεται στην αυτο-ανάπτυξη και αφορά όλους τους τομείς, από τη γεωργία έως την εκπαίδευση, την υγεία, τον πολιτισμό, την ψηφιακή τεχνολογία κ.λπ. ... (Νόμος που κινητοποιεί 17 υπουργεία). Ωστόσο, η Γερουσία μόλις ανέλαβε μια αποστολή αξιολόγησης.

Προσωπικά, μπορώ να πω, ως μέλος του Εθνικού Ορεινού Συμβουλίου, έχοντας συμπροεδρεύσει την Κεντρική Επιτροπή οροσειρών για 10 χρόνια, ότι αυτοί οι νόμοι έχουν καταστήσει δυνατή την πυροδότηση ή υποστήριξη καινοτόμων αποτελεσματικών πρωτοβουλιών τοπικής ανάπτυξης. Υπάρχει, ωστόσο, μια μεγάλη δυσκολία: η απροθυμία της γαλλικής διοίκησης να λάβει συγκεκριμένα μέτρα και να επιτρέψει εξαιρέσεις από τους κοινούς κανόνες. Αλλά αυτό οφείλεται στον γαλλικό συγκεντρωτικό μοντέλο!

Ωστόσο, η ύπαρξη συγκεκριμένων πολύ ενεργών θεσμών, η πολύ καλά οργανωμένη ομάδα πίεσης της Εθνικής Ένωσης Αιρετών Ορεινών Περιοχών συμβάλλει στο να λαμβάνονται μέτρα εξαίρεσης τα οποία συνεχώς πληθαίνουν, επειδή η βασική αρχή τους έχει συμπεριληφθεί σε πολλούς νόμους. Η κάλυψη με πολύ υψηλές ταχύτητες στο Διαδίκτυο των ορεινών περιοχών είναι ένα από τα παραδείγματα αυτής της διεκδίκησης των ορεισίβιων από τη διοίκηση!

Συμπέρασμα

Για να ολοκληρώσω τις παρατηρήσεις μου, θα έλεγα ότι ο νόμος για τις ορεινές περιοχές του 1985, που επικαιροποιήθηκε το 2016, είναι ο πρώτος και, προς το παρόν, ο μόνος σημαντικός νόμος χωροταξικού σχεδιασμού και ανάπτυξης που βασίζεται στην ανάγκη διαφοροποιημένων πολιτικών σύμφωνα με τους εδαφικούς περιορισμούς.

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Jacquet-Monsarrat H. (2002). *La Montagne*. DATAR, Paris (France). La Documentation française, 95 p.
2. Laclais B., Genevard A. (2015). *Un acte II de la loi Montagne pour un pacte renouvelé de la nation avec les territoires de montagne*, Rapport remis au Premier ministre, 364 p.
3. Rieutort L. (2017). Montagne. In: *Dictionnaire encyclopédique de la décentralisation*, Berger-Levrault. p. 705-710.

René Souchon

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Ο René Souchon έχει εξαιρετική εμπειρία στις αγροτικές περιοχές χάριν των επαγγελματικών του δραστηριοτήτων (Γενικός Επιθεωρητής Γεωργίας), ως αιρετός (νομαρχιακός σύμβουλος του Cantal, δήμαρχος του Aurillac, βουλευτής του Cantal, περιφερειάρχης της Auvergne) ως διορισμένος σε κυβερνητικές θέσεις (υφυπουργός και στη συνέχεια αναπληρωτής υπουργός γεωργίας και δασών).

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα :

1. Souchon R. (2017). *Ruralité : quel avenir ? Citadins, cela vous concerne aussi !* Éditions de l'Aube, 224 p.
2. Souchon R. (1988). *Le projet rural*. Éditions de L'Harmattan, 238 p.
3. Souchon R. (1985). *Le défi rural*. Éditions Agri Nathan international, 167 p.

Περιφερειακή προοπτική της ορεινής πολιτικής

Μαθήματα από την εφαρμογή στην Αυστρία

Dax Thomas

Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Αγροτικής Οικονομίας, Αγροτικής και Ορεινής Έρευνας (BAB)
(https://www.researchgate.net/profile/Thomas_Dax)

Εισαγωγή

Οι ορεινές περιοχές είναι το κυρίαρχο τοπογραφικό χαρακτηριστικό μεγάλων τμημάτων της Αυστρίας (περίπου το 70% της συνολικής έκτασης). Τα πολιτιστικά τοπία, που προκύπτουν από δραστηριότητες κατοίκησης και διαχείρισης γης, έχουν αποκτήσει εμβληματική σημασία και έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη του τουρισμού σε αυτές τις ορεινές περιοχές. Με τις αυξανόμενες οικολογικές ανησυχίες και τις απειλές της εγκατάλειψης της γης λόγω της πολύ περιορισμένης παραγωγικότητας της ορεινής γεωργίας, η υποστήριξη των γεωργικών δραστηριοτήτων υπό αυτές τις συνθήκες έχει αποκτήσει εθνική αναγνώριση. Ως εκ τούτου, έχει αναπτυχθεί ένα ευρύ φάσμα μέτρων πολιτικής για τη στήριξη της γεωργίας και την ένταξή της στην τοπική οικονομία, για την ενίσχυση της κοινωνικής ανάπτυξης και τη διατήρηση της οικολογικής ποιότητας στις ορεινές περιοχές από τη δεκαετία του 1970.

Πρώτες προτεραιότητες στην τοπική ανάπτυξη

Το εθνικό πλαίσιο της «προοπτικής του βουνού»

Η σημασία του ζητήματος του βουνού στον πολιτικό διάλογο της Αυστρίας οφείλεται κυρίως στην τοπογραφία της. Η διάσπαρτη οικιστική δομή μέσα στις ορεινές κοιλάδες της επέτρεψε να διαμορφώσει την εικόνα μιας άθικτης οικολογικής περιοχής, που απεικονίζεται μέσα από τυπικά πολιτιστικά τοπία τα οποία έχουν διαμορφωθεί επί αιώνες. Αυτή η προοπτική μπορεί να θεωρηθεί ευνοϊκή για μια ισχυρή τοπική συμμετοχή στην τουριστική ανάπτυξη που αξιοποιεί τα φυσικά αγαθά και επεξεργάζεται την προστασία της φύσης σε απομακρυσμένα μέρη. Ενώ η ελκυστικότητα του τουρισμού ενισχύθηκε με την απεικόνιση της παρθένας φύσης των βουνών, η περιοχή των Άλπεων θεωρήθηκε ως «περιφερειακός» χώρος στο κέντρο της Ευρώπης.

Οι απειλές για τη μελλοντική οικονομική ανάπτυξη, και ιδιαίτερα τη διαχείριση της γης, σε αυτές τις ορεινές περιοχές οδήγησαν στην εκπόνηση συγκεκριμένων πολιτικών θέσεων στη γεωργία και την περιφερειακή ανάπτυξη. Αυτές αντανάκλασαν τις δυσκολίες που παρατηρήθηκαν για τις ορεινές περιοχές σε πολλούς τομείς, αποκαλύπτοντας την άνιση διαδικασία χωρικής ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, προκλήσεις από διαδρομές διέλευσης-μεταφορών, τουριστικά μέρη «hot-spot», πιέσεις στην ποιότητα του περιβάλλοντος, πολιτιστική τυποποίηση, μείωση του πληθυσμού και το διακύβευμα της περιφερειοποίησης, υπογράμμισαν τη ζήτηση για ολοκληρωμένες, εναλλακτικές πολιτικές.

Προσέγγιση της ενδογενούς ανάπτυξης

Η αυξημένη ανησυχία για την εγκατάλειψη της γης και η έγνοια της κοινωνικοοικονομικής ολοκλήρωσης των ορεινών περιοχών ενέπνευσαν την εφαρμογή ενός «Ειδικού Προγράμματος Στήριξης για Ορεινές Περιοχές» στη γεωργική πολιτική, με στόχο την παροχή βασικών υποδομών μη αποκλειστικά γεωργικών, τη δεκαετία του 1970. Αυτή η πολιτική συνοδεύτηκε από ένα πρόγραμμα περιφερειακής ανάπτυξης με τίτλο «στήριξη της ενδογενούς ανάπτυξης», σε συνδυασμό με πολιτικές δραστηριότητες χρησιμοποιώντας την «προσέγγιση από κάτω προς τα πάνω» της τοπικής ανάπτυξης στις πιο απομακρυσμένες ορεινές περιοχές της Αυστρίας. Αυτή η στροφή προς μια αποκεντρωμένη δράση δεσμεύεται μέσω μιας «ολιστικής» έννοιας για την αντιμετώπιση βασικών αναγκών και στοιχείων ελκυστικότητας («υπαίθριακές ρυθμίσεις»), οι οποίες αργότερα υιοθετήθηκαν ως βασικά εργαλεία της πολιτικής της υπαίθρου, ιδίως με έμφαση στις τοπικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες. Ήταν ιδιαίτερα σημαντικό να διαμορφωθούν δραστηριότητες λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες του βουνού που σχετίζονται με : προσβασιμότητα, βασικές υπηρεσίες, φυσικούς πόρους, τοπία και ανάπτυξη ικανοτήτων και γνώσεων.

Καθιέρωση μιας πολιτικής δράσης για τα βουνά

Αναγνωρίζοντας την πολυλειτουργικότητα και τα δημόσια αγαθά

Το «Ειδικό Πρόγραμμα Στήριξης για Ορεινές Περιοχές» παρείχε σημαντική οικονομική υποστήριξη σε γεωργούς του βουνού κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 και του 1980, λαμβάνοντας υπόψη τις ειδικές ανάγκες σε υποδομή και δεξιότητες λόγω των χωρικών περιορισμών στο βουνό. Το πρόγραμμα για τις «μειονεκτικές περιοχές» (ΜΠ) αναπτύχθηκε εκείνη την περίοδο, ενώ παρόμοιες πρωτοβουλίες συνέβησαν στην Ελβετία, τη Νορβηγία και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Εκείνη την εποχή, η αναδυόμενη αναγνώριση της πολυλειτουργικότητας της διαχείρισης της γεωργικής γης (και της δασικής γης), έπρεπε να διασφαλιστεί με την ανταμοιβή των γεωργών ώστε να διασφαλισθούν οι πολλαπλές λειτουργίες που συνδέονται με τη γεωργική παραγωγή (ΟΟΣΑ 1998). Με την ολοκλήρωση της ΕΕ και την έναρξη της πολιτικής της ΕΕ για την Κοινή Γεωργική Πολιτική (ΚΓΠ) η οποία επιδιώκει την ενσωμάτωση τους σχετικούς με την «αγροτική ανάπτυξη», προβληματισμούς, αυτή η συζήτηση αντικατοπτρίστηκε σε ευρωπαϊκό επίπεδο και ενέταξε επιπλέον διαστάσεις. Συγκεκριμένα, οι γεωργο-περιβαλλοντικές επιδόσεις έπρεπε να στοχεύονται πιο άμεσα μέσω κατάλληλων προγραμμάτων. Οι ορεινές αλυσίδες αξίας αποσκοπώντας στην επαγγελματικοποίηση, - έχοντας συμπεριλάβει το διακύβευμα της διαφοροποίησης των παραγωγών και της ενίσχυσης της ποιότητας -, καθώς και οι επιπτώσεις στην παροχή δημόσιων αγαθών, μέσω ειδικών συστημάτων διαχείρισης γαιών τα οποία υιοθετήθηκαν ευρέως από τις ορεινές περιοχές, λαμβάνονταν όλο και περισσότερο υπόψη.

Τοπικές ανάγκες και κοινωνική καινοτομία

Επίσης, από το 1980 η υποστήριξη στις απομακρυσμένες ορεινές περιοχές ξεκίνησε μέσω ενός προγράμματος περιφερειακής πολιτικής, εφαρμόζοντας την προσέγγιση της ενδογενούς ανάπτυξης. Επέτρεψε την ευαισθητοποίηση του πληθυσμού και ενίσχυσε τις ικανότητες των κοινοτήτων ενώ βασίστηκε στην αξιολόγηση των τοπικών αναγκών. Ενισχύοντας τα κοινωνικά δίκτυα ως πρωταρχικό κινητήριο μοχλό, η πολιτική αυτή στόχευε στην ανάπτυξη νέων προοπτικών και καινοτόμων ιδεών για την αντιμετώπιση ειδικών προκλήσεων των ορεινών περιοχών. Έτσι, τα σχέδια που αναπτύχθηκαν περιελάμβαναν την επεξεργασία νέων κοινωνικών υπηρεσιών, την εκπαίδευση, τη δημιουργία γνώσεων και την ενίσχυση των επαγγελματικών δεξιοτήτων, στρατηγικών και εννοιών εναλλακτικών για την χρήση της ενέργειας, βασισμένες σε μεγάλο βαθμό σε τοπικούς πόρους, όπως προϊόντα ξύλου και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, και δραστηριότητες που στόχευαν στην διάχυση των πλεονεκτημάτων της προστασίας της φύσης, και των συνεργειών της ανάπτυξης πολιτιστικών τοπίων. Πιο πρόσφατα, η προσαρμοσμένη χρήση νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και η πρόσβαση στην ευρυζωνικότητα έγιναν προτεραιότητες. Το γενικό όραμα όλων των δραστηριοτήτων που βασίζονται σε τοπικά πλεονεκτήματα συνοψίστηκε στην έννοια της «στρατηγικής έξυπνης ανάπτυξης». Παρόλο που απαιτεί τον έλεγχο όλων των πιθανών συνεισφορών, για την ανάπτυξη γνώσεων και τις διαπεριφερειακές ανταλλαγές, είναι αποφασιστικό να ξεκινήσει η διαδικασία επεξεργασίας της στρατηγικής από μια εμπεριστατωμένη εκτίμηση των κοινωνικών αναγκών και της ευρείας συμμετοχής διαφόρων κοινωνικών ομάδων της περιοχής.

Το πλαίσιο πολιτικής για τα βουνά

Αυτά τα δύο εθνικά προγράμματα για την ανάπτυξη του βουνού συμπληρώθηκαν από άλλα προγράμματα πολιτικής που επηρέασαν την απόδοση των ορεινών περιοχών (Dax και Honorka 2004). Δεδομένης της εθνικής δέσμευσης για υπογράμμιση της ιδιαιτερότητας των βουνών και της ανάγκης στήριξης σε πολλούς διαφορετικούς τομείς, η Αυστριακή Έννοια Χωρικής Ανάπτυξης (ÖREK) υπογραμμίζει τον ιδιαίτερο ρόλο των ορεινών περιοχών στις θεωρήσεις της χωρικής προτεραιότητας.

Σχήμα 1: Μέτρα πολιτικής υπέρ των ορεινών περιοχών της Αυστρίας

Αυτό το σχήμα υπογραμμίζει το εννοιολογικό πλαίσιο της επεξεργασίας πολιτικών «ορεινών» σε διάφορους τομείς. Πέραν από την περιφερειακή και γεωργική πολιτική, αυτές οι πολιτικές επεκτείνονται ιδίως στις πτυχές της τοπικής ανάπτυξης στο Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης, στην περιβαλλοντική πολιτική και στην πρόληψη των κινδύνων, καθώς και στις χωρικές διαστάσεις όσον αφορά την υποστήριξη της τεχνολογίας και των μεταφορών. Καθώς τα βουνά εκτείνονται συχνά πέραν των εθνικών συνόρων, η συμμετοχή σε διασυνοριακά προγράμματα της ΕΕ και σε συνεργατικές δραστηριότητες της οροσειράς των Άλπεων (Σύμβαση των Άλπεων, Πρόγραμμα Αλπικός Χώρος της ΕΕ και Μακροπεριφερειακή Στρατηγική EUSALP) αποτελούν πηγή έμπνευσης και σημαντικό σημείο εκκίνησης για διαπεριφερειακές διαδικασίες μάθησης.

Συστάσεις για τη μεταφορά πολιτικής

Διακρατική συνεργασία

Ακολουθώντας την πρακτική της διαπεριφερειακής συνεργασίας των ορεινών περιοχών, η σύνδεση με παρακείμενες περιοχές είναι ζωτικής σημασίας για την αντιμετώπιση των αμοιβαίων χωρικών σχέσεων του πλαισίου. Η Αυστρία έχει αποκτήσει σημαντική εμπειρία στο πλαίσιο της συνεργασίας των Άλπεων και έχει επανειλημμένα αναφερθεί ως «πρότυπο» για τις πολιτικές του βουνού και τις δραστηριότητες τοπικής ανάπτυξης. Η διακρατική συνεργασία επιδιώκει να διερευνήσει επομένως τις δυνατότητες μεταφοράς εμπειριών οι οποίες ξεπερνούν τις γειτνιάζουσες περιοχές και εμπνέεται από γενικά ευρήματα εφαρμογής και διακυβέρνησης. Οι ανταλλαγές με διάφορες οροσειρές σε ολόκληρο τον κόσμο αποτελούν συνεπώς ένα κατάλληλο εργαλείο για τον προβληματισμό και την ανάλυση των προγραμμάτων που εφαρμόζονται εδώ και πολύ καιρό (βλ. π.χ. Oedl-Wieser and Dax 2017).

Γενίκευση μαθημάτων που αντλήθηκαν

Η μακροπρόθεσμη εφαρμογή ειδικών μέτρων σε ορεινές περιοχές της Αυστρίας επιτρέπει σήμερα να γενικευθούν ορισμένες συστάσεις :

- να αξιολογούνται οι προκλήσεις και οι ευκαιρίες των ορεινών περιοχών σε κατάλληλα επίπεδα,
- να λαμβάνονται υπόψη οι πολιτιστικές κληρονομίες και οι αποκλίνουσες (συχνά αντιφατικές) απόψεις,
- να επεξεργάζονται αφηγήσεις για εναλλακτικές διαδικασίες και στήριξη μέσω του εθνικού πλαισίου / διαδικασίας ενίσχυσης των θεσμών,
- να ξεκινήσει διάλογος ο οποίος να συμπεριλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα δρώντων, εμπνεύσεων, διατομεακών αλληλεπιδράσεων και προγραμμάτων που αντιμετωπίζουν τις κοινωνικοοικονομικές ανάγκες,
- να αντιμετωπίζονται τα διάφορα περιβάλλοντα, λαμβάνοντας υπόψη προσεκτικά τις πτυχές της «χωρικής δικαιοσύνης»,
- να αναπτύσσονται ισορροπημένες και συντονισμένες προοπτικές για τα κοινωνικο-οικολογικά συστήματα (ΚΟΣ)
- να παρακολουθούνται και να διαχέονται οι εσωτερικές και εξωτερικές επιδράσεις (αλληλεπίδραση βουνού-πεδινής περιοχής).

Αυτός ο κατάλογος επισημαίνει ότι οι ορεινές περιοχές δεν θεωρούνται πλέον αποκλειστικά ως «προβληματικές περιοχές» αλλά όλο και περισσότερο ως τόποι που προσφέρουν πλεονεκτήματα και σημαντικές ευκαιρίες. Πολλές δραστηριότητες διαμορφώνονται σύμφωνα με απαιτήσεις που συνδέονται με αυτούς τους χώρους και επιδρούν με σημαντικό τρόπο σε άλλες ομάδες δρώντων εντός και εκτός των ορεινών περιοχών (Nigmann et al. 2018).

Συμπέρασμα

Η εφαρμογή των ορεινών πολιτικών είναι μια πολύπλοκη αλληλεπίδραση διαφόρων τομέων και πεδίων πολιτικής. Η αποτελεσματικότητά τους στηρίζεται στην εκ βαθέων διερεύνηση των κοινωνικών αναγκών και στη στροφή προς τη συμμετοχή των τοπικών δρώντων. Αυτό κατέστησε δυνατή τη συμπερίληψη, σε κάποιο βαθμό, εναλλακτικών οραμάτων και στρατηγικών και την παροχή ενός χώρου πειραματισμού. Σε αυτή τη διαδικασία, η «ιδιοποίηση» των τοπικών πληθυσμών είναι ζωτικής και αποφασιστικής σημασίας για τη διατήρηση της εμπιστοσύνης, της προθυμίας συνεργασίας και των θετικών προσδοκιών για την ανάπτυξη του βουνού. Ο ορισμός των αναπτυξιακών διαδρομών τείνει να ευνοεί τις υποστηρικτικές απόψεις και συνεισφορές. Ωστόσο, μακροπρόθεσμα αυτό είναι εφικτό μόνο εάν οι αναδυόμενες συγκρούσεις δεν παραμεληθούν και αν όλες οι οπτικές που συνεισφέρουν αναγνωρισθούν. Συγκεκριμένα, οι προκλήσεις εστιάζουν στην ένταξη στο διάλογο των άνισων χωρικών τάσεων, των περιβαλλοντικών πιέσεων και της ισορροπημένης συμμετοχής.

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Dax T., Hovorka G. (2004). Integrated rural development in mountain areas. In: Brouwer F. (ed.). *Sustaining Agriculture and the Rural Environment: Governance, Policy and Multifunctionality*, chapitre 7, Advances in Ecological Economics. Cheltenham (United Kingdom): Edward Elgar. p. 124-143.
2. Nigmann T., Dax T., Hovorka G. (2018). Applying a social-ecological approach to enhancing provision of public goods through agriculture and forestry activities across the European Union. In: *Studies in Agricultural Economics* 120(1). p. 1-7. <https://doi.org/10.7896/j.1721>
3. OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development (1998). *Rural Amenity in Austria, A Case Study of Cultural Landscape*, Group of the Council on Rural Development, C/RUR (98)4, Paris (France).
4. Oedl-Wieser T., Dax T., Fischer M. (2017). A new approach for participative rural development in Georgia – reflecting transfer of knowledge and enhancing innovation in a non-European Union context. In: *Studies in Agricultural Economics*, 119(1), p. 48-54. <https://doi.org/10.7896/j.1012>

Thomas Dax

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και ενδιαφέροντα:

Ο Thomas Dax είναι αναπληρωτής διευθυντής της BAB, (Βιέννη, Αυστρία) και έχει συνεργαστεί σε ευρωπαϊκές και διεθνείς έρευνες σχετικά με την ανάπτυξη των βουνών και την αξιολόγηση της αγροτικής πολιτικής από τη δεκαετία του 1990. Τα ερευνητικά του θέματα επικεντρώνονται στην ανάλυση της εδαφικής διάστασης των διαρθρωτικών αλλαγών στην ορεινή γεωργία και σε μια ολοκληρωμένη προοπτική της περιφερειακής οικονομίας στις ορεινές περιοχές. Συμπληρωματικά με τη συμμετοχή του σε πολλά έργα της ΕΕ σχετικών με αυτά τα θέματα, είναι μέλος σε πολλές διεθνείς ομάδες εργασίας (συμπεριλαμβανομένης της Ομάδας Εργασίας του ΟΟΣΑ για την αγροτική πολιτική) και υπηρέτησε ως διεθνής εμπειρογνώμονας για την ορεινή πολιτική σε πολλές χώρες.

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα:

1. Dax T. (2001). Endogenous Development in Austria's Mountain Regions, From a Source of Irritation to a Mainstream Movement. In: *Mountain Research and Development*, 21(3). p. 231-235. [https://doi.org/10.1659/0276-4741\(2001\)021\[0231:EDIAMR\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1659/0276-4741(2001)021[0231:EDIAMR]2.0.CO;2)
2. Dax T. (2017). *Mountain development in Europe: Research Priorities and Trends*, Doctoral Thesis. University of Natural Resources and Life Sciences Vienna, Department of Economics and Social Sciences, Vienne (Autriche). https://zidapps.boku.ac.at/abstracts/download.php?dataset_id=9914&property_id=107&role_id=NONE
3. Dax T. (2020). Neoendogenous Rural development in Mountain Areas. In: Cejudo, E., Navarro, F. (eds.). *Neoendogenous Development in European Rural Areas*. Cham (Suizeland) : Springer. p. 3-19. https://doi.org/10.1007/978-3-030-33463-5_1

Η περιφερειακή διάσταση της ισπανικής πολιτικής για το βουνό

Η περίπτωση της Γαλικίας

Rubén Camilo Lois-González¹, Valerià Paül-Carril¹, Luis Martín Agrelo-Janza¹

¹ Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Saint Jacques de Compostelle (rubencamilo.lois@usc.es, v.paul.carril@usc.es, agrelomartin@gmail.com)

Εισαγωγή

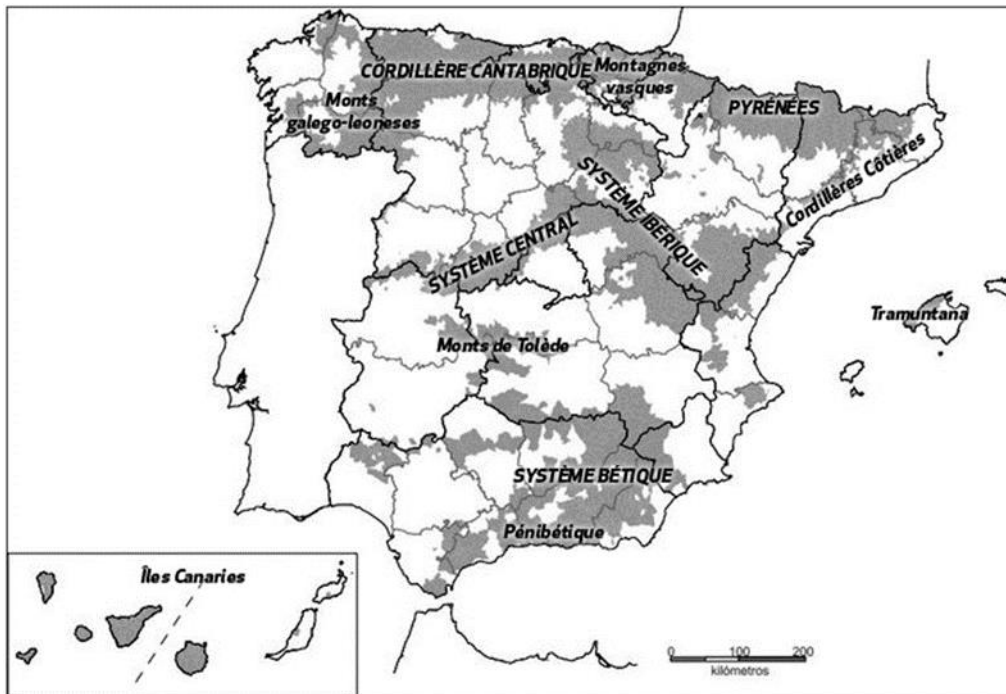
Η Ισπανία είναι μια ευρωπαϊκή χώρα πραγματικά ορεινή. Εκτός από τις υψηλές κορυφές των Πυρηναίων και της Σιέρα Νεβάδα, ένα σύνολο οροσειρών και ορεινών όγκων ορίζει το κεντρικό οροπέδιο (βουνά της Κανταβρίας, Ιβηρικό σύστημα, οροσειρά Μπετίκ κ.λπ.) δημιουργώντας αξιοσημείωτα υψόμετρα (σε Soria, Teruel, Ourense, Palencia, κ.λπ.). Ως εκ τούτου, το βουνό είναι ένα πολύ σημαντικό στοιχείο για την κατανόηση της γεωγραφίας της Ισπανίας, με τα προβλήματα της οικονομικής και δημογραφικής παρακμής των αγροτικών περιοχών που τις συνοδεύουν. Ωστόσο, από τη δεκαετία του 1980, οι ισπανικές δημόσιες πολιτικές αγνόησαν την ορεινή διάσταση και την αντικατέστησαν με μια διαφορετική εδαφοποίηση που βασίζεται στη λήψη ευρωπαϊκών πόρων. Σε αυτήν τη σύντομη εισήγηση, ο στόχος είναι να παρουσιαστεί πρώτα ο περιορισμένος ρόλος του βουνού στον χωροταξικό σχεδιασμό της χώρας και, σε ένα δεύτερο μέρος, την περίπτωση της Γαλικίας, μιας περιοχής στο βορειοδυτικό τμήμα της Ισπανίας, η οποία χαρακτηρίζεται από την θέση της κοντά στον ατλαντικό και τη διαδοχή οροσειρών λιγότερο ή περισσότερο απομονωμένων.

Χωρικός σχεδιασμός και περιφερειακή ανάπτυξη στα ισπανικά βουνά

Η σημασία των βουνών στην Ισπανία

Στο σχολείο, μας έλεγαν πάντα ότι η Ισπανία είναι η δεύτερη χώρα στην Ευρώπη, ακριβώς μετά την Ελβετία, όσον αφορά το μέσο υψόμετρο. Η Ισπανία έχει μια ψηλή πεδιάδα στο κέντρο της (το κεντρικό Meseta), χωρισμένη εσωτερικά από δύο οροσειρές (το Κεντρικό Σύστημα και το Montes de Tolède). Ολόκληρη η περίμετρος του Meseta καταλαμβάνεται από οροσειρές, αποτέλεσμα της ανύψωσης υλικών από την πρωτογενή ή δευτερογενή εποχή της αλπικής ορογένεσης. Έτσι, τα Βουνά της Κανταβρίας, τα Βουνά των Βάσκων, το Ιβηρικό Σύστημα, το Σύστημα Μπετίκ και τα Βουνά της Γαλικίας-Λεονίας παρουσιάζονται από βόρεια προς ανατολικά και νότια. Έξω από το οροπέδιο βρίσκονται οι πιο σημαντικοί ορεινοί όγκοι, με κορυφές άνω των 3000 μέτρων: τα Πυρηναία και η Penibetic Cordillera (με τη Σιέρα Νεβάδα). Οι άλλες ορεινές ενότητες είναι: η Catalan Coastal Cordillera, στις Βαλεαρίδες η Sierra de la Tramuntana ιδιαίτερα στη Μαγιόρκα, και τα Κανάρια νησιά τα οποία είναι καθαρά ηφαιστειογενή. Έτσι, όπως και στη μεσογειακή Ευρώπη, βρισκόμαστε μπροστά σε μια πολύ τραχεία, ορεινή ή λοφώδες περιοχή η οποία εκτείνεται σ' ένα μεγάλο μέρος της έκτασης της χώρας.

Ο αδιαμφισβήτητος ορεινός χαρακτήρας της χώρας αναλυμένος συνεχώς από τη γεωγραφία, έχει επίσης αποκτήσει κάποιο συμβολικό ρόλο στις εθνικές ιστορίες και ενθάρρυνε ορισμένες δημόσιες πολιτικές που αποδείχθηκαν αρκετά εφήμερες. Στην ιστορία πρέπει να θυμόμαστε ότι ο μύθος της χριστιανικής επανάκτησης της Ισπανίας (η Ανακατάληψη ή Ρεκονκίστα), στον Μεσαίωνα, γεννήθηκε στο βουνό Conadonga, στην περιοχή των βουνών της Κανταβρίας. Από την πλευρά τους, ο εθνικισμός στην Καταλανία και στην περιοχή των Βάσκων αναπτύχθηκε στα μυθικά βουνά, όπως το Canigó και το Aralar, και ενθάρρυνε τη δημιουργία σημαντικών κοινωνιών πεζοπορίας στις περιοχές τους για περισσότερο από έναν αιώνα. Ωστόσο, για να γίνει το βουνό αντικείμενο χωροταξικού σχεδιασμού στη χώρα, έπρεπε να περιμένει μέχρι την παραμονή της ένταξης στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και τον ορισμό, το 1985, από την κυβέρνηση της Μαδρίτης, των περιοχών ορεινής γεωργίας.

Σχήμα 1: Οι κύριες ορεινές περιοχές της Ισπανίας

Παραμερισμός του βουνού ως περιοχή δημόσιας παρέμβασης και χωροταξικού σχεδιασμού

Το 1985, ο νόμος 25/1985 εγκρίθηκε πριν από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση το 1986 και φάνηκε τότε ότι το βουνό θα ήταν ένας προνομιακός χώρος δημόσιας παρέμβασης για την τοπική ανάπτυξη. Ωστόσο, αυτή η ελπίδα εξαφανίστηκε με την άφιξη των Διαρθρωτικών Ταμείων και των Ταμείων Συνοχής από τις Βρυξέλλες, όταν διαφάνηκε ότι αυτά θα διατεθούν είτε σε μεγάλες υποδομές και εξοπλισμό διασύνδεσης, είτε σε αγροτικές περιοχές παρέμβασης (προγράμματα LEADER*, ProDER** ή Interreg), τα οποία αναζήτησαν να εντοπίσουν λειτουργικές περιοχές ξεχνώντας τις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες της περιοχής. Ορισμένα από αυτά τα προγράμματα (το Montaña Palentina, το Maestrazgo, κ.λπ.) έλαβαν τις ορεινές περιοχές ως περιοχές αναφοράς και λειτούργησαν πολύ καλά, αλλά η συνήθης πρακτική ήταν να εντάξουν τις ορεινές περιοχές σε μεγαλύτερες περιοχές στις οποίες το βουνό σχεδόν εξαφανίστηκε ως ειδικός στόχος του αναπτυξιακού προγραμματισμού.

Τα βουνά της Γαλικίας: σημασία στην περιφερειακή γεωγραφία και περιφρόνηση των δημόσιων Αρχών για τις ιδιαιτερότητές της

Ο ορεινός και ημι-ορεινός χαρακτήρας της Γαλικίας

Όπως και σε άλλες περιοχές του Φινιστέρ του Ευρωπαϊκού Ατλαντικού, η Γαλικία εμφανίζεται ως μια πράσινη χώρα, η οποία κυριαρχείται από την εναλλαγή μικρών απότομων βουνών και μεγάλων κοιλάδων που διασχίζονται από ποτάμια. Η ηλικία των γεωλογικών υλικών στα υποκείμενα στρώματα και τα συστήματα διάβρωσης που βασίζονται σε πάγο και νερό εξηγούν αυτήν τη διαμόρφωση της βορειοδυτικής γωνίας της Ιβηρικής Χερσονήσου. Εάν και αυτό ισχύει για ολόκληρη την επικράτεια της Γαλικίας, υπάρχουν επίσης ευρείες ορεινές περιοχές, διατεταγμένες από βορρά προς νότο, στο ανατολικό άκρο της περιοχής (που συνορεύει με την Καστίλη), στο κέντρο και στις περιοχές που βρίσκονται κοντά στην ακτή κυρίως στο βορά. Σε αυτές τις περιοχές, διακρίνουμε ένα ψηλό βουνό (με υψόμετρο άνω των 1.200 μ. και έντονη απομόνωση) και ένα μεσαίο βουνό (από 800 έως 1.100 μ.). Αυτές οι ορεινές περιοχές αντιπροσωπεύουν το ένα τρίτο της συνολικής επιφάνειας της Γαλικίας.

Περιοχές αγροτικής ανάπτυξης σε ορεινές περιοχές

Παρά τον αυτόνομο χαρακτήρα της, η Γαλικία επέλεξε να εφαρμόσει τα προγράμματα LEADER και ProDER ανάλογα με τη γεωργική ένταση. Αυτή η απόφαση είχε ως αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση και τη σημαντική υποβάθμιση των ορεινών, οι οποίες δυσκολεύονται να ανταγωνιστούν περιοχές με σημαντικό γεωργικό τομέα, λόγω περιορισμένων πόρων και οικονομικών δυνατοτήτων. Η απουσία συγκεκριμένης πολιτικής για τα ορεινά είχε ως αποτέλεσμα την άμεση σύνδεση των ανατολικών βουνών και των λιγότερο κατοικημένων τμημάτων ολόκληρης της περιοχής. Αυτές είναι οι περιοχές που πλήττονται περισσότερο από δασικές πυρκαγιές, και οι οποίες βρίσκουν οικονομικές ευκαιρίες μόνο σε νέες εκτατικές γεωργικές χρήσεις (δενδροκομία, γηγενείς χοίροι και βοοειδή κ.λπ.) ή σε δραστηριότητες εξόρυξης με υψηλές περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Συμπέρασμα

Η Ισπανία εν γένει και η αυτόνομη κοινότητα της Γαλικίας ειδικότερα, αποτελούν παραδείγματα των αρνητικών επιπτώσεων από το γεγονός ότι οι πολιτικές αγροτικής ανάπτυξης αγνόησαν την ένταξη των βουνών σ' αυτές. Μια παράβλεψη η οποία έλαβε χώρα με εντυπωσιακό τρόπο γενικά στις ορεινές περιοχές οι οποίες είχαν μελετηθεί και αναγνωριστεί ως τέτοιες από πολλούς συγγραφείς, ιδίως από γεωγράφους. Το αποτέλεσμα αυτών των επιλογών όσον αφορά τη δημόσια πολιτική για το αγροτικό περιβάλλον είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας «κενής» (ακατοίκητης) Ισπανίας (όπου συμπεριλαμβάνεται και η Γαλικία) με την εγκατάλειψη των οικονομικών δραστηριοτήτων και τη γήρανση του πληθυσμού. Αυτή η κενή Ισπανία είναι πιο εκτεταμένη απ' ότι οι ορεινές περιοχές, αλλά σχεδόν όλες οι ορεινές περιοχές περιλαμβάνονται σε αυτήν την κατηγορία η οποία χρησιμοποιείται στον πολιτικό και κοινωνικό διάλογο της χώρας. Στην Ισπανία και τη Γαλικία, είναι απαραίτητο να ανοίξει μια νέα περίοδος ενεργών πολιτικών παρέμβασης και ανάπτυξης του βουνού, για να διορθωθεί η ελλειμματική κατοχή μιας διαφορετικής και πλούσιας χώρας βάσει της γεωγραφικής της ποικιλομορφίας.

Σημειώσεις

1. Δεσμοί μεταξύ των Δράσεων για την Ανάπτυξη της Αγροτικής Οικονομίας
2. Πρόγραμμα για την ανάπτυξη Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. CIMA (2005). *Las montañas españolas: conceptos y vocabulario*. Madrid (Espagne) : Enitinema, 98 p.
2. García Álvarez J. (2013). Paisaje, memoria histórica e identidad nacional en los inicios de la política de conservación de la naturaleza en España: de Covadonga a San Juan de la Peña. In: *Hispania: Revista Española de Historia*, 73 (244). p. 409-438.
3. Torres M^a. P de, Lois-González R. C., Pérez Alberti A. (1993). *A montaña galega. O home e o medio*. Saint Jacques de Compostelle (Espagne) : Universidade de Santiago.

Rubén Camilo Lois-González

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Καθηγητής γεωγραφίας και αντιπρόεδρος της Διεθνούς Γεωγραφικής Ένωσης. Διεύθυνε ή έχει συμμετάσχει σε περισσότερα από 60 ανταγωνιστικά ερευνητικά προγράμματα, με επίκεντρο την εδαφική ανάλυση. Συγκεκριμένα, προσχώρησε σε μια ομάδα πανεπιστημίων για τη μελέτη των βουνών στην Ισπανία και, με τη Valerià Paül, συμμετέχει επί του παρόντος σε ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα RISE (Ανταλλαγή Προσωπικού Έρευνας και Καινοτομίας), με τίτλο «Highlands», το οποίο συγκεντρώνει περίπου 100 ερευνητές από περισσότερες από 20 χώρες. Οι τρεις συγγραφείς είναι μέλη της ερευνητικής ομάδας αριστείας ANTE (Εδαφική Ανάλυση) του πανεπιστημιακού συστήματος της Γαλικίας.

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα :

1. Lois-González R. C. et al. (2008). Dinámica territorial y sociodemográfica de la montaña gallega. In: *Polígonos, Revista de Geografía*, N° 18, Segunda época. p. 13-37.
2. Lois-González R. C., Paül-Carril V. (2016). La mutante lectura geográfica de las montañas gallegas: de su dificultad de estudio a periferia en muy acusada crisis (en colaboración avec V. Paül). In: Vera J. F., Olcina J., Hernández M. (Eds.). *Paisaje, Cultura Territorial y Vivencia de la Geografía. Libro homenaje al profesor Alfredo Morales Gil*. p. 213-249. Alicante (Espagne) : Universidad de Alicante.
3. Paül-Carril V. (2016). A Serra da Raia Seca nas geografias regionais galegas, espanholas e ibéricas de começos do século XX: entre montanha inventada e fronteira natural. In: Tillo J., Pires I. (Eds.). *Fronteras em la investigación peninsular: temáticas y enfoques contemporáneos*. p. 197-215. Saint Jacques de Compostelle (Espagne) : Universidade de Saniago de Compostela.

Συνεργασία σε ορεινές περιοχές

Διασυνοριακή συνεργασία στα Πυρηναία

Jean-Louis Valls

Διευθυντής του κονσόρσιουμ "Κοινότητας Εργασίας" των Πυρηναίων (CTP)

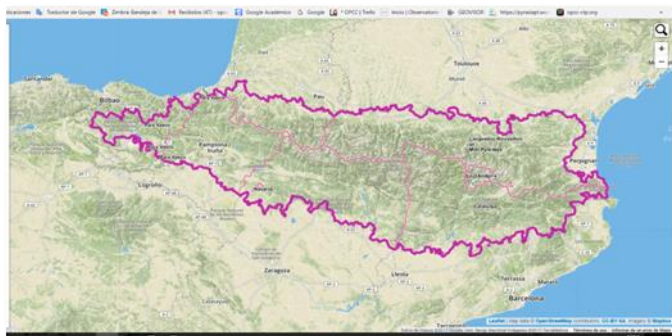
Εισαγωγή

Οι πόλεις και τα χωριά στο βουνό χαρακτηρίζονται συχνά από την απομόνωση, δηλαδή από τη μεγάλη απόσταση που τους χωρίζει από αστικούς ή περιφερειακούς χώρους. Στην πράξη, οι υπηρεσίες (εκπαίδευση, υγεία) και οι οικονομικές και πολιτιστικές ευκαιρίες είναι δύσκολα προσβάσιμες. Αυτό δεν είναι πάντα μειονέκτημα όταν υπάρχει επαρκής οικονομική δραστηριότητα (ειδικά στον τομέα του τουρισμού και της γεωργίας) και όταν καθιστά δυνατή τη διατήρηση σημαντικού ποσοστού του πληθυσμού σε ορεινές περιοχές. Ωστόσο, είναι σαφές ότι ένας αριθμός από πόλεις και χωριά υποφέρουν από μείωση του πληθυσμού, διαρροή εγκαταλελειμμένων και γήρανση του εγκαταστημένου πληθυσμού, γεγονός που γεννά έναν φαύλο κύκλο ο οποίος οδηγεί σε μείωση των προσφερόμενων υπηρεσιών. Τα Πυρηναία δεν αποτελούν εξαίρεση. Αποτελούν φυσικό όριο 656 χλμ και διαχωρίζουν τρία κράτη: Γαλλία, Ισπανία και Ανδόρρα. Τα Γαλλο-Ανδορικό-Ισπανικά σύνορα είναι ένα από τα τριάντα οκτώ εσωτερικά χερσαία σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με δεκαπέντε εκατομμύρια κατοίκους, ή το 10% του συνολικού πληθυσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επομένως πρέπει να κατέχει μια κυρίαρχη θέση στην πολιτική διακρατικής συνεργασίας εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και μέσω των διασυνοριακών φορέων της, όπως οι Ευρωπαϊκές Περιφέρειες, οι ΕΟΕΣ και την «Κοινότητα Εργασίας» των Πυρηναίων, η οποία έχει θέσει σε εφαρμογή μια προσαρμοσμένη στρατηγική.

Το πρόγραμμα διασυνοριακής συνεργασίας Ισπανίας-Γαλλίας-Ανδόρας - POCTEFA

Ένας προϋπολογισμός ΕΤΠΑ 189 εκατ. € για την ανάπτυξη σχεδίων εδαφικών περιοχών

Η πολιτική συνοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει ως στόχο να διασφαλίσει σε όλους την πρόσβαση στις ίδιες ευκαιρίες (θέσεις εργασίας, υπηρεσίες, μεταφορές κ.λπ.), όπου κι αν βρίσκονται. Οι ευρωπαϊκές και εθνικές χρηματοδοτήσεις επιτρέπουν τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης σε περιοχές που ειδικά θα είχαν εγκαταλειφθεί. Για τα Πυρηναία και για την περίοδο 2014-2020, στο πλαίσιο των πέντε αξόνων προτεραιότητας, που καθορίστηκαν ακολουθώντας τους στόχους της ατζέντας του 2020, αναπτύχθηκαν περισσότερα από 170 σχέδια, τα οποία προήλθαν από τις εν λόγω εδαφικές περιοχές και εφαρμόστηκαν μέσω μιας διασυνοριακής εταιρικής σχέσης. Οι πλέον περιζήτητοι τομείς ήταν φυσικά εκείνοι στους οποίους διατέθηκαν οι περισσότεροι οικονομικοί πόροι, ακριβέστερα και κατά σειρά σπουδαιότητας: ο άξονας καινοτομίας με έναν ευφυή συνδυασμό δημόσιων και ιδιωτικών συμπράξεων (εταιρείες που συνεργάζονται με ερευνητικά κέντρα), ο άξονας προστασίας της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς (με 50.000 km² δάση και 3000 ιστορικά μνημεία σε κάθε πλευρά του ορεινού όγκου), και ο άξονας που αφορούσε στην πρόληψη κινδύνων και την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή που προσφέρει περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές ευκαιρίες, και οι οποίες επηρεάζουν τέσσερις άλλους τομείς προτεραιότητας. Το εταιρικό σχήμα του προγράμματος POCTEFA αποτελούνταν από τα τρία κράτη (Ισπανία-Γαλλία-Ανδόρρα), τις τέσσερις αυτόνομες κοινότητες της Ισπανίας (Euskadi, Navarra, Aragón και Catalunya), τις δύο γαλλικές περιφέρειες (Nouvelle Aquitaine και Occitanie) και τα πέντε γαλλικά συνοριακά διαμερίσματα (Pyrénées Atlantiques, Hautes Pyrénées, Haute Garonne, Ariège, Pyrénées Orientales), ενώ η «Κοινότητα Εργασίας» των Πυρηναίων ήταν η Διαχειριστική Αρχή του POCTEFA.

Σχήμα 1: Τα Πυρηναία

Η «Κοινότητα Εργασίας των Πυρηναίων»

Μια ευρωπαϊκή πρωτοπορία στη διασυνοριακή συνεργασία

Η Κοινότητα Εργασίας των Πυρηναίων (ΚΕΠ) συστάθηκε το 1983 υπό την αιγίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης με την επιθυμία των ισπανικών και γαλλικών περιοχών και του Πριγκιπάτου της Ανδόρας να συνεργαστούν μεταξύ τους. Αυτό σημαίνει ότι η ίδρυση της ΚΕΠ σημειώνεται 3 χρόνια πριν από την είσοδο της Ισπανίας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και 7 χρόνια πριν από τα πρώτα προγράμματα Interreg. Υπό αυτήν την έννοια, αυτή η πρωτοβουλία δεν ήταν μόνο πρωτοποριακή αλλά επέτρεψε το διάλογο και τη διαμόρφωση μελλοντικών σχεδίων που προέκυψαν κατά τις επόμενες δεκαετίες. Με τη συσσωρευμένη της εμπειρία, η ΚΕΠ καθίσταται ευλόγως, για πρώτη φορά το 2005, η Διαχειριστική Αρχή για το πρόγραμμα ΡΟCΤΕFΑ 2007-2013, κερδίζοντας δε την εμπιστοσύνη, η αποστολή αυτή θα ανανεωθεί και για την περίοδο 2014-2020. Εκτός από τη διαχείριση του προγράμματος διασυνοριακής συνεργασίας, αναπτύσσει επίσης τις δικές της πρωτοβουλίες που θα περιγράψουμε εν συντομία στις ακόλουθες παραγράφους: το Παρατηρητήριο Κλιματικής Αλλαγής των Πυρηναίων, τη στρατηγική των Πυρηναίων και το έργο «Όταν οι ιατρικές υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης σβήνουν τα σύνορα». Τα μέλη της είναι οι τέσσερις αυτόνομες ισπανικές κοινότητες (Euskadi, Navarra, Aragón και Catalunya), οι δύο γαλλικές περιφέρειες (Nouvelle Aquitaine και Occitanie) και ο Οργανισμός Εδαφικής Συνεργασίας της Ανδόρας.

Το Παρατηρητήριο των Πυρηναίων για την Κλιματική Αλλαγή (ΠΠΚΑ)

Το ΠΠΚΑ αποτελεί μια πρωτοβουλία της ΚΕΠ που δημιουργήθηκε το 2010. Το Παρατηρητήριο συντονίζεται από την ΚΕΠ και συγκεντρώνει εμπειρογνώμονες σχετικούς με την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή τους οποίους ορίζουν το καθένα από τα μέλη της ΚΕΠ. Το ΠΠΚΑ έχει μια σαφή προστιθέμενη αξία μέσω της ικανότητάς του να δημιουργήσει μια ομάδα εργασίας πολλαπλών δρώντων (ενισχύοντας τα σημεία σύγκλισης μεταξύ των περιφερειακών πολιτικών προσαρμογής και των εθνικών στρατηγικών προσαρμογής της Ισπανίας, της Γαλλίας και της Ανδόρας). Το στρατηγικό όραμα για το μέλλον του ΠΠΚΑ είναι ακριβώς να επωφεληθεί από αυτήν την προνομιακή κατάσταση για να 1) εντοπίσει τις κοινές ανάγκες διασυνοριακής προσαρμογής, 2) να συνεχίσει την επιδίωξη των κοινών στόχων που επιτεύχθηκαν ιδιαίτερα με τη διασύνδεση όλων αυτών των πολιτικών προσαρμογής και 3) να λειτουργήσει καταλυτικά στις κομβικές δράσεις προσαρμογής σε συγκεκριμένα θέματα και προβλήματα των ορεινών περιοχών. Η έκθεση που δημοσίευσε στα τέλη του 2018 «Κλιματική αλλαγή στα Πυρηναία: επιπτώσεις, ευαλωτότητα και προσαρμογή» παρουσιάστηκε στην έδρα του ΟΗΕ τον Μάρτιο του 2019 και συμπεριλήφθηκε στην έκθεση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ «Βιώσιμη ανάπτυξη σε ορεινές περιοχές».

Η στρατηγική των Πυρηναίων

Τα μέλη της ΚΕΠ, επιδιώκοντας να διαχωριστούν από τη διαχείριση του προγράμματος ΡΟCΤΕFΑ, εξέφρασαν την επιθυμία να ξαναβρούν τις ρίζες τους και την ικανότητά τους να ξαναδώσουν πνοή στην διαμόρφωση και εκπόνηση σχεδίων. Ως εκ τούτου, ανέλαβαν τη σύνταξη μιας στρατηγικής 2018-2024 προκειμένου να βελτιστοποιήσουν το πρότυπο διακυβέρνησης του ΠΠΚΑ που εφαρμόζεται σε άλλες θεματικές, για να επωφεληθούν από την ευκαιρία που τους πρόσφερε η μεταβατική περίοδο δύο προγραμματικών περιόδων της πολιτικής συνοχής. Η ενεργή ενασχόληση με την αντιμετώπιση των ζητημάτων των ορεινών περιοχών που αναφέρθηκαν ήδη στην εισαγωγή, μέσω της εφαρμογής συγκεκριμένων δράσεων, των εμποδίων στη διασυνοριακή συνεργασία (με τη σχετική ανακοίνωσή της το 2017, προσέβλεπε στην αναφορά της ΕΕ ότι μια μείωση των εμποδίων κατά 20% θα επέτρεπε αύξηση 2% του ΑΕΠ καθεμιάς από τις παραμεθόριες περιοχές). Η στρατηγική της ΚΕΠ που διαβιβάστηκε στην Επίτροπο της ΓΔ REGIO, προστέθηκε ως σημείωση αναφοράς στο "Εγγγραφο Προσανατολισμού Συνόρων" της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Όταν οι ιατρικές υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης διαγράφουν τα σύνορα

Ένα από τα εμπόδια που εντοπίστηκαν στο πλαίσιο της Στρατηγικής των Πυρηναίων αφορά τη διασυνοριακή υγεία, πιο συγκεκριμένα την αδυναμία ισπανικών ή γαλλικών ασθενοφόρων έκτακτης ανάγκης να διασχίσουν τα σύνορα, ακόμη και αν για παράδειγμα η τοποθεσία ενός ισπανικού ασθενοφόρου είναι πιο κοντά στον τόπο παρέμβασης από τη γαλλική πλευρά. Για τον απλό λόγο ότι ο γιατρός έκτακτης ανάγκης της ομάδας παρέμβασης δεν είναι εγγεγραμμένος στον ιατρικό σύλλογο της γειτονικής χώρας. Αυτό αποτελεί κραυγαλέα αντίφαση όταν γνωρίζουμε ότι στα γαλλο-ισπανικά σύνορα υπερηφανευόμαστε για το ότι υπάρχει το μοναδικό διασυνοριακό νοσοκομείο στην Ευρώπη. Ως εκ τούτου, η ΚΕΠ συγκέντρωσε όλες τις πολυεπίπεδες αρμοδιότητες για την εκτέλεση αυτού του έργου και οδήγησε στην υπογραφή συμφωνιών παρέμβασης στο πλαίσιο των υποθέσεων έκτακτης ανάγκης.

Συμπέρασμα

Η συνεργασία σε ορεινές περιοχές δεν είναι πρόσφατη, υπάρχουν ιστορίες συνεργασίας μεταξύ των γειτόνων των Πυρηναίων εδώ και εκατοντάδες χρόνια. Είναι απαραίτητο να αναζωογονηθεί αυτή η ιστορική και άρα σταθερή τάση, για να διασφαλιστεί ότι οι νέοι θα έρθουν να εγκατασταθούν σε αυτά το υπέροχο περιβάλλον. Είναι πιθανό οι επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης Covid-19 στις μητροπολιτικές περιοχές να αναδείξουν την αναγκαιότητα για περισσότερα σχέδια εγκατάστασης. Η αποστολή μας μέσω σχεδίων συνεργασίας είναι να προετοιμάσουμε τις εδαφικές περιοχές σε αυτόν τον τομέα.

Jean-Louis Valls

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Ο Jean-Louis Valls είναι διευθυντής της εταιρικής της Κοινότητας Εργασίας των Πυρηναίων (ΚΕΠ), Διαχειριστική Αρχή του προγράμματος διασυνοριακής συνεργασίας Ισπανίας-Γαλλίας-Ανδόρας (2014-2020).

Το δίκτυο Euromontana και η στρατηγική του: γιατί είναι ενδιαφέρον για τους ορεινούς να συνεργαστούν;

Marie Clotteau ¹, Juanan Gutierrez ¹

¹ Euromontana (www.euromontana.org)

Εισαγωγή

Όντας συχνά απομονωμένες από τα κέντρα εξουσίας, οι ορεινές περιοχές και οι κάτοικοί τους πάρα πολύ συχνά παραμένουν στο περιθώριο και δεν υπολογίζονται σε ικανοποιητικό βαθμό στις εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές ατζέντες. Είναι επομένως απαραίτητο να συγκεντρωθούν, ακόμη και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, προκειμένου να ακουστεί μια ενιαία φωνή για τους δρώντες στο βουνό και οι ιδιαιτερότητές τους να λαμβάνονται καλύτερα υπόψη στις αποφάσεις, τα σχέδια και τις δημόσιες πολιτικές. Αυτός είναι ο στόχος της Euromontana, ο ευρωπαϊκός σύλλογος ορεινών περιοχών, ο οποίος υπερασπίζει τα βουνά στα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα.

Τι είναι η Euromontana ;

Ένα πολυτομεακό ευρωπαϊκό δίκτυο

Η Euromontana είναι ο ευρωπαϊκός πολυτομεακός σύλλογος για την συνεργασία και ανάπτυξη ορεινών περιοχών. Για περίπου 24 χρόνια, συγκεντρώνει 65 οργανισμούς από 15 ευρωπαϊκές χώρες, από την ΕΕ και εκτός ΕΕ, εκπροσωπώντας τους ορεινούς πληθυσμούς: περιφερειακές και τοπικές αρχές, οργανισμούς περιφερειακής ανάπτυξης, εμπορικά και βιομηχανικά επιμελητήρια, γεωργικές οργανώσεις, περιβαλλοντικοί οργανισμοί, πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα, εκπαιδευτικά ιδρύματα. Αυτή η ποικιλομορφία στα μέλη της επιτρέπει να έχει καλή αντιπροσωπευτικότητα των ορεινών πληθυσμών και να παρουσιάζει ισορροπημένες θέσεις στις ευρωπαϊκές αρχές.

Ποια είναι τα μέλη μας

Περίπου 70 Οργανισμοί σε 20 χώρες συνιστούν τα μέλη του Euromontana. Οι Οργανισμοί είναι ποικίλης μορφής: τοπικοί ή περιφερειακοί οργανισμοί αυτοδιοίκησης, κοινωνικό-οικονομικοί οργανισμοί ή επιμελητήρια, περιβαλλοντικοί φορείς, δασικοί φορείς ή αναπτυξιακές εταιρείες, ερευνητικά ιδρύματα, σχολεία, εκπαιδευτικά κέντρα. Αυτή η ποικιλία εμπλουτίζει την ανταπόκριση της EUROMONTANA στην αειφόρο ανάπτυξη των ορεινών περιοχών και την ενεργή ανταλλαγή εντός του δικτύου. Ανακαλύψτε τα μέλη μας ανά χώρα στο χάρτη που ακολουθεί ή επισκεφτείτε τη [λίστα των μελών μας](#).

Σχήμα 1: Το δίκτυο Euromontana στην Ευρώπη

Ένα δίκτυο για την υπεράσπιση των ζωντανών βουνών

Βουνά, ευκαιρίες

Παρόλο που αναγνωρίζουμε τα διακυβεύματα και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών, όπως η απομάκρυνση και η προσβασιμότητα, η σπανιότητα των επιχειρήσεων και του πληθυσμού, η ευαισθησία στην κλιματική αλλαγή, κλπ. Είμαστε πεπεισμένοι ότι τα βουνά μας είναι περιοχές με μέλλον και ευκαιρίες για την Ευρώπη: με παράδοση, πολύ πλούσια σε ήθη και έθιμα και κληρονομιά, ποιότητα ζωής για τους ορεινούς πληθυσμούς, σπάνιους, διατηρημένους και ανανεώσιμους πόρους, παραγωγή ποιοτικών αγαθών και υπηρεσιών, και μια σύγχρονη και συχνά δυναμική διακυβέρνηση. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο

Ευρωπαϊκό Συνέδριο Τροόδους –Κύπρος, Ιανουάριος 2020

Ορεινές περιοχές μεγάλων μεσογειακών νήσων ευρωπαϊκές προκλήσεις, εθνικές και περιφερειακές πολιτικές και τοπικοί μηχανισμοί

η Euromontana υπερασπίζεται ένα όραμα για τα ζωντανά βουνά και ζητά από τις δημόσιες πολιτικές να λάβουν υπόψη αυτές τις ειδικές ιδιαιτερότητες.

Ποιο το ενδιαφέρον συμμετοχής σε μια ευρωπαϊκή συλλογικότητα :

Η ανάγκη να ενισχυθεί το συλλογικό βάρος και να εκπροσωπηθούν οι ορεινές κοινότητες σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Προκειμένου να εισακουστεί η φωνή των ορεινών κοινοτήτων σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, η Euromontana συζητά με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ιδίως σε ομάδες εμπειρογνομόνων (ομάδες Πολιτικού Διαλόγου για την ΚΓΠ, την αγροτική ανάπτυξη ή την Ποιότητα και Προώθηση Προϊόντων)· υποστηρίζει τη ομάδα RUMRA & Smart Villages στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σε θέματα για τις αγροτικές, ορεινές και απομακρυσμένες περιοχές· έχει έδρα παρατηρητή στη Σύμβαση των Άλπεων και στη Σύμβαση των Καρπαθίων· είναι μέρος της Καθοδηγητικής Ομάδας της Παγκόσμιας Εταιρικότητας για τα βουνά (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών) όπου εκπροσωπεί την κοινωνία των πολιτών στην Ευρώπη. Αυτή η δύναμη πίεσης επέτρεψε κυρίως την απόκτηση ειδικής νομοθεσίας για μια προαιρετική ετικέτα ποιότητας για τα προϊόντα βουνού.

Η ανάγκη συνεργασίας: για γνωριμία, ανταλλαγή απόψεων και μοίρασμα γνώσεων,

Προκειμένου να ενθαρρύνει την καινοτομία και την ανταλλαγή γνώσεων μεταξύ κατοίκων του βουνού, η Euromontana δημιουργεί πολλαπλές πηγές πληροφοριών: ειδήσεις, άρθρα, πληροφορίες σχετικά με προσκλήσεις για έργα. Αυτή η ανταλλαγή πληροφοριών καλύπτει πολλαπλά θέματα όπως η ΚΓΠ, τα ορεινά προϊόντα, η πολιτική συνοχής, η κλιματική αλλαγή, οι υπηρεσίες κοινής ωφέλειας, ο τουρισμός, το Πράσινο Σύμφωνο ή ακόμη και η κινητικότητα.

Η Euromontana διοργανώνει επίσης πολλές εκδηλώσεις, ιδίως εκδηλώσεις υψηλού επιπέδου, όπως το European Mountain Assises κάθε δύο χρόνια, ευρωπαϊκά συνέδρια και ενημερωτικές συνεδρίες για τα μέλη.

Η ανάγκη συνεργασίας: ανάπτυξη σχεδίων από κοινού

Η Euromontana είναι επίσης ένα μεγάλο, πολυτομεακό και ποικίλο δίκτυο οργανισμών που συμμετέχουν ενεργά στην ανάπτυξη του βουνού, το οποίο επιτρέπει την από κοινού ανάπτυξη πολλών ευρωπαϊκών σχεδίων, κυρίως μέσω της πλατφόρμας μας προετοιμασίας έργων. Μερικά πρόσφατα παραδείγματα αφορούν το ερευνητικό πρόγραμμα SIMRA για την κοινωνική καινοτομία σε περιθωριοποιημένες περιοχές, το OREKA MENDIAN για τα μόνιμα λιβάδια ή το SILVER SMEs για την εξοικονόμηση χρήματος.

Εκπόνηση μελετών

Οι μελέτες και τα σχέδια μας δίνουν περισσότερο υλικό και επιχειρήματα για να υποστηρίξουμε τις διεκδικήσεις μας. Για παράδειγμα, έχουμε πραγματοποιήσει μελέτες σχετικά με τη δασοκομία και την κυκλική οικονομία, τον τουρισμό, την εφαρμογή της νομοθεσίας για τα ορεινά προϊόντα και επί του παρόντος εκπονούμε μία για μόνιμους βοσκότοπους.

Πραγματοποιούμε πάντα αυτές τις μελέτες σε στενή συνεργασία με τα μέλη μας που βρίσκονται στο πεδίο και μπορούν να μας προσφέρουν συγκεκριμένα παραδείγματα και εξαιρετικούς εμπειρογνώμονες (ιδίως ερευνητές από τη NEMOR).

Συμπέρασμα

Μαζί, οι άνθρωποι του βουνού προχωρούν πιο μακριά. Είναι επείγον να συνεχίσουμε να συνεργαζόμαστε προκειμένου να μπορέσουμε να αποκτήσουμε το ανάλογο βάρος και να επηρεάσουμε τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα. Αυτό είναι ακόμη πιο σημαντικό σε έναν κόσμο σύνθετης διακυβέρνησης με εγκάρσιες επιρροές όπου η συνεργασία καθίσταται θεμελιώδης. Ως εκ τούτου, η Euromontana καλεί όλους τους σχετικούς οργανισμούς να ενταχθούν στο δίκτυό της προκειμένου να είναι σε θέση να υπερασπιστεί ακόμη καλύτερα ευρωπαϊκές δημόσιες πολιτικές προσαρμοσμένες στις ορεινές περιοχές. Η Euromontana καλεί επίσης όλους τους ορεισίβιους, τον Σεπτέμβριο του 2021 στο φυσικό πάρκο Sila, στην Ιταλία, να συμμετάσχουν στην XII ευρωπαϊκή συνάντηση για το βουνό με θέμα «τα έξυπνα βουνά» προκειμένου να προβληματιστούν μαζί, για τα βουνά μας με ορίζοντα το 2050.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Το έργο SIMRA (για την Κοινωνική Καινοτομία στις Περιθωριοποιημένες Αγροτικές Περιοχές), χρηματοδοτούμενο από το πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020» της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2016-2020). Στοχεύει στην καλύτερη κατανόηση των κοινωνικών καινοτομιών και της διακυβέρνησης στη γεωργία, δασοκομία και αγροτική ανάπτυξη, επιδιώκοντας να ενισχύσει αυτές τις

καινοτομίες σε περιθωριοποιημένες αγροτικές περιοχές στην Ευρώπη και στη λεκάνη της Μεσογείου, συμπεριλαμβανομένων των χωρών που δεν είναι μέλη της ΕΕ.

<http://www.simra-h2020.eu/>

Το έργο OREKA MENDIAN, χρηματοδοτούμενο από το πρόγραμμα LIFE της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2017-2021), στοχεύει στην επίτευξη βιώσιμης ισορροπίας που συνδυάζει τη διατήρηση και την κοινωνικοοικονομική χρήση μόνιμων ορεινών βοσκοτόπων, ειδικά στη χώρα των Βάσκων.

<http://www.lifeorekamendian.eu/fr/>

Το έργο SILVER SMEs, χρηματοδοτούμενο από το πρόγραμμα INTERREG EUROPE της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2018-2022) στοχεύει στη βελτίωση της εφαρμογής των περιφερειακών πολιτικών για την ανταγωνιστικότητα των ΜΜΕ, αξιοποιώντας καλύτερα τις ευκαιρίες που προσφέρει η εξοικονόμηση χρήματος.

<https://www.interregeurope.eu/silversmes/>

Marie Clotteau

Διευθύντρια της Euromontana. Αφού εκπαιδεύτηκε στις πολιτικές επιστήμες και στις ευρωπαϊκές σπουδές, η Marie Clotteau εργάστηκε στις διαχειριστικές αρχές, υπεύθυνη για τα διαρθρωτικά και επενδυτικά ταμεία, και στη συνέχεια σε ένα Γραφείο Μεταφοράς Τεχνολογίας για τη διαχείριση ευρωπαϊκών προγραμμάτων έρευνας. Τα τελευταία επτά χρόνια στην Euromontana, τον ευρωπαϊκό σύλλογο για τις ορεινές περιοχές, διευθύνει αυτό το ευρωπαϊκό δίκτυο, με τον πρόεδρό του Juanan Gutierrez, το εκπροσωπεί σε ευρωπαϊκά όργανα (ιδίως την ομάδα RUMRA & Smart Villages στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο) και εποπτεύει το θεματικό έργο για ορεινές περιοχές καθώς και την επικοινωνία.

Juanan Gutierrez

Πρόεδρος της Euromontana. Ο Juanan Gutierrez, γεωγράφος, εργάζεται στο HAZI (δημόσια εταιρεία που χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Γεωργίας, Αλιείας και Πολιτικής των Τροφίμων της βασκικής κυβέρνησης και ιδρυτικό μέλος της Euromontana) από το 1989. Είναι επί του παρόντος υπεύθυνος για το Τμήμα «Προοπτικές και ευρωπαϊκές σχέσεις». Είναι Πρόεδρος της Euromontana, τον ευρωπαϊκό σύλλογο για τις ορεινές περιοχές, από το 2012. Με τη διευθύντρια, Marie Clotteau, διευθύνει αυτό το ευρωπαϊκό δίκτυο, το εκπροσωπεί με ευρωπαϊκούς φορείς (ιδίως την ομάδα RUMRA & Smart Villages στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο) και επιβλέπει το θεματικό έργο για ορεινές περιοχές.

Ο εδαφικός πόρος

Μια ευκαιρία για την τοπική ανάπτυξη

Pecqueur Bernard

Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Grenoble-Alpes (www.univ-grenoble-alpes.fr)

Εισαγωγή

Η ανάδειξη των εδαφικών πόρων (ΕΠ) προσφέρει απροσδόκητες ευκαιρίες στους παραγωγούς στις εδαφικές περιοχές και ένα θέμα ενδιαφέρον, για την ανάπτυξη περιφερειακών αγροτικών περιοχών ή περιοχών που είχαν εκβιομηχανιστεί βρίσκονται σε διαδικασία αποβιομηχάνισης.

Ορισμός του εδαφικού πόρου

Ο ΕΠ μπορεί να οριστεί από τα χαρακτηριστικά του. Ο πόρος περιγράφεται σύμφωνα με την όμορφη φράση του A. Frémont: «ο πόρος, ετυμολογικά, είναι υπόκωφος, είναι το νερό που αναβλύζει από τη γη, είναι το πιο πολύτιμο αγαθό που προσφέρεται στη ζωή. Και, κατ' επέκταση, όπως λέει το λεξικό, είναι πλούτος»¹. Εννοούμε εδώ έναν πόρο όχι μόνο ως παράγοντα παραγωγής με τον οποίο είναι προικισμένη μια εδαφική περιοχή (ή όχι), αλλά ως αποτέλεσμα μιας κατασκευής / συνδυασμού απόρροια της ανθρώπινης θέλησης.

Εάν προσθέσουμε το επίθετο "εδαφικό" στον πόρο, αγγίζουμε το πρώτο χαρακτηριστικό, που είναι η ιδιαιτερότητα. Αυτό σημαίνει ότι ο γεωγραφικός χώρος με την έντονη έννοια ενός τόπου με ιστορία και πολιτισμό θα παρέμβει στην αξία αυτού που παράγεται. Όσον αφορά την παραγωγή γεωργικών αγαθών και υπηρεσιών, αμέσως η σκέψη μας πάει στο «γαιότοπο», ο οποίος διαμορφώθηκε μέσα στο χρόνο από το κλίμα, τα γεωλογικά φαινόμενα, αλλά και στην ανθρώπινη δράση, στις καλλιεργητικές πρακτικές, τις βελτιωτικές παρεμβάσεις κ.λπ. Ο γαιότοπος δημιουργεί μια διάκριση μεταξύ δύο τόπων (του ενός από τον άλλο) με την έννοια ότι δύο γαιότοποι, ακόμη και αν γειτνιάζουν γεωγραφικά, δεν θα είναι ποτέ πανομοιότυποι. Αυτή η ιδιαιτερότητα του πόρου έρχεται σε αντίθεση με τη γενικότητα που είναι χαρακτηριστική της φορντικής παραγωγής στην οποία οι χωρικές διαφορές έχουν σβηστεί υπέρ της ομοιομορφίας..

Το δεύτερο χαρακτηριστικό του ΕΠ είναι η φύση του δυναμικού δυναμικού. Ο ΕΠ δεν υπάρχει με τη μορφή κοιτάσματος, οφείλει να υποβληθεί σε «μεταμόρφωση» για να περάσει σε μια κατάσταση του αξιοποιήσιμου ενεργητικού. Αυτό σημαίνει ότι πριν από την αξιοποίηση ενός πόρου μέσω μεταμόρφωσης, αυτός πρέπει να ονομαστεί και επομένως να αναδειχθεί. Ένας συλλογικός πόρος ο οποίος δεν διαμορφώθηκε από κανέναν, δεν θα υπάρξει. Είναι επομένως απαραίτητο μια ομάδα σχετικών δρώντων να μπορέσει να συγκεντρωθεί και να αναδείξει το κοινό πρόβλημα που πρέπει να επιλυθεί ή τον κοινό πόρο που πρέπει να αξιοποιηθεί. Αυτό θέτει υπό αμφισβήτηση τις συνηθισμένες διαγνωστικές διαδικασίες που γενικά εμποδίζουν τη διάγνωση.

Το τρίτο χαρακτηριστικό είναι απόρροια του δεύτερου. Πρόκειται για τον κρυφό χαρακτήρα του πόρου. Γενικά, δεν είναι το προφανές, ο σωστός πόρος. Αντίθετα, είναι αυτό που αποδεικνύεται στενά συνδεδεμένο με τον τόπο μετά από μια σε βάθος διάγνωση και το οποίο μπορεί να δημιουργήσει τη **θέση**, τη διάκριση. Έτσι, ο δημοκρατικός διάλογος που καθορίζει το κοινό πρόβλημα προς επίλυση, επιτρέποντας τον προσδιορισμό της κατάλληλης εδαφικής περιοχής, βρίσκεται στη βάση της ανάδυσης των πόρων μιας εδαφικής περιοχής.

Η ανανεωσιμότητα του εδαφικού πόρου και η ανάπτυξή του ως καλὰ θὶ ἀγαθὼν και υπηρεσιών

Ο εδαφικός πόρος είναι μια σύνθεση θέλησης, δημιουργικής φαντασίας και διαδικασίας καινοτομίας. Υπό αυτήν την έννοια, είναι a priori «ανεξάντλητος» (σε σύγκριση με τους φυσικούς πόρους για παράδειγμα), αλλά από την άλλη πλευρά όμως, οι διαδικασίες που τον καθιστούν υπαρκτό μπορούν να εξασθενήσουν έως και να εξαφανιστούν· τότε ο εδαφικός πόρος εξαφανίζεται επίσης (ακόμα και αν τα χαρακτηριστικά του ΕΠ συνεχίζουν να υπάρχουν). **Ο εδαφικός πόρος μπορεί επομένως να επανέλθει στην κοινότητα μορφή του. Ο εδαφικός πόρος δεν «εκμεταλλεύεται» (όπως συμβαίνει με τους φυσικούς πόρους), ενεργοποιείται ...** επομένως δεν είναι δυνατό να εξαντληθεί, επειδή δεν προϋπάρχει των διαδικασιών που επιτρέπουν την ενεργοποίησή του. Δεν μπορεί να εξαντληθεί διότι ανανεώνεται μέσω της αξιοποίησής του! Συνεπώς, ο ΕΠ εντάσσεται δομικά στη διάταξη της κληρονομοποίησης. Τότε τίθεται το ερώτημα της διαιώνισής του. Αυτό απαιτεί μια βαθιά ανανέωση

Ευρωπαϊκό Συνέδριο Τροόδους –Κύπρος, Ιανουάριος 2020

Ορεινές περιοχές μεγάλων μεσογειακών νήσων ευρωπαϊκές προκλήσεις, εθνικές και περιφερειακές πολιτικές και τοπικοί μηχανισμοί

της δημόσιας πολιτικής μέσω της βούλησης των αιρετών, των τοπικών αυτοδιοικητικών αρχών που οφείλουν να ξεπεράσουν την κρίση που τους διατρέχει επιλέγοντας τον ΕΠ αλλά και αποδεχόμενοι ένα πραγματικό συντονισμό με τις κινητήριες δυνάμεις της συλλογικής δράσης των πολιτών, των συλλογικοτήτων κ.λπ.²

Τέλος, πολλά αγαθά και υπηρεσίες μπορούν να συνδυαστούν για να σχηματίσουν ένα «καλάθι» που αξιολογείται συνολικά. Ένα τέτοιο καλάθι συντίθεται από ένα εμβληματικό αγαθό “leader” (για παράδειγμα ένα ποιοτικό γεωργικό προϊόν ή αγροτρόφιμο) και υπηρεσίες συμβάλλοντας στην ανάδειξη αυτού του αγαθού (παράδειγμα ο τουρισμός). Άλλα αγαθά μπορούν να συνδεθούν με αυτό (άλλα προϊόντα: για παράδειγμα η κτηνοτροφία στα βουνά των νησιών της Μεσογείου μπορεί να συνδυαστεί με το ελαιόλαδο ή / και το κρασί ή ακόμη και τις τουριστικές υπηρεσίες).

Το καλάθι επιτρέπει να προβλέψεις μια ιδιότυπη προσφορά του χώρου που συνίσταται από ένα εδαφοποιημένο μοντέλο παραγωγής.

Το μοντέλο της εδαφοποιημένης παραγωγής

Τα χαρακτηριστικά του μοντέλου της εδαφοποιημένης παραγωγής συνεπάγονται την εγκαθίδρυση μιας ανανεωμένης τοπικής / παγκόσμιας σχέσης γύρω από την περίπλοκη άρθρωση μεταξύ της αγκύρωσης και της α-χωρικής παραγωγής. Με άλλα λόγια, η εδαφική περιοχή γίνεται ένας κεντρικός χώρος συντονισμού μεταξύ δρώντων που επιδιώκουν να λύσουν ανέκδοτα παραγωγικά προβλήματα. Βρισκόμαστε επομένως, μπροστά σε ένα διπλό συνδυασμό μεταξύ της αγκυρωμένης δραστηριότητας και της νομαδικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων.

Έτσι, όταν η οργανωσιακή εγγύτητα σχετίζεται με τη γεωγραφική εγγύτητα, οι σχέσεις μεταξύ των διαφόρων οικονομικών δρώντων μπορούν να αναλυθούν μέσω της έννοιας του ΤΠΣ (Τοπικοποιημένο Παραγωγικό Σύστημα) ή γενικότερα των οικονομιών χωροθέτησης. Μια τέτοια κατάσταση αναδύεται τοπικά όταν υπάρχουν σχέσεις συμπληρωματικότητας μεταξύ οικονομικών δρώντων για τη δημιουργία αποτελεσματικών σχέσεων οι οποίες μπορούν να θεωρηθούν ως ιδιότυποι ενεργοποιητές στην σχετική εδαφική περιοχή³.

Είναι επομένως δύο τα ενσωματωμένα παραγωγικά μοντέλα που εμφανίζονται και συνυπάρχουν ανάλογα με τον τύπο του συνδυασμού που δημιουργείται μεταξύ της οργανωσιακής εγγύτητας και της γεωγραφικής εγγύτητας, δείχνοντας έτσι τη σαφή εμφάνιση της εδαφικής μεταβλητής στην οργάνωση του σύγχρονου καπιταλισμού.

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Frémont A. (2007). A propos de la notion de ressource territoriale. Une histoire normande. In: Gumuchian H., Pecqueur B. *La ressource territoriale*, Economica, Paris (France), p. 19.
2. Pecqueur B. (2016). Le Développement territorial, une voie de sortie de crise pour les collectivités locales ? In: Klein J. L., Pecqueur B., Koop K., Soussi A. *L'innovation locale à l'épreuve du global, un défi pour les acteurs*. Presses Universitaires du Québec, Montréal (Canada). p. 15-25.
3. Colletis G., Pecqueur B. (1993). Intégration des espaces et quasi-intégration des firmes : vers de nouvelles rencontres productives ? In : *Revue d'Economie Régionale et Urbaine*, n°3. p. 489-508.

Bernard Pecqueur

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Ομότιμος καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Grenoble Alpes, είμαι ερευνητής στο UMR PACTE στην οικονομική γεωγραφία. Ειδικεύομαι στην ανάλυση της εδαφικής οικονομικής δυναμικής, ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές. Έχω πραγματοποιήσει πολλές αποστολές και συνέδρια σε διάφορες χώρες (Καναδάς, Βραζιλία, Μεξικό, Μαρόκο, Σενεγάλη, Νίγηρας ειδικότερα) προκειμένου να διαδώσω τις μεθόδους ανάδειξης και αξιοποίησης των εδαφικών πόρων. Δίδαξα ως προσκεκλημένος καθηγητής στα πανεπιστήμια Campinas, Montreal, Louvain, Fès.

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα :

1. Pecqueur B. (2001). Qualité et développement territorial : l'hypothèse du panier de biens et de services territorialisés. In: *Économie rurale*, 261(1). p. 37-49.
2. Gumuchian H., Pecqueur B. (2007). *La ressource territoriale*, Economica, Paris (France).
3. Campagne P., Pecqueur B. (2014). *Le développement territorial : une réponse émergente à la mondialisation*. Vol. 204. Editions Charles Léopold Mayer, Paris (France).

Ανάπτυξη και χωρικός και περιβαλλοντικός σχεδιασμός ορεινών περιοχών στη Μεσόγειο

Το βουνό, μεταξύ νησιωτικότητας και υψομέτρου

Ηλίας Μπεριάτος

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Ελλάδα (beriatos@uth.gr, beriatos@otenet.gr)

Εισαγωγή

Τα νησιωτικά βουνά όντας κοντά στη θάλασσα, έχουν μια διαρκή σχέση με το θαλάσσιο στοιχείο που, στις περισσότερες περιπτώσεις, οδηγεί σε μια αρμονική συνύπαρξη των δύο κύριων στοιχείων της Μεσογείου: τα νησιά και τα βουνά. Αυτή η σχέση έχει μια πολύ ιδιαίτερη ιστορία στη Μεσόγειο. Πράγματι, οι ορεινές περιοχές επικοινωνούσαν μεταξύ τους μέσω της θάλασσας. Στο παρελθόν, οι θαλάσσιες οδοί χρησίμευαν ως διάδρομοι επικοινωνίας διαφορετικών κόσμων απομονωμένων μεταξύ τους. Σήμερα, η κατάσταση έχει αλλάξει πολύ. Την αυγή της νέας κοινωνίας της πληροφορίας, τα βουνά οφείλουν να βρουν το πεπρωμένο τους χρησιμοποιώντας τα εργαλεία της τεχνολογίας του 21ου αιώνα. Εξ ου και η ανάγκη για μια άλλη πολιτική και ένα άλλο μοντέλο σχεδιασμού ικανό να προσαρμοστεί στις σύγχρονες συνθήκες. Στις επόμενες παραγράφους, προσπαθούμε να παρουσιάσουμε κάποιες σκέψεις σχετικά με το ζήτημα του ορεινού σχεδιασμού που είναι προσαρμοσμένο στην εποχή μας.

Τα χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών των νησιών της Μεσογείου

Οι ορεινές περιοχές της Μεσογείου διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο επειδή έχουν πολύτιμους φυσικούς πόρους. Πράγματι, οι ορεινές περιοχές έχουν οικολογικές αξίες και βιοποικιλότητα εξαιρετικής σημασίας - σπάνια και απειλούμενα είδη και ποικιλίες χλωρίδας και πανίδας, γεωμορφολογικούς σχηματισμούς μεγάλης αισθητικής αξίας, καθώς και σημαντικά δασικά οικοσυστήματα και λιβάδια. Αυτά τα οικοσυστήματα αποτελούν κληρονομιά η οποία παρέχει προϊόντα και αγαθά : ξύλο, νερό κ.λπ. Αρκετές ορεινές περιοχές έχουν επίσης γεωργικές επιφάνειες κατάλληλες για καλλιέργειες γαιοτόπων και βιολογικής γεωργίας - οι οποίες συχνά παραμένουν ανεκμετάλλευτες.

Τα βουνά ήταν επίσης, από πάντα, κέντρα έντονης πολιτιστικής δραστηριότητας. Ιδιαίτερα, κατά την Αρχαιότητα, ήταν τόποι θρησκευτικής δραστηριότητας, τα ερείπια των οποίων είναι σήμερα μεταξύ των πιο σημαντικών αρχαιολογικών χώρων. Ο Μεσαίωνας και η σύγχρονη εποχή άφησαν επίσης σημαντικά πολιτιστικά και μνημειακά ή τοπικά ίχνη. Ας υπογραμμίσουμε συγκεκριμένα, την ιδιαίτερη αισθητική διάσταση των παραδοσιακών οικισμών: πολλά αριστουργήματα λαϊκής αρχιτεκτονικής στο βουνό - αποτέλεσμα ειδικών κλιματολογικών συνθηκών και πολιτιστικής παράδοσης των ορεινών κοινωνιών.

Απειλές και προοπτικές για βουνά

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι ορεινές περιοχές γνώρισαν δημογραφική μείωση (σε σχετικούς αλλά και απόλυτους όρους) μερικές φορές εξαιρετικά γρήγορη. Ωστόσο, οι ορεινές περιοχές δεν ήταν πάντοτε δημογραφικά φθίνουσες περιοχές. Η τρέχουσα χαμηλή πυκνότητα, ωστόσο, δεν είναι ιστορικός κανόνας και σε ορισμένες περιόδους ήταν αντίθετα πολύ υψηλή - όπως για παράδειγμα κατά την οθωμανική κυριαρχία λόγω ειδικών πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών και εξαιρετικών περιστάσεων. Αναμφίβολα μπορούμε επίσης να αναρωτηθούμε αν η κλιματική αλλαγή, λόγω του φαινομένου του θερμοκηπίου ή της απερίμενη ορισμένων περιοχών, δεν θα αποτελέσει παράγοντα στην επανακατοίκηση των βουνών - από «πρόσφυγες της κλιματικής αλλαγής» αυτή τη φορά... νέους κατακτητές των βουνών, όχι για να κάνουν σκι και πεζοπορία αλλά για να βρουν αποδεκτές κλιματολογικές συνθήκες διαβίωσης.

Η δημογραφική απειλή δεν είναι η μόνη. Όσον αφορά τις τριτογενείς δραστηριότητες, ο τουρισμός είναι αναμφίβολα η πιο σοβαρή απειλή για το μέλλον. Μετά τις παράκτιες περιοχές, η τουριστική βιομηχανία άρχισε επίσης να κατακτά τα βουνά, μέσω της κατασκευής χιονοδρομικών κέντρων και άλλου εξοπλισμού και υποδομών για χειμερινά σπορ. Πρόκειται για μια πραγματική «αστικοποίηση των βουνών» που αναδύθηκε τις τελευταίες δεκαετίες και που σήμερα έχει σοβαρές επιπτώσεις στη διαχείριση του ορεινού χώρου και του περιβάλλοντός του. Ο τουρισμός αποφεύγει δύσκολα την εντατικοποίηση και την επιβάρυνση, ενώ η αιεφόρος ανάπτυξη προϋποθέτει την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης και ως εκ τούτου επιθυμεί να προωθήσει μια τουριστική βιομηχανία που χαρακτηρίζεται από «κώδικες σεβασμού του περιβάλλοντος» ως τοπικές πολιτιστικές ιδιαιτερότητες. Πρέπει λοιπόν να θέσουμε ερωτήματα σχετικά με τις συνθήκες για τη δυνατότητα ανάπτυξης μιας εναλλακτικής τουριστικής δραστηριότητας ειδικά για ορεινές περιοχές.

Μια άλλη απειλή για τις ορεινές περιοχές προέρχεται από τη δημιουργία υποδομών (ειδικά οδικών δικτύων) με το πρόσχημα της πρόσβασης. Οι επαφές συνιστούν αναμφίβολα πραγματική ανάγκη, αλλά ταυτόχρονα πραγματική απειλή, καθώς η απομόνωση των βουνών αποτελεί το φρένο στην ανάπτυξή τους, αλλά από την άλλη πλευρά, συμβάλλει σημαντικά στη διατήρηση ενός πολύτιμου φυσικού περιβάλλοντος μέχρι τώρα, σε μεγάλο βαθμό ανέπαφο. Πρέπει λοιπόν να αναρωτηθούμε εάν η κατασκευή νέων δρόμων (με ανεξέλεγκτο τρόπο) προς και εντός των ορεινών περιοχών, συμβάλλει όχι μόνο στην αύξηση της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων και των ταξιδιωτών αλλά και στην υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος που είναι το σημαντικότερο συγκριτικό πλεονέκτημά του. Το παράδειγμα των δρόμων για την εκμετάλλευση των δασών είναι πολύ χαρακτηριστικό: το οδικό δίκτυο δεν διευκολύνει μόνο την προστασία και την εκμετάλλευση των δασών, αλλά «ανοίγει» το δρόμο σε όποιον θέλει να βλάψει την ορεινή φύση (εμπρηστές και άλλους καταστροφέες).

Οι αναφερόμενες απειλές που αντιμετωπίζουν οι ορεινές περιοχές αντισταθμίζονται εν μέρει από νέες προοπτικές που συνδέονται άμεσα με τις διαδικασίες ενσωμάτωσής τους στις τρέχουσες κοινωνικοοικονομικές, τεχνολογικές και περιβαλλοντικές εξελίξεις. Ωστόσο, η υιοθέτηση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής και μιας συναφούς πολιτικής (στο πλαίσιο των αρχών της αιεφόρου ανάπτυξης) είναι απαραίτητη για την αντιμετώπιση των πιέσεων και των υφιστάμενων και μελλοντικών κινδύνων. Πρέπει να εξετάσουμε σοβαρά κατά πόσον οι προσπάθειες για την ένταξη των ορεινών περιοχών θα πρέπει να επικεντρώνονται μόνο στη δημιουργία «βαρέων» εξοπλισμών και υποδομών, ή επίσης σε άλλες χρησιμοποιώντας νέα τεχνολογικά εργαλεία, όπως η τηλεματική (τηλε-εκπαίδευση, τηλεϊατρική και ειδικά τηλεργασία) - των οποίων οι κοινωνικές επιπτώσεις δεν πρέπει, ωστόσο, να ξεφεύγουν από την προσοχή μας.

Κατευθυντήριες αρχές μιας χωροταξικής πολιτικής για ορεινές περιοχές

Με βάση αυτά τα στοιχεία ανάλυσης, θα πρέπει να αναπτυχθεί μια ολοκληρωμένη, κατανοητή και επιστημονικά τεκμηριωμένη χωροταξική πολιτική για τις ορεινές περιοχές τα επόμενα χρόνια. Μια τέτοια πολιτική, η οποία πρέπει να βασίζεται σε διαδικασίες συντονισμού και διαβούλευσης μεταξύ των εμπλεκόμενων δρώντων, πρέπει να βασίζεται στους ακόλουθους άξονες:

- γεωγραφική και τομεακή ολοκλήρωση καθώς και συντονισμός τομεακών και χωρικών πολιτικών,
- εκσυγχρονισμός πόρων έρευνας και τεκμηρίωσης χρησιμοποιώντας υπάρχουσες δομές,
- αποτελεσματικός συντονισμός (οριζόντιος και κάθετος) προγραμμάτων δράσης και δρώντων που συμμετέχουν ενεργά στη διαχείριση και το σχεδιασμό των ορεινών περιοχών,
- ορθολογική αξιοποίηση των χρηματοοικονομικών πόρων,
- εγκαθίδρυση εταιρικής σχέσης μεταξύ δημόσιων ή ιδιωτικών αναπτυξιακών οργανισμών και επιχειρήσεων καθώς και ΜΚΟ,
- δημιουργία και ορθή λειτουργία δικτύων απαρτιζόμενων από τις διαχειριστικές αρχές ορεινών περιοχών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο (στο πλαίσιο της Euroregion ή άλλων συνεργασιών),
- καλύτερη κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ κεντρικής διοίκησης και τοπικών και περιφερειακών αυτοδιοικητικών αρχών. Ο στόχος πρέπει επομένως να είναι η συγκέντρωση της στρατηγικής σε ένα «γενικό επιτελείο » και ταυτόχρονα η αποκέντρωση της διαχείρισης, δηλαδή ο συνδυασμός της ενότητας και της ποικιλομορφίας των δράσεων,
- χρήση της σχετικής τεχνολογίας και ιδιαίτερα της ανάπτυξης και της διάδοσης της τηλεματικής, η οποία, παρ'όλες τις επιφυλάξεις, θα συμβάλει στη διάδοση των σύγχρονων υπηρεσιών στους

κατοίκους των ορεινών περιοχών, καθώς και σε μια νέα αντίληψη του σχεδιασμού (ηλεκτρονική διακυβέρνηση, ηλεκτρονική συμμετοχή).

Για την εφαρμογή των παραπάνω αρχών, είναι χρήσιμο να αναπτυχθεί μια τυπολογία ορεινών περιοχών σύμφωνα με τις πολιτικές που εφαρμόζονται και τα ακόλουθα κριτήρια:

1. κατηγορίες ορεινών περιοχών σύμφωνα με το κριτήριο της ανθρώπινης παρέμβασης, δηλαδή τον βαθμό έντασης της χρήσης γης,
2. κατηγορίες ορεινών περιοχών σύμφωνα με τα κριτήρια προσβασιμότητας και μέσων κινητικότητας προς, από και διαμέσω αυτών των περιοχών,
3. κατηγορίες ορεινών περιοχών σύμφωνα με το κριτήριο της περιβαλλοντικής κατάστασης (βαθμός περιβαλλοντικής υποβάθμισης).

Συμπέρασμα

Με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, οι προσπάθειες όλων πρέπει να έχουν ως στόχο την κατάλληλη διαχείριση των ανθρώπινων και φυσικών στοιχείων των βουνών και, κατά συνέπεια, την αποκατάσταση των κατεστραμμένων οικοσυστημάτων, σε σχέση με το υπάρχον σύστημα παραγωγής. Από την άλλη πλευρά, είναι ευρέως αποδεκτό ότι η συνετή διαχείριση των οικοσυστημάτων είναι στην πραγματικότητα η καλύτερη προστασία τους. Ταυτόχρονα, θα είναι απαραίτητο να αναλύσουμε με σκεπτικισμό τις απόψεις των εξτρεμιστικών υπερασπιστών του περιβάλλοντος, καθώς και τις αντιλήψεις που στοχεύουν σε έναν πλήρη διαχωρισμό μεταξύ ανθρώπου και φύσης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Beriatos E. (2012). Greek Landscape: Problems, Policies, Perspectives. In: Papayannis T., Howard P. (eds.). *Reclaiming the Greek Landscape*, Athènes (Grèce) : Med-INA. p. 123-132.
2. Goussios D., Beriatos E. (2008). *Aménagement de l'espace rural : Outil d'enseignement dans le cadre de la coopération universitaire en Méditerranée*. FORMder.
3. Beriatos E. (2005). L'approche spatiale et environnementale pour l'espace montagneux. In: *L'espace montagneux : Environnement, société, développement*. Editions universitaires de Thessalie. p. 25-32 (en grec).

Ηλίας Μπεριάτος

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Ομότιμος Καθηγητής Χωρικού και περιβαλλοντικού Σχεδιασμού και Γεωγραφίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Η έρευνά του επικεντρώνεται στη χωρική ανάπτυξη γενικά και ειδικότερα στον σχεδιασμό του θαλάσσιου χώρου, της παράκτιας ζώνης, των βουνών καθώς και των προστατευόμενων περιοχών, του τοπίου και της οικοδομημένης κληρονομιάς. Διεύθυνε επίσης έρευνες σχετικά με την διοικητική και εδαφική αναδιάρθρωση και οργάνωση.

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα :

1. Beriatos E. (2016). Entre la terre et la mer : Une approche critique de l'aménagement de l'espace maritime et littoral. In: *Questions maritimes/dimension maritime de la cohésion, croissance durable bleue*, Athènes (Grèce) : Editions Kritiki. p. 63-76 (en grec).
1. Beriatos E. (2013). Maritime and Coastal spatial Planning: Greece in Mediterranean and Southern Europe. In: *A Centenary of Spatial planning in Europe*, ECTP-CEU/ Editions OUTRE TERRE, Bruxelles (Belgique). p. 31-41.
2. Beriatos E. (ed.) (2005). *L'espace montagneux : Environnement, société, développement*. Volos (Grèce) : Editions universitaires de Thessalie, 175 p. (en grec).

Αγκύρωση του τουρισμού στα βουνά και ενσωμάτωση σε διεθνή δίκτυα

Mari Oiry Varacca

Πανεπιστήμιο Gustave Eiffel, Εργαστήριο Συγκριτικής Ανάλυσης Δυνάμεων (ACP), Γαλλία
(<http://acp.u-pem.fr/equipe/mari-oiry-varacca/>)

Εισαγωγή

Ο στόχος αυτής της εισήγησης είναι να δείξει πώς, σε περιθωριοποιημένες ορεινές περιοχές, εφαρμόζονται σχέδια τουριστικής ανάπτυξης για να σταματήσει η περιθωριοποίηση και επίσης να μελετηθεί η άρθρωση των κλιμάκων, από το τοπικό στο διεθνές, σε αυτά τα σχέδια.

Θα προβληματιστούμε πάνω σε αρκετές ορεινές περιοχές που βρίσκονται στη δυτική Ευρώπη (κοιλιάδα Ubaye, νότια των Γαλλικών Άλπεων, στα σύνορα με την Ιταλία · Νήσος Skye, στο βορειοδυτικά των Highlands στη Σκωτία) και στο βόρειο τμήμα της Αφρικής, στο Μαρόκο (δυτικός και κεντρικός Haut Atlas, Anti Atlas). Πρόκειται για χώρους μακριά από τα μεγάλα κέντρα των εθνικών και παγκόσμιων οικονομιών, στους οποίους τα αγρο-δασο-ποιμενικά συστήματα αντιμετωπίζουν ή έχουν βιώσει μια κρίση, και στους οποίους η μετανάστευση (με οριστικές αναχωρήσεις και όλο και πιο μακρινούς προορισμούς) ήταν ή παραμένει σημαντική. Αυτοί οι χώροι περιθωριοποιήθηκαν σε διαφορετικούς χρόνους και σε διαφορετικούς βαθμούς: στα υψίπεδα, η μετανάστευση ξεκινά στα μέσα του 18ου αιώνα και οι μεταναστευτικές ροές αντιστρέφονται μόνο σε ορισμένα μέρη στα τέλη του 20ού αιώνα. Στις νότιες Άλπεις, ξεκινά στις αρχές του 19ου αιώνα. Η κατάσταση άλλαξε από τη δεκαετία του 1980, αφότου άρχισε εγκατάσταση νεοφερμένων. Όσον αφορά τα μαροκινά βουνά, αντιμετωπίζουν επί του παρόντος πολύ περισσότερο κοινωνικοοικονομικές δυσκολίες και, παρόλο που η μετανάστευση άρχισε αργότερα, ιδίως, κατά την περίοδο του γαλλικού αποικισμού, στις αρχές του 20ου αιώνα, η εξορία παραμένει επίκαιρη και πολύ πιο μαζική και από ό, τι στις αρχές του 20ου αιώνα, στα υψίπεδα και στις Άλπεις. Υπάρχει ωστόσο μια ομοιότητα στους παράγοντες της περιθωριοποίησης: η ανάπτυξη του καπιταλιστικού συστήματος και ο αποικισμός μετατρέπουν τα βουνά σε απλούς προμηθευτές πόρων. Στα υψίπεδα, για παράδειγμα, οι μισθωτές αγρότες εκδιώχθηκαν από τη γη τους, από τους μεγάλους γαιοκτήμονες οι οποίοι, αντ' αυτού, ανέπτυξαν την εμπορική εκτροφή προβάτων για να καλύψουν την αυξανόμενη ζήτηση μαλλιού από το στρατό στο πλαίσιο της επέκτασης της αποικιακής αυτοκρατορίας. Επιπλέον, η οικοδόμηση των κρατών-Εθνών συμβαδίζει με την παραγωγή εικόνων που στιγματίζουν τους ορεσίβιους. Έτσι, το σύνταγμα που υιοθετήθηκε μετά την ανεξαρτησία στο Μαρόκο, χαρακτηρίζει τη μαροκινή ταυτότητα του Άραβα-Μουσουλμάνου, εξαλείφοντας την ιδιαιτερότητα των Berber. Και στις τρεις περιπτώσεις, οι λεγόμενες πολιτικές εκσυγχρονισμού (όπως αυτές των μεγάλων φραγμάτων) δεν σχεδιάστηκαν προς όφελος των τοπικών πληθυσμών και τα χωροταξικά μέτρα που προορίζονταν για τα βουνά πραγματοποιήθηκαν καθυστερημένα (τα έτη 1970-1980). Τέλος, πιο πρόσφατα, η οικονομική παγκοσμιοποίηση συνέχισε να ευνοεί τις παράκτιες και μητροπολιτικές περιοχές εις βάρος των ορεινών περιοχών.

Η εισήγηση θα επικεντρωθεί στις λύσεις που παρείχαν οι δρώντες σε αυτές τις περιθωριοποιημένες καταστάσεις, αναλύοντας τον τουρισμό της διασποράς, έναν μοναδικό και πρόσφατο τύπο τουριστικής προσφοράς, που βασίζεται στην τοπική αγκύρωση και την ένταξη σε δίκτυα διεθνών δρώντων. Επομένως μπορούμε να αναρωτηθούμε:

- Σε ποιο βαθμό οι δρώντες σε αυτές τις περιοχές, μακριά από το να υποστούν την παγκοσμιοποίηση, προσπαθούν να τη μετατρέψουν σε πόρο στις δικές τους στρατηγικές, εντασσόμενοι στα διεθνή συνεργατικά δίκτυα; Πώς αρθρώνουν την αγκύρωση σε τοπικές περιοχές και την εισαγωγή σε διεθνή δίκτυα;

- Πώς μπορεί ο τουρισμός να αποτελέσει ένα μέσο μετατροπής της περιθωριοποίησης σε πλεονέκτημα; Ποιες είναι τα οικονομικά, αλλά και κοινωνικά και πολιτικά αποτελέσματα των σχεδίων; Ωφελούν τις πιο περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες;

Οι αναπτύξεις οι οποίες ακολουθούν στη συνέχεια είναι το αποτέλεσμα ποιοτικών ερευνών που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία δέκα χρόνια στο Μαρόκο και τα τελευταία πέντε χρόνια στα Υψίπεδα «Highlands» και στις νότιες Άλπεις.

Ένας ιδιαίτερος τύπος τουρισμού αναπτύσσεται στις ορεινές περιοχές που έχω μελετήσει: ο τουρισμός της διασποράς, δηλαδή η υποδοχή, για διακοπές, μεταναστών ή απογόνων μεταναστών που έρχονται να ανακαλύψουν ή να ξαναανακαλύψουν την περιοχή καταγωγής της οικογένειάς τους. Αυτός ο τύπος τουρισμού (ο οποίος ονομάζεται επίσης μερικές φορές «τουρισμός της καταγωγής» ή «τουρισμός μνήμης») είναι ενδιαφέρον γιατί μπορεί να αποτελέσει ένα νέο οικονομικό πεδίο και ανακαλύπτει ευαίσθητα κοινωνικά και πολιτικά διακυβεύματα και επειδή μας λέει ενδιαφέροντα πράγματα για τη συμμετοχή της διασποράς στην ανάπτυξη ορεινών περιοχών.

Ο τουρισμός καταγωγής στο νησί Skye

Πρώτον, υπάρχει η περίπτωση διαμονών στο νησί Skye, κυρίως από Αμερικανούς και Καναδούς ταξιδιώτες, με καταγωγή από τη Σκωτία. Πολλά τουριστικά μέρη τους καλωσορίζουν, συγκεκριμένα: κάστρα έχουν αποκατασταθεί και προσφέρουν εκθέσεις για την ιστορία της φυλής. Προσελκύουν μέλη φατριών που έχουν διασπαρθεί σ'όλο τον κόσμο. Δύο οικο-μουσεία αναπαράστουν τη ζωή στο νησί όταν οι πρόγονοι των επισκεπτών δεν είχαν φύγει ακόμα και ιχνηλατούν τις αναχωρήσεις. Σε αυτό το νησί, που συνδέεται με μια γέφυρα εδώ και μερικά χρόνια (όπου ο τουρισμός συνιστά την κύρια δραστηριότητα, σε ένα περιβάλλον κρίσης στους τομείς της γεωργίας και της αλιείας), ο τουρισμός καταγωγής είναι η πιο κερδοφόρα τουριστική δραστηριότητα. Τα πιο σημαντικά τουριστικά μέρη του νησιού όσον αφορά την συχνότητα και απασχόληση είναι τα δύο κάστρα των κύριων φυλών του νησιού. Επιπλέον, αυτός ο τουρισμός συμβάλλει στον δυναμισμό της γαελικής παράδοσης και γλώσσας: ένα Κέντρο Γαελικών Σπουδών προσελκύει μέλη της διασποράς της Σκωτίας που συμμετέχουν σε εργαστήρια παραδοσιακής μουσικής και γαελικής γλώσσας το καλοκαίρι ή έρχονται για να εμψυχώσουν αυτά τα εργαστήρια. Αυτός ο τουρισμός καταγωγής έχει επίσης μια πολιτική ανατρεπτική διάσταση: οι συζητήσεις για τη μετανάστευση καθώς και τις αιτίες της δεν είναι οι ίδιες στα κάστρα των φυλών και στα οικο-μουσεία. Τα εκθέματα των κάστρων δίνουν αξία στο ρόλο των φυλών στην τοπική και τη σκωτσέζικη ιστορία και απαλλάσσουν τους ηγέτες των φυλών εκείνης της εποχής από την ευθύνη για τους διωγμούς των αγροτών. Στα οικο-μουσεία, οι συζητήσεις είναι αρκετά διαφορετικές: αναδεικνύουν δημοφιλείς αναμνήσεις και μεταδίδουν την άποψη των αγροτών. Δείχνουν το ρόλο που έπαιξαν οι ηγέτες των φυλών στους διωγμούς. Κάνουν γνωστές τις εξεγέρσεις αγροτών που προσπάθησαν να αντιταχθούν στους διωγμούς. Αυτή η συζήτηση έχει απήχηση σε ευαίσθητες σύγχρονες καταστάσεις: η έγγεια ιδιοκτησία εξακολουθεί να είναι πολύ συγκεντρωμένη στα Highlands. Τα οικο-μουσεία καταγγέλλουν έμμεσα τον ρόλο που διαδραματίζουν ακόμη οι μεγάλοι γαιοκτήμονες στην τοπική οικονομία καθώς και τις κοινωνικές ανισότητες που τον συνοδεύουν.

Τουρισμός μνήμης για τα ξαδέλφια της Αμερικής στο Ubye

Στο Ubye, το Μουσείο της Κουιάδας στη Barcelonnette, μια δημοτική δομή εγκατεστημένη σε μια βίλα που χτίστηκε από έναν μετανάστη ο οποίος είχε φύγει στο Μεξικό και επέστρεψε στην κοιλάδα του, αποτελεί το σημείο αναφοράς της τουριστικής προσφοράς που αναπτύχθηκε για τα "ξαδέλφια από την Αμερική", τους Μεξικανούς που επισκέπτονται την κοιλάδα των προγόνων τους. Το μουσείο τους βοηθά να βρουν τους τάφους και το σπίτι των προγόνων τους. Μέρος της μόνιμης έκθεσης επικεντρώνεται στη μετανάστευση και παρουσιάζει αντικείμενα που δωρίζονται από μετανάστες και τους απογόνους τους. Επιπλέον, το δημαρχείο υποστηρίζει τη διοργάνωση ενός δημοφιούς μουσικού φεστιβάλ μεξικανικής μουσικής κάθε καλοκαίρι από τη δεκαετία του 1980. Μερικά καταλύματα και καταστήματα προωθούν τους ιστορικούς δεσμούς που διατηρεί η κοιλάδα με το Μεξικό. Για αυτήν την πρώην μικρή πόλη φρούριο που έχει αναπτύξει μια μέτρια τουριστική δραστηριότητα για πεζοπορία το καλοκαίρι και σκι το χειμώνα, ο τουρισμός μνήμης συμμετέχει στη διαφοροποίηση των τουριστικών δραστηριοτήτων σε ετήσια βάση. Πέρα από τα οικονομικά διακυβεύματα και επιδράσεις, αυτές οι διαμονές και η εργασία που πραγματοποιείται τοπικά γύρω από την κληρονομιά της μετανάστευσης στο Μεξικό συμβάλλουν στη κατασκευή μιας συλλογικής μνήμης, που μοιράζονται οι κάτοικοι του Ubye και οι απόγονοι των μεταναστών που κατάγονται από την Κουιάδα. Η κατασκευή αυτής της μνήμης, ωστόσο, εγείρει κοινωνικά διακυβεύματα: προς το παρόν, το μουσείο αξιοποιεί ιδιαίτερα τη μνήμη των «μεταναστών οικοδόμων», εκείνων που πέτυχαν, δημιούργησαν πολυκαταστήματα και βιομηχανικές επιχειρήσεις στο Μεξικό και έχτισαν βίλες στο Ubye. Προβλέπεται, τα επόμενα χρόνια, να δημιουργηθεί μια νέα αίθουσα, αφιερωμένη στην απλή ιστορία των απλών οικογενειών, ενώ την ίδια στιγμή οι απόγονοί τους, στο Μεξικό και το Ubye, δεν θεωρούσαν ότι εκπροσωπούνται στο μουσείο.

Τουρισμός της διασποράς στους τόπους του Ιουδαϊσμού στον Άτλαντα

Στον Άτλαντα αναπτύσσεται επίσης, διακριτικά, ένας ιδιαίτερος τουρισμός, αυτός της εβραϊκής «διασποράς» μαροκινής καταγωγής. Στο Μαρόκο, δεν υπάρχουν πλέον σχεδόν καθόλου Εβραίοι στα βουνά : μετά από μια παρουσία χιλίων ετών των Εβραίων οι οποίοι μιλούσαν διαλέκτους Berber, οι περισσότεροι έφυγαν παράλληλα

με τη δημιουργία του Ισραήλ, κυρίως στο Ισραήλ αλλά και σε μικρότερο βαθμό, προς τη Γαλλία ή τον Καναδά. Μια εβραϊκή κοινότητα περίπου 3.000 ανθρώπων παραμένει στις μεγάλες πόλεις και κυρίως στο Μαρακές. Στα βουνά, υπάρχουν ακόμα συναγωγές, μαυσωλεία στα οποία γιορτάζονται οι άγιοι καθώς και νεκροταφεία συχνά ερειπωμένα. Τα τελευταία χρόνια, δρώντες ενδιαφέρθηκαν για αυτήν την κληρονομιά: ορισμένα εβραϊκά νεκροταφεία περιβλήθηκαν από τείχη, χάρη σε χρηματοδότηση που χορηγήθηκε από τον Βασιλιά. Ορισμένες συναγωγές και μαυσωλεία έχουν αποκατασταθεί και διευρυνθεί από την εβραϊκή κοινότητα, με δωρεές επισκεπτών (δηλαδή κυρίως μέλη της εβραϊκής κοινότητας του Μαρόκου και από εβραίους επισκέπτες μαροκινής καταγωγής, ειδικά κατά τη διάρκεια προσκυνήματος). Τοπικοί δρώντες, συλλογικοί δρώντες και τουριστικοί δρώντες μη Εβραίοι, ξεκίνησαν να συλλέγουν την τοπική μνήμη της –περασμένης παρουσίας Εβραίων και να αξιοποιήσουν την τεχνογνωσία τους. Έτσι, οικο-μουσεία αφιερώνουν μέρος της μόνιμης έκθεσης σε χώρους που ανήκαν σε Εβραίους, στην καθημερινή ζωή τους, παρουσιάζοντας αντικείμενα που τους ανήκαν και φωτογραφίες που μαρτυρούν τις δραστηριότητές τους. Εδώ, τα οικονομικά αποτελέσματα μειώνονται: συχνά, οι επισκέπτες που προέρχονται από τη διασπορά Ιουδαίο-Μαροκινών απλά επισκέπτονται τα μέρη του Ιουδαϊσμού, αλλά σπάνια μένουν περισσότερες ημέρες σε κάθε μέρος. Η άφιξή τους εγείρει πάνω από όλα πολιτικά διακυβεύματα. Θέτει το ερώτημα των αιτιών της αποχώρησης των Εβραίων (οι δημόσιες αρχές, τη δεκαετία του 1960, ενθάρρυναν την αναχώρηση). Υπάρχουν γεωπολιτικά ζητήματα: το Μαρόκο υποστηρίζει επίσημα το παλαιστινιακό ζήτημα. Η υποστήριξη που παρέχεται από τις αρχές σε πολιτιστικά σχέδια τα οποία προωθούν τη θρησκευτική πολυμορφία οφείλει να παραμείνει διακριτική, ώστε να μην θεωρηθεί ως «φιλο-σιωνιστική».

Συμπέρασμα

Στο πλαίσιο αυτής της εισήγησης, μπορούμε συνεπώς να υπογραμμίσουμε αρκετά σημεία.

- Ο τουρισμός, επειδή αποτελεί μέσο για την αξιοποίηση των τοπικών ιδιομορφιών, χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο ως στρατηγική για καλή διαβίωση στα βουνά. Μπορεί ακόμη και να επιτρέψει τη συμβολική επαναξιοποίησή την ένδειξη-σήμα της παρακμής: την εξορία.
- Η επιτυχία των σχεδίων βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην ικανότητα των πρωτεργατών τους να ενσωματώνονται σε διεθνή δίκτυα. Στην περίπτωση του τουρισμού της διασποράς, οι επισκέπτες συμβάλλουν στην επιτυχία των σχεδίων, προσφέροντας αντικείμενα ή χρήματα.
- Τα διακυβεύματα είναι οικονομικά: ακόμη και ένας τύπος τουρισμού που μπορεί με την πρώτη ματιά να φαίνεται περιπτωσιακός, όπως ο τουρισμός της διασποράς μπορεί να αποτελέσει ένα μάννα για τα βουνά. Τις περισσότερες φορές, δεν συνιστά παρά μια συμπληρωματική τουριστική δραστηριότητα, συμβάλλοντας στη διαφοροποίηση της τουριστικής προσφοράς στα βουνά.
- Τέλος, η επαναξιοποίηση των τοπικών ιδιομορφιών επανενεργοποιεί ερωτήματα σχετικά με τη θέση κάθε ομάδας μέσα στην κοινωνία, σήμερα και μέσω του παρελθόντος. Σε αυτό, ο τουρισμός της διασποράς καλύπτει σημαντικά κοινωνικά και πολιτικά διακυβεύματα, εγείροντας το ερώτημα των δυνατοτήτων μιας υποδεέστερης μνήμης καθώς και της σημερινής θέσης τους στο εσωτερικό της επίσημης μνήμης. Είναι αναμφίβολα από αυτήν την άποψη ότι αυτή η μορφή τουρισμού είναι η πιο ανατρεπτική.

Mari Oiry Varacca

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Μετά από την πραγματοποίηση της διατριβής μου στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης και ένα έτος στο Κέντρο Ορεινών Σπουδών (Περθ, Σκωτία), συνεχίζω την έρευνά μου από τον Σεπτέμβριο του 2016 ως λέκτορας κοινωνικής και πολιτικής γεωγραφίας στο Πανεπιστήμιο Gustave Eiffel. Το ενδιαφέρον μου εστιάζεται σε ζητήματα κοινωνικής περιθωριοποίησης, αρθρώσεων μεταξύ τοπικών δυναμικών και διεθνών δικτύων, της μοναδικότητας των εδαφικών περιοχών μέσω της δυναμικής της κληρονομιάς, ιδιαιτέρως των ορεινών περιοχών.

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα :

1. Debarbieux B., Oiry Varacca M., Rudaz G., Maselli D., Kohler T., Jurek M. (eds.) (2014). *Tourism in mountain regions: hopes, fears and realities*. Genève (Suisse) : SDC, 108 p.
2. Oiry Varacca M. (2019). *Montagnards dans la mondialisation. Réseaux diasporiques et mobilisations sociales dans l'Atlas (Maroc), les Highlands (Écosse) et les Alpes françaises*. Fontaine (France) : Presses universitaires de Grenoble, 240 p.

Καταστήστε το βουνό υπολογίσιμο

Σήματα ποιότητας και εσωτερικοποίηση της αξίας των προϊόντων

Geneviève Teil

Πανεπιστήμιο Paris Saclay, Γαλλία

Εθνικό Ερευνητικό Ινστιτούτο Γεωργίας, Τροφίμων και Περιβάλλοντος (INRAE)

AgroParisTech UMR Επιστήμη για Δράση και Ανάπτυξη Δραστηριότητα Προϊόντα Εδαφική Περιοχή (SADAPT) (<https://www6.versailles-grignon.inrae.fr/sadapt>)

Εισαγωγή

Δεν υπολογίζουμε πλέον τις παραγωγές που σταδιακά περιθωριοποιούνται και οι οποίες φαίνονται ανεξέλεγκτα καταδικασμένες στην εξαφάνιση. «Φυσικό» φαινόμενο; Έλλειψη ανταγωνιστικότητας; Οι παραγωγοί προτάσσουν μια άλλη διάγνωση. Η αγορά δεν τους επιτρέπει να προωθήσουν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των προϊόντων τους. Κυριεύτηκαν από μια εφεύρεση, τα σήματα ποιότητας, τα οποία, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, διατίθενται σε μια ποικιλία εκδόσεων, ερμηνειών, εφαρμογών, προκειμένου να αξιολογήσουν τα χαρακτηριστικά των προϊόντων τους που θεωρούσαν σημαντικά. Με αυτόν τον τρόπο, συνεισφέρουν στο να «εσωτερικεύσουν»¹ με άλλα λόγια, να συμπεριλάβουν αυτά τα χαρακτηριστικά στην οικονομική διαδικασία αξιοποίησης. Ωστόσο, αυτά τα σήματα ποιότητας αποτελούν το αντικείμενο έντονων συζητήσεων.

Από τη δεκαετία του 1990, οι οικονομολόγοι έχουν χωριστεί σε αντίθετους και υποστηρικτές των σημάτων ποιότητας. Οι πρώτοι υπογράμμισαν τις επιπτώσεις του μονοπωλίου που συνδέεται με αυτά τα σήματα, τα οποία περιόρισαν επιπλέον την ικανότητα καινοτομίας των παραγωγών, οι τελευταίοι αντιθέτως, τα βλέπουν ως σημαντικό εργαλείο για την καταπολέμηση του αθέμιτου ανταγωνισμού. Τα σήματα επέτρεψαν την αναγνώριση και την προστασία της τεχνολογίας συλλογικά βελτιωμένης στο πέρασμα των αιώνων και η οποία πρόσφατα απειλήθηκε από τη βιομηχανοποίηση των μεθόδων παραγωγής. Αλλά περίεργα, προκάλεσαν επίσης μερικές φορές έντονες συγκρούσεις μεταξύ των ίδιων των χρηστών αυτών των σημάτων ποιότητας, με επίκεντρο της συζήτησης, το ζήτημα της «τυποποίησης» της ποιότητας. Η εξήγηση της ποιότητας, μια έννοια στο επίκεντρο του οικονομικού συστήματος του σήματος ποιότητας, αμφισβητήθηκε, και καταγγέλθηκε ως επιβλαβής. Αλλά αυτή τη φορά δεν ήταν οι αντίπαλοι των «φραγμών» στην ελευθερία του εμπορίου και των επιχειρήσεων που προβάλλουν τα επιχειρήματά τους και, αντίθετα, από ότι οι χρήστες των ίδιων των σημάτων. Τι συνέβη; Με ποια ανατροπή, οι επιθέσεις στα σήματα ποιότητας και η βελτίωση των ποιοτικών προϊόντων πραγματοποιήθηκαν από τους χρήστες τους;

Αυτό το άρθρο προτείνει να εξεταστεί αυτό το ερώτημα υπό το φως τριών πρόσφατων περιπτώσεων εσωτερικών συγκρούσεων μεταξύ χρηστών σημάτων ποιότητας: τις ονομασίες προέλευσης κρασιού, την ετικέτα Βιολογικής Γεωργίας και τις ονομασίες προέλευσης τυριών. Κάθε φορά, επισημαίνονται "παρεκκλίσεις" οι οποίοι θέτουν σε αμφισβήτηση την ικανότητα των σημάτων ποιότητας να προστατεύουν την αξιοποίηση των προϊόντων που υποτίθεται ότι προστατεύουν. Κάθε μία από αυτές τις περιπτώσεις ρίχνει ένα ιδιαίτερο φως στην ποιότητα και τον τρόπο με τον οποίο μπορεί ή πρέπει να πλαισιωθεί προκειμένου να είναι υπολογίσιμο.

Συγκρούσεις και σήματα ποιότητας

Ταυτότητα μέσω ή αποτελεσμάτων στα κρασιά ΠΟΠ

Ο γαλλικός νόμος του 1935 για τις ονομασίες ελεγχόμενης προέλευσης (ΟΕΠ) υποτάσσει τη χρήση μιας ονομασίας σε ένα πλαίσιο προδιαγραφών για τα μέσα παραγωγής, που ελέγχεται από τρίτους. Προσπαθεί έτσι να αποτελέσει εγγύηση ποιότητας. Αλλά αυτή η ποιότητα που εγγυάται η ονομασία παραμένει ασαφής και οι ΟΕΠ αντιμετωπίζουν κατηγορίες που θέτουν υπό αμφισβήτηση την ίδια της την ύπαρξη. Δεν θα ήταν παρά μόνο "πλασματική" ποιότητα και τελικά ένα "απλό εμπόδιο στο εμπόριο". Ένας κανονισμός της ΕΟΚ (1970) απαντά με την καθιέρωση υποχρεωτικής γευστικής δοκιμής έγκρισης στα ΟΕΠ, προσθέτοντας μια εγγύηση εκ του αποτελέσματος σ' αυτή των χρησιμοποιούμενων μέσων, αλλά χωρίς να λείψουν οι κριτικές. Το 2008, μια μεταρρύθμιση επανάφερε το ζήτημα των εξουσιοδοτήσεων ονομασίας με αίτημα για μια σε βάθος αιτιολόγηση

του "δεσμού με το γαϊότοπο" ο οποίος να θεμελιώνει την ιδιαίτερη ποιότητα των ΟΕΠ και για μια ακριβέστερη εξήγηση της προκύπτουσας τυπικότητας των κρασιών.

Μια πολύ έντονη συζήτηση προκύπτει σχετικά με το θέμα του ορισμού της τυπικότητας ή της ποιότητας της γεύσης. Το κρασί της Αλσατίας οφείλει για παράδειγμα να είναι ξηρό, ζωντανό και φρέσκο; Για ορισμένους, η ποιότητα είναι μια υπόσχεση που δίνεται στον καταναλωτή, η οποία πρέπει να είναι ρητή και σεβαστή προκειμένου να προαχθεί η εμπιστοσύνη. Αλλά αυτή η ερμηνεία κατηγορείται ότι προκαλέσει μια «τυποποίηση» της παραγωγής ΟΕΠ που οφείλει, σύμφωνα με τους αντιπάλους της, να υπερασπιστεί μια «ανώτερη ποιότητα» των κρασιών. Δεδομένου ότι η καλή ποιότητα δεν μπορεί να είναι προκαθορισμένη, ζητούν η τυπικότητα του κρασιού να είναι αντίθετα, μια ευέλικτη έννοια. Προβάλλουν μια εμπορική στρατηγική που δίνει έμφαση στη μεταβλητότητα ως ένδειξη ανώτερης «βιοτεχνικής» ποιότητας κρασιών και συνθλίβει την αντίθετη, «τυποποιημένη» «βιομηχανική» ποιότητα.

Το βιολογικό ως δράση ή ως σκοπός

Η δημιουργία της ετικέτας Βιολογική Γεωργία (ΒΓ) το 1991 προκάλεσε, και αυτή επίσης, έντονες συγκρούσεις στην κοινότητα των γεωργών με βιολογικές καλλιέργειες (Teil, 2012).

Η ετικέτα ΒΓ αποτελείται από προδιαγραφές πρακτικών. Όπως και με τα ΟΕΠ, ελέγχεται από ανεξάρτητο τρίτο μέρος. Ωστόσο, ορισμένοι επικρίνουν αυτές τις προδιαγραφές ως ελλειπείς και άκαμπτες, ότι δεν αποτρέπουν ανεπιθύμητες ερμηνείες των βιολογικών, όπως οι αποκαλούμενες «εντατικές» βιολογικές καλλιέργειες και δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στην ποικιλία των γεωργικών καταστάσεων. Δύο σύλλογοι που υποστηρίζουν την αγροοικολογία, οι Nature et Progrès και Démetre, αρνούνται επομένως να συμμετάσχουν στην ετικέτα ΒΓ. Επιμένουν συγκεκριμένα στο «σκοπό» της βιολογικής γεωργίας: να αποφευχθούν οι «παρεκκλίσεις» της συμβατικής γεωργίας με τις πολλαπλές αιτίες τους, περισσότερο ή λιγότερο προσδιορισμένες. Αυτές οι εναλλακτικές ετικέτες επισημαίνουν εκ των προτέρων τον απαραίτητο σεβασμό για το «πνεύμα» της βιολογικής γεωργίας: εκτός από τις προδιαγραφές ΒΓ, προσθέτουν σταδιακά ηθικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς περιορισμούς ειδικότερα στις συνθήκες εργασίας (άρνηση μαζικής διανομής, μαύρης εργασίας, διαχείρισης νερού κ.λπ.) ώστε να καταπολεμηθούν ευρύτερα αυτές οι «αιτίες» των παρεκκλίσεων της συμβατικής γεωργίας. Με όλα αυτά, η βιολογική γεωργία και οι προδιαγραφές της βρίσκονται σε μια συνεχή επεξεργασία χάρη σε μία ευρεία και συνεχή κριτική σκέψη σχετικά με το τι είναι βιολογικό, οι πρακτικές της και γενικότερα οι απειλές οι οποίες βαρύνουν την αειφόρο γεωργική παραγωγή. Όσον αφορά τον έλεγχο, εφευρέθηκαν συμμετοχικά συστήματα εγγύησης (ΣΣΕ), ομάδες συζήτησης και εσωτερικός έλεγχος πρακτικών. Μια πολύ έντονη σύγκρουση φέρνει σε αντιπαράθεση αυτές τις δύο ερμηνείες οι οποίες κατηγορούνται, η μία για «χαλαρότητα» λόγω της απουσίας «αντικειμενικού» εξωτερικού ελέγχου και η άλλη για ένα άκαμπτο και εκπτώτικο όραμα το οποίο επιτρέπει ιδιαίτερα να ευδοκιμήσουν εφαρμογές που δεν επιθυμούν τη βιολογική παραγωγή. Υπογραμμίζουν την αδυναμία των προδιαγραφών ΒΓ και των προκαθορισμένων πρακτικών της, να αποτρέψουν στρεβλές ερμηνείες που οδηγούν στην εξάντληση όλων των πόρων που δεν αναφέρονται ρητά σε αυτές.

Ποιος παράγει το τυρί ;

Η παραγωγή τυριού παρέχει μια άλλη απεικόνιση των δυσκολιών που δημιουργεί η μεταβλητότητα στην ποιότητα. Ποιος παράγει τα τυριά; Φυσικά τα μικρόβια στο γάλα, αλλά ορισμένοι τυροκόμοι το αξιολογούν ως απειλή. Το γάλα μπορεί να περιέχει παθογόνα τα οποία πρέπει να εξαλειφθούν μέσω της καλής πρακτικής υγιεινής· αλλά το κάνουν αδιάκριτα προς την υπόλοιπη ενδημική χλωρίδα. Οι θερμικές θεραπείες υγιεινής, με επικεφαλής την παστερίωση, καταστρέφουν το μεγαλύτερο μέρος της μικροχλωρίδας των γαλακτοκομικών προϊόντων. Ωστόσο, ακόμη και στην περίπτωση των τυριών που παράγονται από νωπό γάλα, και ως εκ τούτου δεν θερμαίνονται, τα πρότυπα υγιεινής είναι τόσο αυστηρά που οδηγούν σε σημαντική μείωση της χλωρίδας του τυριού. Σε όλες τις περιπτώσεις, τόσο για το ακατέργαστο όσο και για το θερμαινόμενο γάλα, είναι επομένως απαραίτητο να ξαναζωογονηθούν τα γάλατα με τυποποιημένα βιομηχανικά ένζυμα, συχνά πολύ φτωχά σε σύγκριση με τα γηγενή μικροβιακά οικοσυστήματα.

Στις ονομασίες προέλευσης τυριών, μια σύγκρουση εντείνεται μεταξύ των υπερασπιστών μιας συνεχούς ενίσχυσης των προτύπων υγιεινής για την ακόμη καλύτερα πρόληψη πιθανών κρίσεων υγείας, και των υποστηρικτών της αξιοποίησης γηγενούς μικροχλωρίδας γαιοτόπων, η μόνη που μπορεί να παράξει αυθεντικά τοπικά τυριά, αλλά και τα καλύτερα βοηθήματα για την καταπολέμηση των παθογόνων. Καταγγέλλουν έτσι την απώλεια ποιότητας και την «τυποποίηση» των τυριών που επιβάλλονται από περιττά ή ακόμη και επιβλαβή πρότυπα υγιεινής. Για τη διατήρηση της μικροχλωρίδας που είναι απαραίτητη για τα "πραγματικά καλά τυριά", απαιτείται πιο στοχευμένη καταπολέμηση των παθογόνων, μεγαλύτερος σεβασμός στις αυτόχθονες μικροχλωρίδες και τις παραδοσιακές τεχνικές και υλικά, ως τους καλύτερους « φίλους » στην πρόληψη των κινδύνων για την υγεία. Για άλλη μια φορά αναδύεται η αξίωση μιας μεταβλητής βιοτεχνικής ποιότητας

βασισμένη στην αξιοποίηση του έργου της τοπικής μικροχλωρίδας η οποία αντιτίθεται σε μια πιο ομοιόμορφη, «βιομηχανική» ποιότητα, η οποία με τη σειρά της θεμελιωμένη στην ανασύνθεση της γαλακτοκομικής χλωρίδας από επιλεγμένα εμπορικά ένζυμα.

Η ποιότητα κατακτά και υπερασπίζει ένα σύνολο πόρων

Για ορισμένους από τους παραγωγούς προϊόντων με ονομασία προέλευσης, η παραγωγή καλού κρασιού, βιολογικού προϊόντος, τοπικού τυριού, είναι το αντικείμενο και το αποτέλεσμα μιας αναζήτησης ως προς ποιο είναι καλό κρασί, βιολογικό προϊόν, τοπικό τυρί. Στις τρεις περιπτώσεις που μόλις εξετάσαμε, η ποιότητα είναι το αποτέλεσμα μιας αναζήτησης, κάτι το οποίο δεν είναι δεδομένο, δεν αποτελεί μια συνταγή, ούτε ένα κριτήριο ... Η ποιότητα, είτε γευστική, περιβαλλοντική είτε αυθεντική οφείλει να αποτελεί το αντικείμενο συνεχούς κριτικού ελέγχου και αναζήτησης. Ως αποτέλεσμα μιας έρευνας, η ποιότητα διεκδικείται ως μια πολύπλευρη και μεταβλητή έννοια. Αυτή η ερμηνεία μπορεί να δώσει έναν ιδιαίτερο τόνο στην πρόσφατη αντίθεση μεταξύ βιοτεχνίας και βιομηχανίας, πέρα από το μέγεθος των μονάδων παραγωγής. Διαμορφώνει μια αντίθεση μεταξύ της αναζήτησης ποιότητας που σχετίζεται με τη βιοτεχνική δραστηριότητα και της λεγόμενης «βιομηχανικής» ποιότητας η οποία βασίζεται σε μια πιο άκαμπτη αντικειμενικοποίηση της ποιότητας. Αλλά πάνω απ' όλα, η έννοια της ποιότητας ως αποτέλεσμα μιας αναζήτησης οδηγεί τους δρώντες να επανεξετάσουν και να συζητήσουν τους απαραίτητους πόρους στην απόκτηση προϊόντων καλής ποιότητας (βιολογικά ή ΠΟΠ): τη γεύση, τους γαιοτόπους, τα εδάφη, το περιβάλλον, την τοπική τεχνογνωσία, τα αυτόχθονα μικρόβια, την βιοποικιλότητα, την ηθική ... Αυτοί οι απαραίτητοι πόροι πρέπει επομένως να γίνονται σεβαστοί, να προστατεύονται και να λαμβάνονται υπόψη: τα τυριά πρέπει να συνδέονται με την τοπική μικροχλωρίδα · τα καλά κρασιά με το γαίτοπο και μετά με το περιβάλλον · οι αγροοικολογίες, με το έδαφος, τα μικρόβια, την κοινωνία και την οικονομία. Η αναζήτηση ποιότητας είναι επομένως επιλεκτική, δεν είναι όλοι οι πόροι καλοί στο να χρησιμοποιηθούν, καθώς και ολοκληρωμένη. Διευρύνει σταδιακά τις προδιαγραφές ως προς το τι πρέπει να ληφθεί υπόψη προκειμένου να επιτευχθεί η ποιότητα και να δοθεί αξία στο προϊόν.

Συμπέρασμα : Τα σήματα ποιότητας ως μέσα «εσωτερικοποίησης»

Τέλος, η λειτουργία των σημάτων ποιότητας είναι ίσως πιο περίπλοκη από το αναμενόμενο και πρέπει αναμφίβολα να λάβουμε πιο σοβαρά υπόψη αυτούς τους παραγωγούς «που δημιουργούν αναστατώσεις» και που αγνοήσαμε πολύ γρήγορα. Οι συγκρούσεις που μόλις εξετάσαμε δείχνουν λιγότερο τις δυσλειτουργίες στη ρύθμιση των σημάτων ποιότητας παρά τις αποκλίνουσες ερμηνείες της ιδέας της ποιότητας. Ενάντια στην αντίληψη της ποιότητας ως προκαθορισμένου ορισμού ενός προϊόντος, εδραιώθηκε σταδιακά η εναλλακτική ερμηνεία της ποιότητας ως «κατάκτηση» (αποτέλεσμα μιας αναζήτησης). Έχει το πλεονέκτημα να εισαγάγει έναν κριτικό προβληματισμό σχετικά με αυτό το οποίο θα πρέπει να είναι οι παραγωγές, καθώς και μια διαδικασία συνεχούς εμπλουτισμού του εύρους των πραγμάτων ή των ζωντανών οργανισμών που πρέπει να γίνονται σεβαστά και να λαμβάνονται υπόψη στην αξία των προϊόντων. Χάρη σε αυτή, τα σήματα ποιότητας μπορούν να γίνουν εργαλεία συνεχούς εσωτερικοποίησης των στοιχείων που πρέπει να υπολογίζονται στην αξία των προϊόντων. Τα σήματα ποιότητας συγκεντρώνουν δύο σχετικά αντιφατικές αλλά και συμπληρωματικές διαδικασίες εσωτερικοποίησης που συμβάλλουν σε αυτήν την εσωτερίκευση: τις καθοριστικές προδιαγραφές που ξεκινούν την εσωτερίκευση σε προκαθορισμένα στοιχεία, τη γεύση, το περιβάλλον, το γαίτοπο, κ.λπ. · η ποιοτική αναζήτηση που την καθιστά μια συνεχή εμβάθυνση: τα μικρόβια, η οικονομία, η ηθική.

Σε μια εποχή κατά την οποία επιδιώκουμε να κάνουμε την οικονομία πάντα πιο ανθεκτική και να σέβεται τα οικοσυστήματα, τα σήματα ποιότητας εμφανίζονται επομένως ως δοκιμασμένα και πιο αποτελεσματικά εργαλεία εσωτερικοποίησης από ότι δείχνουν με την πρώτη ματιά. Σίγουρα, η «ποιότητα της κατάκτησης» εσωτερικεύει αυτούς τους νέους ζωντανούς οργανισμούς με τρόπο συγκρουσιακό και πάντα διαφωνώντας και αναζητώντας την απαλλαγή από την υποχρέωση να αντικειμενοποιήσουμε την ποιότητα κατασκευασμένη με τα σήματα ποιότητας. Ωστόσο, είναι, μια «ήπια» εσωτερίκευση, πιο προοδευτική, λιγότερο αναγκαστική από τη λογιστική για το περιβάλλον (Richard, 2012) για παράδειγμα. Είναι επίσης μια εναλλακτική λύση στην αδυναμία γενίκευσης του νομικού καθεστώτος των μη ανθρώπινων όντων, ποταμών, δέντρων, πουλιών, μικροβίων ... (Stone, 1972; McCloskey, 1975; Varner, 1987). Τέλος, στο πλαίσιο της σύγκρουσης, οι δύο ερμηνείες της ποιότητας που αντιπαρατίθενται μεταξύ των χρηστών των σημάτων ποιότητας, επιτυγχάνουν και οι δύο μια απόδοση: να είναι κάτι, να έχουν μια ταυτότητα ΚΑΙ να είναι σε θέση να προσαρμοστούν σε έναν κόσμο σε διαρκή αλλαγή, να ορίσουν την αειφορία κατά κάποιο τρόπο.

Σημειώσεις

1. Αυτή η λέξη απηχεί αυτή της εξωτερικότητας, αυτοί οι προσφερόμενοι δωρεάν πόροι: αέρας, νερό, μικρόβια ... χρησιμοποιούνται χωρίς να υπολογίζονται καθόλου.

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. CEE. (1970). Règlement (CEE) n° 817/70 du Conseil du 28 avril 1970, établissant des dispositions particulières relatives aux vins de qualité produits dans des régions déterminées. In: *Journal officiel des Communautés européennes*, 817/70, CEE.
2. McCloskey H. J. (1975). The Right to Life. In: *Mind*, 84 (335). p. 403-425.
3. Richard J. (2012). *Comptabilité Développement Durable*. Paris (France) : Economica.
4. Stone C. D. (1972). Should trees have standing? Towards legal rights for natural objects. In: *Southern California Law Review*, n° 45. p. 450-501.
5. Teil G. (2012). Le bio s'use-t-il? Analyse du débat autour de la conventionalisation du label bio. In: *Economie rurale*, n° 332. p. 102-118.
6. Varner G. E. (1987). Do Species Have Standing? In: *Environmental Ethics* 9, 1, Spring 1987. p. 57-72.

Geneviève Teil

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Η Geneviève Teil εργάζεται ως ερευνήτρια κοινωνικών επιστημών στο INRA (Εθνικό Ινστιτούτο Αγρονομικής Έρευνας - Γαλλία). Η έρευνά της επικεντρώνεται στην ποιότητα, τη γεύση, την αντίληψη και γενικότερα σε διαφόρων τύπων εξειδικεύσεις, μηχανισμούς αξιολόγησης και διαδικασίες - με βάση μια μακρά εμπειρία στο κρασί και στα τοπικά προϊόντα. Αυτή η εμπειρία στον τομέα τροφοδότησε μια θεωρητική εργασία για την εμπειρία και την οντολογική ποικιλία των υλικών αντικειμένων.

Ενδεικτική βιβλιογραφία της συγγραφέα :

1. Teil G., Barrey S., Floux P., Hennion A. (2011). *Le vin et l'environnement : faire compter la différence*. Paris (France) : Presses de l'Ecole des Mines, 327 p.
2. Teil G. (2014). Nature, the co-author of its products? An analysis of the recent controversy over "rejected" AOC wines in France. In: *Journal of World Intellectual Property*, 17. p. 96-113.
3. *On Cheeses, microbes and humans*. 52'26' Video documentary' (2018). Directed by Teil G., Montel M.-C. DOI10.15454/1.523260920749224E12 (Version française : DOI 10.15454/1.5232590558167976E12).

Έγγεια διακυβεύματα στα νησιωτικά βουνά της Μεσογείου

Jean Christophe Paoli

INRAE, Εργαστήριο Έρευνας για την Ανάπτυξη των Ζώων (LRDE), Κορσική, Γαλλία
(http://www.corte.inra.fr/lrde_2/index.php)

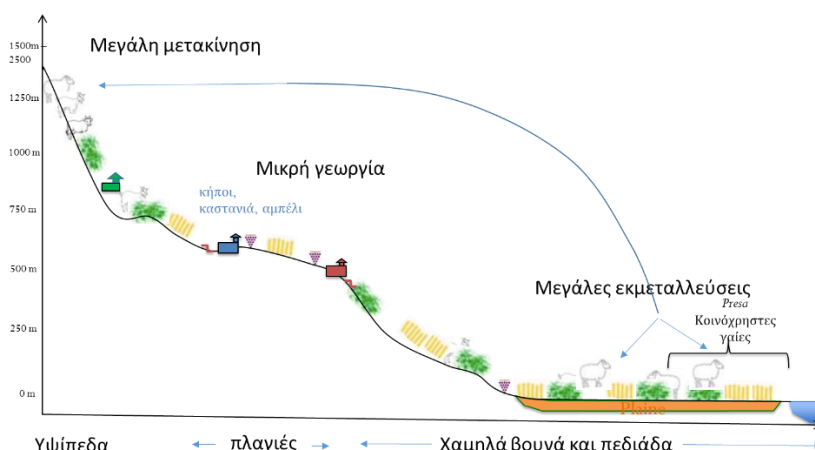
Εισαγωγή

Τα βουνά των μεγάλων νησιών της Μεσογείου παρουσιάζουν έγγεια χαρακτηριστικά προερχόμενα από την ιστορία των γεωργικών τους συστημάτων. Ο σκοπός εδώ είναι να δείξουμε ότι αυτά απαντούν σε ένα γενικό σχήμα, που χαρακτηρίζεται από την παλιά συμπληρωματικότητα των οικολογικών δαπέδων, η οποία βέβαια χάθηκε, αλλά αποτυπώνει ακόμα σήμερα ένα πλαίσιο εγγείων σχέσεων, αναγνώσιμο στην τοπολογία των χώρων. Βασίζουμε τη συλλογιστική μας κυρίως στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Κορσική και τη Σαρδηνία. Η επέκταση σε περιπτώσεις άλλων νησιών της Μεσογείου θα επέτρεπε την πρόταση ενός ευρύτερου προβληματισμού - αλλά πάντα διαφοροποιημένο ανάλογα με τις κλίμακες των βουνών.

Κληρονομημένα αγροτικά συστήματα κατά υψομετρικές ζώνες

Ένας διαχωρισμός μεταξύ χώρων, κυριαρχημένων από το κεντρικό βουνό

Η γεωργική ιστορία των μικρών περιοχών της Κορσικής ή της Σαρδηνίας δείχνει μια οργάνωση του βουνού βασισμένη σε μια διαίρεση τριών χώρων: έναν αγρο-ποιμνικό χώρο στα υψίπεδα όπου η κύρια δραστηριότητα είναι η νομαδική κτηνοτροφία (καλοκαιρινά βοσκοτόπια), έναν ενδιάμεσο αγρο-ποιμνικό χώρο με μη μετακινούμενη κτηνοτροφία, χαρακτηριζόμενο από μικρή οικογενειακή γεωργία· τέλος, ένα χώρο στους πρόποδες του βουνού αφιερωμένο στην καλλιέργεια δημητριακών ο οποίος υποδέχεται τα μετακινούμενα κοπάδια το χειμώνα. Η σημασία των βουνών στη μορφολογία των μεγάλων νησιών της Μεσογείου επιτρέπει τους κτηνοτρόφους να έχουν δικαιώματα γης στους πρόποδες του βουνού και στις παρακείμενες πεδιάδες (όπως συμβαίνει εν μέρει στην Κορσική) ή ακόμη και να τα κατακτήσουν (όπως συμβαίνει εδώ και αρκετές δεκαετίες στη Σαρδηνία).

Σχήμα 1: Διάγραμμα οργάνωσης των 3 ορεινών γεωργικών συστημάτων (περίπτωση της Κορσικής)

Οι κληρονομημένες αντιθέσεις των έγγειων δομών

Σήμερα, αυτή η εξειδίκευση των επιπέδων και ιδιαίτερα οι οικολογικές συμπληρωματικότητες μεταξύ των διαφορετικών υψομετρικά ζωνών τις οποίες εκμεταλλεύονταν η μετακινούμενη κτηνοτροφία ή η καλλιέργεια ανάλογα με την κάθε ζώνη, έχουν εξαφανιστεί σε μεγάλο βαθμό. Οι γενικές τάσεις έχουν οδηγήσει σε μείωση της μικρής εντατικής γεωργίας, σε εξειδίκευση των υψηλότερων περιοχών προς την εκτατική κτηνοτροφία και, τέλος, σε εντατικοποίηση της χρήσης της πεδιάδας και των ριζών (πρόποδες του βουνού (με καλλιέργεια ή / και με κτηνοτροφία). Ωστόσο, οι δομές και η κατανομή των αγροτεμαχίων φέρουν σημάδια από αυτήν την

πρόσφατη ιστορία: οι έγγειες δομές στους πρόποδες του βουνού και στην πεδιάδα εξακολουθούν να χαρακτηρίζονται από τη μεγάλη ιδιοκτησία, τα τμήματα στα ψηλότερα σημεία των βουνών (τα παλιά καλοκαιρινά λιβάδια) από τη συλλογική ιδιοκτησία, τα ενδιάμεσα μέρη από αγροτεμάχια μικρού μεγέθους και μια πολύ ισχυρή υποβάθμιση.

Διαφοροποιημένα διακυβεύματα ανάλογα με το έγγειο περιβάλλον

Συλλογικές ορεινές περιοχές: ευκαιρίες και προκλήσεις.

Οι συλλογικές ορεινές περιοχές, άλλοτε αφιερωμένες στην κτηνοτροφία, δεν χρησιμοποιούνται πλέον μόνο από κτηνοτρόφους, αλλά από μια ποικιλία δρώντων και δραστηριοτήτων. Η δασοκομία είναι μια, κλασική δραστηριότητα, γιατί ενθαρρύνθηκε πρόωρα από τις δημόσιες αρχές, έως ότου έγινε άμεσος ανταγωνιστής της κτηνοτροφίας (η περίπτωση της Σαρδηνίας και προφανώς της Κύπρου). Οι δραστηριότητες αναψυχής τροποποιούν επίσης τη χρήση και την ταυτότητα αυτών των τόπων, μέχρι να μειώσουν κάποιες φορές τον ποιμενισμό σε μια υπολειμματική δραστηριότητα ή ακόμα και σ'ένα άλλοθι (τα τουριστικά «hotspots» των βουνών της Κορσικής). Η συλλογική ιδιοκτησία χώρων, εφόσον οι τοπικές χρήσεις έχουν αποδυναμωθεί, δεν αποτελεί πλέον μια προστασία έναντι ξαφνικών αλλαγών στη χρήση. Ωστόσο, η κτηνοτροφία σε αυτούς τους συλλογικούς χώρους παραμένει πολύ σημαντική όσον αφορά τα ζώα που εκεί εκτρέφονται και τον πληθυσμό των κτηνοτρόφων (αυτό ισχύει ιδιαίτερα στη Σαρδηνία) και αυτή η δραστηριότητα ενθαρρύνεται έντονα από το λεγόμενο καθεστώς εκταρικών ενισχύσεων που προσφέρει η Ευρωπαϊκή Ένωση (βλ., για παράδειγμα, η αύξηση των περιοχών που δηλώθηκαν σε αυτές τις περιοχές στην Κορσική εδώ και μια δεκαετία ή η αύξηση του αριθμού των βοοειδών στη Σαρδηνία).

Οι ζώνες μεσαίων κλίσεων, χαρακτηρισμένες ακόμη από παραδοσιακές δραστηριότητες της «μικρής» γεωργίας

Οι ενδιάμεσες περιοχές, που συχνά απαντώνται στις πλαγιές των βουνών, εξακολουθούν να αποφεύγουν την σχετική εξειδίκευση στην κτηνοτροφία και χαρακτηρίζονται από εκμεταλλεύσεις πιο μικρού μεγέθους, οι οποίες είναι πολυτεμαχισμένες και οι οποίες με πολύ μεγάλη δυσκολία συνιστούν εκμεταλλεύσεις μεγάλου μεγέθους εξαιτίας των δυσκολιών πρόσβασης στη γεωργική γη καθώς και φυσικών δυσκολιών αξιοποίησης. Αυτές οι ενδιάμεσες περιοχές εξακολουθούν να φέρουν το στίγμα των παλιών γεωργικών δραστηριοτήτων χαρακτηριζόμενων από μια πολύ μεγάλη ποικιλία παραγωγών, ευρεία χρήση βραχείων αλυσίδων και επεξεργασίας των προϊόντων στο αγρόκτημα (αυτό ισχύει ιδιαίτερα στην Κορσική). Ωστόσο, οι αγρότες σε αυτές τις περιοχές πρέπει να αντιμετωπίσουν το δίλημμα της σταθερής πρόσβασης στη γη (για ζητήματα τόσο «έγγειας αταξίας» όσο και κόστους αξιοποίησης) που τους ωθεί να επενδύσουν στα κατάντη των δραστηριοτήτων τους (μάρκετινγκ και μεταποίηση) σε βάρος της παραγωγής η οποία είναι λιγότερο κερδοφόρα.

Συμπέρασμα

Φαίνεται λοιπόν ότι οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων στο βουνό οφείλουν να αντιμετωπίσουν τις ιδιαίτερες δυναμικές εγγείων σχέσεων ανάλογα με τα «τμήματα» του βουνού τους στα οποία αναφέρονται: τη διαχείριση δημόσιων αγαθών και συγκρούσεων γύρω από αυτά σε μεγάλο υψόμετρο, τη διαχείριση της εγκατάλειψης και του κατακερματισμού της γης στις ενδιάμεσες ζώνες. Τα διαθέσιμα εργαλεία για τη διαχείριση αυτών των δυναμικών σίγουρα υπάρχουν, ανάλογα με το πλαίσιο, και είναι οι σύλλογοι ποιμενικών γαϊών, οι επεμβάσεις συλλογικής αξιοποίησης. Ωστόσο, φαίνεται ότι ορισμένες τομεακές δημόσιες πολιτικές μπορούν επίσης να επιδεινώσουν πιθανές συγκρούσεις στις έγγειες σχέσεις (περίπτωση, για παράδειγμα, εκταρικές δηλώσεις από κτηνοτρόφους). Το διακύβευμα θα ήταν λοιπόν η διαχείριση των πιθανών συγκρούσεων μεταξύ των πολύ διαφορετικών χρηστών του βουνού, οι οποίοι δεν διαθέτουν την ίδια νομιμότητα: "ενεργοί γεωργοί" - "κάτοικοι" - "δικαιούχοι μη μόνιμοι κάτοικοι" - "εξωτερικοί", ...

Jean Christophe Paoli

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Αγροοικονομολόγος, ασχολείται με την εξέλιξη των αγροτικών δομών σε περιοχές της Μεσογείου με ισχυρούς περιορισμούς (ορεινές περιοχές και ημι-άνυδρες περιοχές). Στο έργο του, ενδιαφέρεται για τη δυναμική της χρήσης του χώρου και για τις σχέσεις μεταξύ των κτηνοτρόφων και των γαιοκτημόνων.

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα :

1. Paoli J.-C., Vianey G., Anthopoulou T., Elloumi M., Napoleone C., Bergeret P., Bensaad A. (2017). *La petite exploitation agricole méditerranéenne, une réponse en temps de crise*. Options Méditerranéennes. Série A : Séminaires Méditerranéens, A 117 (978-2-85352- 562-7). Montpellier (France) : CIHEAM - Centre International de Hautes Etudes Agronomiques Méditerranéennes, 328 p.
<https://prodinra.inra.fr/record/420769>
2. Paoli J.-C. (2018). *Printzipales e pastori sardi*. Cagliari (Italie) : Condaghes, 382 p.
<https://prodinra.inra.fr/record/474568>
3. Requier-Desjardins M., Melot R., Paoli J.-C., Rodrigues O., Riaux J. (2019). Le foncier en Méditerranée : une dichotomie entre Nord et Sud ? In: *Développement durable et territoires*. Vol. 10, n°3.
<http://journals.openedition.org/developpementdurable/16341>

Κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία (ΚΑΛΟ) και κοινωνικοοικονομική συνοχή των ορεινών κοινοτήτων

Θεοδοσία Ανθοπούλου

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Σπουδών (<http://socialpolicy.panteion.gr/en/>)

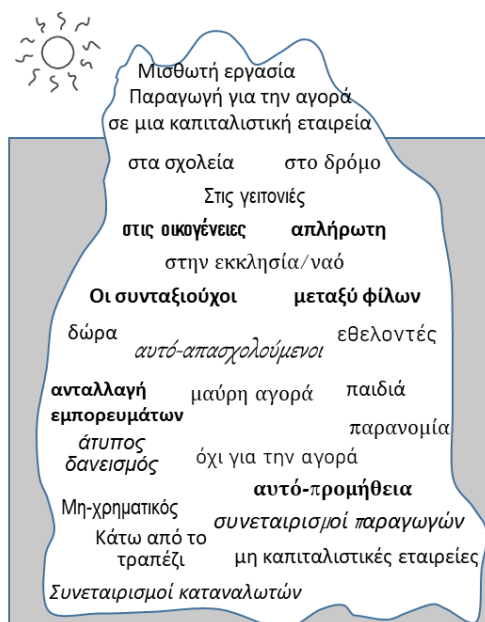
Εισαγωγή

Οι ορεινές περιοχές της Μεσογείου υπόκεινται σε ισχυρούς φυσικούς περιορισμούς και εμπόδια στην ανάπτυξή τους σ' ένα ρευστό παγκοσμιοποιημένο οικονομικό περιβάλλον (κατακερματισμένη και χαμηλής γονιμότητας γεωργική γη, γήρανση πληθυσμού, γεωγραφική απομόνωση και υψηλό μεταφορικό κόστος, κ.λπ.). Οι κάτοικοί τους συγκαταλέγονται μεταξύ των φτωχότερων κοινωνικών ομάδων της χώρας τους, ενώ συνήθως στερούνται πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες, όπως η υγεία και η εκπαίδευση. Παρόλο που τα βουνά αποτελούν δεξαμενές σπάνιων φυσικών πόρων (νερό, βιοποικιλότητα, δάση) και κρύβουν θησαυρούς τοπικών πολιτισμών, η ανάπτυξή τους δεν έχει τύχει ιδιαίτερης προσοχής στην πολιτική ατζέντα. Οι ορεινές κοινότητες θα πρέπει να ενδυναμωθούν και τα μέσα διαβίωσής τους να βελτιωθούν, ώστε να μπορούν να αναλάβουν πρωτοβουλίες βιώσιμης αξιοποίησης των εδαφικών τους πόρων. Καλούνται να βρουν νέους τρόπους (επαν-)ενεργοποίησης του κοινωνικού και πολιτιστικού κεφαλαίου τους μέσω της παραγωγικής και οικονομικής διαφοροποίησης και της στρατηγικής επένδυσης στην ποιότητα, την τοπικότητα και την καινοτομία. Σε αυτό το πλαίσιο, το κύριο ερώτημα είναι πώς οι ορεινές κοινότητες θα μπορούσαν να ανακτήσουν τη συνοχή τους και τον κοινωνικοοικονομικό δυναμισμό τους σ' ένα τόσο έντονα κατακερματισμένο και δυσμενές περιβάλλον, ώστε να απελευθερώσουν το παραγωγικό δυναμικό τους και να προωθήσουν την κοινωνική πρόοδο μέσω της συλλογικής δράσης.

Αντλώντας από τη θεωρία της «οικονομίας της κοινότητας» (community economy theory) που βασίζεται στις αρχές της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας (Gibson-Graham 2008; Gibson-Graham et al. 2017), η εργασία αυτή υιοθετεί την κοινοτική προσέγγιση για την αειφόρο ορεινή ανάπτυξη αναγνωρίζοντας και ενεργοποιώντας τις ποικίλες οικονομίες της κοινότητας (diverse community economies), συμπεριλαμβανομένων άυλων και μη-χρηματικών εδαφικών πόρων, πλεονεκτημάτων και δυνάμεων (assets). Η σύνδεση διαφορετικών εδαφικών δρώντων (άτομα, ενώσεις και τοπικές δημόσιες αρχές) που εμπνέονται από ένα κοινό όραμα για την κοινωνική ανάπτυξη και την ευημερία αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη σφυρηλάτηση της εδαφικής συνοχής και αειφορίας. Τέλος, η εργασία προτείνει μια μεθοδολογική προσέγγιση για την οικοδόμηση των οικονομιών της κοινότητας μέσω μιας εναλλακτικής στρατηγικής, η οποία θα βασίζεται στους τοπικούς πόρους, δυνάμεις και πλεονεκτήματα για την ενεργοποίηση της εδαφικής ανάπτυξης και την ευημερία των ανθρώπων.

Η Κοινωνική και Αλληλέγγυα οικονομία ως εναλλακτική οδός για την ενεργοποίηση διαφορετικών κοινοτικών οικονομιών και η οικονομική ανάπτυξη σε ορεινές περιοχές

Η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία (ΚΑΛΟ) περιλαμβάνει μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς και πρωτοβουλίες της κοινότητας στοχεύοντας στη δημιουργία κοινωνικού οφέλους τοπικά και στην (επαν)επένδυση στην ευημερία της κοινότητας, βάζοντας σε προτεραιότητα το κοινωνικό πλεόνασμα έναντι του ιδιωτικού κέρδους και της τυφλής μεγέθυνσης (business as usual). Όπως υπογραμμίζει το διεθνές δίκτυο RIPESS (2015), η ΚΑΛΟ είναι μια εναλλακτική οδός οικονομικής ανάπτυξης βασισμένη στην ηθική και στις αξίες, τις οποίες καλλιεργεί η αλληλεγγύη και η δικαιοσύνη, και όπου οι άνθρωποι διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση όλων των διαστάσεων της ανθρώπινης ζωής: παραγωγή, διανομή, κατανάλωση, χρηματοδότηση, διακυβέρνηση. Αυτό σημαίνει ότι οι άνθρωποι μετατρέπονται σταδιακά από παθητικούς καταναλωτές και ωφελομένους οικονομικής βοήθειας που προσφέρει το κράτος πρόνοιας (όπως στην περίπτωση των ορεινών περιοχών) σε ενεργούς πολίτες που συμμετέχουν στην τοπική κοινότητα και την ευημερία της (Utting 2015).

Εικόνα 1: Το Παγόβουνο της Ποικίλης Οικονομίας (Gibson-Graham, 2006)

Η θεωρία της κοινοτικής οικονομίας χρησιμεύει ως πλαίσιο για την αναγνώριση και την κατανόηση των ποικίλων οικονομικών δραστηριοτήτων μιας κοινότητας, συμπεριλαμβανομένων των αόρατων, μη-εμπορικών ή/και μη-χρηματικών σε τοπική και παγκόσμια κλίμακα (π.χ. εθελοντική εργασία, ανταλλαγή, διαμοιρασμός γνώσεων, ιδιοπαραγωγή, οικογενειακά δίκτυα και δίκτυα με τα μέλη της διασποράς, πρωτοβουλίες γειτονιάς, κοινοτικά υποστηριζόμενη γεωργία, δίκαιο εμπόριο) και ως εκ τούτου εξαιρούνται από τα τυπικά καπιταλιστικά στατιστικά στοιχεία αποτίμησης της οικονομικής ανάπτυξης (π.χ. Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν). Ωστόσο, αυτές οι δραστηριότητες που εντάσσονται στην κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία (το αόρατο τμήμα κάτω από την κορυφή του αποκαλούμενου Παγόβουνου της Ποικίλης Οικονομίας, Gibson-Graham 2006) συμβάλλουν στην ενεργοποίηση των εδαφικών περιουσιακών στοιχείων, στη δημιουργία οικονομικής αξίας και πόρων βιοπορισμού και στην ενίσχυση των κοινωνικών δεσμών εντός της κοινότητας, την ίδια στιγμή που τα συστήματα πρόνοιας και ο ιδιωτικός τομέας αδυνατούν να δώσουν λύσεις για την κάλυψη ουσιαστικών αναγκών. Στην προσέγγιση των ποικίλων οικονομιών, αυτό που είναι σημαντικό είναι ο εντοπισμός και ανάδειξη ποικίλων οικονομικών πρακτικών καθιστώντας τες προσιτές ως πολύτιμα ενεργητικά στοιχεία και δυνάμεις που θα κινητοποιηθούν από τα μέλη της κοινότητας, τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και τους επαγγελματίες της τοπικής ανάπτυξης

Αντλώντας από την προσέγγιση της κοινοτικής ανάπτυξης που βασίζεται στους πόρους και τις δυνάμεις της κοινότητας (Asset-Based Community Development/ ABCD) και εγγράφεται στην θεωρία της κοινοτικής οικονομίας, η εργασία προτείνει έναν εναλλακτικό δρόμο προς την αειφόρο ανάπτυξη και την ενδυνάμωση της κοινωνικοοικονομικής συνοχής στις ορεινές περιοχές. Η προσέγγιση αυτή της κοινοτικής ανάπτυξης προτάσσει τις ικανότητες, τις δεξιότητες και τα πλεονεκτήματα της κοινότητας αντί να καταλογογραφεί τα προβλήματα και τις αδυναμίες της. Στην πραγματικότητα, αν και οι κυρίαρχες καπιταλιστικές προσεγγίσεις της ανάπτυξης επικεντρώνονται στις ανάγκες και τα προβλήματα των κοινοτήτων υπογραμμίζοντας τις αδυναμίες και τις ανεπάρκειές τους (και ως εκ τούτου τα αδιέξοδα) στο πλαίσιο μιας τεχνοκρατικής ανάλυσης τύπου SWOT, η στρατηγική της κοινοτικής ανάπτυξης βασισμένης στους πόρους και τις δυνάμεις της κοινότητας εστιάζει στα πλεονεκτήματα, την κοινωνική καινοτομία και τη συλλογική σοφία, που υπάρχουν ακόμη και στις πιο παρηκμασμένες, φτωχές ή απομακρυσμένες αγροτικές περιοχές (Kretzmann και McKnight 1993). Αυτό σημαίνει ότι, αντί να ακολουθούμε μια διαδρομή που βασίζεται στις ανάγκες που απαιτούν γνώσεις, τεχνική υποστήριξη και οικονομική βοήθεια εξωτερικά/εκτός της κοινότητας, μια εναλλακτική που θα βασίζεται στα εσωτερικά/εντός της κοινότητας πλεονεκτήματα, δεξιότητες και στρατηγική ανάπτυξης των ικανοτήτων της κοινότητας θα αποδειχθεί πιο αποτελεσματική και ανθεκτική (ανάπτυξη «από τα μέσα προς έξω»). Έτσι, η χαρτογράφηση των πόρων και των δυνάμεων των τοπικών κοινοτήτων, συμπεριλαμβανομένων των παραγωγικών δεξιοτήτων και των γνώσεων των ανθρώπων, των ενώσεων, των επίσημων και των άτυπων δικτύων, των δημόσιων και μη κερδοσκοπικών οργανισμών, καθώς και των φυσικών χαρακτηριστικών και των γαιοτόπων, χρησιμεύει ως βασικός οδηγός για την αειφόρο κοινοτική ανάπτυξη. Λαμβάνοντας υπόψη ότι όλες οι κοινότητες διαθέτουν πλεονεκτήματα, δεξιότητες, ικανότητες και δίκτυα, ο εντοπισμός και η αξιοποίηση αυτών, καθώς και η οικοδόμηση σχέσεων εντός των κοινοτήτων, επιτρέπουν την διαμόρφωση ενός κοινοτικού

αναπτυξιακού οράματος για την κάλυψη των ουσιαστικών αναγκών τους. Οι εδαφικά αγκυρωμένες κοινωνικές και συνεταιριστικές επιχειρήσεις, ενώσεις και δίκτυα θεωρούνται ότι είναι πηγή εποικοδομητικής ενέργειας της κοινότητας διασυνδέοντας παράλληλα το παγκόσμιο και το τοπικό με τις γνώσεις και τις ικανότητες της κοινότητας (Kunnen et al. 2014; Cameron and Gibson 2005; Gibson-Graham and Roelvink 2009).

Ενίσχυση της κοινωνικοοικονομικής συνοχής των ορεινών περιοχών · Μια προσέγγιση κοινωνικής ανάπτυξης βασισμένη στους εδαφικούς πόρους και δυνάμεις

Σ' αυτό το θεωρητικό πλαίσιο, τα βασικά ερωτήματα είναι: Πώς μπορούμε να περάσουμε από την τρέχουσα κατάσταση μαρasmus και πληθυσμιακής αποψίλωσης των ορεινών περιοχών (βλ. ①, Σχήμα 2) στην κοινωνικοπαραγωγική αναζωογόνηση και την ευημερία της κοινότητας, ώστε να ικανοποιηθούν οι ουσιαστικές ανάγκες των τοπικών κοινοτήτων; (βλ. ④) Πώς μπορούν να κινητοποιηθούν και ενδυναμωθούν οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών και οι τοπικοί φορείς, ώστε να ενεργοποιήσουν τα εδαφικά πλεονεκτήματα για τη διασφάλιση βιώσιμων μέσων διαβίωσης και την κοινοτική ανάπτυξη;

Σχήμα 2: Οικοδόμηση των οικονομιών της κοινότητας (ίδια επεξεργασία)

Από τη μία πλευρά, πρέπει να εργαστούμε σε τομεακό επίπεδο (βλ. ②), εντοπίζοντας και προσδίδοντας ποιοτικά χαρακτηριστικά στα ορεινά αγρο-δασο-ποιμενικά συστήματα και τις συναφείς αγροτικές δραστηριότητες στο πλαίσιο των ποικίλων οικονομιών. Βασισμένοι στην προσέγγιση της εδαφικής ανάπτυξης, κύριος στόχος είναι να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα και ο κοινωνικός αντίκτυπος κάθε τομέα ξεχωριστά (γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή, βιοτεχνική επεξεργασία τροφίμων, οικο/αγρο-τουρισμός και αναψυχή, ορεινές οικοσυστημικές υπηρεσίες) και στη συνέχεια όλων μαζί σε μια διαδικασία συνέργειας μέσω της ποιότητας, της συνεργασίας και της δικτύωσης στην τοπική κλίμακα. Πιο συγκεκριμένα, και όπως αναφέρει μια πλούσια διεθνής βιβλιογραφία, ο στρατηγικός σχεδιασμός πρέπει να στοχεύει: i) στη βελτίωση της τοπικής παραγωγής αγροτροφίμων (καλές γεωργικές πρακτικές, βιολογική γεωργία, τοπικοί σπόροι και φυλές ζώων, γαλακτοκομικά προϊόντα μετακινούμενης κτηνοτροφίας, τοπικά συστήματα διαχείρισης βοσκοτόπων κ.λπ.) και στις τεχνικές εμπορίας για την ενίσχυση της προστιθέμενης αξίας στην τοπική παραγωγή · δηλ. να δοθεί έμφαση στην διακριτή ποιότητα που συνδέεται με την προέλευση και το χαμηλό περιβαλλοντικό αποτύπωμα των εκτατικών ορεινών συστημάτων, ενθαρρύνοντας παράλληλα τη συνεργασία των παραγωγών, τα εναλλακτικά δίκτυα τροφίμων και το δίκαιο εμπόριο κ.λπ., ii) στην υποστήριξη της συλλογικής δράσης για την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, των συμμετοχικών συστημάτων εγγύησης (ορεινή σήμανση), των εδαφικών σχεδίων ανάπτυξης κ.λπ., iii) στην ανάδειξη των πόρων κληρονομιάς και των πολιτισμικών αγαθών και υπηρεσιών που παρέχουν οι ορεινές περιοχές (φυσικά και αγροτικά τοπία, παραδόσεις της ποιμενικής κτηνοτροφίας, γαστρονομία, τοπική ιστορία και εθνοπολιτισμική ποικιλομορφία κ.λπ., iv) στη βελτίωση του αγρο/ οικο-τουρισμού στη βάση μιας περιεκτικής τοπικής αφήγησης. Ο τουρισμός διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην απελευθέρωση του τοπικού δυναμικού καθώς περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων,

επιτρέπει τη διαφοροποίηση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και παρέχει πρόσθετα εισοδήματα στα τοπικά νοικοκυριά, ενώ κινητοποιεί τα φυσικά και πολιτιστικά πλεονεκτήματα μιας κοινότητας. Ως εκ τούτου, ο τουρισμός θα πρέπει να εκληφθεί ως μέρος ενός σχεδίου, το οποίο βασίζεται στους εδαφικούς πόρους και δυνάμεις (π.χ. το μοντέλο του «εδαφικού καλαθιού αγαθών και υπηρεσιών», Pecqueur 2001 · η προσέγγιση των «τοπικοποιημένων αγροδιατροφικών συστημάτων -SYAL», Muchnik et al. 2018).

Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να δράσουμε μέσω μιας εδαφικής προσέγγισης (βλ. ③) για την οικοδόμηση του κοινοτικού οράματος για βιώσιμα μέσα διαβίωσης και κοινωνική ευημερία στο πλαίσιο των «ποικίλων οικονομιών» των ορεινών περιοχών, και ειδικότερα μέσω της κινητοποίησης του τοπικού πληθυσμού σ' ένα εξαιρετικά κατακερματισμένο και δυσμενές πλαίσιο (τόσο φυσικό όσο και κοινωνικό). Η αποτελεσματική κοινοτική ανάπτυξη βασίζεται στον εντοπισμό των πλεονεκτημάτων της κοινότητας (υπάρχοντα σε αφθονία, αλλά συχνά παραγνωρισμένα), στην οικοδόμηση σχέσεων μεταξύ και εντός των κοινοτήτων (συμπεριλαμβανομένων των επίσημων και ανεπίσημων συλλογικοτήτων, των δικτύων, των οικογενειακών δεσμών και των σχέσεων της διασποράς) και στην αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων και σχέσεων για την επίτευξη του οράματος, το οποίο αναδύεται από την ίδια τη διαδικασία. Όπως υπογραμμίζει η προσέγγιση της κοινοτικής ανάπτυξης που βασίζεται στους εδαφικούς πόρους, τα πλεονεκτήματα και δυνάμεις (Asset-based community development), η αποτελεσματική και αειφόρος κοινοτική ανάπτυξη απαιτεί από τους κατοίκους να δεσμευτούν να επενδύσουν οι ίδιοι στην προσπάθεια αντί να περιμένουν έξωθεν λύσεις θεωρώντας τους εαυτούς τους ανήμπορους, ανίκανους ή αποκλεισμένους (Kretzmann και McKnight op.cit.). Η συμμετοχική έρευνα δράσης είναι ένα βασικό θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο για την εμπλοκή τόσο των ερευνητών πεδίου όσο και του τοπικού πληθυσμού (τα υποκείμενα) στην υλοποίηση του κοινοτικού οράματος, όχι μόνο στη συλλογή δεδομένων (διαδικασία χαρτογράφησης των πλεονεκτημάτων, των πόρων και των δυνάμεων) και στην παραγωγή γνώσεων, αλλά και στον καθορισμό του ερευνητικού πλαισίου και των εναλλακτικών διαδρομών, ώστε να υλοποιηθούν οι ποικίλες οικονομίες και να οικοδομηθούν κοινοτικές οικονομίες και ευημερία (Gibson-Graham και Roelvink op.cit., Kunnen et al. op.cit.). Πράγματι, οι συμμετοχικές μέθοδοι και πρακτικές μέσω κοινοτικών εργαστηρίων, ομάδων συζητήσεων και προσωπικών αφηγήσεων προκαλούν: την ενδυνάμωση των περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων, την οικοδόμηση εμπιστοσύνης και σχέσεων ενισχύοντας παράλληλα την κοινωνικοοικονομική συνοχή στις κατακερματισμένες ορεινές περιοχές· την ενθάρρυνση της δημιουργίας ικανοτήτων της κοινότητας μέσω συλλογικής δράσης, επιδιώκοντας ταυτόχρονα τον κοινωνικό μετασχηματισμό. Με άλλα λόγια, η κοινότητα σφυρηλατείται ως κοινότητα μάθησης συμβάλλοντας στη βιωσιμότητα της διαδικασίας ανάπτυξης που βασίζεται στα τοπικά περιουσιακά στοιχεία, τους εδαφικούς πόρους και εγγενείς δυνάμεις.

Συμπέρασμα

Η εργασία αυτή προτείνει έναν εναλλακτικό δρόμο για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών εστιάζοντας στα πλεονεκτήματα και τις δεξιότητες μιας κοινότητας (περισσότερο παρά στις ελλείψεις και τα προβλήματα, όπως συμβαίνει με το συμβατικό μοντέλο ανάπτυξης) φιλοδοξώντας να καλύψει τις ουσιαστικές ανάγκες και την ευημερία των κατοίκων. Καθώς οι ορεινές κοινότητες υποφέρουν από την γεωγραφική απομόνωση, τον κατακερματισμό και την παραμέληση από τις δημόσιες πολιτικές, η ενδυνάμωση των τοπικών κοινοτήτων μέσω συμμετοχικής έρευνας δράσης για τη δημιουργία κοινού αναπτυξιακού οράματος, επιτρέπει τη δημιουργία εμπιστοσύνης, την ανάπτυξη ικανοτήτων και τη συνεργασία, ενώ κινητοποιεί τους κατοίκους να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και να ενεργούν από κοινού για το μέλλον τους. Η αναγνώριση και η αξιοποίηση υλικών και άυλων περιουσιακών στοιχείων και πόρων στο πλαίσιο των ποικίλων οικονομιών της κοινότητας απελευθερώνουν μια εγγενή εποικοδομητική ενέργεια για μια βιώσιμη κοινοτική ανάπτυξη που θα βασίζεται στις ίδιες δυνάμεις της κοινότητας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Cameron J., Gibson K. (2005). Building community economies: a pathway to alternative 'economic' development in marginalised areas. In: Smyth P., Reddel T., Jones A. (eds.). *Community and Local Governance in Australia* (p.172-191). Kensington (United Kingdom): UNSW Press.
2. Gibson-Graham J. K., the Community Economies Collective (2017). *Cultivating Community Economies*. <https://thenextsystem.org/cultivating-community-economies> (consulted on 23.5.2020).
3. Gibson-Graham J. K., Roelvink G. (2009). Social innovation for Community Economies. In: MacCallum D., Moulaert F., Hillier J., Haddock S. (eds.). *Social Innovation and Territorial Development*. p. 25-37. Farnham (United Kingdom): Ashgate.
4. Gibson-Graham J. K. (2008). Diverse Economies: Performative Practices for 'Other Worlds'. In: *Human Geography*, Vol. 32, n° 5. p. 613-632.

5. Gibson-Graham J. K. (2006). *A post capitalist politics*. Minneapolis (USA): University of Minnesota Press.
6. Kretzmann J. P., McKnight J. L. (1993). *Building communities from the inside out: a path toward finding and mobilizing a community's assets*. p. 1-11. Evanston (USA): Institute for Policy Research.
7. Kunnen N., MacCallum D., Young S. (2014). Research strategies for assets and strengths-based community development. In: Moulaert F., MacCallum D., Mehmood A., Hamdouch A. (eds). *The International Handbook on Social Innovation: Collective Action, Social Learning and Transdisciplinary Research*. p. 285-298. Edward Elgar Pub.
8. Muchnik J., Canada J., Salcido G. T. (2008). Systèmes agroalimentaires localisés : état des recherches et perspectives. In: *Cahiers Agricultures*, Vol. 17, n° 6. p. 513-519.
9. Pecqueur B. (2001). Qualité et développement territorial : l'hypothèse du panier de biens et de services territorialisés. In: *Économie rurale*, 261. p. 37-49.
10. RIPESS (2015). *The Global Vision for a Social Solidarity Economy: Convergences and Differences in Concepts, Definitions and Frameworks*. <http://www.ripest.org/what-is-sse/what-is-social-solidarity-economy/?lang=en> (Consulted on 23.5.2020).
11. Utting P. (2015). *Social and Solidarity Economy. Beyond the Fringe*. United Kingdom: Zed Books.

Θεοδοσία Ανθοπούλου

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και ενδιαφέροντα:

Καθηγήτρια Κοινωνικής και Αγροτικής Γεωγραφίας στο Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών και Διευθύντρια του Εργαστηρίου Κοινωνικής Πολιτικής (Αθήνα). Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα στρέφονται στην αγροτική αναδιάρθρωση και την πολυλειτουργικότητα των αγροτικών περιοχών, την οικογενειακή γεωργία και τα τοπικοποιημένα αγροδιατροφικά συστήματα, την κοινοτική ανάπτυξη και τις κοινωνικές και αλληλέγγυες πρωτοβουλίες στον αγροτικό κόσμο. Πρόσφατα, ειδικεύεται στα εναλλακτικά δίκτυα τροφίμων και τις αναδυόμενες αλληλέγγυες εταιρικές μεταξύ αστικού και αγροτικού χώρου, καθώς και στο βίωμα της κρίσης, τις αθέατες όψεις της φτώχειας και τις στρατηγικές επιβίωσης των νοικοκυριών στις αγροτικές περιοχές.

Ενδεικτική βιβλιογραφία της συγγραφέα:

1. Partalidou M., Anthopoulos T. (2019). *Social economy and the Foodshed in Greece: local pathways and constraints through the lens of SDGs*. Paper prepared for the United Nations Inter-Agency Task Force on Social and Solidarity Economy (UNTFSE). Implementing the Sustainable Development Goals: What Role for Social and Solidarity Economy? Genève (Switzerland), 25-26 June 2019, 13 p. <http://unsse.org/knowledge-hub/social-economy-and-the-foodshed-in-greece-local-pathways-and-constraints-through-the-lens-of-sdgs/>
2. Anthopoulos T., Goussios D., (2019). Re-embedding Greek Feta in localities: Cooperation of small dairies as a territorial development strategy. In: Kalfagianni A., Skordili S. (eds.). *Localizing Global Food Short Food Supply Chains as Responses to Agri-Food System Challenges*, pp.121-138. London (United Kingdom): Routledge.
3. Anthopoulos T., (ed.) (2013). *Food origin and specificities. A territorial approach to rural development*. Athens (Greece) : Papazisi Publisher, 329 p. (in greek).

Αποτελεσματική διαχείριση περιοχών Natura 2000: ένα εργαλείο για την αειφόρο ανάπτυξη των ορεινών περιοχών

Φώτιος Παπούλιας

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΓΔ Περιβάλλον, Μονάδα D.3 «Προστασία της φύσης»
(https://ec.europa.eu/environment/nature/index_en.htm)

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι οι ορεινές περιοχές των μεγάλων νησιών της Μεσογείου φιλοξενούν μια πολύ πλούσια βιοποικιλότητα, η οποία αντικατοπτρίζεται στον σημαντικό αριθμό τόπων διατήρησης της φύσης, που έχουν οριστεί για προστασία στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού δικτύου Natura 2000. Εκτός από ευπαθή, σπάνια και συχνά ενδημικά ενδιαιτήματα και είδη, αυτές οι περιοχές υποστηρίζουν επίσης πολλές ανθρώπινες κοινωνικές και οικονομικές δραστηριότητες και συνδέονται με μια σημαντική, απτή και άυλη, πολιτιστική κληρονομιά. Επιπλέον, η νησιωτική φύση αυτών των ορεινών περιοχών συνεπάγεται στενή σχέση με τα παράκτια και θαλάσσια οικοσυστήματα και τις συναφείς δραστηριότητες και πιέσεις.

Σε αυτό το πλαίσιο, η αποτελεσματική διαχείριση προστατευόμενων τόπων αντιπροσωπεύει τόσο μια πρόκληση όσο και μια ευκαιρία και απαιτεί μια ολιστική προσέγγιση η οποία λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες διατήρησης προστατευόμενων ειδών και ενδιαιτημάτων, τον κοινωνικοοικονομικό ιστό των ορεινών περιοχών και των αγροτικών κοινοτήτων, την αλληλεξάρτηση των οικοσυστημάτων σε ευρύτερη κλίμακα και των πιέσεών τους, καθώς και τα κοινωνικοοικονομικά οφέλη που μπορούν να προκύψουν, τοπικά και πέρα, από υγιή οικοσυστήματα, συμπεριλαμβανομένης της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής. Το κλειδί για την επιτυχή εφαρμογή αυτών των αρχών είναι η πραγματική ενσωμάτωση των διαφόρων εργαλείων που στηρίζουν τους προστατευόμενους τόπους (π.χ. νομικές πράξεις ορισμού, σχέδια διαχείρισης, στόχοι και μέτρα διατήρησης, δομές διακυβέρνησης, μέσα χρηματοδότησης) με τα τοπικά ή ευρύτερα εδαφικά εργαλεία και μέτρα (π.χ. χωρικά / χωροταξικά σχέδια, δασικά ή αγροτικά σχέδια, γεωργο-περιβαλλοντικά μέτρα, θαλάσσια χωρικά σχέδια) και συναφείς οικονομικοί πόροι.

Το σύστημα Natura 2000 μπορεί επομένως - και πρέπει να αποτελέσει ! - βασικό εργαλείο για τη στήριξη της αειφόρου ανάπτυξης ορεινών περιοχών στα μεγάλα νησιά: βασίζεται σε στέρεα νομοθεσία της ΕΕ για τη διατήρηση της φύσης προβλέποντας στοχευμένα μέτρα διατήρησης και μέτρα για την πρόληψη καταστροφικών δραστηριοτήτων σε προστατευόμενα στοιχεία· προωθεί μια συμμετοχική διαδικασία με πλήρη συμμετοχή των ενδιαφερομένων· απαιτεί την ενσωμάτωση με διάφορες πολιτικές που επηρεάζουν τη διατήρηση της φύσης, τη χρήση γης και τον χωροταξικό σχεδιασμό· λειτουργεί μέσω διαρκούς ανταλλαγής γνώσεων μεταξύ κρατών μελών και περιφερειών· μπορεί να διευκολύνει την πρόσβαση σε σχετικούς χρηματοοικονομικούς πόρους της ΕΕ. Σημαντική εμπειρία υπάρχει σε μεγάλα (και μικρότερα) νησιά της Μεσογείου, μεταξύ άλλων μέσω έργων LIFE, από την υλοποίηση στοχευμένης δράσης διατήρησης. Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια έχει επιτευχθεί μια επιτυχής διαδικασία με την υποστήριξη της Επιτροπής για την ανταλλαγή γνώσεων εμπειρογνομόνων και τον εντοπισμό λύσεων διαχείρισης για τα στοιχεία του Natura 2000 σε βιογεωγραφικό επίπεδο, μέσω περιφερειακών σεμιναρίων και θεματικών εργαστηρίων και εκδηλώσεων. Ως διαδικασία που καθοδηγείται από πραγματικές ανάγκες και πρωτοβουλίες διαφόρων ενδιαφερομένων, μπορεί επίσης να εφαρμοστεί χρήσιμα στις ορεινές περιοχές των μεγάλων νησιών της Μεσογείου, λαμβάνοντας υπόψη τα τελευταία δεδομένα σχετικά με την κατάσταση διατήρησης και τις τάσεις των προστατευόμενων ειδών και ενδιαιτημάτων τους.

Σε ένα ευρύτερο επίπεδο πολιτικής, ο βασικός ρόλος των προστατευόμενων περιοχών για την επίτευξη των ευρωπαϊκών και παγκόσμιων στόχων για τη βιοποικιλότητα, καθώς και για τη συμβολή στον μετριασμό και την προσαρμογή της κλιματικής αλλαγής, επισημαίνεται στην Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και στη νέα στρατηγική της ΕΕ για τη βιοποικιλότητα. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή και τα κράτη μέλη ασχολούνται επί του παρόντος με τον περαιτέρω ορισμό και τον καθορισμό των κριτηρίων και προϋποθέσεων για την αποτελεσματική διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, με βάση το Natura 2000. Οι διάφορες αρχές και οι σχετικοί δρώντες που ενδιαφέρονται για την αειφόρο ανάπτυξη των ορεινών περιοχών των μεγάλων νησιών της Μεσογείου μπορούν να επωφεληθούν σε μεγάλο βαθμό από τα αποτελέσματα αυτής της διαδικασίας, ώστε

Ευρωπαϊκό Συνέδριο Τροόδους –Κύπρος, Ιανουάριος 2020

Ορεινές περιοχές μεγάλων μεσογειακών νήσων ευρωπαϊκές προκλήσεις, εθνικές και περιφερειακές πολιτικές και τοπικοί μηχανισμοί

να μπορούν να προσανατολίσουν καλύτερα τη δράση τους και να κάνουν πιο αποτελεσματική τη χρήση των διαθέσιμων πόρων.

Φώτιος Παπούλιας

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Δίπλωμα μηχανικού ορυχείων, Πολυτεχνείο Αθηνών. DEA "Γεωγραφία και σχεδιασμός", Παρίσι IV και "Τεχνικές και διαχείριση του περιβάλλοντος", Ecole Nationale des Ponts et Chaussées. Από το 1990, δημόσιος υπάλληλος στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Επί του παρόντος (Ιανουάριος 2020) κύριος διαχειριστής - επικεφαλής ομάδας στη ΓΔ Περιβάλλον, μονάδα «προστασία της φύσης». Κύρια καθήκοντα: διαχείριση τοποθεσιών Natura 2000, εφαρμογή στο θαλάσσιο περιβάλλον, υλοποίηση στην Ελλάδα και την Κύπρο, εξόρυξη και βιοποικιλότητα.

Εξέλιξη της σχέσης γεωργίας / περιβάλλοντος

Για την κατασκευή εδαφικών στρατηγικών διακυβευμάτων της Μεσογείου

François Lerin ¹, Claire Bernard-Mongin ^{2,3}

¹ Διεθνής Ένωση για την Ανάπτυξη του Αγροπεριβάλλοντος (AIDA), Γαλλία
(<http://www.courrierdelaplanete.org/>)

² CIRAD, UMR ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ, Πανεπιστήμιου Montpellier, CIRAD, INRAE, Ινστιτούτο Agro, Montpellier, Γαλλία

³ Πανεπιστήμιο Montpellier, Montpellier Research in Management, Montpellier Management (MOMA), Γαλλία

Εισαγωγή

Ο σκοπός αυτής της εισήγησης δεν είναι προφανώς να ασχοληθεί λεπτομερώς με τις σχέσεις μεταξύ της γεωργίας και του περιβάλλοντος, αλλά να προτείνει ένα είδος πολύ σχηματικής περιοδολόγησης της σχέσης τους προκειμένου να αναδείξει τις σημερινές στρατηγικές ευκαιρίες.

Η δημόσια εικόνα καθώς και η πραγματική κατάσταση της γεωργίας σε σχέση με περιβαλλοντικά διακυβεύματα είναι διπλή. Από τη μία πλευρά, η γεωργία υποδεικνύεται ως σημαντικός ρυπαίνων, τεράστιος εκπομπός αερίων θερμοκηπίου (GHGs) και ως μία από τις κύριες αιτίες της απώλειας της βιοποικιλότητας^{1,2}. Από την άλλη πλευρά, είναι επίσης, όπως δείχνει η μακρά ιστορία της, ένας διαρκής χρήστης των φυσικών πόρων και προστάτης-παραγωγός ημι-φυσικής βιοποικιλότητας και οικολογικών τοπίων³. Αυτή η δυαδικότητα ιδιαίτερα έντονη στη Μεσόγειο όπου η γεωργία συνιστούσε και εξακολουθεί να συνιστά έναν από τους κυρίαρχους τρόπους χρήσης της γης και η οποία έχει ταυτοποιηθεί επίσης, ως ένα από τα 34 «hotspots» της βιοποικιλότητας στην παγκόσμια κλίμακα. Πολλές από τις περιοχές της αντιπροσωπεύουν σημαντικά διακυβεύματα ανθεκτικότητας και προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή.

Θα εξετάσουμε εδώ πιο συγκεκριμένα τις περιοχές της βόρειας ακτής της Μεσογείου και τα μεγάλα νησιά της τα οποία αντιπροσωπεύουν, σε ευρωπαϊκή κλίμακα, έναν χώρο ιδιαίτερα πλούσιο σε βιοποικιλότητα που εκφράζεται μέσω μιας τεράστιας πολιτιστικής, υλικής και αγροπεριβαλλοντικής κληρονομιάς, διασπαρμένης σε μια σημαντική ποσότητα περισσότερο ή λιγότερο απομονωμένων γαιοτόπων- λόγω της νησιωτικότητας σε ορεινές κοιλάδες και οροπέδια, ημιορεινές περιοχές και κατακερματισμένα και σύνθετα υδρογραφικά δίκτυα.

Μια σχέση (διεπαφή) σε διένεξη

Η λεγόμενη διαδικασία «εκσυγχρονισμού» της γεωργίας μεσοπρόθεσμα - αλλά ριζοσπαστικά από τη δεκαετία του 1950 - δημιούργησε μια κατάσταση **αντιφατικών** σχέσεων μεταξύ της γεωργίας και του περιβάλλοντος. Αυτή η τάση αποδιάρθρωσης μεταξύ γεωργίας και περιβάλλοντος έχει αντικαταστήσει σε πολλές περιοχές την ουσιαστική σχέση μεταξύ γεωργικών πρακτικών και συστημάτων και του «περιβάλλοντος χώρου» όπως λεγόταν, (σήμερα περιβάλλον, πόροι). Αυτή η σχέση χαρακτήριζε την αγροτική-γεωργική δραστηριότητα για μεγάλο χρονικό διάστημα - χωρίς ωστόσο αυτή να αποκλείει φαινόμενα έντασης ή ακόμη και τοπικές καταρρεύσεις. Διήρκεσε ακόμη και κατά την περίοδο της προ-εκβιομηχάνισης και της αύξησης της παραγωγικότητας στις αρχές της περιόδου του εκσυγχρονισμού.

Το γεγονός παραμένει ότι η γεωργία γνώρισε, μετά τον πόλεμο, ένα κίνημα εκσυγχρονισμού που περιόρισε σε μεγάλο βαθμό, ακόμη και κατέστρεψε τις θετικές εξωτερικότητές της και, ταυτόχρονα, αύξησε μαζικά τα αρνητικές εξωτερικότητές της: ρύπανση, υποβάθμιση των πόρων (νερό, έδαφος), απώλεια βιοποικιλότητα ... Αυτή η διαδικασία ήταν βάνανυση, πολύπλευρη και γρήγορη. Η γεωργία εντατικοποιήθηκε μέσω της εξειδίκευσης (διαχωρισμός γεωργίας / κτηνοτροφίας, μείωση των αμειψισπορών, απλοποίηση των καλλιεργητικών συνδυασμών, άρδευση, κ.λπ.), της εκμηχάνισης και χρήσης χημικών εισροών (ανόργανα λιπάσματα, φυτοϋγειονομικά προϊόντα). Η απομάκρυνση των φρακτών και όλων των εμποδίων στην ολοένα και πιο ισχυρή εκμηχάνιση οδήγησε στην καταστροφή και απλοποίηση των τοπίων και στην απώλεια των

οικολογικών λειτουργιών. Το μέγεθος των εκμεταλλεύσεων και των αγροτεμαχίων αυξήθηκε σημαντικά και συνεχώς, ενώ η αγροτική απασχόληση και ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων μειώθηκε δραστικά.

Η μεσογειακή γεωργία έχει διατηρήσει σίγουρα ένα κάπως ιδιαίτερο καθεστώς λόγω της σημασίας και της ιδιαιτερότητας της οικογενειακής εκμετάλλευσης (πλέον του 80% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στη Μεσόγειο έχουν έκταση μικρότερη των 10 ha). Αλλά μέρος αυτής της γεωργίας – ανταγωνιστική, εντατική, με προορισμό ειδικά την εξαγωγή – έχει μαζικά ενσωματώσει στα μεν ανάντη, την προμήθεια μηχανολογικών και χημικών βιομηχανικών αγαθών και στα δε κατάντη έναν ταχέως αναπτυσσόμενο βιομηχανικό αγροδιατροφικό τομέα – ο οποίος είναι ο ίδιος ευθυγραμμισμένος με τις μεγάλες επιχειρήσεις, τα συστήματα επιμελητείας (logistics) και μεγάλης διανομής.

Η ζήτηση για ζωικές πρωτεΐνες έχει αυξηθεί δραματικά, οδηγώντας σε όλο και μεγαλύτερη εξειδίκευση της κτηνοτροφίας και τη δημιουργία ολοένα και μεγαλύτερων μονάδων παραγωγής. Η τροφοδοσία αυτών των εκτροφών με ζωοτροφές στηρίζεται σε μαζικές εισαγωγές πρωτεϊνών που προέρχονται από μεγάλους παγκόσμιους εξαγωγείς. Αυτή η διπλή τάση εξειδίκευσης-εντατικοποίησης της γεωργικής παραγωγής και της μετάλλαξης της διατροφικής κατανάλωσης οδήγησε σε σημαντική επιβάρυνση του ισολογισμού του θερμοκηπίου του διατροφικού συστήματος - ένα σημαντικό σημείο προβληματισμού σχετικά με τις στρατηγικές μετριασμού της κλιματικής αλλαγής.

Πρέπει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου εκβιομηχάνισης της γεωργίας, από την πλευρά της, η προστασία του «περιβάλλοντος» επικεντρώθηκε αρχικά στη δημιουργία προστατευμένων φυσικών περιοχών, περιοχών διατήρησης αξιοσημείωτης βιοποικιλότητας, για τις οποίες το βέλτιστο ήταν να περιοριστεί, όσο το δυνατόν περισσότερο, οποιαδήποτε ανθρώπινη παρέμβαση. Αυτή η «συντηρητική» αντίληψη «συντηρητισμού» - διαποτισμένη από την αγγλοσαξονική φιλοσοφική πολιτική συζήτηση - δημιουργεί μια ριζική ρήξη μεταξύ των προστατευόμενων περιοχών και των ανθρωπογενών περιοχών.

Μια εκτεταμένη διεπαφή

Ο εκσυγχρονισμός-εντατικοποίηση καθορίζει μια στενή και αντιφατική διεπαφή μεταξύ της γεωργίας και του περιβάλλοντος. Όμως αυτή η σύγκρουση δεν είναι παρά μόνο τάση, διότι ενώ εμπεριέχεται στους ίδιους τους τρόπους της διαδικασίας εντατικοποίησης-εξειδίκευσης, δεν αναπτύχθηκε με ομοιογενή τρόπο. Επιπλέον, από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, επισημάνθηκαν επιπτώσεις της εντατικοποίησης και μια «διευρυμένη» διεπαφή μέσω μιας νέας «οπτικής» και γεωργοπεριβαλλοντικών πρακτικών που αφορούν τη γεωργία, αναδείχθηκε.

Διότι, από τη μία πλευρά, εξακολουθεί να υπάρχει μια μη εντατική γεωργία - συχνά επειδή ασκείται σε περιοχές που δεν επιδέχονται εντατικοποίηση. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στις μεσογειακές και ορεινές περιοχές, οι οποίες συγκεντρώνουν ένα πολύ μεγάλο μέρος της λεγόμενης γεωργίας υψηλής φυσικής αξίας (HNV) σε ευρωπαϊκή κλίμακα, δηλαδή μορφές γεωργίας των οποίων οι πρακτικές συμβάλλουν στη διατήρηση του οικολογικού πλούτου: χαμηλή χρήση εισροών, υψηλή ποικιλία φυτικής κάλυψης και υψηλό ποσοστό ημι-φυσικής βλάστησης⁴.

Από την άλλη πλευρά, από τη δεκαετία του 1970, πρώτα με πολύ περιθωριακό τρόπο και μετά με πιο έντονο τρόπο, το περιβαλλοντικό ζήτημα σταδιακά ελήφθη υπόψη στη ρύθμιση του γεωργικού τομέα, με τη μορφή περιβαλλοντικών προτυποποιημένων κανόνων, της δημόσιας στήριξης καλών πρακτικών μέσω κινήτρων, ακόμη και των Πιγκουβιανών φόρων για τη ρύπανση. Πράγματι, η διάγνωση μιας παγκόσμιας περιβαλλοντικής κρίσης συνεχίζει να προχωρά σε εθνικό και διεθνές επίπεδο από τη Διάσκεψη της Στοκχόλμης του 1972, και ειδικότερα από τη Σύνοδο Κορυφής του Ρίο (Terre de Rio), είκοσι χρόνια αργότερα, το 1992. Παρά την αναβλητικότητα, τα μέτρα αποφυγής και τις στρατηγικές των λόμπυ, ο γεωργικός τομέας βρίσκεται αντιμέτωπος με ένα είδος «πρασινίσματος». Αυτός είναι ο όρος που η Ευρωπαϊκή Ένωση θα επιλέξει για να εισαγάγει περιβαλλοντικά μέτρα κατά την εφαρμογή της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ). Τριάντα χρόνια μετά τη δημιουργία της το 1962, ένα πρώτο πρασινάρισμα επιβλήθηκε, στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και ο "δεύτερος πυλώνας" (επονομαζόμενος αγροτική ανάπτυξη) εισήχθη το 1999. Αργότερα, δημιουργήθηκε ένα σύνθετο σύστημα οικολογικών προϋποθέσεων άμεσων ενισχύσεων- των οποίων η αποτελεσματικότητα αμφισβητείται από τις περισσότερες εκθέσεις αξιολόγησης.

Ταυτόχρονα, τα συστήματα διαχείρισης φυσικών χώρων ενσωματώνουν ανθρωπογενείς πρακτικές. Οι εθνικές επικράτειες καλύπτονται με ζώνες με ποικίλα επίπεδα και μεθόδους προστασίας - ιδίως με τις ζώνες Natura 2000 που δημιουργήθηκαν το 1992 στην Ευρώπη, αλλά και, στη Γαλλία και με ισοδύναμα σε πολλές χώρες: το Znieff (Φυσικές περιοχές οικολογικού ενδιαφέροντος, χλωρίδας και πανίδας) το 1983, τα πράσινα και μπλε μονοπάτια (2007), τα περιφερειακά φυσικά πάρκα (PNR) κ.λπ. Αυτά τα μέσα εδαφικής διαχείρισης προσπαθούν

να περιορίσουν ή τουλάχιστον να συγκρατήσουν τις καταστροφικές επιδράσεις της τεχνητοποίησης των χώρων και της εντατικής γεωργίας.

Επιπλέον, το περιβαλλοντικό κίνημα έχει βρει μια βάση στήριξης στους γεωργούς και η "βιολογική" γεωργία αναπτύχθηκε αρχικά οριακά και στη συνέχεια κατά την τελευταία δεκαετία - χάριν στη διαρκή ζήτηση των καταναλωτών - πιο σημαντικά έως ότου να αντιπροσωπεύει, πλέον, ένα σημαντικό ποσοστό της «μικτής» ευρωπαϊκής γεωργίας (7,5% της ευρωπαϊκής ΧΓΕ το 2018). Σε αυτή τη μικτή γεωργία, η ονομαζόμενη γεωργία «Υψηλής Φυσικής Αξίας» (HVN) έχει αναγνωριστεί (τουλάχιστον εν μέρει) στη διαχείριση της ΚΓΠ και πολλά μέτρα κινήτρων επιτρέπουν την στήριξη γεωργικών πρακτικών και μοντέλων που ευνοούν τη βιοποικιλότητα (πολυκαλλιέργεια-κτηνοτροφία, ποιμενικά κτηνοτροφικά συστήματα κ.λπ.).

Η σχέση μεταξύ της γεωργίας και του περιβάλλοντος, έχοντας την τάση να συγκρούεται στη διαδικασία εντατικοποίησης, διευρύνεται επομένως σε μια ζώνη συμβιβασμού και συγκράτησης. Αυτή η εξέλιξη οφείλεται στην επέκταση των εδαφικών μηχανισμών προστασίας των χώρων, των πόρων, της βιοποικιλότητας και των τοπίων, στη θέσπιση ολοένα και πιο αυστηρών και περιοριστικών περιβαλλοντικών προτύπων και στις περιβαλλοντικές προϋποθέσεις που επιβάλλονται για την κατανομή των ενισχύσεων σε έναν ευρέως επιδοτούμενο τομέα στην Ευρώπη. Αλλά αυτή η διευρυμένη σχέση απέχει πολύ από το να ανταποκρίνεται ουσιαστικά στα διακυβεύματα που στοχεύει.

Μια στρατηγική διεπαφή

Η εξάντληση και η υποβάθμιση των φυσικών πόρων, η έκτη εξαφάνιση της βιοποικιλότητας, η κλιματική αλλαγή, τρία κύρια συστατικά αυτής της μεγάλης και αποφασιστικής παγκόσμιας περιβαλλοντικής κρίσης τεκμηριώνονται τώρα με στέρεο και αδιαμφισβήτητο τρόπο^{1,2}. Στην περίοδο της Ανθρωπόκαινου εποχής, η διεπαφή γεωργίας-περιβάλλοντος φαίνεται να είναι «στρατηγική» υπό την έννοια ότι η μετάβαση σε τρόπους παραγωγής και κατανάλωσης τροφίμων τίθεται με επιτακτικό και επείγοντα τρόπο, ως ένα σημαντικό στοιχείο της περιβαλλοντικής μετάβασης. Με διαφορετικούς όρους: θα μπορέσει η γεωργία να μεταρρυθμιστεί δραστικά ώστε να αποδομήσει ολόκληρους τομείς από την βιομηχανική τους λειτουργία και να εκμεταλλευτεί ένα στρατηγικό παράθυρο για να αναπτύξει τις υψηλής φυσικής αξίας λειτουργίες της και να εφαρμόσει κλιματικές, ενεργειακές και περιβαλλοντικές μεταβάσεις που έχουν καταστεί απαραίτητες και επείγουσες ;

Οι μεταβάσεις και οι στρατηγικές μετασχηματισμού θα είναι προφανώς διαφορετικές για τις διαφορετικές συνιστώσες της μεσογειακής «μικτής» γεωργίας στην οποία συνυπάρχουν πολύ εντατικά συστήματα, μερικώς εντατικά συστήματα καθώς και γεωργία υψηλής φυσικής αξίας. Αυτές οι μεταβάσεις ευνοούνται και μπορούν να επιταχυνθούν αναμφίβολα, περισσότερο λόγω της εδαφικής προσέγγισης των γεωργικών συστημάτων και τρόπων παραγωγής - λαμβάνοντας υπόψη τα κοινωνικοοικονομικά ζητήματα, τους πόρους και τις δυνατότητες του χώρου - παρά μιας τομεακής προσέγγισης. Ομοίως, η οικολογική εντατικοποίηση και η ολοκλήρωση των καινοτομιών περισσότερο από μια δυναμική καινοτομίας υψηλής έντασης κεφαλαίου, μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω της καλής εφαρμογής των αγροοικολογικών στρατηγικών. Επομένως, δεν πρόκειται για ζήτημα υποβάθμισης για αυτούς τους γαιοτόπους, αλλά για εντατική μετάβαση στη γνώση και την τεχνογνωσία, για την παραγωγή τροφίμων που σέβεται την υγεία των ανθρώπων και των ζώων και του περιβάλλοντος.

Συμπέρασμα

Τα βουνά, τα νησιά και οι αραιοκατοικημένες περιοχές της Μεσογείου - ειδικότερα στη βόρεια ακτή - τα οποία στο παρελθόν εγκαταλείφθηκαν και περιθωριοποιήθηκαν επειδή δεν ήταν κατάλληλα για την εισαγωγή σύγχρονων τεχνικών γεωργικής εντατικοποίησης, έχουν σήμερα μια ευκαιρία ανασύνταξης ή τουλάχιστον προστασίας και χρήσης γεωργικών συστημάτων υψηλής φυσικής αξίας που έχουν αντέξει. Παρομοίως, έχουν την ευκαιρία δέσμευσης αγροοικολογικών μεταβάσεων στο εσωτερικό των συστημάτων εντατικής παραγωγής (huertas και αρδευόμενες πεδιάδες, αμπελοτόπια, δενδρώνες, δασοκομικές μονοκαλλιέργειες, κ.λπ.) ή στρατηγικών γεωργικής ανάκτησης περιοχών ικανών να παράξουν τρόφιμο, οι οποίες σήμερα είναι εγκατελειμμένες και χέρσες.

Η στόχευση δεν περιορίζεται στην αναζωογόνηση των περιθωριοποιημένων περιοχών χάρη στην ενίσχυση πιο βιώσιμων τοπικών διατροφικών συστημάτων, αλλά επεκτείνεται και στη χρήση αυτής της κληρονομημένης γεωργίας, ικανής για οικολογική εντατικοποίηση και καινοτομία, ως εργαλείο για τη διατήρηση των «hotspots» βιοποικιλότητας, που συνδέονται με τις κοινωνικές, πολιτιστικές και οικονομικές λειτουργίες αυτών των περιοχών.

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. IPBES (2019). Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. Brondizio E. S., Settele J., Díaz S., Ngo H. T. (eds.). IPBES secretariat, Bonn (Allemagne).
2. Arneeth A., Denton F., Agus F., Elbehri A., Erb K., Osman Elasha B., Rahimi M., Rounsevell M., Spence A., Valentini R. (2019). Framing and Context. In: *Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems*. Shukla P. R., Skea J., Calvo Buendia E., Masson-Delmotte V., Pörtner H.-O., Roberts D. C., Zhai P., Slade R., Connors S., van Diemen R., Ferrat M., Haughey E., Luz S., Neogi S., Pathak M., Petzold J., Portugal Pereira J., Vyas P., Huntley E., Kissick K., Belkacemi M., Malley J., (eds.). In press.
3. Médail F., Quézel P. (1999). Biodiversity Hotspots in the Mediterranean Basin: Setting Global Conservation Priorities. In: *Conservation Biology*, 13. p. 1510–1513.
4. Andersen E., Baldock D., Brouwer F. M., Elbersen B. S., Godeschalk, F. E., Nieuwenhuizen, W., Hennekens, S. M. (2004). *Developing a high nature value farming area indicator*. p. 75.

François Lerin

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

François Lerin, κοινωνικές επιστήμες. Μέλος της AIDA (Διεθνής Ένωση για την Ανάπτυξη του Αγροπεριβάλλοντος). Ανώτερος ερευνητής σε περιβαλλοντικά και αγροπεριβαλλοντικά ζητήματα και μεθοδολογικά διακυβεύματα στις κοινωνικές επιστήμες (ζήτημα της κλίμακας και της διεπιστημονικότητας). Ήταν για πολύ καιρό επιστημονικός συντονιστής σε έναν διεθνή μεσογειακό οργανισμό και συντόνιζε αρκετά ερευνητικά πολυεταίρικά προγράμματα (γαλλικά και ευρωπαϊκά). Αυτή τη στιγμή εργάζεται στα Δυτικά Βαλκάνια, χώρες μέλη της ΕΕ και υποψήφιες χώρες, στο αντικείμενο : σχέση μεταξύ περιβαλλοντικών καθεστώτων, υφιστάμενων καταστάσεων και τοπικών μηχανισμών.

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα:

1. Lerin F. (2015). The Scale Issue in Global International Environment Governance: For a Transdisciplinary Perspective. In: Chagnoz O., Diaz Pedregal V., Kolata A. L. (Eds.). *Local Politics, Global Impacts. Steps to a Multi-disciplinary Analysis of Scales*. p. 39-66. Surrey (Royaume Uni), Burlington (Etats Unis) : Ashgate Publishing Limited.
2. Lerin F., Tubiana L. (2020). Climate Change: Anticipated Risk or Heralded Catastrophe? Questions from a thwarted Public Enquiry. In: Jodelet D., Vala J., Drozda-Senkowska E. (Eds.). *Society Under Stress: A Pluridisciplinary Approach*. Springer Publishing. p. 161-176.

Claire Bernard-Mongin

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Η Claire Bernard-Mongin εργάζεται για την στήριξη περιβαλλοντικών μεταβάσεων στη σχέση μεταξύ επιστημονικής έρευνας, συλλογικής δράσης και χάραξης δημόσιων πολιτικών. Πολιτικός επιστήμονας αρχικά, Με εκπαίδευση στις Πολιτικές Επιστήμες, ειδικεύτηκε στα διακυβεύματα της διαχείρισης φυσικών πόρων. Έχει διδακτορικό στις Επιστήμες Διοίκησης, ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για την κατασκευή συλλογικών στρατηγικών με περιβαλλοντικούς σκοπούς και τα εργαλεία τους. Από το 2012, ασχολείται με αγρο-περιβαλλοντικά ζητήματα στην ευρωμεσογειακή περιοχή, στη Γαλλία και διεθνώς, στο Μεσογειακό Αγρονομικό Ινστιτούτο του Μονπελιέ (2012-2017), στο Υπουργείο Γεωργίας και Τροφίμων (2018-2020), και σήμερα στο Κέντρο Διεθνούς Συνεργασίας στη Γεωργική Έρευνα για την Ανάπτυξη (CIRAD - UMR Καινοτομίας).

Ενδεικτική βιβλιογραφία της συγγραφέα :

1. Bernard-Mongin C., Hoxha V., Lerin, F. (2021). From total state to anarchic market: management of medicinal and aromatic plants in Albania. In: *Regional Environmental Change*, 21(1), 5. Doi:10.1007/s10113-020-01727-1
2. Bernard-Mongin C., Lerin F. (2017). L'Albanie, une agriculture sans dualisme ? In: Paoli J.-C. (ed.), Anthopoulos T. (ed.), Ben Saad A. (ed.), Bergeret P. (ed.), Elloumi M. (ed.), Napoleone C. (ed.), Vianey G. (ed.). *La petite exploitation agricole méditerranéenne, une réponse en temps de crise*. Options Méditerranéennes : Série A. Séminaires Méditerranéens, n° 117. Montpellier (France) : CIHEAM-IAMM. p. 19-38.
<http://om.ciheam.org/option.php?IDOM=1032>
3. Poux X., Bernard-Mongin C. et al., (à paraître). Mobilising a strategic approach for engaging a brokering innovation process in High Nature Value areas. In: *Ecology and Society*.

Κλιματικές τάσεις, μεταβλητότητα και ακραίες καταστάσεις στην περιοχή της Μεσογείου

Monia Santini

Ευρωμεσογειακό Κέντρο Ιδρύματος για την Κλιματική Αλλαγή (CMCC), Ιταλία (www.cmcc.it)

Εισαγωγή

Η 5^η έκθεση αξιολόγησης της Διακυβερνητικής Ομάδας εμπειρογνομόνων για την Κλιματική Αλλαγή (GIEC,) επιβεβαιώνει ότι η λεκάνη της Μεσογείου αποτελεί ένα σημείο εστίασης της κλιματικής αλλαγής. Στην πραγματικότητα, τα μοντέλα συμφωνούν μεταξύ τους για την πρόβλεψη, ειδικά στο πιο απαισιόδοξο σενάριο συγκέντρωσης αερίων θερμοκηπίου, αύξησης της θερμοκρασίας έως και 3°C ως το τέλος του αιώνα και μιας γενικής μείωσης της βροχόπτωσης (GIEC, 2014). Επιπλέον, τα περισσότερα από τα κλιματικά μοντέλα αναφέρονται σε συχνότερα, παρατεταμένα και πιο έντονα, ζεστά είτε ξηρά, γεγονότα για το μέλλον και, παρά τη γενική πτώση του ετήσιου ποσού βροχόπτωσης, αναμένονται επίσης πιο έντονες βροχοπτώσεις.

Όλα αυτά, εξετάζοντας τα χερσαία οικοσυστήματα, μεταφράζονται σε μια μειωμένη αναγέννηση και ανάπτυξη της βλάστησης, στη μείωση της διάρκειας ζωής των φύλλων σε αειθαλή είδη και στην αύξηση της διάρκειας της περιόδου ανάπτυξης σε φυλλοβόλα είδη (Kellomaki and Leinonen, 2005), αναγκάζοντας τα είδη να προτιμήσουν και να στραφούν προς νέους οικοτόπους. Επιπλέον, παρατηρήθηκε και προβλέπεται αύξηση του κινδύνου πυρκαγιάς και της λειψυδρίας (Santini et al., 2014) έτσι ώστε, με μείωση της περιεκτικότητας σε νερό του εδάφους, οι ρυθμοί αποσύνθεσης της οργανικής ύλης του εδάφους θα μειωθούν (Kellomaki and Leinonen, 2005). Τέλος, η υψηλότερη ευπείθεια των συστατικών του οικοσυστήματος (δηλαδή, η αλληλεπίδραση των αέρα, φυτών, νερού και εδάφους) θα μπορούσε να επιδεινώσει τις ζημιές που προκαλούνται από έντομα και παθογόνα (Kellomaki and Leinonen, 2005).

Σε αυτήν τη σύντομη εισήγηση, εξετάζονται τα παρατηρούμενα και προβλεπόμενα καθεστώτα του κλίματος στην περιοχή της Μεσογείου και συνοψίζονται οι πιθανές επιπτώσεις στα χερσαία οικοσυστήματα.

Κλιματικές τάσεις στην περιοχή της Μεσογείου

Η Μεσόγειος Θάλασσα και το περίπλοκο γεωμορφολογικό πλαίσιο των γύρω γαιών της, με ζώνες βουνού που βρίσκονται συχνά κοντά στις ακτές, καθώς και στους κόλπους, τις χερσονήσους και τα μεγάλα νησιά, επηρεάζουν έντονα την ατμοσφαιρική κυκλοφορία και κατά συνέπεια το περιφερειακό έως το τοπικό κλίμα. Σύμφωνα με την συγκεντρωτική ταξινόμηση Köppen-Geiger (Kottek et al., 2006), το μεσογειακό κλίμα ορίζεται ως εύκρατο μεσαίου γεωγραφικού πλάτους με ξηρή θερινή περίοδο, η οποία μπορεί να είναι ζεστή ή πάρα πολύ ζεστή. Επιπλέον, η θέση μεταξύ του υποτροπικού και του μεσαίου γεωγραφικού πλάτους καθιστά την εποχικότητα της βροχόπτωσης της περιοχής της Μεσογείου πολύ ισχυρή. Ειδικά το καλοκαίρι, οι βροχοπτώσεις κατανέμονται ακανόνιστα με σημαντικές διαφορές μεταξύ των χερσονήσων (Ιβηρική, Ιταλική, Ελληνική και Ανατολική) και το βορειότερο τμήμα της ηπείρου. Όχι λιγότερο σημαντικό, το μεσογειακό κλίμα χαρακτηρίζεται από σημαντική διαχρονική μεταβλητότητα (Lionello et al., 2012). Όσον αφορά τα ακραία γεγονότα, από τη δεκαετία του 1960, η ένταση, η μέση διάρκεια και ο μέσος αριθμός κυμάτων θερμότητας έχουν πενταπλασιαστεί ή ακόμη περισσότερο, στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου (Ulbrich et al., 2012).

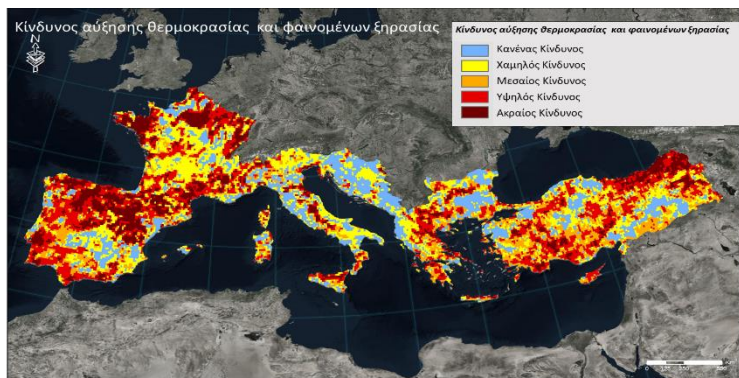
Οι αναλύσεις που διεξήγαγε το Ευρωμεσογειακό Κέντρο για την Κλιματική Αλλαγή (EKKA-CMCC) χρησιμοποιώντας το σύνολο των δεδομένων παρατήρησης της Μονάδας έρευνας του κλίματος (<https://crudata.uea.ac.uk/cru/data/hrg/>) δείχνουν ότι κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1995-2014 η υπερθέρμανση του πλανήτη προχώρησε στους 0,026°C / έτος, ενώ στη ευρωπαϊκή Μεσόγειο ήταν περίπου 0,042°C / έτος (Santini et al., 2018).

Για το μέλλον, οι Alessandri et al. (2014) αναφέρουν ότι το τυπικό μεσογειακό κλίμα αναμένεται να μετακινηθεί προς το βορρά στο πλαίσιο του ενδιάμεσου σεναρίου εκπομπών IPCC-AR5 (δηλαδή η αντιπροσωπευτική

Ευρωπαϊκό Συνέδριο Τροόδους –Κύπρος, Ιανουάριος 2020

Ορεινές περιοχές μεγάλων μεσογειακών νήσων ευρωπαϊκές προκλήσεις, εθνικές και περιφερειακές πολιτικές και τοπικοί μηχανισμοί

διαδρομή συγκέντρωσης - RCP 4.5), ενώ στο νοτιότερο τμήμα θα μπορούσαν να εμφανιστούν πιο άνυδρες συνθήκες (βλέπε επίσης Santini και di Paola, 2015). Οι προβλέψεις για το μελλοντικό παγκόσμιο κλίμα συμφωνούν στον προσδιορισμό της περιοχής της Μεσογείου ως ένα «καυτό σημείο» της κλιματικής αλλαγής (Giorgi, 2006; Diffenbaugh και Giorgi, 2012; IPCC, 2014). Δηλαδή, τα μοντέλα συμφωνούν σε σημαντικό βαθμό στην πρόβλεψη όλο και πιο υψηλότερων θερμοκρασιών στην Μεσόγειο, με την αύξηση της θερμοκρασίας το καλοκαίρι να είναι 40% γρηγορότερη από ό,τι στον υπόλοιπο κόσμο στο πιο απαισιόδοξο σενάριο (RCP 8.5) (Santini et al., 2018). Επιπλέον, αναμένεται χαμηλότερη βροχόπτωση απ'ότι σήμερα, το καλοκαίρι, ενώ ίση ή ελαφρώς υψηλότερη βροχόπτωση το χειμώνα ειδικά στην περιοχή των Άλπεων (Bucchignani et al., 2017). Η συνολική ετήσια μείωση της βροχόπτωσης (από 2 σε 7% βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα, το 2025 και το 2050 αντίστοιχα) έρχεται σε αντίθεση με την παγκόσμια αύξηση που κυμαίνεται μεταξύ 1 και 4% (Santini et al., 2018). Σε αυτό το πλαίσιο, η περιοχή της Μεσογείου αναμένεται να υποφέρει από ακραία γεγονότα (Garcia-Herrera et al., 2014) και από έντονες αρνητικές επιπτώσεις που σχετίζονται με το κλίμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα (Santini et al., 2014; Saadi et al., 2015).

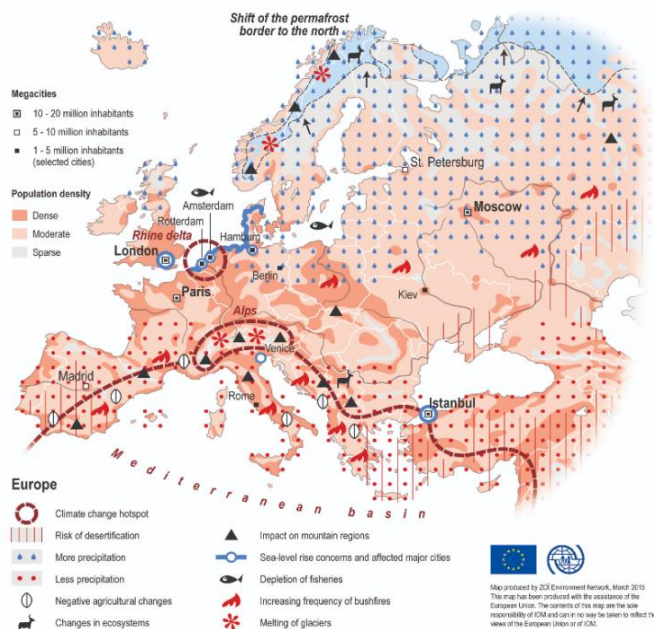
Σύμφωνα με τις αναλύσεις του ΕΚΚΑ-CMCC που πραγματοποιήθηκαν στη βάση προβολών στη μεσογειακή ζώνη με το Περιφερειακό Μοντέλο Κλίματος (RCM) COSMO-CLM (Bucchignani et al., 2014), οι κίνδυνοι **θέρμανσης** και **ξηρασίας** θα συνεχίσουν να αυξάνονται στο μέλλον (τόσο στις μεσοπρόθεσμες όσο και στις μακροπρόθεσμες προβολές) (Σχήμα 1).

Σχήμα 1: Θέρμανση και ξηρασία: ένας αυξανόμενος κίνδυνος, προβολές για το 2030. Πηγή: επεξεργασία συγγραφέα από δεδομένα στο Bucchignani et al. (2014)

Κλιματικές επιπτώσεις στα χερσαία οικοσυστήματα

Η περιοχή της Μεσογείου είναι μια από τις πιο ευάλωτες ζώνες ως προς πολλές απειλές (Σχήμα 2). Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Εταιρείας για το Περιβάλλον (ΕΕΠ), περίπου το ένα τρίτο του πληθυσμού της Μεσογείου συγκεντρώνεται κατά μήκος των παράκτιων ζωνών ενώ στο νότιο τμήμα της Μεσογειακής Ευρώπης το 65% του πληθυσμού ζει σε παράκτιες υδρογραφικές λεκάνες, με συνέπεια πολύ ισχυρές περιβαλλοντικές πιέσεις. Ο αριθμός των περίπου 450 εκατομμυρίων ανθρώπων που κατοικούν σε όλες τις μεσογειακές χώρες αυξάνεται σημαντικά το καλοκαίρι λόγω του τουρισμού, και πρόσφατα επίσης λόγω της δυναμικής της ανθρώπινης μετανάστευσης (ΕΕΠ, 2012; Livi Bacci, 2018). Με την αύξηση της πυκνότητας του πληθυσμού και την επέκταση των αστικών περιοχών, οι σχέσεις αίτιου-αποτελέσματος μεταξύ αυτών των δυναμικών και των φυτών και ζώων που απειλούνται ήδη με εξαφάνιση, είναι εμφανείς. Τα ευρήματα των Underwood et al. (2009) δείχνουν ότι τα απειλούμενα είδη φυτών και θηλαστικών αυξήθηκαν καθώς το μέγεθος του αστικού αποτυπώματος και η πυκνότητα του πληθυσμού αυξήθηκαν, υποδηλώνοντας τον επείγοντα χαρακτήρα της επιτάχυνσης των στρατηγικών διατήρησης.

Η υψηλή πυκνότητα του πληθυσμού, η μεγάλη συγκέντρωση ανθρώπινων δραστηριοτήτων και η ευθραυστότητα των οικοσυστημάτων είναι παράγοντες που προδιαθέτουν μια περαιτέρω υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος που οδηγεί στην απερίμωση. Αυτό το φαινόμενο σχετίζεται συχνά με ανεπαρκείς γεωργικές πρακτικές, με επακόλουθη διάβρωση του εδάφους, απώλεια οργανικής ύλης και επιπτώσεις αλάτωσης των εδαφών (Santini et al., 2010), έτσι ώστε τα εδάφη να χάνουν σταδιακά την ικανότητά τους να διατηρούν την παραγωγή των καλλιεργειών και άλλες υπηρεσίες. Συνολικά, περίπου το 30% των καλλιεργήσιμων εκτάσεων και βοσκοτόπων στη Βόρεια Μεσόγειο επηρεάζονται από την ερημοποίηση (Zdruli, 2001), με τα νοτιότερα εδάφη της Ισπανίας, της Ιταλίας και της Ελλάδας να εμφανίζουν μέτριο κίνδυνο απερίμωσης κυρίως λόγω των συχνών συνθηκών ξηρασίας (ΕΕΠ, 2012).

Σχήμα 2: Κύριες απειλές που πλήττουν την Ευρώπη, δείχνοντας τη μεσογειακή ευθραυστότητα (Πηγή: <https://environmentalmigration.iom.int/maps>)

Ωστόσο, οι διαδικασίες υποβάθμισης του εδάφους επιταχύνονται εάν συνδυάζονται με τους κινδύνους που σχετίζονται με το κλίμα, όπως ξηρασία, πλημμύρες, δασικές πυρκαγιές και αυξανόμενη εκμετάλλευση εκτάσεων από τον άνθρωπο. Αυτοί οι κίνδυνοι επηρεάζουν πολλές βασικές οικοσυστημικές υπηρεσίες για τον άνθρωπο όπως : η τροφοδοσία (ανανεώσιμοι φυσικοί πόροι όπως βοσκοτόπια, τρόφιμα, φάρμακα ή καταναλωτικά προϊόντα όπως η ξυλεία) · το περιβάλλον (βιοποικιλότητα, διατήρηση των εδαφών και συντήρηση αποθήκευσης νερού ή άνθρακα κ.λπ.) · και κοινωνικές λειτουργίες (ψυχαγωγική, εκπαιδευτική, τουριστική) (Peñuelas et al., 2017).

Το κλίμα είναι, χωρίς καμία αμφιβολία σε αυτήν την περιοχή, ο παράγοντας που περιορίζει την ανάπτυξη και την κατανομή της βλάστησης, ιδίως μέσω του συνδυασμού θερμοκρασίας και βροχοπτώσεων κατά τη θερινή περίοδο (Ιούνιος-Ιούλιος-Αύγουστος). Για τους Mariotti et al. (2015) και Santini et al. (2014), ο κύκλος του νερού της Μεσογείου απειλείται ιδιαίτερα από την υπερθέρμανση σε παγκόσμια κλίμακα κατά το 21ο αιώνα και τη μεταβολή του καθεστώτος των βροχοπτώσεων, ιδίως σε όλη την περιοχή του Νότου, που είναι πιο ξηρή. Σε ένα μεταβαλλόμενο πλαίσιο, η τρέχουσα κατανομή δασικών ειδών εξελίσσεται συνεχώς και τώρα, ως συνέπεια της κλιματικής αλλαγής, τροποποιείται όλο και πιο γρήγορα. Οι Zimmermann et al. (2013) και Noce et al., (2017) δείχνουν ότι, για παράδειγμα, στα μεσοπρόθεσμα (2050) και μακροπρόθεσμα (2070) σενάρια, οι πιθανές περιοχές κατανομής των θερμόφιλων βελανιδιών (χαρακτηριστικές της νότιας πλευράς του τομέα) θα επεκτείνεται προς τα βόρεια και αναμένεται ισχυρή μείωση της καταλληλότητας των ενδιαιτημάτων για τα πιο μεσοφιλικά είδη (βελανιδιές χωρίς μίσχο και βελανιδιές αγγλίας), πιθανότατα λόγω της προβλεπόμενης αύξησης των θερμοκρασιών που δεν εξισορροπείται από την αύξηση της βροχόπτωσης. Σε αυτήν τη μετάβαση, η περιοχή των Αλπεων προβλέπεται να καταστεί καταφύγιο για τα μετακινούμενα είδη (Noce et al., 2017). Άλλες μελέτες επιβεβαιώνουν ότι ορισμένα είδη θάμνων εξαιρετικά ανθεκτικά στην ξηρασία θα μπορούσαν να αποκτήσουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι της βελανιδιάς (chêne vert), που σήμερα είναι ένα από τα πιο διαδεδομένα είδη (Ogaya et al., 2014).

Ο κίνδυνος πυρκαγιών συνδέεται πολύ στενά με το κλίμα. Οι χώρες που πλήττονται περισσότερο από αυτήν την απειλή είναι η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ελλάδα και η Ιταλία, και δευτερευόντως η Γαλλία, (στις νότιες παράκτιες περιοχές και στην Κορσική), προκαλώντας σοβαρές οικονομικές και περιβαλλοντικές ζημιές, συμπεριλαμβανομένης της απώλειας οικοσυστημικών υπηρεσιών όπως η δέσμευση άνθρακα και τα δασικά προϊόντα, η αύξηση της δημιουργίας επιφανειακών απορροών λόγω της αδιαπερατότητας των εδαφών μετά από μια πυρκαγιά (Rulli et al., 2013) και, τελευταίο αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, τραυματισμοί ή θάνατοι για τον άνθρωπο όταν η πυρκαγιά συμβαίνουν κοντά σε διεπαφές αγροτικών και αστικών περιοχών ή τουριστικών περιοχών (Modugno et al., 2016), όπως συνέβη το καλοκαίρι του 2018 στην Ελλάδα.

Το κλίμα επηρεάζει επίσης τα χωροκατακτητικά είδη που, συχνά, έχουν ικανότητα ανάπτυξης και εποικισμού πολύ ανώτερη από τα γηγενή είδη και, δεδομένης της ευπάθειας του μεσογειακού συστήματος, είναι σαφές ότι οι βιολογικές εισβολές μπορούν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στη βιοποικιλότητα και σε πολλές περιπτώσεις μπορούν να προκαλέσουν σημαντική οικονομική απώλεια (Enescu and Dănescu, 2013; Schmid et al., 2014).

Συμπεράσματα και περαιτέρω βήματα

Η κλιματική αλλαγή και οι διαδοχικές επιπτώσεις της (π.χ. πυρκαγιές, υποβάθμιση της βλάστησης και του εδάφους, εξάντληση των υδατικών πόρων) απαντώνται αδιαμφισβήτητα στην περιοχή της Μεσογείου. Πολλές διεθνείς πρωτοβουλίες πάνω σε προσβάσιμα δεδομένα μπορούν να θεωρηθούν βασική πηγή πληροφοριών που πρέπει να αξιοποιηθούν. Παρομοίως, και ερευνητικά έργα που αντιπροσωπεύουν καλά παραδείγματα που πρέπει να επεκταθούν για να συμβάλλουν σε μια πιο εμπεριστατωμένη αξιολόγηση απειλών και κινδύνων στην περιοχή της Μεσογείου που περιλαμβάνει ιδιαίτερες περιοχές όπως βουνά και νησιά, χάρη σε μια αυξανόμενη χωρική ακρίβεια των συνολικών διαθέσιμων δεδομένων. Για παράδειγμα, η υπηρεσία Copernicus για την Κλιματική Αλλαγή (C3S), η οποία αποτελεί τμήμα του προγράμματος Copernicus για την παρατήρηση της Γης, είναι αξιοσημείωτη διότι καθιστά προοδευτικά διαθέσιμη μια αυξανόμενη ποσότητα και βελτιωμένη ποιότητα έγκυρων δεδομένων για την αξιολόγηση του κλίματος και των επιπτώσεών του σε ολόκληρη την Ευρώπη και τον κόσμο (<https://climate.copernicus.eu/sectoral-impacts>). Μεταξύ ερευνητικών έργων, αξίζει να αναφερθεί το SOCLIMPACT (<https://soclimpact.net/>), το οποίο στοχεύει στη μοντελοποίηση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής σε μειωμένη κλίμακα και των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεών τους για το 2030-2100 στα ευρωπαϊκά νησιά, συμπεριλαμβανομένων των μεσογειακών, όπως η Κύπρος, η Μάλτα, η Σικελία, η Σαρδηνία, η Κορσική, η Κρήτη και οι Κανάριοι Νήσοι.

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Alessandri A. et al. (2014). *Robust assessment of the expansion and retreat of Mediterranean climate in the 21st century*. Scientific Reports, 4, 7211.
2. Bucchignani E. et al. (2017). *Numerical Simulation of the Period 1971-2100 over the Mediterranean Area with a Regional Model, Scenario SRES-A1B*. Sustainability, 9(12), 2192.
3. Bucchignani E. et al. (2014). Regional climate simulations with COSMO-CLM over the Mediterranean area. In: *SISC Second Annual Conference*. p. 338-351. Venice (Italy).
4. Diffenbaugh N. S., Giorgi F. (2012). *Climate change hotspots in the CMIP5 global climate model ensemble*. Climatic Change, 114(3-4). p. 813-822.
5. Enescu C. M., Dănescu A. (2013). *Black locust (Robinia pseudoacacia L.) - an invasive neophyte in the conventional land reclamation flora in Romania*. Bulletin of the Transilvania University of Brasov, Series II: Forestry, Wood Industry, Agricultural Food Engineering, 6(2). p. 23-30.
6. European Environment Agency (2012). *The impacts of invasive alien species in Europe*. Vol. 16.
7. Garcia-Herrera R. F. et al. (2014). Preface: Understanding dynamics and current developments of climate extremes in the Mediterranean region. In: *Natural Hazards and Earth System Sciences*, 14(2). p. 309-316.
8. Giorgi F. (2006). *Climate change hot-spots*. Geophysical Research Letters, 33(8). p. 1-4.
9. Kellomaki S., Leinonen S. (2005). *Management of European Forests Under Changing Climatic Conditions: Final Report of the Project "Silvicultural Response Strategies to Climatic Change in Management of European Forests"*. Technical report, University of Joensuu.
10. Kottek M. et al. (2006). *World map of the Köppen-Geiger climate classification updated*. Meteorologische Zeitschrift, 15(3). p. 259-263.
11. IPCC (2014). *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge (Royaume Uni), New York (USA) : Cambridge University Press.
12. Lionello P. et al. (2012). Introduction: Mediterranean Climate - Background Information. In: *The Climate of the Mediterranean Region*. p 35-90. Elsevier.
13. Livi Bacci M. (2018). Future demographic trends and scenarios. In: *Food & Migrations. Understanding the geopolitical nexus in the Euro-Mediterranean*. p 19-28. MacroGeo, Barilla Center for Food & Nutrition.
14. Modugno S. et al. (2016). *Mapping regional patterns of large forest fires in Wildland-Urban Interface areas in Europe*. Journal of Environmental Management, 172. p. 112-126.
15. Mariotti A. et al. (2015). *Long-term climate change in the Mediterranean region in the midst of decadal variability*. Climate Dynamics, 44(5-6). p. 1437-1456.

16. Noce S. et al. (2017). *Likelihood of changes in forest species suitability, distribution, and diversity under future climate: The case of Southern Europe*. Ecology and Evolution, 7(22). p. 9358-9375.
17. Ogaya R. et al. (2014). *Foliar CO₂ in a holm oak forest subjected to 15 years of climate change simulation*. Plant Science, 226. p. 101-107.
18. Peñuelas J. et al. (2017). *Impacts of global change on Mediterranean forests and their services*. Forests, 8(12). p. 1-37.
19. Rulli M. C. et al. (2013). *Modeling post-fire water erosion mitigation strategies*. Hydrology and Earth System Sciences, 17(6). p. 2323-2337.
20. Saadi S. et al. (2015). *Climate change and Mediterranean agriculture: Impacts on winter wheat and tomato crop evapotranspiration, irrigation requirements and yield*. Agricultural Water Management, 147. p. 103-115.
21. Santini M. et al. (2010). *A multi-component GIS framework for desertification risk assessment by an integrated index*. Applied Geography, 30(3). p. 394-415.
22. Santini M. et al. (2018). Climate Change and Human Migrations. In: *Food & Migrations. Understanding the geopolitical nexus in the Euro-Mediterranean*. p29-38. MacroGeo, Barilla Center for Food & Nutrition.
23. Santini M. et al. (2014). *Climate change impacts on vegetation and water cycle in the Euro-Mediterranean region, studied by a likelihood approach*. Regional Environmental Change, 14(4). p. 1405-1418.
24. Santini M., di Paola A. (2015). *Changes in the world rivers' discharge projected from an updated high resolution dataset of current and future climate zones*. Journal of Hydrology, 531. p. 768-780.
25. Schmid M. et al. (2014). *Ecological consequences of Douglas fir (Pseudotsuga menziesii) cultivation in Europe*. European Journal of Forest Research, 133(1). p. 13-29.
26. Ulbrich U. et al. (2012). Climate of the Mediterranean. In: *The Climate of the Mediterranean Region*. p 301-346. Elsevier.
27. Underwood E. C. et al. (2009). *Threats and biodiversity in the mediterranean biome*. Diversity and Distributions, 15(2). p. 188-197.
28. Zdruli P. (2001). *Desertification in the Mediterranean*. Technical report.
29. Zimmerman N. E. et al. (2013). Chapter III: Future ranges in European tree species. In: Fitzgerald J. B., Lindner M. (Eds.). *Adapting to climate change in European forests - Results of the MOTIVE project*, p. 108. Pensoft Publishers.

Monia Santini

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και ενδιαφέροντα:

Η Monia Santini είναι η Διευθύντρια του Τμήματος «Επιπτώσεις στη Γεωργία, στα Δάση και στις Οικοσυστημικές Υπηρεσίες» (IAFES) στο Ίδρυμα «Ευρωμεσογειακό Κέντρο για την Κλιματική Αλλαγή» (ΕΚΚΑ- CMCC). Εδώ και περισσότερα από 13 χρόνια, ασχολείται με δραστηριότητες, επιστημονικές και διαχείρισης έργων του ΕΚΚΑ ως εμπειρογνώμονας σε αξιολογήσεις αλλαγής του κύκλου νερού και χρήσης γης στο πλαίσιο της κλιματικής αλλαγής και μεταβλητότητας, συμπεριλαμβανομένων δεικτών ακραίων επεισοδίων αργής εξέλιξης όπως η υδρολογική ξηρασία και διάφορα χαρακτηριστικά περιόδων χαμηλής εισροής.

Ενδεικτική βιβλιογραφία της συγγραφέα:

1. Noce S., Collalti A., Santini M. (2017). *Likelihood of changes in forest species suitability, distribution and diversity under future climate: the case of Southern Europe*. Ecology and Evolutions, 7(22). p. 9358-9375. Doi: 10.1002/ece3.3427.
2. Noce S., Collalti A., Valentini R., Santini M. (2016). *Hot Spot maps of forest presence in the Mediterranean Basin*. Iforest, 9. p. 766-774. Doi: 10.3832/ifor1802-009.
3. Santini M., Collalti A., Valentini R. (2014). *Climate change impacts on vegetation and water cycle in the Euro-Mediterranean region, studied by a likelihood approach*. Regional Environmental Change, 14(4). p. 1405-1418. Doi: 10.1007/s10113-013-0582-8.

Οικολογικό σήμα: ιδέα και πράξη

Το Εθνικό Πάρκο Σαμαριάς (Κρήτη)

Πέτρος Λυμπεράκης

Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου του Εθνικού Πάρκου Σαμαριάς (info@samaria.gr)
<https://www.samaria.gr>

Εθνικό Πάρκο Σαμαριάς - μια γρήγορη επισκόπηση

Τα Λευκά Όρη είναι η πιο εκτεταμένη οροσειρά της Κρήτης. Έχει έντονη γεωμορφολογία με περισσότερες από 50 κορυφές πάνω από 2000μ (μέγιστο 2453m), μια πληθώρα φαραγγιών (το μεγαλύτερο και πιο διάσημο από αυτά είναι το φαράγγι της Σαμαριάς, εξ ου και το όνομα της προστατευόμενης περιοχής Εθνικό Πάρκο Σαμαριάς - ΕΠΣ) και περισσότερους από 2000 καρστικούς σχηματισμούς (σπηλιές, πόλγες, καταβόθρες).

Σε επίπεδο βιοποικιλότητας, φιλοξενεί περίπου 1000 φυτικές οικογένειες που περιέχουν το 50% των ενδημικών φυτών της Κρήτης: 70 ενδημικά, 24 εκ των οποίων είναι στενοενδημικά, δηλαδή βρίσκονται μόνο στα Λευκά Όρη. Ο ενδημισμός της πανίδας είναι επίσης υψηλός, με είδη που απαντώνται μόνο στην περιοχή, όπως για παράδειγμα, το όρνιο Γενειοφόρος γύπας, το άγριο κατσίκι, η νανομυγαλίδα κρήτης, η φώκια μοναχούς και η φάλαινα.

Σε πολιτιστικό επίπεδο, τα Λευκά Όρη είναι το λίκνο των παραδόσεων και των μύθων και έχουν πλούσια ιστορία πάνω από 4000 χρόνια. Η τοπική συλλογική φαντασία εγγράφεται σε αυτό το πλαίσιο. Η περιοχή στο σύνολό της έχει μεγάλη αισθητική αξία.

Συμφιλίωση ανθρώπων με τη φύση

Η προσέγγιση του Διαχειριστικού Φορέα ΕΠΣ έθεσε την έννοια της συμφιλίωσης ως κεντρικό θέμα στην διαδικασία του και τις δραστηριότητές του για τη διαχείριση της περιοχής. Παρ' όλα αυτά, η συμφιλίωση είναι ένα περίπλοκο, έμμεσο, καθώς και αντί-διαισθητικό (contre-intuitif) μήνυμα, διότι έρχεται σε αντίθεση με την έννοια της «προστασίας». Το τελευταίο, για εμάς, αντιπροσωπεύει μια αλαζονική, αντι-δαρβινική προσέγγιση, σαν να είμαστε το είδος που κυριαρχεί και όχι μέρη της Φύσης.

Ακολουθούμε αυτήν την προσέγγιση σε διάφορα επίπεδα:

- **Σε θεωρητικό επίπεδο:** εγκαταλείποντας ενεργά, ή τουλάχιστον συζητώντας, τις πολιτιστικές και θρησκευτικές παραδόσεις οι οποίες θεωρούν τους ανθρώπους ως κάτι ξέχωρο από τη φύση (π.χ. οι άνθρωποι ως το αποκορύφωμα της εξέλιξης, κυριαρχία των ανθρώπων στη φύση ή στον τρόπο εξημέρωσής της, αδικαιολόγητη εμπιστοσύνη στις τεχνολογικές λύσεις - ειδικά σχετικά με την κλιματική αλλαγή).
- **Σε πρακτικό επίπεδο:** προσπαθούμε να προωθήσουμε τους 17 στόχους του ΟΗΕ για αειφόρο ανάπτυξη, με όλους τους δυνατούς τρόπους, ως καλό μέσο για την προετοιμασία και εξοικείωση με τη «συμφιλίωση».
- **Σε συνθετικούς όρους:** πρέπει να καταλάβουμε ότι οι άνθρωποι χρειάζονται τη Φύση και όχι το αντίστροφο.

Αυτή η προσέγγιση θέτει μια σειρά προβλημάτων, κάποια σχετιζόμενα με τον πρόσφατο ορισμό της έννοιας: για παράδειγμα δεν εμπίπτει στα πεδία της κεντρικής διοίκησης και δεν υπάρχει θεωρητικό ή νομικό πλαίσιο στο οποίο να αναφέρεται. Σ' αυτό προστίθενται ήδη υπάρχοντα προβλήματα, μερικά από τα οποία είναι περισσότερο ή λιγότερο κοινά σε προστατευόμενες περιοχές, όπως για παράδειγμα ο υψηλός αριθμός υποδομών και η πίεση για δημιουργία νέων, σε ένα μοντέλο *Buisness as usual* για τον τουρισμό (σύμφωνα με το *Stern Review*). Ένα άλλο πρόβλημα, αρκετά ιδιαίτερο στις ελληνικές προστατευόμενες περιοχές είναι ότι λειτουργούμε σε ένα ασταθές θεσμικό πλαίσιο. Σε ένα άλλο επίπεδο, λόγω του γεγονότος ότι η οικονομία κυριαρχείται από την αγορά όπως επίσης και από την έλλειψη κατάλληλης προώθησης, τα τοπικά προϊόντα και υπηρεσίες έχουν χαμηλή και ελάχιστα εκτιμημένη ποιότητα. Αυτή η κατάσταση καθιστά τα ενδιαφερόμενα μέρη πιο συνετά απέναντι στις νέες προσεγγίσεις.

Ευρωπαϊκό Συνέδριο Τροόδους - Κύπρος, Ιανουάριος 2020

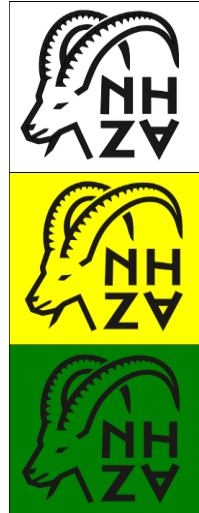
Ορεινές περιοχές μεγάλων μεσογειακών νήσων ευρωπαϊκές προκλήσεις, εθνικές και περιφερειακές πολιτικές και τοπικοί μηχανισμοί

Ακολουθώντας τον παραπάνω συλλογισμό, υπάρχουν δύο βασικές ανάγκες στις οποίες πρέπει να απαντήσουμε, δηλαδή:

- ενίσχυση της δημόσιας διαβούλευσης σε όλα τα επίπεδα. Εγκαθίδρυση εμπιστοσύνης και αυτοπεποίθησης έναντι προσδοκιών για λύσεις από πάνω προς τα κάτω.
- αποσύνδεση της φύσης και των πολιτιστικών αξιών από τις αξίες της αγοράς, προώθηση των πρώτων σε ένα πλαίσιο που βασίζεται στην αγορά.

Οικολογικό σήμα για επιχειρήσεις: μια απλή ιδέα

Το οικολογικό σήμα ΕΠΣ βασίζεται σε ένα σύστημα που περιλαμβάνει: αμοιβαία δέσμευση προσωπική χωρίς νομικά όρια (βασισμένη στο λόγο τιμής: το NH-ZA μεταφράζεται σε «από τον Δία», έναν αρχαίο όρκο βοσκού, ο οποίος επιβίωσε μέχρι τις μέρες μας). Υπάρχουν πέντε σύνολα κριτηρίων (ανά τύπο επιχείρησης), τα οποία αφορούν όλους και αναφέρονται στη σχέση της επιχείρησης με το περιβάλλον. Τρεις διαφορετικές ετικέτες ανάλογα με τον αριθμό των κριτηρίων που πληρούνται: Πράσινο = εξαιρετικό, Κίτρινο = καλό, Λευκό = επαρκές. Αποφύγαμε σκόπιμα το χρυσό, το ασήμι και το χάλκινο επειδή απαντούν σε αξίες της αγοράς. Υπάρχει μια συνεχής παρακολούθηση τόσο για τον έλεγχο, όσο και για τη συνεργασία με τις επιχειρήσεις για την επίτευξη υψηλότερου επιπέδου ετικετοποίησης (δηλ. εκπλήρωση περισσότερων κριτηρίων).

... αλλά μια δύσκολη πράξη

Μόνο 15 από τις περίπου 140 επιχειρήσεις απέκτησαν την ετικέτα λόγω πολλών προβλημάτων όπως: έλλειψη θεσμικής σταθερότητας και εκτός πεδίου εφαρμογής της κεντρικής διοίκησης· δυσκολία στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης και στον καθορισμό της αξίας της ετικέτας, τόσο για τις επιχειρήσεις όσο και για την κοινότητα. Δυσκολία καθορισμού κριτηρίων σχετικά με την πρωτογενή παραγωγή (γάλα, μέλι).

Ωστόσο, εμπιστευόμαστε τη δύναμη της ιδέας και συνεχίζουμε να την ακολουθούμε προς τα κάτω, με συνεχή προσπάθεια οικοδόμησης εμπιστοσύνης με τους ντόπιους, και προς τα πάνω, επιμένοντας να αποδείξουμε τη χρησιμότητα της οικο-σήμανσης. Επιπλέον, σχεδιάζουμε διάφορες δραστηριότητες που προωθούν τόσο την ιδέα όσο και τα επαγγέλματα και τα προϊόντα, και προσπαθούμε να καθορίσουμε και να βελτιώσουμε τα κριτήρια για την πρωτογενή παραγωγή.

Ταυτόχρονα επιδιώκουμε ταυτόχρονα, συνεργασίες και διαβουλεύσεις :

- σε μια **προσέγγιση εκ των κάτω**: προς τους ντόπιους που ασχολούνται με την πρωτογενή παραγωγή και τον τουρισμό, τις τοπικές αρχές και τις δημόσιες υπηρεσίες, τις περιφερειακές αρχές, το Κράτος, ...

- σε μια **προσέγγιση εκ των πάνω**: κάλεσμα διεθνών εμπειρογνομόνων σε διαφορετικά επίπεδα και θέματα για την εισαγωγή (και τοπική προσαρμογή) βέλτιστων πρακτικών: UNESCO, CoE, Medpan, Eurosite, WWF, IUCN.

Αντιλαμβανόμαστε ότι η όλη διαδικασία είναι μια εργασία άξια για το Σίσιφο, αλλά δεν είναι «μάταια». Το βλέπουμε μάλλον ως ανάγκη για αδιάκοπη, συνεχή προσπάθεια.

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. *The Economics of Climate Change: The Stern Review*. (2006). https://en.wikipedia.org/wiki/Stern_Review
2. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

Πέτρος Λυμπεράκης

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και ενδιαφέροντα:

Ο Πέτρος Λυμπεράκης έλαβε το διδακτορικό του (Πανεπιστήμιο Αθηνών) το 2003. Είναι επιμελητής των σπονδυλωτών στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης - Πανεπιστήμιο Κρήτης. Η έρευνά του επικεντρώνεται σε θέματα Οικολογίας, Βιογεωγραφίας Νησιών, Εξέλιξης και Συστηματικής μικρών σπονδυλωτών της ανατολικής Μεσογείου. Ασχολείται ενεργά με την προστασία και τη διαχείριση της φύσης. Από το 2010, είναι προϊστάμενος του διοικητικού συμβουλίου του Εθνικού Πάρκου Σαμαριάς.

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα:

1. Lymberakis P., Poulakakis N. (2010). Three Continents claiming an Archipelago: The evolution of Aegean's Herpetological Diversity. In: *Diversity*, 2. p. 233-255.
2. Lymberakis P., Pafilis P., Poulakakis N., Sotiropoulos K., Valakos E. D. (2018). Amphibians and Reptiles of the Aegean Sea. In: Sfenthourakis et al. (Eds). *Biogeography and Biodiversity of the Aegean. In honour of Prof. Moysis Mylonas*. Nicosia (Chypre) : Broken Hill Publishers Ltd. p. 169-189.
3. Speybroeck J., Beukema W., Dufresnes C., Fritz U., Jablonski D., Lymberakis P., Martínez-Solano I., Razzetti E., Vamberger M., Vences M., Vörös J., Crochet P. A. (2020). Species list of the European herpetofauna – 2020 update by the Taxonomic Committee of the Societas Europaea Herpetologica. In: *Amphibia-Reptilia*, 41 (2020). p 139-189.

Εδαφική μηχανευτική και Διακυβέρνηση

Ορεινές περιοχές των μεγάλων νησιών της Μεσογείου

Sylvie Lardon

INRAE, AgroParisTech, UMR Εδαφικές Περιοχές, Clermont-Ferrand, Γαλλία (<https://umr-territoires.fr>)

Εισαγωγή

Πώς θα μπορούσε να υποστηριχθεί ο μετασχηματισμός στις ορεινές περιοχές των μεγάλων νήσων της Μεσογείου; Προτείνουμε μια προσέγγιση πολλαπλών δρώντων, πολλαπλών κλιμάκων και πολλαπλών μοντέλων για την ταυτοποίηση των προκλήσεων των εδαφικών περιοχών, την προβολή στο μέλλον και το σχεδιασμό "ζωντανών εδαφικών περιοχών για να μετασχηματίσουμε τον κόσμο" (Caron et al., 2017).

Σε μια προοπτική εδαφικής ανάπτυξης (Deffontaines, Marcelpoil και Moquay, 2001), όπου οι δρώντες δίνουν στους ίδιους τη δυνατότητα να ελέγχουν τις διαδικασίες που τους αφορούν, ενδιαφερόμαστε για τις αναδυόμενες εδαφικές περιοχές οι οποίες απαντούν σε πολιτικές κινήτρων και στηρίζονται σε τοπικές πρωτοβουλίες, με στόχο την επινόηση νέων μοντέλων ανάπτυξης για τις εδαφικές περιοχές, μέσα σε μια διαδραστική και δημιουργική εταιρική σχέση, μεταξύ ερευνητών και δρώντων, σε διαφορετικές κλίμακες. Επεξεργαζόμαστε τα νέα πρότυπα των εδαφικών σχεδίων. (Debarbieux et Lardon, 2003).

Στο πρώτο μέρος, παρουσιάζουμε το εννοιολογικό πλαίσιο μιας διαδικασίας οικοδόμησης εδαφικών περιοχών, το οποίο βασίζεται σε πρόσφατους προβληματισμούς σχετικά με την εδαφική μηχανευτική (l'ingénierie territoriale), (Lardon, 2020). Ο στόχος είναι να στοιχειοθετηθούν απαντήσεις οι οποίες να αρθρώνουν δημόσιες πολιτικές και εδαφική ανάπτυξη. Για να μην επιλέξει κάποιος μεταξύ του τοπικού και του παγκόσμιου, τα οποία παρασύρουν το καθένα προς ζητήματα ταυτοτικά ή παγκοσμιοποίησης, ο Latour (2017) προτείνει να επιλεγεί ένας τρίτος πόλος, τον οποίο αποκαλεί επίγειο: το επίγειο αναφέρεται στη γη και στο έδαφος, αλλά είναι επίσης παγκόσμιο, με την έννοια ότι δεν πλαισιώνεται από σύνορα και υπερβαίνει όλες τις ταυτότητες" (Σελ. 72). Το αποκαλούμε «τόπος ζωής». Στο δεύτερο μέρος, στηριζόμαστε στο παράδειγμα ενός σχεδίου έρευνας /δράσης, του έργου INVENTER (<https://www6.inrae.fr/psdr-inventer/>) - Ας επινοήσουμε τις εδαφικές περιοχές του αύριο, για να δείξουμε πώς οι τρέχουσες εδαφικές μεταβάσεις ανανεώνουν την εδαφική μηχανευτική.

Τα 3 ν μιας νέας εδαφικής μηχανευτικής: Vouloir (θέλω), Vivre (ζω), Voir (βλέπω) οι τρεις λέξεις μιας νέας εδαφικής μηχανευτικής

Σε ένα πλαίσιο εδαφικής μετάβασης, οι εδαφικές περιοχές αποτελούν τόπο άρθρωσης μεταξύ φορέων, δραστηριοτήτων και χώρων. Οι δρώντες είναι πολλαπλοί και σχετίζονται με διαφορετικά διακυβεύματα. Οι χώροι διαφοροποιούνται και αρθρώνονται σε διαφορετικές κλίμακες. Δρώντες, κλίμακες, διακυβεύματα μένει να ενσωματωθούν.

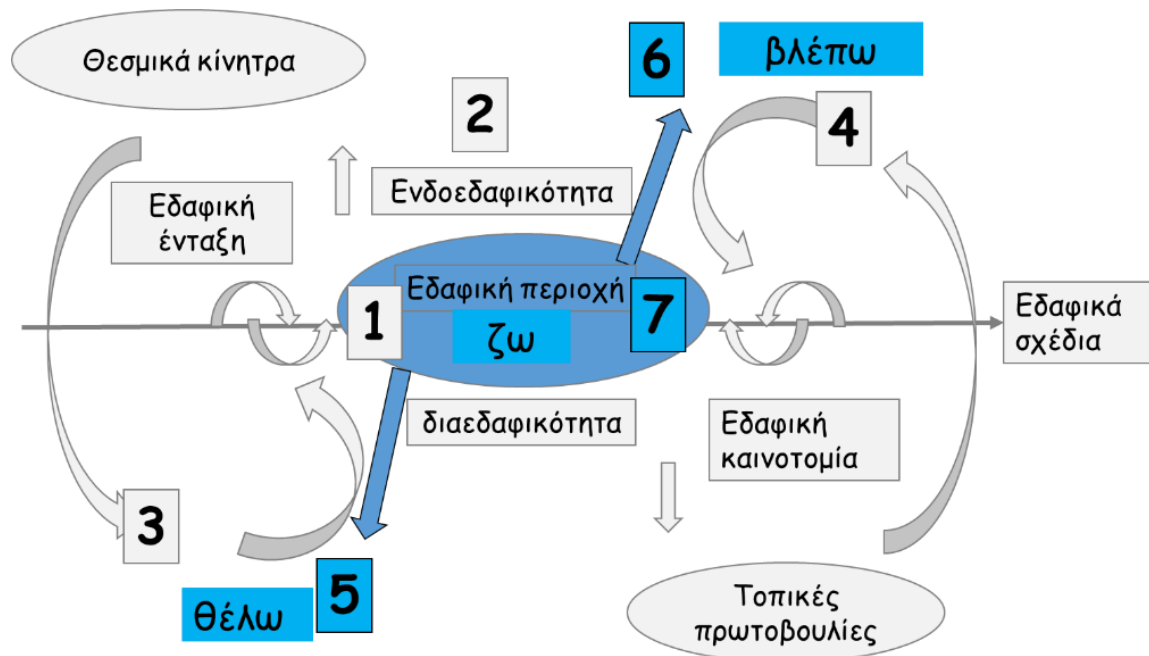
Τρεις διαδικασίες πρόκειται να αρθρωθούν: η δια-εδαφικότητα, η εδαφική ολοκλήρωση και η εδαφική καινοτομία (Σχήμα 1) :

- (1) "Δια-εδαφικότητα" : Εάν το σχέδιο της εδαφικής περιοχής παραμένει σχετικό, οι δεσμοί με γειτονικές εδαφικές περιοχές, η εμπλοκή σε μεγαλύτερες κλίμακες, η αναγνώριση εδαφικών διαφοροποιήσεων αποτελούν επίσης αλληλεπιδράσεις που πρέπει να ληφθούν υπόψη, ώστε να μην εγκλωβιστεί μια περιοχή εντός των συνόρων της (εσωστρέφεια), αλλά να ανοιχθεί στον κόσμο (εξωστρέφεια).
- (2) Εδαφική ολοκλήρωση: Η τοπική δημόσια δράση καλείται να εφαρμόσει πρωτοβουλίες που διαποτίζουν τις εδαφικές περιοχές και δίνουν νέα δύναμη στην εδαφική δράση νομιμοποιώντας την έναντι των θεσμικών οργάνων. Αυτή η αλλαγή στη νοοτροπία της δημόσιας δράσης αποκτά νόημα στην παρούσα φάση, στα εδαφικά αγροδιατροφικά σχέδια τα οποία εφαρμόζονται ευρέως σε τοπική κλίμακα.
- (3) Εδαφική καινοτομία: Τα δημιουργήματα της κοινωνίας των πολιτών υπερβαίνουν τις προβλέψεις και επινοούν "από κάτω" νέα οράματα για το μέλλον. Οι τοπικοί δρώντες δεν διστάζουν πλέον να αναλάβουν την ευθύνη των εδαφικών διακυβευμάτων για να ενεργήσουν στο όνομα του «κοινού αγαθού» και των

πανανθρώπινων αξιών. Νέοι τρόποι συλλογικής δράσης κινητοποιούν τις ικανότητες όλων των δρώντων για να αναπτύξουν τολμηρές ιδέες για την εδαφική περιοχή.

Χωρίς να διαγραφούν οι προϋπάρχουσες δυναμικές, τρεις νέες απαιτήσεις εμφανίζονται για την υποστήριξη της εδαφικής ανάπτυξης (Σχήμα 1): α) να αποδεχθούμε ότι η εδαφική περιοχή είναι ένας χώρος ζωής, να τον καταστήσουμε βιώσιμο για όλους και ζωντανό για τις παρούσες και τις μελλοντικές γενιές, β) να ενεργοποιήσουμε τη δράση, τη θέληση, σε ένα κοινό όραμα διακυβευμάτων, τόσο τοπικών όσο και παγκόσμιων, ατομικών και συλλογικών και γ) να δοθεί νόημα στη δράση, να πραγματοποιηθεί μια αναπαράσταση ενός κοινού κόσμου, να αναζητηθούν και να συζητηθούν καθολικές αξίες.

Τα παραπάνω δεν διαγράφουν τις συγκρούσεις, τις ιεραρχίες, τις εξουσίες, ούτε σταματούν τους πολέμους, τις φυσικές καταστροφές ή τις επιδημίες, αλλά μας καθιστούν υπεύθυνους για το μέλλον του πλανήτη μας.

Σχήμα 1 : Συν-διαμορφώστε τις εδαφικές περιοχές διαβίωσης (Lardon, 2020)

Αυτό απαιτεί από κοινού οικοδόμηση με όλους τους εμπλεκόμενους δρώντες των εδαφικών περιοχών διαβίωσης.

Προς νέα μοντέλα ανάπτυξης εδαφικών περιοχών

Στο έργο PSDR INVENTER - επινοούμε τις εδαφικές περιοχές μας του αύριο, σε συνεργασία με το Grand Clermont και το PNR Livradois-Forez, συμμετέχουμε στο αγροδιατροφικό σχέδιο της εδαφικής περιοχής (PAT) (<http://www.legrandclermont.com/projet-alimentaire-territorial>) :

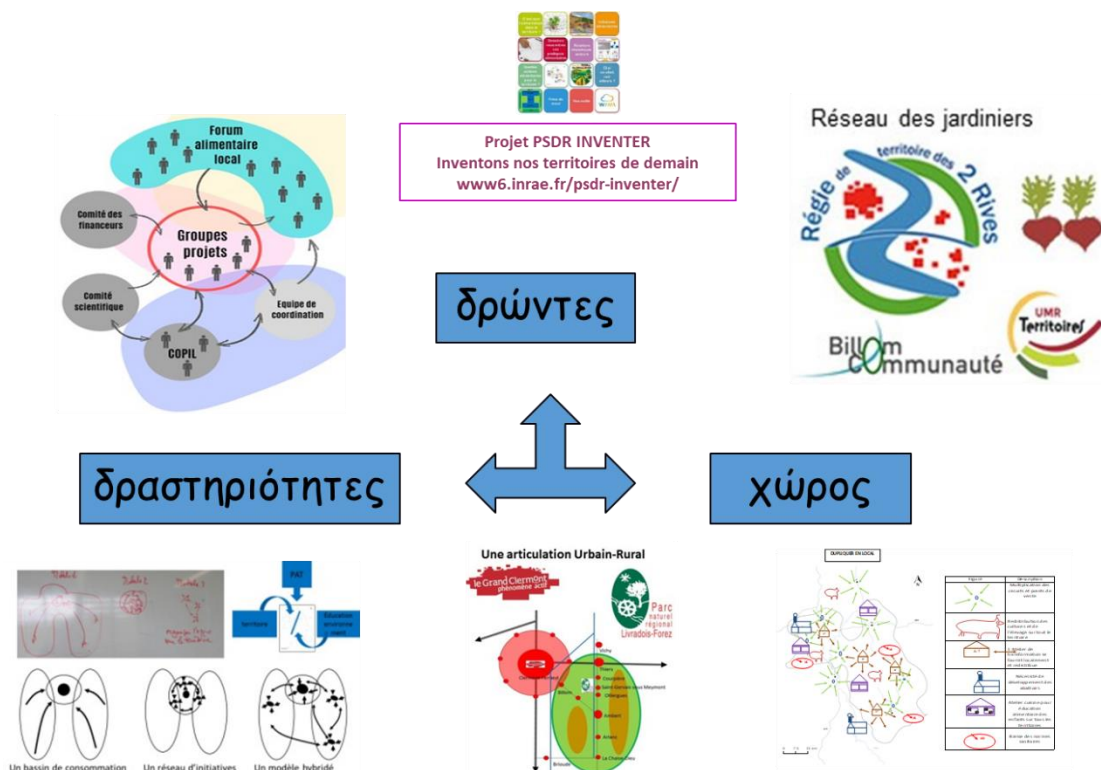
- Όντας μια πρωτοβουλία στη βάση ενός προβληματισμού για τη διατροφή ως μοχλό εδαφικής ανάπτυξης, η οποία οδήγησε τους φορείς να υποβάλουν ένα «Σχέδιο αγροδιατροφικής ανάπτυξης» (PAT) για εθνική χρηματοδότηση,
- πραγματοποιώντας μια κριτική ανάλυση στη βάση ενός προβληματισμού σχετικά με τη σύνταξη του σχεδίου δράσης από τους φορείς του PAT και του αρμόδιου Γραφείου Σχεδιασμού (ιδίως σχετικά με τη συμμετοχή των δρώντων και τους τρόπους διακυβέρνησης),
- συντονίζοντας την επιστημονική επιτροπή που συμμετείχε στο PAT, για να συνεχίσει αυτήν την κριτική ανάλυση και να συν-διαμορφώσει, με τους ερευνητές και φορείς, το σχέδιο για την εδαφική περιοχή.

Αυτό απαιτεί την άρθρωση δρώντων, δραστηριοτήτων και χώρων προκειμένου να ενεργοποιηθεί η εδαφική περιοχή (Σχήμα 2).

Έτσι, η διακυβέρνηση του PAT, για την εφαρμογή του, είναι περιεκτική και χωρίς αποκλεισμούς, ενσωματώνει την ποικιλομορφία των φορέων στην διατροφική εδαφική διακυβέρνηση (δημόσιοι φορείς, φορείς της αγοράς και φορείς της κοινωνίας των πολιτών). Διοργανώνεται γύρω από τις ομάδες-έργων, συντονισμένες από τοπικούς δρώντες, φορείς δράσεων του PAT.

Η εδαφική περιοχή δράσης του PAT είναι ποικιλόμορφη, αρθρώνοντας αστικό και υπαίθρο χώρο, αλλά όχι σε μια μονόδρομη σχέση με την πόλη ως πεδίο κατανάλωσης που εξυπηρετείται από τα περιφερειακά κέντρα παραγωγής, αλλά κυρίως ως υβριδική εδαφική περιοχή, διασυνδεδεμένη και ενισχύοντας τους τοπικούς της πόρους και τα δίκτυα των δρώντων, επανεντάσσοντας τη γεωργία σε δίκτυα εγγύτητας στο σύνολο της εδαφικής περιοχής, αστικής ή και αγροτικής.

Αυτό μας οδήγησε, για παράδειγμα, να ενεργοποιήσουμε μια δράση PAT: "Αύξηση της διατροφικής αυτονομίας των κατοίκων με λαχανόκηπους στην περιοχή του Billom Communauté". Δημιουργήσαμε ένα δίκτυο γεωργών κηπευτικών προϊόντων το 2019. Το 2020, επεκτείνουμε το δίκτυο των ερασιτεχνών γεωργών οι οποίοι ασχολούνται με τα κηπευτικά, προς επαγγελματίες γεωργούς, χρησιμοποιώντας τους κήπους ως χώρους ανταλλαγής πρακτικών και πειραμάτων και ως χώρους συλλογικής μάθησης.

Σχήμα 2 : Εφεύρεση των περιοχών μας του αύριο

Σε αυτήν την εδαφική μηχανευτική, οι ερευνητές οφείλουν να συμβάλλουν στην κατανόηση, εξήγηση και ερμηνεία της δυναμικής, ορατής ή αθέατης, των εδαφικών περιοχών, είτε αγροτικών είτε αστικών.

Συμπέρασμα

Απαιτούνται νέες δεξιότητες για να συν-διαμορφώσουμε χώρους διαβίωσης και να εφαρμόσουμε συλλογικές δράσεις, τις οποίες μπορούμε να οικοδομήσουμε μαζί για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών των μεγάλων νήσων της Μεσογείου (Σχήμα 3), βασιζόμενοι σε άλλες διεθνείς εμπειρίες.

Σχήμα 3 : Τα μεγάλα νησιά της Μεσογείου

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Caron P., Valette É., Wassenaar T., Coppens d'Eeckenbrugge G. et Papazian V. (dir.) (2017). *Des territoires vivants pour transformer le monde*. Versailles (France) : Quæ, 279 p.
2. Debarbieux B. et Lardon S. (dir.). (2003). *Les figures du projet de territoire*. La Tour-d'Aigues (France) : Éditions de l'Aube.
3. Deffontaines J.-P., Marcelpoil E., Moquay P. (2001). Le développement territorial : une diversité d'interprétations. In: Lardon S., Maurel P., Piveteau V. (dir.). *Représentations spatiales et développement territorial*. Paris, (France) : Hermès. p. 39-56.
4. Lardon S. (2020). Les trois vi-e-s des territoires ruraux : voyage en France ou ailleurs. In: *Organisations & Territoires*, Vol. 29, n° 1. p. 149-163.
5. Latour B. (2017). *Où atterrir ? Comment s'orienter en politique*. Paris (France) : La Découverte.

Sylvie Lardon

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Διευθύντρια ερευνών στο INRAE-ACT (www.sad.inrae.fr/) και καθηγήτρια στο AgroParisTech (www.agroparistech.fr/) στο Clermont-Ferrand, διδάσκει τις μεθόδους και τα εργαλεία χωρικής ανάλυσης για συμμετοχικές προσεγγίσεις σχεδίων εδαφικών περιοχών στο εξειδικευμένο Master ACTERRA του AgroParisTech και το Master GTDL Γεωγραφίας στο Clermont-Ferrand. Ειδική στην προοπτική συμμετοχική διάγνωση, αναπτύσσει έννοιες, μεθόδους και εργαλεία για να διευκολύνει τη διαμόρφωση ενός κοινού οράματος για τις εδαφικές περιοχές του έργου. Επιδιώκει συνεργασίες στη Μεσόγειο, την Αργεντινή και τη Βραζιλία σχετικές με τους μετασχηματισμούς των εδαφικών περιοχών και τις μορφές αγροδιατροφικής εδαφικής οργάνωσης.

Ενδεικτική βιβλιογραφία της συγγραφέα :

1. Iceri V., Lardon S. (2018). L'organisation socio spatiale, un commun pour le développement territorial. Le cas d'une communauté au Brésil. In: Kebir L., Nahrath S., Wallet F. (dir), *Espaces et Sociétés*, N° spécial : Biens communs et territoires, 2018/4 n° 175. p. 87 - 104.
2. Lardon S. (2013). Le « jeu de territoire », un outil de coordination des acteurs locaux. In: *FaÇSADe*, Résultats de recherches du département Inra-Sad, 38, 4 p.
3. Lardon S., Moquay P., Poss Y. (dir.) (2007). *Développement territorial et diagnostic prospectif : réflexions autour du viaduc de Millau*. La Tour-d'Aigues (France) : Éditions de l'Aube, 377 p.

Συμμετοχικές δυναμικές έξυπνων χωριών

Marjorie Jouen

Σύλλογικότητα ECOLIMONT (www.ecolimont.eu)
Ινστιτούτο Jacques Delors (www.institutdelors.eu)

Εισαγωγή

Η έννοια των «έξυπνων χωριών» προκάλεσε έντονο ενδιαφέρον στα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα από το Ευρωπαϊκό συνέδριο 2.0 στο Κορκ το οποίο ήταν αφιερωμένο στην αγροτική ανάπτυξη, τον Σεπτέμβριο του 2016. Ανακοινώνοντας μια πιθανή στήριξη στο πλαίσιο της μελλοντικής ευρωπαϊκής πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης, ο Επίτροπος Phil Hogan εστίασε έτσι στη δυναμική που προκαλείται από τη χρήση ψηφιακής τεχνολογίας σε αγροτικές περιοχές. Καθώς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο επιθυμούσε να διερευνήσει το θέμα σε βάθος και να αξιολογήσει τη δυναμική του, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΓΔ AGRI) ξεκίνησε ένα διερευνητικό πιλοτικό έργο αφιερωμένο στα «έξυπνα οικολογικά-κοινωνικά χωριά», το οποίο συντονίστηκε από την ECORYS, R.E.D. και την Origin for Sustainability, στην οποία συμμετείχε το ECOLIMONT.

Αυτή η μελέτη και το έργο που πραγματοποιήθηκε παράλληλα από ευρωπαϊκά αγροτικά δίκτυα έχουν διευρύνει και εμπλουτίσει το όραμα για τις προκλήσεις της κινητοποίησης αγροτικών κοινοτήτων και των μεθόδων που έχουν αποδείξει την αξία τους. Ο ορισμός των έξυπνων χωριών καθώς και ο προσδιορισμός των τεχνολογικών και χρηματοοικονομικών προϋποθέσεων επιτυχίας και διακυβέρνησης ανοίγουν τώρα το δρόμο για μια πολιτική τόνωσης ή μια πολιτική καταλύτη πρωτοβουλιών αγροτικής ανάπτυξης, συμπληρωματικών προς αυτήν που σχετίζεται με το πρόγραμμα LEADER. Την παραμονή της έναρξης της νέας προγραμματικής περιόδου 2021-2027, είναι σημαντικό για τις νησιωτικές και ορεινές περιοχές να καταλάβουν πώς να εκμεταλλευτούν αυτήν τη νέα ευκαιρία.

Μία αντιπαράθεση προς εξερεύνηση

Πίσω από το ελκυστικό σύνθημα των «έξυπνων χωριών», οι ψηφιακές τεχνολογίες αλλάζουν μήπως τα δεδομένα για την ανάπτυξη στις αγροτικές περιοχές?

Στα μοντέλα ανάπτυξης που μελετώνται γενικά, η δυναμική της υπαίθρου καθοδηγείται από τη συνάντηση προσφοράς και ζήτησης οι οποίες βελτιώνονται και αυτοτροφοδοτούνται, στο τωρινό γενικό πλαίσιο της ψηφιακής μετάβασης και των κοινωνικών δικτύων. Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο επίπεδο συνίσταται στην ικανοποιητική «κάλυψη» της εδαφικής περιοχής με πολύ υψηλή ταχύτητα μεταφοράς δεδομένων, γεγονός που επιτρέπει την κάλυψη των βασικών αναγκών της καθημερινής ζωής (τηλεφωνική επικοινωνία, άυλη πρόσβαση στις περισσότερες δημόσιες ή ιδιωτικές υπηρεσίες...). Το επόμενο επίπεδο επιτυγχάνεται με την ανάπτυξη ψηφιακών υπηρεσιών για τους κατοίκους και τις επιχειρήσεις που, από την πλευρά της ζήτησης, προκαλούν νέες χρήσεις και συμπεριφορές στον πληθυσμό. Το τρίτο βήμα επιτυγχάνεται με την προσφορά προϊόντων και υπηρεσιών στον έξω κόσμο, ανοίγοντας την πόρτα στον τουρισμό και την πιθανή υποδοχή νέων κατοίκων. Αυτή η κοινωνικοοικονομική πορεία και οι επιπτώσεις που προκαλεί ή όχι στη λειτουργία της αγροτικής κοινότητας καθιστούν δυνατή την απάντηση στο ερώτημα που τίθεται.

Ναι, αλλά ...

Οι ψηφιακές τεχνολογίες επιφέρουν πράγματι μια αλλαγή στην εξελικτική διαδρομή των χωριών που αποκτούν τέτοιο εξοπλισμό και που ξέρουν πώς να τον αξιοποιήσουν έξυπνα στον οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό τομέα. Παρ' όλα αυτά, η ανάλυση των διαφόρων καταστάσεων καλών πρακτικών και μερικών «έξυπνων χωριών» στην Ευρώπη, από την ομάδα ECORYS-RED-ODT-ECOLIMONT, μας καλεί να είμαστε προσεκτικοί: η ψηφιακή τεχνολογία είναι περισσότερο μια επιτρεπτή συνθήκη παρά το κλειδί της επιτυχίας. Θα πρέπει να χρησιμοποιείται με σύνεση. Μπορεί να βοηθήσει και να τονώσει, αλλά όχι να αντικαταστήσει μια καλή στρατηγική, σε συνδυασμό με μια συμμετοχική προσέγγιση.

Ανάλυση των πρακτικών και της εργαλειοθήκης των «έξυπνων χωριών»

Το διερευνητικό πιλοτικό σχέδιο αφιερωμένο στα «έξυπνα οικολογικά-κοινωνικά χωριά» επικεντρώθηκε στη μελέτη 15 ορθών πρακτικών και 6 περιπτώσιολογικών μελετών. Στο 25% των χωριών που μελετήθηκαν, δεν αναφέρθηκε συμμετοχή του πληθυσμού επειδή το σχέδιο επικεντρώθηκε μόνο στο ψηφιακό εργαλείο. Στα

Ευρωπαϊκό Συνέδριο Τρόδους –Κύπρος, Ιανουάριος 2020

Ορεινές περιοχές μεγάλων μεσογειακών νήσων ευρωπαϊκές προκλήσεις, εθνικές και περιφερειακές πολιτικές και τοπικοί μηχανισμοί

άλλα χωριά, αντίθετα, υπάρχει μεγάλη ποικιλία προσεγγίσεων του πληθυσμού και των μεθόδων που χρησιμοποιήθηκαν. Η συμμετοχή φέρνει προστιθέμενη αξία επειδή καθιστά δυνατή την καλύτερη στόχευση του σχεδίου, την αγκύρωση του στην περιοχή και την ενίσχυση της βιώσιμότητάς του και της διάρκειάς του.

Όσον αφορά τους συνομιλητές του ψηφιακού σχεδίου στο χωριό, οι οποίοι προσκλήθηκαν να συμμετάσχουν, αρκετές συγκεκριμένες πραγματικότητες αναδεικνύουν το προφίλ τους. Μπορούν να προσκληθούν ως πολίτες στο πλαίσιο μιας άσκησης συν-δημιουργίας και διαμοιρασμού πληροφοριών, ως κάτοικοι ή / και οικονομικοί επαγγελματίες επιφορτισμένοι με την κατασκευή χώρων, την αποκατάσταση και διαχείριση εγκαταστάσεων, την παροχή τεχνικών υπηρεσιών και την εκτέλεση επιχειρηματικών σχεδίων, ως πελάτες των οποίων οι ανάγκες θα ικανοποιηθούν, καθώς και ως αξιολογητές καλεσμένοι να δώσουν τα σχόλιά τους, να παρακολουθήσουν και ενδεχομένως να αναδιαμορφώσουν την εξέλιξη του τοπικού σχεδίου και τέλος, ως δρώντες της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, ως δημιουργοί ή παραγωγοί υπηρεσιών ή αγαθών.

Οι μέθοδοι εμπλοκής και συμμετοχής του πληθυσμού ποικίλλουν επίσης στα έξυπνα χωριά. Έχουν τη μορφή, για παράδειγμα, μιας ειδικά δημιουργημένης πλατφόρμας, μιας υποστήριξης σε υπάρχουσες δομές, της δημιουργίας μιας καθοδηγητικής επιτροπής, των ανεπίσημων συναντήσεων ή της ψηφιακής επικοινωνίας. Σε ορισμένες περιπτώσεις, αυτές οι μέθοδοι μπορούν ακόμη και συνδυάζονται ταυτόχρονα ή εξελίσσονται κατά την πρόοδο του σχεδίου.

Ένας ορισμός των έξυπνων οικο-κοινωνικών χωριών

Το πιλοτικό σχέδιο επέτρεψε να προσδιοριστεί αυτό το οποίο θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως βάση για τα κριτήρια επιλογής για το μελλοντικό ευρωπαϊκό πρόγραμμα στήριξης και, ως εκ τούτου, να επιμείνει στις προϋποθέσεις επιτυχίας. «Τα έξυπνα χωριά είναι κοινότητες σε αγροτικές περιοχές που χρησιμοποιούν καινοτόμες λύσεις για να βελτιώσουν την ανθεκτικότητά τους, εκμεταλλευόμενα τις τοπικές δυνάμεις και ευκαιρίες. Στηρίζονται σε μια συμμετοχική προσέγγιση για την ανάπτυξη και την εφαρμογή μιας στρατηγικής βελτίωσης των οικονομικών, κοινωνικών ή / και περιβαλλοντικών τους συνθηκών, ιδίως με την κινητοποίηση των λύσεων που προσφέρουν οι ψηφιακές τεχνολογίες. Τα έξυπνα χωριά επωφελούνται από τη συνεργασία και τις συμμαχίες με άλλες κοινότητες των αγροτικών και αστικών περιοχών. Η έναρξη και εφαρμογή στρατηγικών έξυπνων χωριών μπορούν να βασιστούν σε υπάρχουσες πρωτοβουλίες και να χρηματοδοτηθούν από μια ποικιλία δημόσιων και ιδιωτικών πηγών.» Αυτός ο ορισμός μπορεί επίσης να γίνει οδηγός για τα χωριά σε ορεινές και νησιωτικές εδαφικές περιοχές που επιθυμούν να συμμετάσχουν σε τέτοια σχέδια.

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cmef/rural-areas/smart-eco-social-villages_en Promouvoir les 'smart eco-social villages'
2. Προώθηση «έξυπνων οικολογικών-κοινωνικών χωριών»
<https://www.reseaurural.fr/centre-de-ressources/actualites/promouvoir-les-smart-eco-social-villages>

Marjorie Jouen

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Εθελοντική διαχειρίστρια του ECOLIMONT και εξωτερικός σύμβουλος της Notre Europe – Ινστιτούτο Jacques Delors. Ανώτερος υπάλληλος στη γαλλική διοίκηση. Πολιτικές της ΕΕ σχετικά με την περιφερειακή, αγροτική και τοπική ανάπτυξη· εδαφική συνοχή και κοινωνική καινοτομία στη Γαλλία και στην ΕΕ.

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα :

1. Jouen M. (2011). *La politique européenne de cohésion*. Paris (France) : La Documentation Française, 188 p.
2. Jouen M. (2016). *Eloge de l'arrière, repenser le rôle des campagnes à l'ère de l'anthropocène*. 7p.
<https://ecolimont.eu/wp-content/uploads/2017/03/Eloge-de-l-arriere.pdf>
3. Jouen M. (2017). *Solidarité 2.0, Propositions pour la future politique de cohésion*. Etude pour la DG REGIO, Institut Jacques Delors, 36 p. <https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2018/01/solidarit2.0-marjoriejouen-juin2017.pdf>

Ποιοτικός χαρακτηρισμός προϊόντων και συστήματα συμμετοχικής εγγύησης

Dominique Barjolle

Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Τεχνολογίας (ETH), Ζυρίχη, Ελβετία (barjolle@ethz.ch)
Πανεπιστήμιο της Lausanne (dominique.barjolle@unil.ch)

Εισαγωγή

Τα διακυβεύματα των νησιωτικών βουνών της Μεσογείου είναι σημαντικά. Έγκειται στις ίδιες τις αγροτικές κοινότητες που διαβιούν σε εύθραυστα και απειλούμενα από τοπικές και παγκόσμιες ανθρωπογενείς πιέσεις οικοσυστήματα, να βρουν κίνητρα και μέσα διαβίωσης που θα εγγυηθούν τη βιωσιμότητα ενός ζωντανού οικονομικού και κοινωνικού ιστού.

Για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων, η παρούσα εργασία προτείνει να συζητηθεί: πώς οι διαδικασίες απόδοσης ποιοτικών χαρακτηριστικών στα προϊόντα γεωγραφικής προέλευσης -ως διαπραγματεύσεις **οριακών αντικειμένων** (boundary objects/ objets-frontières) (Star, Griesemer, 1989)- μπορούν να δημιουργήσουν συμμετοχικές πλατφόρμες συζήτησης που θα επιτρέπουν στις αγροτικές κοινότητες να καθορίσουν οι ίδιες διαδρομές ενάρετης ανάπτυξης, τόσο για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξή τους όσο και για τη διατήρηση της πολιτισμικής και φυσικής τους κληρονομιάς. Το **σύστημα συμμετοχικής εγγύησης** είναι ένα πιθανό εργαλείο σε αυτήν τη διαδικασία απόδοσης των ποιοτικών χαρακτηριστικών, το οποίο θα παρουσιάσουμε μέσω της επωνυμίας «Terra Thessalia» στην Ελλάδα.

Σχήμα 1 : Θεσσαλία. δικαιώματα φωτογραφίας: <http://www.terraithessalia.gr>

Ο ποιοτικός χαρακτηρισμός των προϊόντων γεωγραφικής προέλευσης ως διαπραγμάτευση «οριακών αντικειμένων»

Τα «οριακά αντικείμενα» επισημοποιούνται από τον ορισμό που οι ίδιοι οι «περιέκτες» (containers) προκαθορίζουν, και όπου τα ενδιαφερόμενα μέρη συμφωνούν για τη φύση και τη μορφή τους, ενώ αυτά μπορεί να ποικίλλουν (όπως στο πλαίσιο ενός κανόνα ή μιας συλλογής μουσείου). Η συζήτηση αυτή σχετικά με τον «περιέκτη» επιτρέπει, καταρχάς, τη σύγκλιση σε ότι αφορά την κατανόηση από μέρους των ενδιαφερόμενων μερών («κοινή γλώσσα»). Στη συνέχεια, επιτρέπει τη σύγκλιση συμφερόντων μεταξύ διαφόρων δρώντων, των οποίων τα ατομικά ενδιαφέροντα για την επίτευξη ενός κοινού και επωφελοούς για αυτούς στόχου μερικές φορές αποκλίνουν. Η ίδια η ύπαρξη αυτού του κοινού στόχου μπορεί να βοηθήσει στην υπέρβαση των ανταγωνισμών για την επίτευξη συναίνεσης ή συμβιβασμού.

Ο ποιοτικός χαρακτηρισμός των προϊόντων γεωγραφικής προέλευσης είναι μια συλλογική διαδικασία «αγκυρωμένη» σε μια εδαφική περιοχή, η οποία οριοθετείται με βάση τη γεωγραφική συνοχή και την ενθικευμένη στην ιστορία της ταυτότητα, η οποία μεταφράζεται σε φήμη. Η διαδικασία αυτή επιτρέπει στους παραγωγούς να αναγνωρίσουν το προϊόν, το δεσμό του με τον συγκεκριμένο τόπο παραγωγής (terroir) καθώς

και την ιδιοτυπία του από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες (τρίτα μέρη). Οι προδιαγραφές ενός προϊόντος γεωγραφικής προέλευσης (code of practices/ cahier de charge), ως το αποτέλεσμα της διαδικασίας αναγνώρισης από τρίτα μέρη που σηματοδοτεί μια συμφωνία μεταξύ των παραγωγών, και μερικές φορές και της αρμόδιας δημόσιας αρχής, αποτελούν ένα «οριακό αντικείμενο» (Vinck, 2009). Πράγματι, πρόκειται για ένα πρότυπο, και ως εκ τούτου για έναν «περιέκτη» που περιλαμβάνει διάφορες κατηγορίες «οριακών αντικειμένων»: τον ορισμό του προϊόντος, τη σύνθεσή του, τον τρόπο κατασκευής του, τα χαρακτηριστικά του, καθώς και τους τρόπους αισθητηριακής επαλήθευσης και επικύρωσης της εμπορικής του ταυτοποίησης σύμφωνα με μια διαδικασία που ορίζεται σε εθνική νομική βάση, και ενίοτε ενισχύεται σε υπερεθνικό επίπεδο (για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Ένωση ορίζει αυτές τις πτυχές σε έναν κοινοτικό κανονισμό σχετικά με τα ΠΟΠ και τα ΠΓΕ). Οι παραγωγοί, αντιμετωπίζοντας τις δικές τους προκλήσεις, ενώνονται πίσω από κοινούς στόχους, όπως η προστασία του προϊόντος τους από το σφετερισμό, ένα κοινό σχέδιο προώθησης που θα καθιστά δυνατή την ανάπτυξη πωλήσεων και κερδών για τους παραγωγούς ή τη διασφάλιση μιας γαστρονομικής κληρονομιάς.

Το ερώτημα που θέτουμε εδώ είναι εάν αυτή η διαδικασία μπορεί να χρησιμεύσει ως βάση για τη διατήρηση των φυσικών πόρων στις ιδιαίτερα εύθραυστες περιοχές των νησιωτικών βουνών της Μεσογείου.

Ο ενάρτετος κύκλος των προϊόντων προέλευσης στην υπηρεσία των αειφορικών οικοσυστημάτων

Οι προδιαγραφές ενός προϊόντος γεωγραφικής προέλευσης μπορεί να αποτελέσουν την κινητήρια δύναμη του «ενάρτετου κύκλου», της ανταμοιβής του προϊόντος για τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του που συνδέονται με τον τόπο προέλευσης, αλλά και της διατήρησης των φυσικών πόρων (Vandecandelaere, Arfini, Belletti, & Marescotti, 2010) (Σχήμα 2).

Στη φάση ταυτοποίησης του προϊόντος, οι τοπικοί δρώντες και οι εταίροι τους καλούνται να συνειδητοποιήσουν και αξιολογήσουν το δυναμικό του προϊόντος, όσον αφορά τόσο την ιδιοτυπία του σε σχέση με τη γεωγραφική προέλευση (αξιολόγηση του δεσμού με τον τόπο παραγωγής), όσο και την προοπτική αειφορικής ανάπτυξης. Ένα εργαλείο έχει ήδη αναπτυχθεί για να καθοδηγήσει τους δρώντες σε αυτήν τη φάση ταυτοποίησης (Barjolle, Vandecandelaere, & Salvadori, 2012).

Στη φάση ποιοτικού χαρακτηρισμού, οι δρώντες της αξιακής αλυσίδας και οι εταίροι τους εντός και εκτός της περιοχής στοχάζονται και διαβουλεύονται από κοινού, ώστε να θεσπίσουν συλλογικούς κανόνες, οι οποίοι θα ορίσουν τις προδιαγραφές παρασκευής του προϊόντος · προδιαγραφές και κανόνες που υποβάλλονται προς εξέταση στις αρμόδιες διοικητικές αρχές για την εφαρμογή της νομοθεσίας γύρω από τις διαδικασίες πιστοποίησης ΠΟΠ-ΠΓΕ (για παράδειγμα στη Γαλλία, το INAO, το οποίο στη συνέχεια διαβιβάζει στις υπηρεσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής).

Σχήμα 2 : Ενάρτετος κύκλος της ανταμοιβής των προϊόντων γεωγραφικής προέλευσης (Vandecandelaere et al., 2010)

Η φάση της ανταμοιβής είναι αυτή της εμπορίας του προϊόντος, αφού πρώτα πιστοποιηθεί σύμφωνα με τις προδιαγραφές της παρασκευής του. Η εμπορευματοποίηση είναι συνώνυμη της δημιουργίας εσόδων για τους διαφορετικούς δρώντες της αλυσίδας παραγωγής. Αυτή η ανταμοιβή περνά από έναν ή περισσότερους μηχανισμούς συλλογικής διαχείρισης της ποιότητας και οι τιμές που διαμορφώνονται σε κάθε κρίκο της αλυσίδας εξαρτώνται από διάφορες πτυχές, όπως η ποιότητα, η αποτελεσματικότητα της εφοδιαστικής αλυσίδας, αλλά και η αποτελεσματικότητα της συλλογικής διαχείρισης του προϊόντος.

Ανάλογα με τις ανταμοιβές που κάθε κρίκος της αλυσίδας παραγωγής καταφέρνει να αποκτήσει, είναι δυνατό να ενισχυθεί η βιωσιμότητα του συστήματος μέσω στοχευμένων δράσεων, οι οποίες αποφασίζονται σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο. Αυτή η βιωσιμότητα μπορεί να μετρηθεί μέσω διαφορετικών επιστημονικών προσεγγίσεων (Schmitt et al., 2016).

Το ερώτημα που τίθεται όταν μια προστατευόμενη ονομασία προέλευσης/ΠΟΠ (ή μια προστατευόμενη γεωγραφική ένδειξη/ΠΓΕ) είναι ήδη εγκαθιδρυμένη σε μια περιοχή και μερικές φορές στην εδαφική κλίμακα μιας ολόκληρης χώρας, είναι: πώς θα καταφέρουμε να διαπραγματευτούμε συμφωνίες που λαμβάνουν υπόψη το υφιστάμενο σύστημα αναφοράς ΠΟΠ επιτρέποντας, παράλληλα, τον σεβασμό των τοπικών ιδιοτυπιών για την προστασία των αγρο-οικοσυστημάτων, διακρίνοντας αυτές τις ιδιοτυπίες πέρα από το πρότυπο αναφοράς και την ταυτότητα του ΠΟΠ στην αγορά. Η ανάλυση των τοπικών διακυβευμάτων και η μεταφορά τους στις προδιαγραφές ΠΟΠ, επεκτείνοντάς τες, είναι μεν μια διαδικασία πιο απαιτητική ή πιο εξειδικευμένη σε ορισμένες πτυχές, όμως μπορεί να ευοδώσει. Ωστόσο, καθώς το ζήτημα είναι να φέρουμε τον κανόνα πιο κοντά στην πραγματικότητα του πεδίου σε μια μικρή εδαφική περιοχή, και ότι οι δρώντες θα πρέπει να κατανοήσουν το νόημα της προσέγγισης, και να παρακινηθούν να τη χτίσουν και να τη ζωντανέψουν, η άμεση συμμετοχή τους είναι κρίσιμη προϋπόθεση για την επιτυχία. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η δημιουργία ενός **συμμετοχικού συστήματος εγγύησης** είναι μια πολλά υποσχόμενη δυνατότητα που έχει ήδη αποδείξει την αξία της.

Το συμμετοχικό σύστημα εγγύησης (ΣΣΕ) ως εργαλείο συντήρησης και ανάπτυξης

Το συμμετοχικό σύστημα εγγύησης είναι μια ιδιαίτερη μέθοδος συν-κατασκευής ενός πρότυπου παραγωγής και της πιστοποίησής του από παραγωγούς και καταναλωτές της περιοχής παραγωγής. Μαζί, οι μέθοδοι γεωργικής παραγωγής, επεξεργασίας και συντήρησης του προϊόντος, συσκευασίας του και αναγνώρισής του (σήμα εγγύησης και λογότυπο) καθορίζονται στις προδιαγραφές και στους οδηγούς ορθής πρακτικής. Είναι παρόμοιο με ένα «οριακό αντικείμενο», επειδή το ΣΣΕ οφείλει να «μεταφραστεί» σε μια κοινή γλώσσα και λογική για τους ενδιαφερόμενους, των οποίων τα συμφέροντα αποκλίνουν, προκειμένου να επιτευχθεί συναίνεση σχετικά με το περιεχόμενο ορισμένων θεμελιωδών στοιχείων της τοπικής συλλογικής δράσης.

Το ΣΣΕ, ως πλατφόρμα διαπραγμάτευσης μεταξύ ενδιαφερομένων- εμπλεκόμενων σε διακυβεύματα των νησιωτικών ορεινών εδαφών της Μεσογείου, είναι μια ιδιαίτερη μορφή οργάνωσης που καθιστά δυνατή την αντιμετώπιση όλων των πτυχών της εδαφικής ανάπτυξης και της διατήρησης των φυσικών πόρων. Οι μεγάλες προκλήσεις, επιδεινούμενες από τις απειλές που συνδέονται με την κλιματική αλλαγή, είναι περιβαλλοντικές: τα βουνά της Μεσογείου υποφέρουν από έλλειψη υδάτινων πόρων, απώλειες βιοποικιλότητας, ζημιές στο έδαφος και δασικές πυρκαγιές. Αφορούν, επίσης, κοινωνικά ζητήματα, με την απώλεια πληθυσμού και τη γήρανση των κοινοτήτων, την ανάγκη για υποδομές και εκπαίδευση ώστε να ξεπεραστεί η απομόνωση και το ψηφιακό χάσμα. Τέλος, το διακύβευμα είναι επίσης πολιτισμικό για την αποφυγή της απώλειας τεχνογνωσίας που συνεπάγεται η αγροτική έξοδος, και οικονομικό, καθώς το ορεινό περιβάλλον επιβάλλει πρόσθετο κόστος στις επιχειρήσεις, σε όρους πρόσβασης σε υποδομές σύνδεσης και εγκλωβισμού.

Αντιμέτωποι με αυτές τις προκλήσεις, ο βαθύς μετασχηματισμός των αγρο-δασο-ποιμνικών συστημάτων παραγωγής θα επιτρέψει σε κοινότητες και νησιωτικές ορεινές εδαφικές περιοχές να καθορίσουν το όραμά τους και το σχέδιο δράσης τους για την αποκατάσταση της υγείας των οικοσυστημάτων και τη βελτίωση της ανθρώπινης υγείας. Μέσω της ενισχυμένης αειφορίας και ανθεκτικότητας, η διατήρηση και η ανάπτυξη επιτυγχάνουν ισορροπία μεταξύ της διατήρησης εύθραυστων φυσικών περιβαλλόντων, των οικονομικών αξιών και της ζωτικότητας των επιχειρήσεων. Το ΣΣΕ είναι ένα εργαλείο που ανοίγει ένα μονοπάτι προς αυτόν τον μετασχηματισμό.

Ως παράδειγμα του ρόλου του ποιοτικού χαρακτηρισμού –ως διαδικασία διαμόρφωσης ενός ιδιαίτερα ενδιαφέροντος «οριακού αντικειμένου» σε ένα ορεινό μεσογειακό πλαίσιο- μπορούμε να παρουσιάσουμε το ΣΣΕ «Terra Thessalia». Χάρη στη χρηματοδότηση του έργου LACTIMED το 2012, ξεκίνησε μια διαδικασία τοπικής ανάπτυξης σε στενή διαβούλευση με κτηνοτρόφους, ποιμνικές κοινότητες και τοπικές αρχές, αλλά και με τυροκομεία και καταναλωτές, καθώς και με πολλούς τεχνικούς και οικονομικούς εταίρους της περιοχής, όσο και εκτός περιοχής (Goussios et al., 2014). Βεβαίως, η Θεσσαλία δεν είναι νησί, αλλά είναι μια ορεινή περιοχή της Μεσογείου, οπότε κάποια μαθήματα και επιτυχίες μπορούν να χρησιμεύσουν ως βάση για την προσαρμογή στη χρήση τους σε νησιωτικές περιοχές. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η αύξηση της προστιθέμενης αξίας μέσω της εφαρμογής των ΣΣΕ συνιστά έναν από τους στόχους και μια επιχειρησιακή δράση της Εθνικής Στρατηγικής για την Ανάπτυξη των Ορεινών Δήμων Κύπρου που εφαρμόζεται από το 2020.

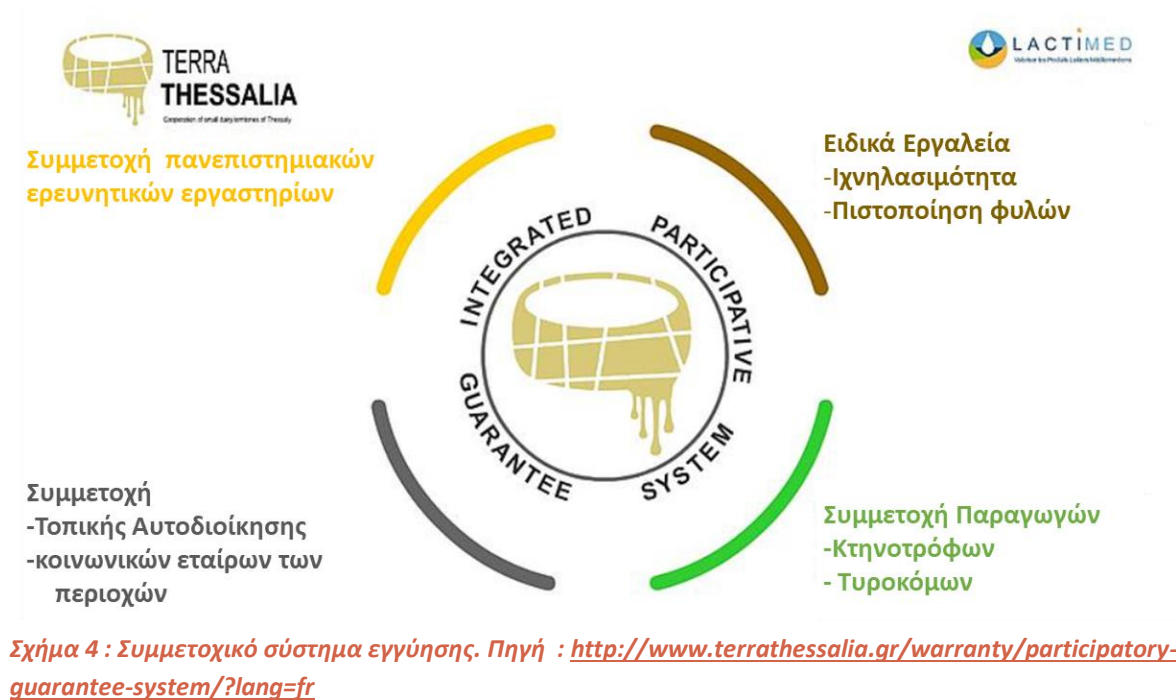
Η αναγνώριση της Φέτας ως ΠΟΠ και η κράτηση αυτού του ονόματος για την ελληνική παραγωγή του τυριού, καταστέλλοντας τον αθέμιτο ανταγωνισμό από τυριά φέτα του εξωτερικού, αποτέλεσε ευκαιρία για την ανάπτυξη των μεγάλων βιομηχανικών γαλακτοκομείων της Θεσσαλίας. Οι ποιμνικές παραγωγές και οι

βιοτεχνικές τυροκομικές μονάδες στις ορεινές περιοχές τέθηκαν στο εξής σε ένα νέο πεδίο ανταγωνισμού, σηματοδοτώντας τη διακοπή λειτουργίας εκείνων, των οποίων το κόστος παραγωγής είναι πολύ υψηλό σε σύγκριση με αυτό των σύγχρονων κτηνοτροφικών μονάδων σε περιοχές όπου η παραγωγή ζωοτροφών είναι πλήρως εκμηχανισμένη, η διατροφή είναι αυτοματοποιημένη ενώ βασίζονται σε φυλές υψηλής παραγωγικότητας και στην παροχή συμπυκνωμάτων. Για τη διατήρηση των ποιμενικών περιοχών της οροσειράς της Πίνδου, καθώς και του μυθικού βουνού του Ολύμπου, έχει ξεκινήσει μια διαδικασία πιστοποίησης της Φέτας «Terra Thessalia», υπό την αιγίδα ενός συμμετοχικού συστήματος εγγύησης (Ανθοπούλου, Γούσιος, 2018) προκειμένου να ενισχυθεί η αξία των τυροκομικών προϊόντων που φέρουν συγκεκριμένη ποιότητα που συνδέεται με την προέλευση του τόπου παραγωγής.

Σχήμα 3 : Θεσσαλία, παραδοσιακή παρασκευή τυριού. Δικαίωμα φωτογραφίας:
<http://www.terraithessalia.gr>

Η ετικέτα «Terra Thessalia» αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του έργου LACTiMED. Πιστοποιήθηκε με βάση την αρχή της συμμετοχής της τοπικής κοινότητας. Τα πανεπιστημιακά εργαστήρια έχουν συνδεθεί στενά με τη διαδικασία και επέτρεψαν την ανάπτυξη μεθόδων βασισμένων στην πιο σύγχρονη τεχνολογία συνδυάζοντας παραδοσιακές γνώσεις, πρακτικές διαχείρισης βοσκοτόπων και τεχνικές τυροκόμησης. Η δομή συλλογικής διαχείρισης της ετικέτας έχει αναπτύξει τα δικά της μέσα εγγύησης ενσωματώνοντας σε αυτά τις επίσημες πιστοποιήσεις (έλεγχοι ΠΟΠ Φέτας, εκτενείς αναλύσεις σε διαπιστευμένο εργαστήριο).

Οι προδιαγραφές βασίζονται στις ιδιαιτερότητες που σχετίζονται με όλους τους τομείς της γαλακτοκομικής αλυσίδας (βοσκοτόπος, φυλή ζώων, τοπικές ζωοτροφές, υγεία και ποιότητα προϊόντος κ.λπ.). Το συμμετοχικό σύστημα διακυβέρνησης της πιστοποίησης εγγυάται ότι το σήμα ποιότητας τοποθετείται αποκλειστικά σε προϊόντα που προέρχονται από τις γαλακτοκομικές περιοχές της Θεσσαλίας. Τέλος, ένας οδηγός ορθών

πρακτικών για την καθοδήγηση των κτηνοτρόφων και την τήρηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των προδιαγραφών «Terra Thessalia» έχει καταρτιστεί για την εμπλοκή των παραγωγών σ' έναν τρόπο διαχείρισης ζώων και ποιμενικών περιοχών που επιτρέπει τη διατήρηση των φυσικών πόρων. Το σύστημα συμμετοχικής εγγύησης υποστηρίζει ένα κοινό όραμα παραγωγών και καταναλωτών της «Terra Thessalia», ενισχύοντας την ανταλλαγή γνώσεων βάσει των αρχών της συμμετοχής, της αμοιβαιότητας, της διαφάνειας και της εμπιστοσύνης. Οι επιπτώσεις αυτής της προσέγγισης θεωρούνται θετικές από τους δρώντες, οι οποίοι συνεχίζουν το έργο τους γύρω από την ετικέτα, ακόμη και μετά το τέλος του έργου LACTIMED. Δεν έχει πραγματοποιηθεί ακόμη ποσοτική αξιολόγηση των επιπτώσεων, αλλά τα αποτελέσματα είναι ορατά.

Σχήμα 5 : Συμμετοχικό σύστημα εγγύησης. Πηγή : <http://www.terrathessalia.gr/warranty/participatory-guarantee-system/?lang=fr>

Συμπέρασμα

Ο ποιοτικός χαρακτηρισμός των προϊόντων προέλευσης αντιστοιχεί σε μια διαδικασία που υποστηρίζεται από ένα ενδιαφέρον «οριακό αντικείμενο», καθώς επιτρέπει τη σύγκλιση συμφερόντων πολλών διαφορετικών εμπλεκόμενων φορέων που καταφέρνουν να μιλούν μια κοινή γλώσσα και να παράγουν προδιαγραφές. Ως μοχλός του ενάρετου κύκλου ανταμοιβής των προϊόντων, ο ποιοτικός χαρακτηρισμός τυποποιείται και μπορεί να επεκτείνει ένα αποτελεσματικό καθεστώς εμπορικής προστασίας. Ωστόσο, εάν η εδαφική περιοχή προέλευσης του προϊόντος, όπως ορίζεται στις προδιαγραφές ΠΟΠ, για παράδειγμα, είναι πολύ μεγάλη σε έκταση, ο έλεγχος των επιπτώσεων αυτής της προστασίας στις μεσογειακές ορεινές εδαφικές περιοχές μπορεί να είναι ανεπαρκής, ιδίως όσον αφορά την προστασία των εύθραυστων οικοσυστημάτων και το αντίστοιχο οικονομικό μοντέλο.

Επομένως, προκειμένου να προσδώσουμε στον ποιοτικό χαρακτηρισμό των προϊόντων γεωγραφικής προέλευσης μια δυναμική μεγαλύτερης ευαισθησίας απέναντι στις ιδιοτυπίες και τα διακυβεύματα των πολύ μικρότερων εδαφικών περιοχών, είναι χρήσιμο να δημιουργηθεί ένα νέο «οριακό αντικείμενο». Το συμμετοχικό σύστημα εγγύησης ανταποκρίνεται καλά στον ορισμό του «οριακού αντικείμενου», καθώς επιτρέπει τη μετάφραση των διακυβευμάτων στη βάση κοινής γλώσσας που προκύπτει από μια αμοιβαία γνώση που αναπτύσσεται μεταξύ όλων των ενδιαφερόμενων μερών σε μια εδαφική περιοχή. Η πλατφόρμα τοπικού διαλόγου διευκολύνει την ολοκλήρωση νέων προδιαγραφών και ενός συμμετοχικού μηχανισμού για την πιστοποίηση της συμμόρφωσης, που εμπλέκει τους αγρότες παραγωγούς, τους μεταποιητές, αλλά και άλλους δρώντες, σε μια ενάρετη διαδικασία αξιοποίησης και διατήρησης, όπως το σήμα εγγύησης Terra Thessalia.

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Anthopoulou T., Goussios D. (2018), Re-embedding Greek Feta in localities - Cooperation of small dairies as a territorial development strategy. In: *Localizing Global Food Short Food Supply Chains as Responses to Agri-Food System Challenges*, Ed: Kalfagianni A., Skordili S., chapitre 8, 18 p. Taylor and Francis Group.
2. Barjolle D., Vandecastelaere E., Salvadori M. (2012). *Identification of origin-linked products and their potential for development - A methodology for participatory inventories*.
3. Goussios D., Tsioukas K., Anthopoulou T., Anastasios V., Gaki D., et al. (2014). *Developing the typical dairy products of Thessaly: diagnosis and local strategy*. [Research Report] CIHEAM-IAMM / ANIMA. p.81. (hal-02163648)
4. Schmitt E., Barjolle D., Tanqueray-Cado A., Brunori G. (2016). Sustainability comparison of a local and a global milk

Ευρωπαϊκό Συνέδριο Τροφών - Κύπρος, Ιανουάριος 2020

Ορεινές περιοχές μεγάλων μεσογειακών νήσων ευρωπαϊκές προκλήσεις, εθνικές και περιφερειακές πολιτικές και τοπικοί μηχανισμοί

- value chains in Switzerland. In: *Bio-based and Applied Economics*, 5(2). p. 79-102.
5. Star S. L., Griesemer J. (1989). Institutionnal ecology, 'Translations', and Boundary objects: amateurs and professionals on Berkeley's museum of vertebrate zoologie. In: *Social Studies of Science*.
 6. Vandecandelaere E., Arfini F., Belletti G., Marescotti A. (2010). *Linking people, places and products*. FAO and SINER-GI.
 7. Vinck D. (2009). De l'objet intermédiaire à l'objet-frontière. Vers la prise en compte du travail d'équipement. In: *Revue d'anthropologie des connaissances*, 2009/1, Vol. 3, n° 1. p. 51-72.
-

Dominique Barjolle

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Γεωργο-οικονομολόγος με βασικές σπουδές γεωπόνου-μηχανικού, η Dominique πραγματοποίησε τις σπουδές της και έλαβε το διδακτορικό της από το AgroParisTech στη Γαλλία και στη συνέχεια συνέχισε την ακαδημαϊκή της καριέρα στην Ελβετική Ομοσπονδιακή Πολυτεχνική Σχολή της Ζυρίχης (ETHZ) ως καθηγήτρια-ερευνήτρια. Πρόσφατα εργάζεται ως ερευνήτρια στο Πανεπιστήμιο Λωζάνης. Η έρευνά της επικεντρώνεται στην πιστοποίηση γεωργικών προϊόντων, στα ΠΟΠ-ΠΓΕ, στην βιωσιμότητα και την ανθεκτικότητα των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και στις διαδικασίες καινοτομίας προς την αγρο-οικολογική μετάβαση.

Ενδεικτική βιβλιογραφία της συγγραφέα :

1. Van der Ploeg J. D., Barjolle D. et al. (2019). The economic potential of agroecology: Empirical evidence from Europe. In: *Journal of Rural Studies*, 2019, Vol. 71. p: 46-61. ISSN 0743-0167.
2. Bombaj F., Barjolle D., Casabianca F., Anthopoulou T. (2018). Albanian Municipalities facing decentralisation of pastures' management rules. In: *Food Systems – Systèmes Agroalimentaires*. 18 p.
3. Vandecandelaere E., Teyssier C., Barjolle D., Fournier S., Jeanneaux P. and Beucherie O. (2018). *Strengthening sustainable food systems through geographical indications - An analysis of economic impacts*. FAO, Rome (Italie). <http://www.fao.org/3/I8737EN/i8737en.pdf>

Οι ορεινές περιοχές της Σαρδηνίας

Το διακύβευμα της εναρμόνισης της ποιμενικής δραστηριότητας, της ποιότητας των γαλακτοκομικών προϊόντων και του σεβασμού στο περιβάλλον

Andrea Cabiddu¹, Mauro Decandia¹, Jean Cristophe Paoli², Giovanni Molle¹

¹ Οργανισμός Γεωργικής Έρευνας της Σαρδηνίας (Agris), Ιταλία
(<http://www.sardegnaagricoltura.it/innovazionericerca/agris/>)

² INRAE LRDE, Κορσική, Γαλλία (<http://www.corte.inra.fr/lrde2/index.php>)

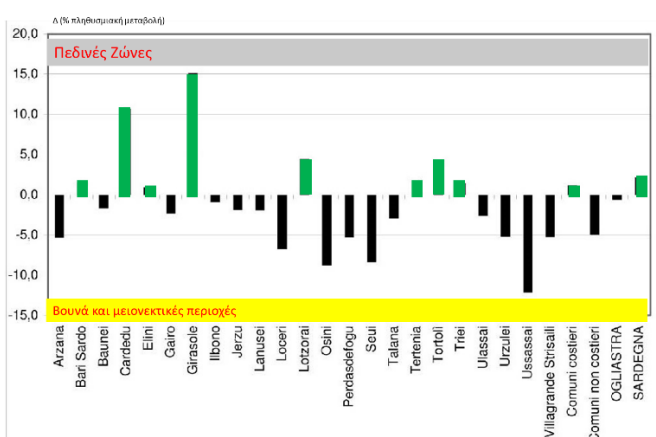
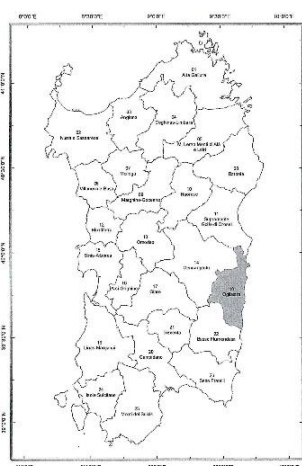
Εισαγωγή

Στη Σαρδηνία, η ποιμενική δραστηριότητα περιλαμβάνει, σήμερα, δύο εκατομμύρια οκτακόσια πενήντα χιλιάδες πρόβατα, διακόσια σαράντα χιλιάδες αίγες, διακόσια πενήντα δύο χιλιάδες βοοειδή (γάλα και κρέας) και εκατόν επτά χιλιάδες χοίρους. Ο τομέας του πρόβειου γάλακτος αντιπροσωπεύει το 25% της προστιθέμενης αξίας των γεωργικών προϊόντων. Τον τελευταίο αιώνα, η προβατοτροφική γαλακτοκομική αλυσίδα στη Σαρδηνία γνώρισε μια ισχυρή εξέλιξη, ιδίως μετά το 1970 (Paoli, 1997) με την εντατικοποίηση του συστήματος παραγωγής πρόβειου γάλακτος, σε ολόκληρο το νησί, και ιδιαίτερα στα πεδινά. Στην ορεινή περιοχή (ανατολικά και κεντρικά του νησιού) η μεγέθυνση αυτού του τομέα της κτηνοτροφίας για μεγάλο χρονικό διάστημα θεωρήθηκε επιζήμια για δασικές θαμνώδεις εκτάσεις και για την αιγοτροφία. Στην πραγματικότητα παρατηρούμε ότι από το 1935 έως το 2011 οι δασικές εκτάσεις αυξήθηκαν όσο και οι υποβαθμισμένες εκτάσεις. Αναρωτηθήκαμε εάν, σε μια ορεινή περιοχή της Σαρδηνίας, όπως η Ogliastra, υπάρχουν επιλογές για την αποφυγή της εγκατάλειψης της γης εντός αυτών των υποβαθμισμένων περιοχών (ΥΠ).

Περιοχή μελέτης της Ogliastra

Περιγραφή της περιοχής μελέτης

Η Ogliastra βρίσκεται στο κέντρο της ανατολικής περιοχής της Σαρδηνίας (Σχήμα 1). Η περιοχή καλύπτει 150.000 εκτάρια - με λόφους (74%) και βουνά (26%) αντίστοιχα. Στην Ogliastra ζουν περίπου 60.000 άτομα και περίπου το 60% της συνολικής έκτασής της αντιστοιχεί σε διακατεχόμενους χώρους. Στην περιοχή Ogliastra είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη η αιγοτροφία, σύστημα εκτροφής βασισμένο κυρίως στην τοπική φυλή *Capra Sarda Primitiva*. Όλα τα χωριά στις ορεινές περιοχές (Σχήμα 1B) υποφέρουν από το φαινόμενο της πληθυσμιακής μείωσης.

Σχήμα 1A : Θέση της επαρχίας Ogliastra. Σχήμα 1B: Ποσοστό εγκατάλειψης (από Renoldi 2009, τροποποιημένο)

Αποτελέσματα και συζήτηση

Τα συστήματα κτηνοτροφίας

Στην Ogliastro εκτρέφονται περίπου 60.000 αίγες και το κύριο σύστημα κτηνοτροφίας που υιοθετείται είναι το εκτατικό, ιδίως στους λόφους και στα υψίπεδα των ορεινών περιοχών (από 300 έως 1200 μέτρα) όπου το 65% της γης είναι διακατεχόμενες εκτάσεις. Στο παρελθόν, συνήθως το αίγαιο γάλα που παραγόταν σε αυτή την περιοχή μεταποιοούνταν στην εκμετάλλευση, αλλά, τα τελευταία 25 χρόνια, οι κτηνοτρόφοι (96-98% του συνόλου των αιγοτρόφων) προτιμούν να πωλούν το γάλα απευθείας στις γαλακτοβιομηχανίες και η τυροκόμηση στο σπίτι εγκαταλείπεται. Σε αυτό το πλαίσιο, οι γαλακτοβιομηχανίες δεν διαφοροποιούν καθόλου την τιμή μεταξύ γάλακτος που προέρχεται από ζώα που βόσκουν και γάλακτος που παράγεται από σταβλισμένα ζώα. Επιπλέον, ως αποτέλεσμα των ευρωπαϊκών επιδοτήσεων, οι αγρότες προτιμούν να εκτρέφουν αγελάδες γαλακτοπαραγωγής παρά αιγοπρόβατα. Η διακυβέρνηση των κοινών αγαθών (που αποκαλούνται *usi civici* στα ιταλικά) είναι άνιση μεταξύ των διαφόρων δήμων της Ogliastro, γεγονός που μπορεί να εξηγήσει τον διαφορετικό αντίκτυπο όσον αφορά τη διαχείριση της κτηνοτροφίας μεταξύ των τοπικών κοινοτήτων (για παράδειγμα Talana έναντι Baunei).

Ποιότητα και προστιθέμενη αξία γαλακτοκομικών προϊόντων

Τα αποτελέσματα της μελέτης μας δείχνουν ξεκάθαρα ότι σε σχέση με το γάλα που προέρχεται από σταβλισμένα ζώα, το γάλα που παράγεται από ζώα εκτατικής εκτροφής έχει υψηλότερο επίπεδο πολυακόρεστων λιπαρών οξέων, συζευγμένου λινελαϊκού οξέος, αναλογίας Ωμέγα-3/Ωμέγα-6, αντιοξειδωτικής προστασίας σε πτητικές οργανικές ενώσεις, βιταμινών Α και Ε, και αρωμάτων. Επιπλέον, η βόσκηση των ζώων σε μεσογειακή θαμνώδη βλάστηση αυξάνει την περιεκτικότητα του γάλακτος σε φαινολικά συστατικά: αυτά τα μόρια είναι πολύ σημαντικά για παραγωγή υγιεινών και γευστικών γαλακτοκομικών προϊόντων.

Συμπέρασμα

Στο μέλλον, η τοπική διακυβέρνηση αυτών των δήμων πρέπει να εξισορροπήσει καλύτερα τις περιβαλλοντικές διαστάσεις και την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας, ακόμη και αν μέχρι σήμερα η δασοκομική δραστηριότητα και η κτηνοτροφία θεωρούνται ανταγωνιστικές. Επιπλέον, είναι απαραίτητο να βρεθούν τα δημόσια εργαλεία τα οποία να είναι προσαρμοσμένα κατάλληλα ώστε να ενθαρρυνθεί η αιγοπροβατοτροφία η οποία σέβεται το περιβάλλον. Δεδομένου ότι μέχρι τώρα οι πυλώνες 1 και 2 δεν ευνοούν πάντα τις ορθές πρακτικές (βοοειδή κρεατοπαραγωγής έναντι γαλακτοκομικής δραστηριότητας), νέα εργαλεία είναι διαθέσιμα από τώρα και στο εξής σύμφωνα με τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας. Για παράδειγμα, η υψηλή ποιότητα που ανιχνεύεται (λιπαρά οξέα, πτητικές ενώσεις και φαινόλες) στα γαλακτοκομικά προϊόντα τα οποία προέρχονται από ζώα εκτατικής εκτροφής σε ορεινή περιοχή υποδηλώνει ότι μπορούμε στο εξής να τα διαφοροποιήσουμε από αυτά που προέρχονται από την πεδιάδα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Paoli J.-Chr. (1997). *Patrons et bergers sardes : origines et transformations d'un élevage ovin méditerranéen*. Paris (France). Thèse de docteur de l'INA P-G, 425 p.
2. Cabiddu A., Delgadillo-Puga C., Decandia M., Molle G. (2019). Extensive Ruminant Production Systems and Milk Quality with Emphasis on Unsaturated Fatty Acids, Volatile Compounds, Antioxidant Protection Degree and Phenol Content. In: *Animals*, 9, 771 p.
3. Renoldi S. (2009). Breve descrizione socio-economica della provincia. In: *Le terre civiche: opportunità di crescita e sviluppo per l'Ogliastro*. Eds: Laboratorio Territoriale della Provincia Ogliastro. Mondadori Electa S.P.A. Milan (Italy). p 287.

Andrea Cabiddu

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και ενδιαφέροντα:

Είναι πτυχιούχος Γεωπόνος, του Πανεπιστημίου Sacrament Hearth της Piacenza της Ιταλίας, όπου πραγματοποίησε έρευνα σχετικά με τον μεταβολισμό των κοιλίων με ιδιαίτερη αναφορά στην αποδόμηση των ινών και των πρωτεϊνών. Είναι ερευνητής στο τμήμα ζωικής παραγωγής του Agris. Προς το παρόν ασχολείται με τη σχέση μεταξύ διατροφής αιγοπροβάτων και σύνθεσης γάλακτος, με ιδιαίτερη αναφορά στα διατροφολογικά συστατικά. Τα τελευταία χρόνια, επικεντρώνει την έρευνά του στην ποιμενική δραστηριότητα η οποία επανεμφανίζεται στις «εγκαταλειμμένες περιοχές».

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα:

1. Cabiddu A., Addis M., Fiori M., Spada S., Decandia M., Molle G. (2017). Pros and cons of the supplementation with oilseed enriched concentrates on milk fatty acid profile of dairy sheep grazing Mediterranean pastures. In: *Small Rum. Res.* 146. p. 63-72.
2. Cabiddu A., Wencelová M., Bomboi G., Decandia M., Molle G., Salis L. (2017). Fatty acid profile in two berseem clover (*Trifolium alexandrinum* L.) cultivars: effect of part of plant and phenological stage. Preliminary results. In: *Grassland Science* 63. p. 101-110.
3. Cabiddu A., Molle G., Decandia M. (2014). Formaggi da latte di pecora. Aspetti zootecnici: legame al territorio. In: Nardone A., Piva G. (Eds.). *Prodotti a denominazione di origine. Fattore di competitività e qualità: i formaggi*. Florence (Italie) : Accademia dei Georgofili, 2 décembre 2014. Ed. Polistampa. p. 75-88.

Καινοτόμες προσεγγίσεις στην αγροοικολογική διαχείριση συστημάτων υψηλής φυσικής αξίας

Η περίπτωση του όρους Τροόδους στην Κύπρο

Γεώργιος Βλάχος

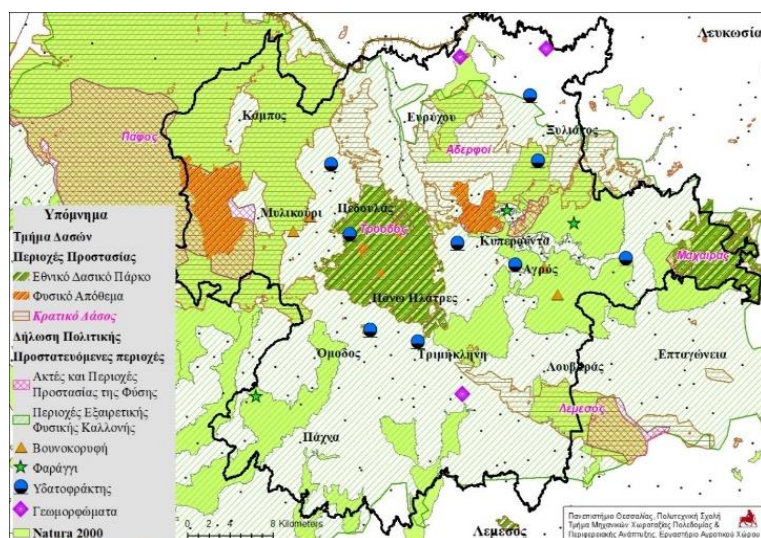
Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών (www.aau.gr)

Εισαγωγή

Τα κύρια προβλήματα που εντοπίστηκαν στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τη Βιοποικιλότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας ήταν η έλλειψη δέσμευσης τοπικών δρώντων και ο μερικός χαρακτήρας διαφόρων προτεινόμενων μέτρων. Και αυτό δεν συνέβαινε μόνο στην Κύπρο. Αυτές οι δύο προκλήσεις αναφέρονται στα περισσότερα από τα σχετικά έγγραφα σχεδιασμού και σύλληψης πολιτικής σε όποιο επίπεδο και αν έχουν παραχθεί. Ακολουθεί μια προσπάθεια να αναδειχθούν αυτά τα διακυβεύματα ενεργοποιώντας τρέχουσες διαδικασίες στην γεωργία και την ίδια στιγμή, προσαρμόζοντας τις γεωργικές πρακτικές με στόχο τη βελτίωση της βιοποικιλότητας. Οι στόχοι του ολοκληρωμένου σχεδίου διαχείρισης για συστήματα υψηλής αξίας στην περιοχή του Τροόδους, που προτείνονται στο πλαίσιο της Εθνικής Στρατηγικής για την Ανάπτυξη των Ορεινών Κοινοτήτων – ΕΣΑΟΚ (Goussios D., 2019) και παρουσιάζονται εδώ, αποσκοπούν στην αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων χρησιμοποιώντας μια ολοκληρωμένη προσέγγιση που ενσωματώνει τις φυσικές διαδικασίες στη γεωργία και, ταυτόχρονα, προσαρμόζοντας τις γεωργικές πρακτικές στην αξιοποίηση της βιοποικιλότητας.

Μια εξαιρετικά προστατευμένη περιοχή ...

Ένα μεγάλο μέρος της περιοχής του Τροόδους προστατεύεται με διάφορα καθεστώτα: Εθνικό Δασικό Πάρκο, περιοχές NATURA 2000, προστατευόμενες περιοχές, περιοχές υψηλής αισθητικής αξίας και άλλα νομοθετικά εργαλεία προστασίας. Ωστόσο, η διαχείριση της περιοχής φαίνεται να υστερεί στο συντονισμό, καθυστέρηση που αποδίδεται από τους περισσότερους δρώντες στην πολλαπλότητα των εμπλεκόμενων φορέων, όπως έγινε φανερό κατά τη φάση της διάγνωσης της ΕΣΑΟΚ, καθώς και στον αποσπασματικό χαρακτήρα των μέτρων πολιτικής που εφαρμόζονται.

Η νέα προσέγγιση χωρίς αποκλεισμούς που εφαρμόζεται μέσω της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής και της περιβαλλοντικής πολιτικής της ΕΕ, μπορεί να θεωρηθεί ένα παράθυρο ευκαιρίας, διότι οι ευρωπαϊκές συστάσεις περιλαμβάνουν την ενσωμάτωση των μέτρων των δύο πολιτικών για την επίτευξη κοινών στόχων. Επιπλέον, η συμμετοχή των τοπικών δρώντων δεν είναι μόνο μια ρητή διάταξη που περιλαμβάνεται και στις δύο πολιτικές, αλλά είναι ευρέως αποδεκτή ως προϋπόθεση επιτυχίας της σύλληψης και, κυρίως, της εφαρμογής οποιασδήποτε παρέμβασης.

Σχήμα 1: Χάρτης των προστατευόμενων περιοχών στην περιοχή του Τροόδους (ΠΘ, 2019)

Η πρότασή μας

Μια καινοτόμος προσέγγιση εκ των κάτω

Η πρόταση που παρουσίασε η ομάδα της ΕΣΑΟΚ και συγκεκριμένα η ομάδα που ασχολήθηκε με τα αγροπεριβαλλοντικά θέματα, αφορά μια νέα προσέγγιση για τη διαχείριση της περιοχής, τριπλής διάστασης:

Η πρώτη διάσταση είναι η επέκταση των δραστηριοτήτων προστασίας της βιοποικιλότητας προκειμένου να συμπεριληφθούν τα γεωργικά οικοσυστήματα της περιοχής. Ο σχεδιασμός όλων των δράσεων θα είναι σε επίπεδο τοπίου, και η αποτελεσματικότητα των μέτρων οφείλει να είναι βελτιωμένη.

Οι ντόπιοι αγρότες, διαχειριστές των αγρο-οικοσυστημάτων, θα συμμετάσχουν επομένως σε δραστηριότητες διατήρησης και οι πρακτικές τους θα συμβάλουν τόσο στην ενίσχυση της εξαρτημένης βιοποικιλότητας των αγρο-οικοσυστημάτων όσο και στην προστασία άλλων πολύτιμων ενδιατημάτων και ειδών.

Τέλος, η διαδικασία πρόκειται να ολοκληρωθεί με τη συν-δημιουργία ενός ολοκληρωμένου σχεδίου διαχείρισης όλων των οικοτόπων και των οικοτόνων (Δάσος, NATURA 2000, ενδιατήματα, γεωργικά συστήματα υψηλής φυσικής αξίας και γαιότοποι), σε συνεργασία με τοπικούς και εθνικούς δρώντες, ώστε να ενσωματώνονται οι ανθρώπινες δραστηριότητες και να ευνοείται η μετάβαση της περιοχής προς ένα αγροοικολογικό σύστημα.

Προτεραιοποίηση των αναγκών

Έχουν εκδοθεί αρκετά πολύτιμα έγγραφα καθοδήγησης για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών και του δάσους από διάφορες αρχές και τον ακαδημαϊκό χώρο. Αυτά τα έγγραφα θεωρούνται απαραίτητα στη διαδικασία της συν-δημιουργίας του ολοκληρωμένου σχεδίου διαχείρισης. Επιπλέον, η ομάδα έχει προσδιορίσει τρεις προτεραιότητες: (1) η πρώτη είναι χωρική: συνίσταται στην εστίαση σε αγροτικές περιοχές που βρίσκονται εντός των προστατευόμενων περιοχών, σε περιοχές που συνορεύουν με δάση και τις προστατευόμενες περιοχές και στην εγκαταλελειμμένη γη τόσο εντός όσο και γύρω από τα χωριά. (2) Η δεύτερη προτεραιότητα είναι ο σωστός εντοπισμός τοπικών αγροτών, ενδιαφερομένων / δρώντων και η συμμετοχή τους στη διαδικασία συν-δημιουργίας, ενώ (3) η τρίτη πρόκληση είναι η αποτελεσματική διακυβέρνηση του έργου.

Συμπέρασμα

Αυτό που διακυβεύεται στην περιοχή του Τροόδους είναι ο αποτελεσματικός συντονισμός μεταξύ των κατακερματισμένων συστημάτων διαχείρισης, των δημόσιων αρχών, των χρηστών γης / διαχειριστών και των τοπικών δρώντων. Η συνεργασία τους αποτελεί «απαραίτητη προϋπόθεση» για την εφαρμογή των διαθέσιμων οριζόντιων μέτρων πολιτικής προκειμένου να δοθεί έμφαση στην προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και στην προώθηση της μετάβασης προς την αγροοικολογία.

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Γούσιος Δ. (επιμ.) (2019). *Εθνική Στρατηγική για την Ανάπτυξη Ορεινών Κοινοτήτων, Κύπρος*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου, Επιστημονικός Συντονιστής Γούσιος Δ. Λευκωσία (Κύπρος): Προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Γεώργιος Βλάχος

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και ενδιαφέροντα:

Γ. Βλάχος, συντονιστής της αγροπεριβαλλοντικής ομάδας κατά το σχεδιασμό της Εθνικής Στρατηγικής για την Ανάπτυξη των Ορεινών Κοινοτήτων της Κύπρου, διδάσκει επί του παρόντος περιβαλλοντική διαχείριση και πολιτική για τα αγροτικά συστήματα, στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Σχολή Εφαρμοσμένων Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας και Αγροτικής Ανάπτυξης. Έχει συμμετάσχει σε ερευνητικά προγράμματα με επίκεντρο την αγροπεριβαλλοντική πολιτική της ΕΕ, τη διεπαφή γεωργίας-περιβάλλοντος και τη μετάβαση στην αγροοικολογία.

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα:

1. Vlahos G. (2020). Farming System Transformation Impacts on Landscape: A Case Study on Quality Wine Production in a Highly Contested Agricultural Landscape. In: *Land*, 9, 120 p.
2. Vlahos G., Karanikolas P., Koutsouris A. (2017). Integrated Farming in Greece: a transition-to-sustainability perspective. In: *International Journal of Agricultural Resources, Governance and Ecology*. 13 (1). p. 43-59.
3. Vlahos G., Schiller S. (2015). Transition processes and natural resource management. In: Sutherland L-A., Darnhofer I., Wilson G. A., Zagata L. (eds). *Transition Pathways towards Sustainability in Agriculture: Case Studies from Europe*. Wallingford (United Kingdom) : CABI.

Προσεγγίσεις και πρακτικές διαχείρισης αγρο-οικοσυστημάτων στην Κύπρο

Μενέλαος Κ. Σταυρινίδης¹, Ιωάννης Ν. Βογιατζάκης², Έλενα Ερωτόκριτου³, Μαργαρίτα Χατζηστυλίου⁴, Βασίλης Λίτσας^{1,2}, Αθανασία Μανδουλάκη¹, Λεύκιος Σεργίδης⁵, Μαρίνα Ξενοφώντος³, Σάββας Ζώτος⁵

¹ Τμήμα Γεωπονικών Επιστημών, Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου (www.sustagric.com)

² Σχολή Βασικών και Εφαρμοσμένων Επιστημών, Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου (<https://temlabcy2014.wixsite.com/temlabouc>)

³ Τμήμα Περιβάλλοντος, Υπουργείο Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος, Κύπρος

⁴ Υπουργείο Γεωργίας, Υπουργείο Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος, Κύπρος

⁵ Ίδρυμα Terra Cypria, Κύπρος (<https://terracypria.org/>)

Εισαγωγή

Η ποικιλομορφία της γεωλογίας και του μικροκλίματος της περιοχής του Τροόδους κατευθύνει για περισσότερες από τέσσερις χιλιετίες την ανάπτυξη μιας εντυπωσιακής ποικιλίας συστημάτων και καλλιεργητικών πρακτικών. Χαρακτηριστικό γνώρισμά της είναι οι γεωργικές εκτάσεις μικρού μεγέθους, συνήθως μικρότερες από 1 ha, με καλλιέργειες χαμηλών εισροών, όπως αμπέλι, ελιά και χαρουπιά. Τα δημητριακά και οι ζωοτροφές καλλιεργούνται στις πεδινές της περιοχές, ενώ τα αμπέλια και τα οπωροφόρα δένδρα είναι πιο διαδεδομένα σε υψηλότερα υψόμετρα. Τα χωράφια είναι ενσωματωμένα σε ένα πλέγμα ημι-φυσικών και φυσικών τοπίων, που ανταποκρίνονται στον ορισμό των Υψηλής Φυσικής Αξίας Γεωργικών Γαιών, δηλαδή σημαντικές γεωργικές περιοχές για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και τη συντήρηση των παραδοσιακών τοπίων (Zomeni et al. 2018). Τα πλούσια σε χλωρίδα και άλλων τοπιακών χαρακτηριστικών όρια των αγροτεμαχίων, όπως οι πέτρινοι τοίχοι, είναι ο κανόνας για τη γεωργία του Τροόδους. Αυτά τα χαρακτηριστικά του τοπίου είναι ιδιαίτερα περιζήτητα καθώς αυξάνουν την αξία διατήρησης και το δυναμικό παροχής οικοσυστημικών υπηρεσιών.

Δύο αντίπαλες δυνάμεις σχηματίζουν το τοπίο: η εντατικοποίηση και η εγκατάλειψη

Η γεωργική εντατικοποίηση και εγκατάλειψη γαιών στην Κύπρο

Η γεωργία στην Κύπρο, και ειδικά στην περιοχή του Τροόδους, απειλείται από δύο αντίπαλες δυνάμεις: την γεωργική εντατικοποίηση και την εγκατάλειψη των γαιών. Σε μια προσπάθεια αύξησης των αποδόσεων τον τελευταίο μισό αιώνα, οι αγρότες επέλεξαν να εντατικοποιήσουν τις πρακτικές διαχείρισης που βασίζονται σε υψηλές εισροές ορισμένων αγροχημικών προϊόντων, όπως λιπάσματα και φυτοφάρμακα. Ωστόσο, η υπερβολική χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων προκαλεί σημαντικά προβλήματα στην ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον και βλάπτει τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Η Κύπρος κατατάσσεται μεταξύ των κορυφαίων κρατών μελών της ΕΕ στη χρήση φυτοφαρμάκων ανά μονάδα επιφανείας και στην υπέρβαση των μέγιστων ορίων κατάλοιπων φυτοφαρμάκων στα γεωργικά τρόφιμα. Ταυτόχρονα, τα προβλήματα που συνδέονται με τη ύπαρξη και την πρακτική της γεωργίας σε ορεινές περιοχές έχουν οδηγήσει σε ένα κύμα εγκατάλειψης της γεωργικής γης το οποίο άλλαξε το τοπίο τα τελευταία 40 χρόνια. Η τάση εγκατάλειψης καταδεικνύεται από την απότομη μείωση της έκτασης των αμπελώνων στην Κύπρο - από πάνω από 30.000 ha το 1985 σε περίπου 7.000 ha σήμερα.

Πρώθηση της εκτατικοποίησης και αναστροφή της τάσης εγκατάλειψης της γης

Δεν υπάρχει απλή λύση σε ένα ζήτημα πολύπλοκο

Αν η εντατικοποίηση της γεωργίας και η εγκατάλειψη της γεωργικής γης φαίνονται με την πρώτη ματιά να είναι αντίπαλες δυνάμεις, μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά, ταυτόχρονα με όρους καθοριστικών παραγόντων και επιπτώσεων. Και οι δύο διαδικασίες είναι το αποτέλεσμα πολύπλοκων κοινωνικο-οικονομικών αλλαγών, συμπεριλαμβανομένου του ισχυρού διεθνούς ανταγωνισμού για γεωργικά προϊόντα χαμηλών τιμών. Η εστίαση στις αυξημένες και φθηνότερες αποδόσεις οδήγησε στην απλοποίηση των γεωργικών οικοσυστημάτων, καθώς

τα αγροτεμάχια στα οποία δεν μπορεί να εντατικοποιηθεί η καλλιέργεια σε μια εκμετάλλευση εγκαταλείπονται. Η μετακίνηση αγροτικών πληθυσμών σε αστικά κέντρα αναζητώντας καλύτερες ευκαιρίες εργασίας και διαβίωσης, καθώς και το αυξημένο κόστος της ορεινής γεωργίας, τροφοδοτούν την τάση εγκατάλειψης. Προτάθηκε μια σειρά πολιτικών και κοινωνικοοικονομικών μέτρων για την αναζωογόνηση των ορεινών κοινοτήτων στο Τρόδος (Goussios et al., 2019). Είναι βέβαιο ότι η ορεινή γεωργία αποτελεί βασικό πυλώνα για την ανάπτυξη αγροτικών κοινοτήτων..

Δημιουργία περιβαλλοντικής ταυτότητας για τα προϊόντα του Τροόδους

Από τα περιβαλλοντικά στα οικονομικά οφέλη

Η ομαδική εργασία μας τα τελευταία επτά χρόνια κατέδειξε τη θετική περιβαλλοντική φυσιογνωμία για πολλούς τύπους γεωργίας που ασκούνται στο Τρόδος και το δυναμικό δυνητικής αναστροφής τόσο της εντατικοποίησης όσο και της εγκατάλειψης της γης. Τα αποτελέσματα από το έργο Agrolife (www.agrolife.eu) δείχνουν ότι οι αμπελώνες φιλοξενούν υψηλή βιοποικιλότητα πεταλούδων, ερπετών και πτηνών. Τα χαρακτηριστικά του τοπίου, όπως οι βράχοι και οι τοίχοι ξηρολιθιάς υποστηρίζουν μια υψηλή ποικιλία άγριας ζωής, ενώ η εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών προστασίας των καλλιεργειών για τον έλεγχο των παρασίτων των αμπελώνων μπορεί να μειώσει τη χρήση φυτοφαρμάκων. Περαιτέρω εργασίες έδειξαν ότι τα σταφύλια από την γηγενή ποικιλία Ξενιστέρι έχουν πολύ μικρότερο αποτύπωμα άνθρακα από τα σταφύλια από την εισαγόμενη ποικιλία Cabernet Sauvignon (Litskas et al., 2017). Η θετική περιβαλλοντική φυσιογνωμία πολλών προϊόντων του Τροόδους μαρτυρά ένα εγγενές χαρακτηριστικό το οποίο απορρέει εν μέρει από μεθόδους αγρο-οικολογικής παραγωγής χαμηλών εισροών που οι αγρότες έχουν αναπτύξει και ασκούν, μέσω δοκιμών και σφαλμάτων, εδώ και χιλιετίες. Προτείνουμε ότι η θετική περιβαλλοντική φυσιογνωμία πολλών προϊόντων του Τροόδους θα μπορούσε να υπογραμμισθεί ως ίσης αξίας με την παραδοσιακή και ιστορική αξία τους, και να χρησιμοποιηθεί στο πλαίσιο προγραμμάτων πιστοποίησης ώστε να παρέχει εμπορικό πλεονέκτημα στους αγρότες του Τροόδους.

Συμπέρασμα

Οι γεωργικές περιοχές του Τροόδους αντιστοιχούν στον ορισμό της γεωργικής γης υψηλής φυσικής αξίας. Οι αγρότες του Τροόδους εφαρμόζουν γενικά πρακτικές καλλιέργειας χαμηλών εισροών σε χωράφια με μη παραγωγικά χαρακτηριστικά τοπίου που είναι σημαντικά για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και την παροχή οικοσυστημικών υπηρεσιών. Οι αγρο-οικολογικές πρακτικές παραγωγής που εφαρμόζονται εδώ και χιλιετίες στο Τρόδος απειλούνται από δύο αντίπαλες δυνάμεις : την γεωργική εντατικοποίηση και την εγκατάλειψη της γεωργικής γης. Η έρευνα ανέδειξε τη θετική περιβαλλοντική φυσιογνωμία των προϊόντων του Τροόδους και τη δυνατότητα αναστροφής της εγκατάλειψης και της εντατικοποίησης των εκτάσεων. Η σύνδεση της θετικής περιβαλλοντικής φυσιογνωμίας των προϊόντων του Τροόδους με την παραδοσιακή και ιστορική αξία τους μπορεί να παρέχει εμπορικό πλεονέκτημα στους αγρότες και να συμβάλει στην αναζωογόνηση των ορεινών κοινοτήτων.

Βιβλιογραφικές αναφορές

2. Γούσιος Δ. et al. (2019). Εθνική Στρατηγική για την Ανάπτυξη των Ορεινών Κοινοτήτων στην περιοχή του Τροόδους. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (ελληνικά). https://medmountains.com/SYNOPTIKI%20STRATIGIKI_2020.pdf
3. Litskas V. D., Irakleous T., Tzortzakos N., Stavrinides M. C. (2017). Determining the carbon footprint of indigenous and introduced grape varieties through Life Cycle Assessment using the island of Cyprus as a case study. In: *Journal of Cleaner Production*, 156. p. 418–425. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.04.057>
4. Zomeni M., Martinou A., Stavrinides M., Vogiatzakis I. (2018). High nature value farmlands: challenges in identification and interpretation using Cyprus as a case study. In: *Nature Conservation*, 31. p. 53-70. <https://doi.org/10.3897/natureconservation.31.28397>

Μενέλαος Σταυρινίδης

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και ενδιαφέροντα:

Η έρευνα του Μενέλαου Σταυρινίδη επικεντρώνεται στην ενσωμάτωση της βιοποικιλότητας και των περιβαλλοντικών στόχων στις γεωργικές πρακτικές και πολιτικές, καθώς και στην αξιολόγηση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στη γεωργία. Έχει δημοσιεύσει περισσότερες από 30 εργασίες σε περιοδικά με κριτές, και τα αποτελέσματα από την έρευνά του έχουν παρουσιαστεί σε περισσότερα από 45 διεθνή συνέδρια. Έχει

συντονίζει / συνεργαστεί σε περισσότερα από 15 ερευνητικά προγράμματα και έχει συμμετάσχει ως μέλος σε επιτροπές εμπειρογνομόνων διεθνών οργανισμών. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το έργο και τις δημοσιεύσεις του είναι διαθέσιμες στο <https://sustagric.weebly.com/>.

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα:

1. Litskas, V., Mandoulaki, A., Vogiatzakis, I. N., Tzortzakis, N., & Stavrinides, M. (2020). Sustainable Viticulture: First Determination of the Environmental Footprint of Grapes. In: *Sustainability*, 2020, 12(21), 8812. <https://doi.org/10.3390/su12218812>
2. Cole L. J., Stavrinides M. C. et al. (2020). A critical analysis of the potential for EU Common Agricultural Policy measures to support wild pollinators on farmland. In: *Journal of Applied Ecology*. 00. p. 1-14. <https://doi.org/10.1111/1365-2664.13572>
3. Vogiatzakis I., Zotos S., Litskas V. D., Manolaki P., Sarris D., Stavrinides M. (2020). Towards implementing Mapping and Assessment of Ecosystem Services in Cyprus: A first set of indicators for ecosystem management. In: *One Ecosystem*, 5. <https://doi.org/10.3897/oneeco.5.e47715>

Περιθωριοποιημένοι τόποι, χώροι επιβεβαίωσης της συλλογικής νοημοσύνης;

Pierre-Antoine Landel

Πανεπιστήμιο Grenoble Alpes, UMR PACTE-CERMOSEM
(www.pacte-grenoble.fr/membres/pierre-antoine-landel)

Εισαγωγή

Τα νησιά της Μεσογείου ήταν ο χώρος επιβεβαίωσης μιας γεωγραφικής μορφής που έχει γίνει παγκόσμια: αυτή της σύνδεσης μεταξύ του λιμανιού και της «ενδοχώρας» του. Από την αρχαιότητα, το καθεστώς τους έχει έντονα αλλάξει, αμφισβητώντας συνεχώς τη φύση και την ένταση των σχέσεων μεταξύ πόλης και ενδοχώρας. Σήμερα, υπό την επίδραση της παγκοσμιοποίησης, το ανήκειν στην ενδοχώρα διαφοροποιείται ανάλογα με την ικανότητα πρόσβασης σε ροές ανταλλαγών κάθε είδους. Η κινητικότητα σπίτι/εργασία γεννά περιαισθητικές ζώνες και ζώνες κατοίκησης, χαρακτηριζόμενες από έντονη εξάρτηση από τα αστικά κέντρα. Η κινητικότητα για ψυχαγωγία γεννά τουριστικές περιοχές λίγο έως πολύ απομακρυσμένες από τα αστικά κέντρα. Άλλοι χώροι, στο περιθώριο των δίδων επικοινωνίας και μη συνδεδεμένοι στα δίκτυα, συνιστούν απομονωμένους, υποβαθμισμένους και περιθωριοποιημένους τόπους, χαρακτηριζόμενους από πληθυσμιακή ερήμωση, γήρανση και αποχώρηση των νέων. Αντίθετα, μερικές από αυτές τις ενδοχώρες γνωρίζουν αλλαγές των διαδρομών τους και μετατρέπονται σε παραγωγικές και καινοτόμες. Χαρακτηρίζονται από την άφιξη νέων κατοίκων που κάνουν επιλογές ζωής χαρακτηριζόμενες από την επιθυμία να σταματήσουν τον αστικό τρόπο ζωής. «Υποκείμενες λιγότερο σε κοινωνικούς ελέγχους, επωφελούμενες από πρότυπα λιγότερο περιοριστικά και με περισσότερη ευελιξία, και γενικότερα πιο ελεύθερα, οι περιθωριοποιημένοι τόποι μπορούν να αποδείξουν περισσότερη εφευρετικότητα και να δημιουργήσουν ωφέλιμους «αντί-πολιτισμούς» οι οποίοι θα ενεργοποιήσουν ολόκληρη την κοινωνία» (Bavoux Chapelon, αναφορά από τον Woessner, 2016, p.23).

Αυτές οι τελευταίες εδαφικές περιοχές μας οδηγούν σε ερωτήματα. Πρόκειται για τον χαρακτηρισμό της διαδικασίας κατασκευής ιδιότυπων πόρων, αλλά επίσης της δημιουργίας κοινωνικών καινοτομιών, οι οποίες θα παρέχουν ανέκδοτες απαντήσεις σε καταστάσεις κρίσης. Ο προβληματισμός μας σχετίζεται συγκεκριμένα με την κατασκευή και τη διάδοση νέων γνώσεων, σε ιδιαίτερα πλαίσια επανένταξης της παραγωγής και της μετάβασης. Η υπόθεσή μας είναι : αυτή η κατασκευή κινητοποιεί μια συλλογική νοημοσύνη, απόρροια της ικανότητας των διαφοροποιημένων δρώντων να συντονιστούν γύρω από κοινά ερωτήματα και να προχωρούν σε υβριδοποίηση γνώσεων, επιτρέποντας την κατασκευή νέων γνώσεων κινητοποιημένων από τη δράση.

40 χρόνια παρατηρήσεων μιας εδαφικής περιοχής σε μετάβαση

Το πεδίο μελέτης είναι αυτό της κοιλάδας Drôme, το οποίο βρίσκεται στη Νοτιοανατολική Γαλλία. Αναπτύσσεται σε μια λεκάνη απορροής άνω των 120 χιλιομέτρων, συγκεντρώνοντας περισσότερους από 50.000 κατοίκους, οι οποίοι διαμένουν σε 103 κοινότητες και αρθρώνοντας μια δύσκολη ορεινή περιοχή (8 άτομα ανά km²) με μια πεδιάδα η οποία συνδέεται με την σημαντική κοιλάδα του Ροδανού. Είναι ένας τόπος –σταθμός της μετάβασης προς την αγροοικολογία, καθώς περισσότερο από το 28% των εκτάσεων έχουν πλέον ενταχθεί στη βιολογική γεωργία. Μακροχρόνια διαδικασία, η οποία αποτέλεσε το αντικείμενο ανάλυσης βασισμένη σε συνεντεύξεις σε 40 δρώντες της εδαφικής περιοχής.

Οι εργασίες καταλήγουν σε μια οριοθέτηση η οποία επιτρέπει να ταυτοποιηθούν σχεδόν 250 αξιοσημείωτα χρονικά ορόσημα στα σχεδόν 50 χρόνια μετάβασης προς τη βιολογική γεωργία. Καθιστά δυνατή την πρόταση κατασκευής διαφορετικών διαδρομών, μεταξύ των οποίων και αυτή της γνώσης. Και άλλοι θα μπορούσαν επίσης να εντοπιστούν όπως η εδαφική δυναμική, οι αλυσίδες παραγωγής, η κοινωνικο-πολιτιστική δράση και οι σχέσεις παραγωγού-καταναλωτή.

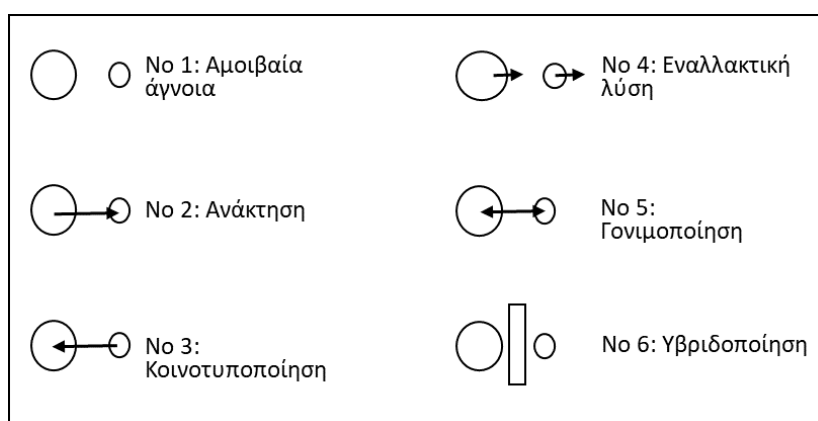
Χαρακτηρισμός της διαδρομής της εδαφικής γνώσης

Η διαδρομή της γνώσης χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη και στη συνέχεια τον υβριδισμό τριών τύπων γνώσεων: η τοπική γνώση, μεταδιδόμενη τοπικά, από γενιά σε γενιά, η γνώση που εισάγεται καθ' όλη την περίοδο του εκσυγχρονισμού και η γνώση που κατασκευάζεται κατά τη δράση, κεφαλαιοποιώντας εμπειρίες,

γεγονός που προϋποθέτει ειδικές θέσεις για ζητήματα αυτοσχεδιασμού, αμφιταλλαντεύσεων και αποτυχιών. Το πιο ενδεικτικό παράδειγμα είναι αυτό του τομέα των αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών (ΑΦΦ), που αναδείχθηκε τη δεκαετία του 1970 από νέοαγρότες «που επιχειρούν» οι οποίοι ανέδειξαν τον πόρο και τον έχουν αναπτύξει διαμέσω οργανώσεων συνενώνουν παραδοσιακούς γεωργούς, κατόχους τοπικών γνώσεων και νεοαγρότες που ασχολήθηκαν ενεργά. Σήμερα, η εδαφική περιοχή χαρακτηρίζεται από την παρουσία 7 εταιρειών επεξεργασίας ΑΦΦ, συγκεντρώνοντας περισσότερες από 300 νέες θέσεις εργασίας.

Επιβεβαίωση μετασχηματιστικών ικανοτήτων

Το άλλο αποτέλεσμα αφορά τον πολλαπλασιασμό των κοινωνικών καινοτομιών, σε πολλαπλούς τομείς μεταξύ των οποίων η γεωργία και τα τρόφιμα κατέχουν εξέχουσα θέση. Αυτές βρίσκονται σε διαδικασία ταυτοποίησης και χαρακτηρισμού διαμέσω μιας βάσης δεδομένων σχετιζόμενων με τις κοινωνικές καινοτομίες στα βουνά¹. Οι παρατηρήσεις επιτρέπουν να ταυτοποιήσουν διαφορετικές κατηγορίες διεπαφής μεταξύ κοινωνικής καινοτομίας και εδαφικής περιοχής. Ορισμένες από αυτές μπορούν να θεωρηθούν ότι έχουν ικανότητες μετασχηματισμού με την έννοια ότι αναπτύσσονται ταυτόχρονα με τη συμμετοχή τους στην αλλαγή της εδαφικής περιοχής. Αυτές αντιπροσωπεύουν πραγματικούς χώρους παραγωγής νέων γνώσεων, που μεταφέρονται σε άλλες περιοχές. Ως παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί ο «συνεταιρισμός La Carline²» ή το «μοναστήρι του Τιμίου Σταυρού³». Σε αυτήν την περίπτωση, μπορούμε επίσης να μιλήσουμε για πραγματικές διαδικασίες γονιμοποίησης και υβριδισμού μεταξύ κοινωνικών Καινοτομιών και εδαφικών περιοχών.

Σχήμα 1 : Διαφορετικές μορφές διεπαφής μεταξύ κοινωνικής καινοτομίας και εδαφικής περιοχής. (Πηγή: Landel, Koop, Senil, 2018)

Συμπέρασμα

Αυτή η δυναμική θέτει ερωτήματα για τη θέση της έρευνας. Πρόκειται για εδαφικές περιοχές πολλαπλών μελετών, στις οποίες οι ερευνητές διατηρούν μια θέση που αξίζει να διερευνηθεί. Η θέση της έρευνας/ δράσης κινητοποιεί την κεφαλαιοποίηση της εμπειρίας, εμπλέκοντας τους δρώντες στον ορισμό μιας διαμοιραζόμενης ερώτησης, αλλά επίσης στη συμμετοχή σε ανταλλαγές με βάση δράσεις, αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν και κινητοποιημένες μεθόδους. Η διαδικασία οδηγεί στην εισαγωγή της έννοιας της συλλογικής νοημοσύνης η οποία είναι «νοημοσύνη διανεμημένη παντού, συνεχώς αξιοποιημένη, συντονισμένη σε πραγματικό χρόνο, η οποία οδηγεί σε μια αποτελεσματική κινητοποίηση ικανοτήτων » (Lévy, 1997, p.23).

Πηγές

1. <http://collecti.cc/transformont/?PagePrincipale>
2. <http://www.lacarline.coop/>
3. <http://www.le-monastere.org/>

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Bavoux J.-J., Chapelon L. (2014). *Dictionnaire d'analyse spatiale*, Paris (France), Colin A., 607 p.
2. Lévy P. (1997). *L'intelligence collective: pour une anthropologie du cyberspace*, Paris (France) : La Découverte, Sciences et société.

Pierre-Antoine Landel

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Αφού άσκησε διοικητικές θέσεις σε διάφορες εδαφικές αρχές, ο Pierre-Antoine Landel εντάχθηκε στο Πανεπιστήμιο Grenoble Alpes το 2000. Το ερευνητικό του έργο επικεντρώνεται στον τομέα της εδαφικής ανάπτυξης, ιδίως στην ενδοχώρα της Μεσογείου. Η θέση του στη διεπαφή μεταξύ έρευνας και δράσης, του επιτρέπει να θέτει ερωτήματα σχετικά με τη θέση της εμπειρίας στη δημιουργία μεταβιβάσιμης γνώσης στον τομέα της εδαφικής ανάπτυξης. Είναι μέλος του Διεθνούς Μικτού Εργαστηρίου του IRD MeDiTer.

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα:

1. Landel P. A., Mao P., Rey A., Robinet N. (2017). Les dynamiques des arrière-pays méditerranéens français : Une marqueterie territoriale entre marge et périphérie. In: Roth H. (coord.). *Espaces fragiles, Construction scientifique, dynamiques territoriales et action publique*, Clermont Ferrand, Presses Universitaires Blaise Pascal, pp. 213-229.
2. Landel P. A., Koop K., Senil N. (2018). Quand l'innovation sociale change la dynamique des territoires de montagne. In: Fourny M.C. (dir.). *Montagnes en mouvements, Dynamiques territoriales et innovations sociales*, Presses Universitaires de Grenoble, UGA Editions. p.21-43.
3. Aderghal M., Genin D., Hanafi A., Landel P. A., Michon G. (2020). L'émergence des spécificités locales dans les arrière-pays méditerranéens. In: *Les impromptus du LPED*, 394 p. <http://www.lped.fr/les-impromptus-du-lped-5-l-emergence-des.html>

Προσδοκίες για τη συζήτηση επί της ευρωπαϊκής μεταρρύθμισης για μελλοντικές ορεινές πολιτικές

Thomas Dax

Ομοσπονδιακό Ινστιτούτο Αγροτικής Οικονομίας, Αγροτικής και Ορεινής Έρευνας (BAB), Βιέννη, Αυστρία (https://www.researchgate.net/profile/Thomas_Dax)

Εισαγωγή

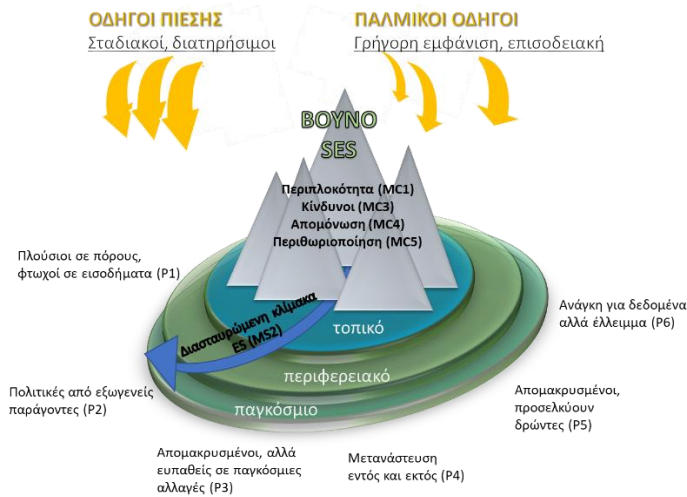
Οι μεταρρυθμιστικές περίοδοι δημιουργούν σημαντικές προσδοκίες για την αντιμετώπιση των βασικών προκλήσεων που συνδέονται με τις ιδιαιτερότητες των ορεινών περιοχών. Ενώ, οι εμπλεκόμενοι ενδιαφερόμενοι στοχεύουν να επηρεάσουν τις πολιτικές αποφάσεις ώστε αυτές να αντικατοπτρίζουν τις ανάγκες προσαρμογής, ταυτόχρονα αντιμετωπίζουν πολλούς υψηλού επιπέδου στόχους και ανταγωνιστικές βλέψεις από άλλες περιοχές. Σε αυτόν τον εξαιρετικά αλληλεξαρτώμενο καθορισμό πολιτικής των ευρωπαϊκών κανονισμών και εφαρμογής εθνικών στρατηγικών, αποτελεί προτεραιότητα η προσεκτική επιλογή των ευρωπαϊκών εργαλείων που θα χρησιμοποιηθούν για την ενίσχυση της δυναμικής των βουνών. Μετά την παρουσίαση του πλαισίου του κοινωνικο-οικολογικού συστήματος των ορεινών περιοχών ως μια ολοκληρωμένη αναλυτική έννοια για την αντιμετώπιση των αναγκών του ορεινού πληθυσμού, αυτή η ανακοίνωση παρουσιάζει επιλογές που προκύπτουν από τη συνεχιζόμενη μεταρρύθμιση της πολιτικής της ΕΕ για την ενίσχυση τα μέτρα κινήτρων υπέρ του βουνού. Καθώς η συζήτηση για τη μεταρρύθμιση βρίσκεται σε εξέλιξη, παραμένουν αρκετά ανοιχτά ζητήματα, τα οποία θα μπορούσαν δυνητικά να επηρεάσουν προληπτικά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Κοινωνικο-οικολογικά συστήματα ορεινών περιοχών

Χαρακτηριστικά και παράδοξα

Ορισμένα χαρακτηριστικά ορίζουν τα κοινωνικο-οικολογικά συστήματα των βουνών και τις διασυνδέσεις τους με άλλους χώρους. Τα ειδικά χαρακτηριστικά του βουνού συνδέονται με τον υψηλό βαθμό απομόνωσης, την έκθεση σε κινδύνους, την πίεση περιθωριοποίησης καθώς και με την πολύπλοκη διασύνδεση φυσικών και ανθρώπινων σχέσεων. Σε πολλές ορεινές περιοχές αυτό οδηγεί σε σημαντικά παράδοξα που δείχνουν διαφορετικές μελλοντικές διαδρομές, οι οποίες περιλαμβάνουν ταυτόχρονα πλούσιες σε πόρους και φτωχές σε εισόδημα περιοχές, τοπικές εμπειρίες/σχέδια δράσης έναντι πολιτικών καθοδηγούμενων από "εξωτερικούς δρώντες", την απομόνωση και μια μεγάλη ευπάθεια στις παγκόσμιες αλλαγές, μεταναστεύσεις εισόδου και εξόδου, απομακρυσμένοι αλλά ελκυστικοί τόποι και μεγάλη ανάγκη για πληροφορίες, αλλά σοβαρή έλλειψη λεπτομερών δεδομένων.

Λόγω αυτών των πτυχών, τα προσαρμοσμένα συστήματα διαχείρισης γης σε ορεινές περιοχές παρέχουν μια σειρά δημόσιων αγαθών υψηλής αξίας, συμβάλλουν στην οικολογική απόδοση υψηλής ποιότητας, διατηρούν προστατευόμενες εκτάσεις και ενισχύουν τη ζωτικότητα της υπαίθρου. Αυτά τα ευεργετικά αποτελέσματα για το περιβάλλον και την κοινωνία, παρέχονται και απαιτούνται από τους ντόπιους κατοίκους και παρομοίως, τον πληθυσμό των πεδινών περιοχών.

Σχήμα 1 : Βασικά χαρακτηριστικά και παράδοξα των ορεινών κοινωνικο-οικολογικών συστημάτων. Πηγή: Klein et al., 2019.

Διακυβεύματα και ευκαιρίες

Σε αντίθεση με τις προηγούμενες προοπτικές για τα βουνά που επικεντρώθηκαν πρωτίστως σε μεγάλης κλίμακας διακυβεύματα, αναδύεται μια πιο ισορροπημένη αξιολόγηση η οποία ενσωματώνει ιδιαίτερες ευκαιρίες. Ωστόσο, δεν πρέπει να παραμεληθούν οι σημαντικές απειλές για την παροχή δημόσιων αγαθών και σε σχέση με την εγκατάλειψη της γης και ακόμη και την περιθωριοποίηση αυτών των περιοχών. Καθώς αυτές οι απειλές θα μπορούσαν να αναδειχθούν στην πιο κατάλληλη γεωγραφική κλίμακα, οι ερευνητές και οι επαγγελματίες θα πρέπει να είναι προσεκτικοί στην τοπική διαφοροποίηση και τις αλλαγές του συστήματος. Η ενίσχυση της τοπικής συμμετοχής προσφέρει την ευκαιρία να κινητοποιηθούν τα δυνατά σημεία των νέων συστημάτων αξίας και το αυξανόμενο ενδιαφέρον για οικολογικές επιδόσεις μέσω ενδιαφερόντων στρατηγικών ανάπτυξης των βουνών. Στο πλαίσιο της εξέλιξης των διαδρομών προς την αειφόρο ανάπτυξη και τις προσεγγίσεις «χωρικής δικαιοσύνης» μια τέτοια αλλαγή στρατηγικής είναι αναπόφευκτη.

Συνάφεια της πολιτικής μεταρρύθμισης της ΕΕ για τα βουνά

Μια ολοκληρωμένη ανάλυση των πολιτικών με χωρικές εμπλοκές αποκαλύπτει μια σειρά σημείων εισόδου για δραστηριότητες σχεδιασμού και εφαρμογής πολιτικών οι οποίες πρέπει να αναληφθούν από φορείς διαφόρων επιπέδων (Euro montana 2013). Ακόμη και αν αυτά τα εργαλεία μπορούν να διακριθούν σε όλα σχεδόν τα πολιτικά πεδία, ο τόνος εστιάζει στη μεταρρύθμιση της ΚΓΠ και των διαρθρωτικών ταμείων και στις αλλαγές που περιλαμβάνονται για την βελτίωση της δυναμικής των βουνών.

«Επαναδιαμόρφωση» στόχων της ΚΓΠ

Οι προτάσεις μεταρρυθμίσεων της ΚΑΠ τείνουν να διατηρήσουν τα υφιστάμενα εργαλεία για τις ορεινές περιοχές και τον συγκεκριμένο τρόπο λειτουργίας τους. Μέσω του σχήματος των Περιοχών με Φυσικούς Περιορισμούς (ΠΦΠ), των αγρο-περιβαλλοντικό-κλιματικών μέτρων (ΑΠΚΜ), της υποστήριξης της τοπικής ανάπτυξης LEADER / CLLD, των αλυσίδων αξίας, των υπηρεσιών και της ανακαίνισης χωριών, τα κράτη-μέλη τα οποία στηρίζουν αυτή τη συνεργασία διαθέτουν ήδη εργαλεία για την αξιοποίηση ειδικά της ορεινής γεωργίας. Ενώ η έρευνα έχει υπογραμμίσει εδώ και πολύ καιρό, την επείγουσα ανάγκη να δοθεί προτεραιότητα στην εδαφική προσέγγιση, γεγονός που θα επέτρεπε την ενίσχυση των ΠΦΠ και την προοπτική του βουνού μέσα από την εφαρμογή πολιτικών ((Dax and Corpus 2016), η πρόταση της ΕΕ υπογραμμίζει μόλις τα αναμενόμενα συμπεράσματα για την αντιμετώπιση των κοινών προκλήσεων για το μέλλον των αγροτικών περιοχών (EC 2018). Ακόμη και αν η εστίαση σε μια «πράσινη αρχιτεκτονική» σημαίνει μια μεγάλη φιλοδοξία στον τομέα των περιβαλλοντικών και κλιματικών δράσεων, η τάση επεξεργασίας εθνικών στρατηγικών μέσω των «Στρατηγικών Εθνικών Σχεδίων» δεν δημιουργεί προσδοκίες για απαιτούμενες αλλαγές ώστε να ληφθεί υπόψη η ιδιαιτερότητα των βουνών. Με τον απλό επανασχεδιασμό των στόχων της ΚΑΠ και μια νέα επισήμανση διαφόρων εργαλείων, η μεταρρύθμιση δεν θα ήταν φιλόδοξη. Όσον αφορά την τοπική ανάπτυξη, ίσως η πιο εμπνευσμένη καινοτομική στρατηγική είναι αυτή των «έξυπνων χωριών». Ο προσανατολισμός της ΚΑΠ φαίνεται να παραμένει, αλλά οι ακτιβιστές για τις ορεινές περιοχές οφείλουν να δεσμευτούν ότι θα εξερευνήσουν και θα επιτύχουν την επέκταση δυνητικών «νησίδων» για καινοτόμες και στοχευμένες δράσεις στα βουνά.

Οργάνωση της συνοχής στην πολιτική συνοχής ;

Παρομοίως, για την πολιτική συνοχής υπάρχουν ήδη πολλά προαιρετικά μέτρα πολιτικής (Εξυπνη στρατηγική εξειδίκευσης, δίκτυα και καινοτόμα σχέδια στον τομέα της υγείας, ευρυζωνικότητα, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και συστάδες · δράση για την κλιματική αλλαγή, βιώσιμες μεταφορές, κοινωνική ένταξη και θεσμική ανάπτυξη). Ωστόσο, τα πραγματικά αποτελέσματα εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις εθνικές/περιφερειακές προτεραιότητες και παραμένουν συχνά περιορισμένα, λόγω της περιορισμένης κλίμακας εφαρμογής των σχεδίων. Οι πέντε νέοι στόχοι της πολιτικής συνοχής για το 2021-2027 (έξυπνοι, πράσινοι, συνδεδεμένοι, κοινωνικοί και κοντά στους πολίτες) παρέχουν μια σειρά από συγκεκριμένα σημεία εισόδου για το βουνό. Για όλους αυτούς τους στόχους θα μπορούσε να υπάρξει επεξεργασία για ένα ενδιαφέρον και ιδιαίτερες προτεραιότητες για ορεινές περιοχές, εάν τα κράτη μέλη δεσμευτούν για μια τέτοια στρατηγική (Gjølrsen et al. 2018). Πρόκειται, ιδίως, για τη βελτίωση των συνδέσεων ώστε να κινητοποιηθούν καλύτερα οι διασπαρμένοι δρώντες, να προωθηθεί η κυκλική οικονομία, να εξισορροπηθούν οι τεχνολογικές δυνατότητες και οι ανάγκες κοινωνικής καινοτομίας, καθώς και να αυξηθεί η ελκυστικότητα αυτών των εδαφικών περιοχών. Είναι θεμελιώδες να λαμβάνονται υπόψη οι συγκρούσεις μεταξύ διαφορετικών τύπων δραστηριοτήτων και περιοχών όπως και οι πιέσεις που οφείλονται σε κοινωνικο-οικολογικές αλλαγές, κατά την επεξεργασία και την εφαρμογή στρατηγικών.

Πιθανότητες αναδυόμενων στρατηγικών και δράσεων

Η μεταρρυθμιστική περίοδος επιτρέπει την έναρξη συζητήσεων και δίνει τη δυνατότητα στους τοπικούς δρώντες να υψώσουν τη φωνή τους, εστιάζοντας σε τοπικές, ειδικές για το βουνό ανάγκες καθώς και στις πολιτικές τους απαιτήσεις. Ο κατάλογος σχετικών μέτρων πολιτικής και κατάλληλων σημείων δράσης για την τελευταία περίοδο (Euromontana 2013) μπορεί να χρησιμεύσει ως βάση έμπνευσης. Θα μπορούσε να συμπληρωθεί από πρόσφατες τεχνολογικές εξελίξεις, σημαντικές θεωρήσεις για μέτρα που στοχεύουν στην αντιμετώπιση της δημογραφικής μείωσης, καθώς και από πιο σαφείς στόχους αειφόρου ανάπτυξης και από την πρόσφατη συναίνεση σχετικά με την προτεραιότητα η οποία θα πρέπει να δοθεί στην ανθεκτικότητα.

Οι δραστηριότητες επικεντρώνονται στους αποτελεσματικούς τρόπους για το πώς να συνεχιστούν και να βελτιωθούν τα προγράμματα μικρής κλίμακας, όπως το LEADER / CLLD, ώστε να καλύψουν τις ανάγκες της τοπικής προοπτικής. Αυτές θα μπορούσαν να συμπληρωθούν από δραστηριότητες συνεργασίας και από την ανάπτυξη ενός στρατηγικού άξονα σε προγράμματα πολιτικής (ΠΑΑ και ΕΚΤ) αναλύοντας πως αυτά τα μέτρα μπορούν να λάβουν καλύτερα υπόψη τις ιδιαιτερότητες του βουνού. Τα προγράμματα της Ολοκληρωμένης Εδαφικής Επένδυσης (ΟΕΕ, CPR άρθρ. 22) πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ειδική επιλογή για τα βουνά. Η πρόταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (ΕΚ 2019, τροπολογία 110) για αποθεματικό 5% σε «μη αστικές περιοχές που παρουσιάζουν μειονεξίες ή φυσικά, γεωγραφικά ή δημογραφικά μειονεκτήματα ή δυσκολία πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες» είναι ιδιαίτερα σημαντική για τις ορεινές περιοχές. Επιπλέον, οι στρατηγικές έξυπνης εξειδίκευσης που έχουν ήδη ξεκινήσει θα πρέπει να εφαρμοστούν στοχεύοντας ειδικά στις ιδιαιτερότητες και τις ευκαιρίες του βουνού.

Δεδομένου του μεγάλου συνόλου μέτρων πολιτικής που σχετίζονται με την ορεινή ανάπτυξη, υπάρχει απειλή για περιορισμένη αποτελεσματικότητα λόγω αντικρουόμενων εδαφικών στόχων και στόχων πολιτικής. Θα είναι ζωτικής σημασίας να θεωρηθούν αυτά τα διακυβεύματα υψηλή εθνική προτεραιότητα, έτσι ώστε η κοινή ανησυχία να αντικατοπτρίζεται στον στρατηγικό σχεδιασμό και τη διανομή των πόρων του προγράμματος.

Συμπέρασμα

Οι μελλοντικές πολιτικές για το βουνό θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν πιο συστηματικά και αποτελεσματικά το σύνολο των διαθέσιμων εργαλείων πολιτικής και να χρησιμοποιήσουν το πλαίσιο πολιτικής που προσανατολίζεται προς την εδαφική διαφοροποίηση, την ανάπτυξη που βασίζεται σε ενεργοποιητές και τη σύγκλιση. Οι βασικές συνθήκες για μια επιτυχημένη εφαρμογή, ωστόσο, εξαρτώνται από το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο για μια πολυεπίπεδη διακυβέρνηση και από την αναγνώριση των διασυνδέσεων και των συνεισφορών των ορεινών περιοχών στις απαιτήσεις των πεδινών περιοχών. Από αυτήν την άποψη, είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε τις τοπικές ιδιαιτερότητες και να σχεδιάσουμε τις στρατηγικές οι οποίες ενισχύουν τη μοναδικότητα των ορεινών περιοχών. Δεδομένης της αδράνειας των διαδικασιών πολιτικής μεταρρύθμισης και των αργών εξελίξεων προς μια ισχυρότερη εδαφική στόχευση των πολιτικών αγροτικής ανάπτυξης, πρέπει να επισημανθούν οι συνέργειες μεταξύ των διαφόρων δρώντων και τύπων περιοχών. Αυτή η διαδικασία πρέπει να ενισχυθεί με την ένταξη και τη συμμετοχή του ορεινού πληθυσμού και πρέπει να βασίζεται σε μια περιφερειακή στρατηγική κοινωνικής καινοτομίας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Dax T., Copus A. (2016). The Future of Rural Development. In: European Parliament, Directorate-General for Internal Policies (ed.). *Research for AGRI Committee – CAP Reform Post-2020 – Challenges in Agriculture*, Workshop Documentation, IP/B/AGRI/IC/2015-195. Bruxelles (Belgique) : Policy Department B: Structural and Cohesion Policies, Agriculture and Rural Development. p. 221-303.
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/585898/IPOL_STU\(2016\)585898_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/585898/IPOL_STU(2016)585898_EN.pdf)
2. Klein J. A., Tucker C. M., Nolin A. W., Hopping K. A., Reid R. S., Steger C. et al. (2019). *Catalyzing transformations to sustainability in the world's mountains*. *Earth's Future* 7. p. 547-557. <https://doi.org/10.1029/2018EF001024>.
3. EC (2018). *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the Common agricultural policy (CAP Strategic Plans) and financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Regulation (EU) No 1305/2013 of the European Parliament and of the Council and Regulation (EU) No 1307/2013 of the European Parliament and of the Council COM (2018) 392 final*.
4. Euromontana (2013). *Toward Mountains 2020, Step 1 – Capitalising on Euromontana work to inspire programming*. Bruxelles (Belgique).
5. Gløersen E., Corbineau C., Toptsidou M., Haarich S., Montán A. et al. (2018). *Balanced Regional Development in areas with Geographic Specificities*, ESPON BRIDGES project. Draft Final Report. ESPON EGTC: Luxembourg.

Thomas Dax

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και ενδιαφέροντα:

Ο Thomas Dax είναι αναπληρωτής διευθυντής της BAB, της Βιέννης, της Αυστρίας και έχει συνεργαστεί σε ευρωπαϊκές και διεθνείς έρευνες σχετικά με την ανάπτυξη των βουνών και την αξιολόγηση της αγροτικής πολιτικής από τη δεκαετία του 1990. Τα ερευνητικά του αντικείμενα επικεντρώνονται στην ανάλυση της εδαφικής διάστασης των διαρθρωτικών αλλαγών στην ορεινή γεωργία και σε μια ολοκληρωμένη προοπτική της περιφερειακής οικονομίας στις ορεινές περιοχές. Πέρα από πολλά έργα της ΕΕ σε αυτά τα θέματα, είναι μέλος σε πολλές διεθνείς ομάδες εργασίας (συμπεριλαμβανομένης της Ομάδας Εργασίας του ΟΟΣΑ για την αγροτική πολιτική) και υπηρέτησε ως διεθνής εμπειρογνώμονας για την ορεινή πολιτική σε πολλές χώρες.

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα:

1. Dax T. (2008). *The role of mountain regions in territorial cohesion, a contribution to the discussion on the Green Paper on Territorial Cohesion*. Brussels (Belgium): Euromontana.
www.mtnforum.org/sites/default/files/pub/4877.pdf
2. Drexler C., Braun V., Christie D., Claramunt B., Dax T., Jelen I., Kanka R., Katsoulakos N., Le Roux G., Price M., Scheurer T., Weingartner R. (2016). *Mountains for Europe's Future – A Strategic Research Agenda*. Bern (switzerland): The Mountain Research Initiative, 41 p.
http://nemor.creaf.cat/wp-content/uploads/2018/05/Mountains_for_Europes_Future_I.pdf
3. Gløersen E., Price M. F., Borec A., Dax T., Giordano B. (2016). *Cohesion in Mountainous Regions of the EU – Research for REGI Committee*. European Parliament, Directorate-General for Internal Policies, Policies Department B: Structural and Cohesion Policies, Regional Development, IP/B/REGI/IC/2015_175. Brussels (Belgium): European Parliament, 72 p.
http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/573420/IPOL_STU%282016%29573420_EN.pdf

Ποιες μέθοδοι για την αντιμετώπιση των προκλήσεων των βουνών των μεγάλων νησιών της Μεσογείου ;

Laurent Rieutort

Πανεπιστήμιο Clermont-Auvergne, UMR Εδαφικές Περιοχές, Γαλλία
Ινστιτούτο της Auvergne-Rhône-Alpes για την Ανάπτυξη Εδαφικών Περιοχών (<https://www.iadt.fr>)

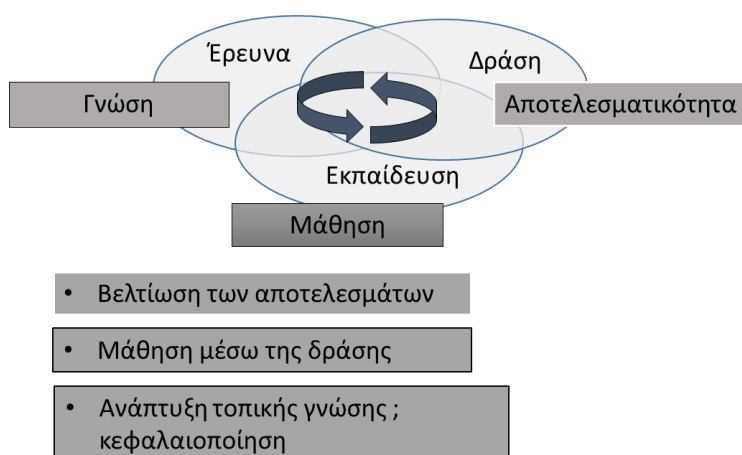
Εισαγωγή

Οι ορεινές περιοχές των μεγάλων νήσων της Μεσογείου έρχονται αντιμέτωπες με πολλές προκλήσεις - κοινωνικοπολιτισμικές αλλά και οικονομικές, πολιτικές ή περιβαλλοντικές - και με προσδοκίες λύσεων εκ μέρους των τοπικών δρώντων, με την επιθυμία των πολιτών να έχουν ένα ειδικό βάρος σε αυτές τις συζητήσεις. Παράλληλα, η επιστημονική προσέγγιση εξελίσσεται σε μια προσπάθεια ανάπτυξης μορφών συμμετοχικής, ακόμη και «μετασχηματιστικής» έρευνας, συχνά πολυεπιστημονικής ή διεπιστημονικής. Τέλος, στο πεδίο, παρατηρούμε μια νέα γενιά φορέων σχεδίων - ιδιωτικών ή και δημοσίων - με νέες και πάλι προσδοκίες, συμπεριφορές και μορφές επικοινωνίας.

Στοχεύοντας σε μια καλύτερη συνδιαμόρφωση των διακυβευμάτων της κοινωνικής καινοτομίας, της διατήρησης και της ανάπτυξης αυτών των εδαφικών περιοχών, διαδίδοντας ταυτόχρονα τη γνώση και την ανταλλαγή εμπειριών, ποιά μέθοδο μπορούμε να εφαρμόσουμε; Πώς να ταυτοποιηθούν αυτές οι νησιωτικές ορεινές περιοχές και να συνδιαμορφωθούν με τοπικούς φορείς συγκεκριμένες πολιτικές οι οποίες να μην αγνοούν το παγκόσμιο πλαίσιο; Πώς να αναπτυχθούν καινοτόμες και συμμετοχικές στρατηγικές και μηχανισμοί ανάπτυξης, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες του πληθυσμού και την κατάσταση των τοπικών πόρων; Πώς να υποστηριχθούν τα τοπικά σχέδια; Πώς να αξιολογηθούν οι διαδρομές (οικολογικές, κοινωνικές και οικονομικές) αυτών των ορεινών περιοχών και να προσδιοριστεί η βελτίωση ή η δημιουργία των απαραίτητων ρυθμίσεων;

Αυτά τα ευρύτατα ερωτήματα θέτουν στην πραγματικότητα ζητήματα μετάδοσης, γνώσης, κεφαλαιοποίησης εμπειριών, αλλά και συλλογικής δράσης, «σύζευξης», «συνέργειας» δρώντων και λειτουργιών, συνεργασίας και εδαφικών συμμαχιών.

Το στοίχημα της έρευνας-δράσης-εκπαίδευσης

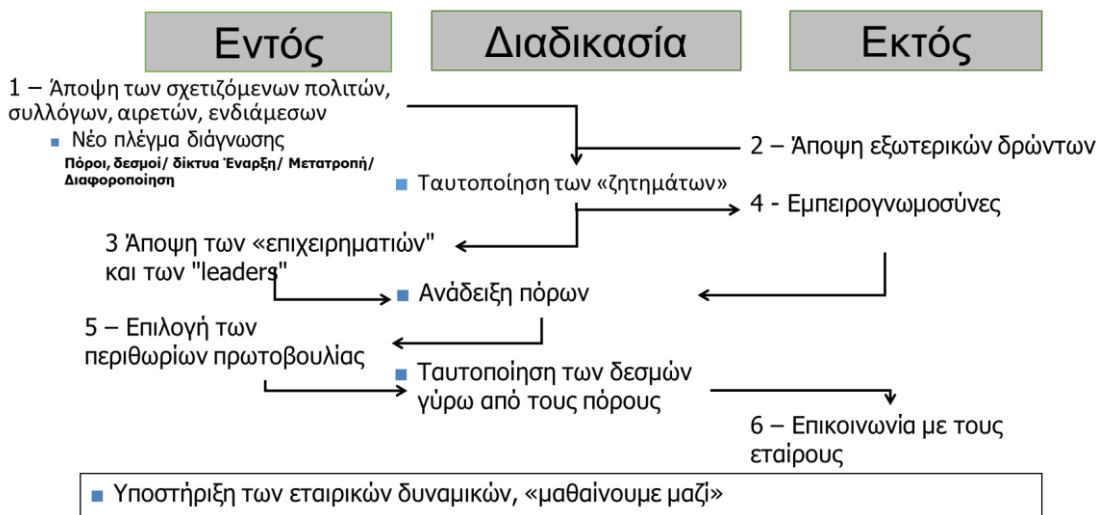
Σχήμα 1 : Η προσέγγιση έρευνας-δράσης-κατάρτισης. Πηγή: βάσει Michel Boyer

Η υποστήριξη νησιωτικών και ορεινών περιοχών κατά την εφαρμογή των αναπτυξιακών τους σχεδίων με ανανεωμένες πρακτικές που προωθούν τον εδαφικό διάλογο, την τοπική αγκύρωση και την αποτίμηση υλικών και άυλων πόρων, μπορεί να βασίζεται σε προσεγγίσεις τύπου «έρευνα-δράση-κατάρτιση» ή «κατάρτιση-ανάπτυξη». Θέτοντας σε διάδραση αυτές τις διαφορετικές σφαίρες παρέμβασης (σχήμα 1), στοχεύουμε στη

βελτίωση της αποτελεσματικότητας της δράσης, στην ανανέωση και στην υβριδοποίηση των γνώσεων - σε όλες τις μορφές τους: τοπικές, "εισαγόμενες" ή "αποκτηθείσες κατά τη δράση" για να χρησιμοποιήσουμε την ταξινόμηση που προτείνει ο Pierre-Antoine Landel σ' αυτή την έκδοση - και η γενίκευση της μάθησης, τυπική, ανεπίσημη ή μη τυπική. Σε αυτήν τη λογική, συνδυάζουμε γενικά μια μεροληψία (μια «νησιωτικότητα και ορεινότητα θετική» - δρώντες της ανάπτυξής τους και κινητήριοι μοχλοί οικολογικών, δημοκρατικών, ψηφιακών μεταβάσεων, ...) και μια βούληση (αυτή της υποστήριξης της βελτίωσης των δεξιοτήτων και προσόντων των τοπικών δρώντων), αναπτύσσοντας μεθοδολογία διαχείρισης σχεδίου, διαβούλευσης, εδαφικής αγκύρωσης, ανάπτυξη πρακτικών μέσω εμπειρικών χρήσεων κ.λπ.

Τα κεκτημένα στην τυποποίηση των μεθόδων

Σε αυτό το πλαίσιο, οι αυστηρές μέθοδοι που αναπτύσσονται στα πεδία γίνονται πιο ακριβείς με σαφώς καθορισμένα διαδοχικά και τμηματοποιημένα στάδια (βλ. Σχήμα 2) και ένα ανανεωμένο πλέγμα ερμηνείας για τις εδαφικές περιοχές (προσέγγιση με "ιδιότυπους πόρους" και την εδαφική οικονομία, προσέγγιση εγγύτητας, δίκτυα και συλλογικές δυναμικές, συμμετοχική προσέγγιση...). Κάθε στάδιο διασταυρώνει τις απόψεις τοπικών και «εξωτερικών» δρώντων και αποτελεί μια φάση συλλογικής παραγωγής που παρέχει στοιχεία αξιοποιούμενα στην φάση που ακολουθεί. Αυτή η προσέγγιση βασίζεται στην εκχώρηση-ανάθεση εργασίας (Faire-faire) » και στην εμπύχωση, πολύ περισσότερο από τη συμβολή της «από πάνω προς τα κάτω» εμπειρογνωμοσύνης. Στηρίζεται συχνά σε υπόβαθρα συμμετοχής και ανασύστασης (για παράδειγμα: ψηφιακή οπτικοποίηση και χαρτογράφηση, παιχνίδια εδαφικότητας ή άλλα «σοβαρά παιχνίδια» (serious games), χρονολογικές σειρές, προοπτική προσέγγιση, συλλογή εμπειριών των χρηστών και "σχεδιασμός υπηρεσιών" »...). Ο στόχος είναι πράγματι, μέσω του διαλόγου, της ενεργούς ακρόασης και της διασταύρωσης των απόψεων, να τονωθεί η συλλογική δυναμική πολλαπλών δρώντων μακροπρόθεσμα.

Σχήμα 2: Παράδειγμα επαναληπτικής διαδικασίας στην εδαφική προσέγγιση. Πηγή: τροποποιήθηκε από Franck Chaigneau (2012)

Λόγος περί μεθόδου "παρότρυνσης μιας διαδικασίας εδαφικής ανάπτυξης"

Ο τίτλος αυτός δεν αναφέρεται στην παραγωγή μιας μεθόδου η οποία θα μπορούσε να γενικευτεί παντού, να αποτελέσει ένα μοναδικό «πρότυπο ανάπτυξης» και γενικών συστάσεων, συχνά ελάχιστα εφαρμόσιμες στο πεδίο. Ο στόχος είναι να προχωρήσουμε σε έναν «διάλογο περί μεθόδου», απαραίτητα διεπιστημονικό, πολλαπλών δρώντων και κλιμάκων και πολυ-θεσμικό, ξεκινώντας από συγκεκριμένες πραγματικότητες, την εμπειρία των τοπικών δρώντων και τα αποτελέσματα της επιστημονικής και τεχνικής έρευνας προκειμένου να δημιουργηθούν νέες διαδικασίες εδαφικής ανάπτυξης προσελκύοντας ενεργοποιητές και επιχειρήσεις. Πρόκειται επομένως, για την ανάγκη να προβληματισθούμε στο ζήτημα μιας «μηχανευτικής υποστήριξης» (ingénierie d'accompagnement) και της μεταφοράς μεθόδου η οποία κινητοποιεί ένα σύστημα δρώντων και επιδιώκει να δημιουργήσει μια συλλογική δυναμική. Δεν πρόκειται ούτε για τον πειραματισμό πάνω σε «καλές πρακτικές» τις οποίες θα αρκούσε να αναπαράγει κάποιος σε κάθε περιοχή, αλλά να τροφοδοτηθεί ο προβληματισμός του συνόλου των ορεινών και νησιωτικών γεωγραφιών, καθιστώντας δυνατή τη σύνδεση των δρώντων και τον εντοπισμό καινοτομιών από τις οποίες ο καθένας θα μπορούσε να εμπνευσθεί λαμβάνοντας υπόψη τις τοπικές ιδιαιτερότητες και τους προβληματισμούς τους.

Τι θα μπορούσαμε επομένως, να συγκρατήσουμε από αυτόν τον «λόγο περί μεθόδου»; Πρώτον, ίσως, η ιδέα ότι οποιαδήποτε έρευνα-δράση-κατάρτιση ή έρευνα-παρέμβαση βασίζεται ταυτόχρονα:

- στην απόκτηση νέων δεξιοτήτων από τους δρώντες και ως εκ τούτου στην « ανάπτυξη ικανοτήτων » της περιοχής ·
- την εδαφική και επαγγελματική αγκύρωση του σχεδίου στο περιβάλλον του, την παρουσία στο πεδίο, την "εξατομικευμένη" υποστήριξη, την προσέλευση και τη σύνδεση των ενδιαφερομένων μερών για τη συν διαμόρφωση, "υβριδισμό" και μεταφορά δεξιοτήτων·
- την ανάγκη για συγκεκριμένη πρόοδο, ξεκινώντας από τις ανάγκες της εδαφικής περιοχής για δημιουργία εταιρικών σχέσεων, την άρθρωση των πόρων και των δρώντων, τη συλλογική δυναμική – προϋποθέτοντας συντονισμό / συμβασιοποίηση ή ακόμη και ορισμό νέων τρόπων διακυβέρνησης - και την εφαρμογή σχεδίων.

Μια τέτοια προσέγγιση εγείρει ορισμένα σημεία τα οποία απαιτούν ετοιμότητα:

- στη φάση της διάγνωσης και της επεξεργασίας μιας εδαφικής στρατηγικής, βήμα ουσιώδες για τη διαμόρφωση ενός κοινού οράματος και ενός σχεδίου δράσης, είναι απαραίτητο να διασφαλιστεί η εκπροσώπηση των διαφόρων ενδιαφερόμενων μερών και η ουσιαστική εμπλοκή τους.
 - κατά την εφαρμογή και για να αποφευχθεί ότι ο επιφορτισμένος ή ο φορέας του έργου βρεθεί μόνος του σε μια λογική απλής υλοποίησης, είναι σημαντικό να διατηρηθεί η διακυβέρνηση μακροπρόθεσμα, και αυτό προϋποθέτει σκέψεις σχετικές με την εγκατάσταση αρένων διαβούλευσης και υποβάθρων τα οποία επιτρέπουν συζητήσεις και ανταλλαγές για τη στρατηγική και την εφαρμογή της, ακόμη δε και την επαναδιαμορφωσή της ανάλογα με την εξέλιξη των γεγονότων;
- ⇒ Επανάκαμψη πάντα στους στόχους και συνεχή ερμηνεία του οράματος της ανάπτυξης, το οποίο συνεπώς προϋποθέτει την πρόβλεψη ενός πλαισίου για την αναγνώριση και ανάδειξη των επιπτώσεων των αλλαγών και την κεφαλαιοποίηση επί των δράσεων, των λύσεων που έχουν ήδη εφαρμοστεί καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αυτές θα αρθρωθούν.....

Συμπέρασμα

Εν τέλει, για να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις των βουνών των μεγάλων νήσων, οι μέθοδοι που αναπτύσσονται αποτελούν μέρος μιας προσέγγισης των «εδαφικών περιοχών μάθησης» με:

- τοπικές συλλογικές οργανώσεις ανθρώπινου μεγέθους τις οποίες προσφέρουν γενικά τα νησιά και οι οροσειρές.
- Απόδοση σημαντικής θέσης στην εκπαίδευση, την έρευνα και τη δράση, σε συνδυασμό με διάφορες μορφές διάδοσης γνώσεων και ενημέρωσης και κινητοποιώντας τη σύγκριση σε σχέση με τις τοπικές αναφορές, εργαλεία γραφικών οπτικοποίησης ή πιο πρόσφατα ψηφιακά. Ο συνδυασμός γνώσεων, η αμοιβαιοποίηση των γνώσεων και η κεφαλαιοποίηση συμβάλλουν σε αυτό που θα μπορούσε να ονομαστεί «ενδυναμωτική κατάρτιση», η οποία επιτρέπει την ανάληψη δράσης·
- ηγέτες και δρώντες «διευκολυντές» ενταγμένους σε δίκτυα ανταλλαγής και επιρροής;
- «χώροι συναντήσεων», πλατφόρμες συνεργασίας, με. πέρα από τα κοινά εργαστήρια, εργαλεία όπως « εργαστήριο ιδεών », «ζωντανό εργαστήριο» και άλλοι «τρίτοι τόποι » που επιτρέπουν τη διάδοση πληροφοριών και την εμφάνιση δράσεων και καινοτομιών.
- Το ενδιαφέρον των στρατηγικών και προοπτικών προσεγγίσεων οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν σε αναπτυξιακά χωροταξικά «σχέδια» ή οικονομικές αλυσίδες επιτρέποντας μια ολοκληρωμένη και πολυλειτουργική προσέγγιση και χωρίς να υποβαθμίζεται η μόνιμη αξιολόγηση ·
- εδαφική διακυβέρνηση, δηλαδή μια ισορροπημένη εκπροσώπηση των διαφόρων κατηγοριών δρώντων και δομών, με την αναζήτηση της συμμετοχής του καθενός, μορφών κοινού συντονισμού και με συνδυασμένες ρυθμίσεις.
- ο ρόλος της μνήμης και της μετάδοσής της (έννοια: «πνεύμα του τόπου» η οποία προκύπτει από μια κοινή ιστορική και πολιτιστική αντίληψη).

Αυτό το όραμα εγείρει πολλά άλλα ερωτήματα τα οποία μπορούν να τεθούν στο διάλογο, επιμένοντας συγκεκριμένα α) στη δυνατότητα σύνδεσης «δικαιοσύνης, συμμετοχής και ένταξης» (πώς να συνδεθούν όλοι οι δρώντες των ορεινών περιοχών και των νήσων με την παραγωγή γνώσης, μάθησης και δράσης; ποιος

συμμετέχει; με ποιον τρόπο; Ποιές γνώσεις; Ποια η θέση της δράσης;) και β) στην ικανότητα σύνδεσης, συνεργασίας, «δικτύωσης» (για τι; Πώς διαφορετικοί δρώντες, τομείς και κλίμακες θα μπορούσαν να διαδράσουν σε συγκεκριμένα μέρη / και ιδιαίτερες αρέες; Με ποια ατζέντα; ποια κλίμακα; Ποιες ανάγκες στον τομέα της μηχανευτικής ;

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Caron P., Valette É., Wassenaar T., Coppens d'Eeckenbrugge G., Papazian V. (dir.) (2017). *Des territoires vivants pour transformer le monde*. Versailles (France) : Quæ, 279 p.
2. Chaigneau F. et al. (2012). *Territoire en dynamique : vers une économie régénérative ?* Mairie-conseils caisse des dépôts, 32 p.
3. Le Boterf G. (2018). *Développer et mettre en œuvre la compétence*. Eyrolles, 304 p.

Laurent Rieutort

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Καθηγητής γεωγραφίας στο Πανεπιστήμιο Clermont-Auvergne, ο Laurent Rieutort είναι διευθυντής του Ινστιτούτου Περιφερειακής Ανάπτυξης Auvergne-Rhône-Alpes, μιας οργάνωσης δημοσίου συμφέροντος που συγκεντρώνει τοπικές αρχές και ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στο UMR-Territoires (Πανεπιστήμιο Clermont Auvergne, AgroParisTech, INRAe, VetAgro Sup), το έργο του επικεντρώνεται σε νέες υπαιθριακότητες και στην εδαφοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων και των δημόσιων πολιτικών.

Ενδεικτική βιβλιογραφία του συγγραφέα :

1. Grison J.-B., Rieutort L. (2017). *Valorisation des savoir-faire productifs*. Presses Universitaires Blaise Pascal, CERAMAC 36, 184 p.
2. Rieutort L. (2019). Quelle ingénierie face aux fractures territoriales. In: Leriche F., Pissaloux J.-L. (dir.). *L'ingénierie territoriale : quels prolongements à la réforme territoriale ?* L'Harmattan, 2019. p. 143-153.
3. Rieutort L. (Sous la dir.) (2020). *Manager à l'heure des recompositions territoriales*. Presses de l'EHESP, 2020, 192 p.

Διακυβέρνηση και τουριστική διαφοροποίηση στα Espaces Valéens στις Άλπεις

Emmanuelle George¹, Coralie Achin¹

¹ Πανεπιστήμιο Grenoble-Alpes, INRAE Εργαστήριο Οικοσυστημάτων και Κοινωνιών στα Ορεινά (LESSEM) (<http://www.inrae.fr>)

Εισαγωγή

Ο ορεινός τουρισμός, ειδικότερα αυτός ο οποίος δομείται από και γύρω από θέρετρα χειμερινών αθλημάτων, αντιμετωπίζει μεγάλες προκλήσεις, θέτοντας σε αμφισβήτηση την ικανότητα προσαρμογής του και την εξέλιξη αυτού του μοντέλου ανάπτυξης. Η σημαντική αλλαγή του κλίματος, συνώνυμη με μείωση των χιονοπτώσεων και η εξέλιξη στις προσδοκίες της πελατείας των χειμερινών θερέτρων συνιστούν δύο σημαντικούς άξονες προβληματισμού οι οποίοι οδήγησαν, εδώ και πολλά χρόνια, στην εφαρμογή πολιτικών προσαρμοσμένων προς τη μείωση της εξάρτησης από ένα και μόνο πόρο όπως το χιόνι και την ανάπτυξη μιας τουριστικής διαφοροποιημένης προσφοράς. Αυτές οι πολιτικές εφαρμοσμένες σε κλίμακες περιφερειακής και νομαρχιακής οροσειράς, εγγράφονται στο πλαίσιο της Αποκέντρωσης και της επιβεβαίωσης των εδαφικών λογικών. Η εισήγηση μας ενδιαφέρει για την εφαρμογή πολιτικών διαφοροποίησης του τουρισμού, μέσω της προσφυγής στην πολιτική για τους Χώρους Κοιλάδων (Espaces Valéens), όπως αυτή εφαρμόστηκε στις Άλπεις. Αυτή η ανάγνωση μας προσφέρει τώρα επικαιροποιημένες γνώσεις ως προς την εμπλοκή των δρώντων και επιτρέπει να επισημάνουμε τόσο τις θετικές επιδράσεις όσο και τα σημεία επαγρύπνησης. Έτσι, το πρώτο μέρος θα αφιερωθεί στην ανάδυση των δράσεων όσον αφορά τη διαφοροποίηση, προσδιορίζοντας με ακρίβεια τις προσδοκίες του συστήματος Χώροι Κοιλάδων (ΧΚ). Τα επόμενα δύο μέρη θα επικεντρωθούν στις προϋποθέσεις για την εφαρμογή του εν λόγω συστήματος, ιδίως σε όρους ιδιοποίησης και συλλογικής δυναμικής, τόσο στη φάση της υποβολής υποψηφιότητας όσο και στην συγκεκριμένη περίοδο εφαρμογής.

Από τις πολιτικές υποστήριξης στην τουριστική διαφοροποίηση στα θέρετρα

Η τουριστική διαφοροποίηση εμφανίστηκε στα θέρετρα στα τέλη της δεκαετίας του 1990 (Achin, 2015). Η πτώση των πωλήσεων ακινήτων στα θέρετρα τη δεκαετία του 1980, οι τρεις συνεχόμενοι χειμάνες χωρίς χιόνι στις αρχές της δεκαετίας του 1990, καθώς και οι οικονομικές δυσκολίες που συνδέονται με τις ήδη υπερχρεωμένες τοπικές αρχές, υπογράμμισαν την ευπάθεια των συστημάτων των τουριστικών θερέτρων. Επίσης, σταδιακά εφαρμόστηκαν δράσεις με στόχο, αρχικά, τη βελτίωση της οργάνωσης των προορισμών αλλά και τον εμπλουτισμό της τουριστικής τους προσφοράς σε μια λογική διαφοροποίησης. Οι σταθμοί που χαρακτηρίστηκαν ως «μεσαίοι» ήταν ο πρωταρχικός στόχος αυτών των πολιτικών, ιδίως στην πρώην περιφέρεια Ροδανίας-Άλπεων στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Τα πρώτα αυτά μέτρα ανανεώθηκαν και ενισχύθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 2000, με την υιοθέτηση της πολιτικής θερέτρων μεσαίου μεγέθους στοχεύοντας στη βελτίωση της τουριστικής διακυβέρνησης και στην εφαρμογή δράσεων διαφοροποιημένης προσφοράς σε απάντηση στους απρόβλεπτους μετεωρολογικούς κινδύνους (EDATER, Cemagref, 2006). Εκτεινόμενο στην περίμετρο των Άλπεων και υποστηριζόμενο από το κράτος, την πρώην περιφέρεια Rhône-Alpes (σήμερα Auvergne-Rhône-Alpes) και την πρώην Περιφέρεια PACA (τώρα Νότια Περιφέρεια), το σύστημα ΧΚ εκδηλώνει στις περιόδους 2007-2013 και 2014-2020, την έντονη επιθυμία για διαφοροποίηση της τουριστικής προσφοράς, την χειμερινή και καλοκαιρινή περίοδο. Το εργαλείο ΧΚ προτρέπει για τον ορισμό μιας εδαφικής περιοχής ως προϊόν σχεδίου, ενταγμένη σε μια κοινή τουριστική στρατηγική επικεντρωμένη στη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων. Με αυτό το τελευταίο σύστημα ΧΚ, την περίοδο 2014-2020, οι στρατηγικές διαφοροποίησης αξιοποιώντας την τοπική κληρονομιά, φυσική ή πολιτιστική, ενθαρρύνονται ιδιαίτερα, στην οπτική ανάπτυξης της θερινής δραστηριοποίησης. Για παράδειγμα, τα 35 πιστοποιημένα ΧΚ στην κλίμακα των Άλπεων (Achin et al., 2018), κατάφεραν να προτείνουν δράσεις που στοχεύουν στην ανάπτυξη και μετατροπή των διαδρομών πεζοπορίας σε ποδηλασίας ή ακόμη να δημιουργήσουν υπηρεσίες αξιοποίησης πόρων, καθ' εικόνα των μουσείων Boutique τοπικών τεχνογνωσιών. Η διαφοροποίηση της προσφοράς κατάφερε ομοίως οδηγήσει στη δημιουργία υποδομών όπως τα υδάτινα κέντρα.

Αυτός ο μηχανισμός δημόσιας πολιτικής οδηγεί επίσης, εκτός από τη φύση των δράσεων που πρέπει να εφαρμόσει, στην αμφισβήτηση της ικανότητας ιδιοποίησης του διακυβέματος της τουριστικής διαφοροποίησης από τους φορείς των εδαφικών περιοχών οι οποίοι είναι έντονα συνδεδεμένοι με τη δραστηριότητα του αλπικού σκι. Πράγματι, το οικονομικό βάρος του χιονιού είναι πολύ γνωστό, ενώ η διαφοροποίηση είναι δύσκολο να εκτιμηθεί, ιδίως όσον αφορά το σύνολο των επιπτώσεών της. Σε αυτό το πλαίσιο, μία από τις κύριες προκλήσεις στην εφαρμογή αυτού του μηχανισμού είναι να υπερπηδηθούν οι παραδοσιακές διαιρέσεις και να επιδιωχθεί η προσέγγιση όλων των εμπλεκόμενων φορέων, είτε είναι πολιτικοί, οικονομικοί ή προερχόμενοι από τον κοινωνική σφαίρα γύρω από την επεξεργασία και στη συνέχεια την εφαρμογή αυτής της διαφοροποιημένης τουριστικής στρατηγικής.

Ιδιοποίηση της διαφοροποίησης τοπικά: η φάση της υποβολής υποψηφιότητας

Προκειμένου να μεταφέρουμε κάποια στοιχεία απαντήσεων, αναλύσαμε την εφαρμογή του μηχανισμού κατά την περίοδο 2015-2018 στα 35 ΧΚ (Achin et al., 2018), μέσω μιας συμμετοχικής παρατήρησης κατά τη διάρκεια τοπικών όπως και διαπεριφερειακών τουριστικών συναντήσεων, ερωτηματολογίων τα οποία στάλθηκαν σε 35 επικεφαλής σχεδίων του ορεινού όγκου καθώς και ημι-δομημένων συνεντεύξεων οι οποίες πραγματοποιήθηκαν σε εμπλεκόμενους φορείς στην τουριστική δραστηριότητα στις εδαφικές περιοχές και στους φορείς του συστήματος. Ακολουθώντας ένα πλέγμα εμπνευσμένο από τον Callon (1986), προσδιορίζονται τέσσερα βασικά στάδια στη διαδικασία επεξεργασίας της τουριστικής στρατηγικής και της εφαρμογής της. Τα πρώτα βήματα, επικεντρωμένα στην επεξεργασία της υποψηφιότητας, υπογραμμίζουν την ανάγκη ταυτοποίησης και καταγραφής των δρώντων της εδαφικής περιοχής με βάση την ποικιλομορφία τους: κοινωνικοοικονομικοί δρώντες, πολιτικοί δρώντες και κάτοικοι. Σε αυτή τη συγκεκριμένη περίπτωση ενός σχεδίου τουριστικής διαφοροποίησης, αυτό το βήμα είναι ακόμη περισσότερο κρίσιμο καθώς καλείται η τοπική τουριστική διακυβέρνηση να ανανεωθεί. Στο παρελθόν επικεντρωμένη στη σχέση μεταξύ του δημάρχου - χειριστή του τελεφερίκ και του τουριστικού γραφείου, σήμερα η διακυβέρνηση προσδιορίζεται από τη μεγάλη ποικιλία εμπλεκόμενων φορέων (οδηγοί και συνοδοί βουνού, πάροχοι αθλητικών δραστηριοτήτων όπως ορεινή ποδηλασία, ορειβάσια, διαχειριστές προστατευόμενων χώρων ή ακόμη διευθυντές τοπικών μουσείων) οι οποίοι κινητοποιούνται στην οργάνωση. Ο κατάλογος αυτών των δρώντων όντας μη εξαντλητικός, κάθε περιοχή επιφορτίζεται να εντοπίσει και να προσελκύσει τα σχετικά άτομα. Εκτός από αυτό το αρχικό αίτημα, η ισχυροποίηση αυτού του δικτύου προϋποθέτει τη συσπείρωση των δρώντων γύρω από μια προβληματική και, κυρίως, γύρω από μια κοινή απάντηση. Η διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων θεωρούμενη ως **Η λύση**, και ως εκ τούτου ως ο στόχος της δημόσιας πολιτικής, η επιτυχία του εγχειρήματος συνδέθηκε με την ικανότητα να πειστεί το σύνολο των δρώντων για τη σημασία της ακόλουθης στρατηγικής : ανάπτυξη της διαφοροποίησης ώστε να διατηρηθεί η οικονομική δραστηριότητα στην οροσειρά των Άλπεων, και αυτό παρά την κλιματική αλλαγή. Το σύστημα ΧΚ παρέχει στις εδαφικές περιοχές, σε αντάλλαγμα για τη δέσμευσή τους σε αυτήν τη διαδικασία, συγχρηματοδότηση των προβλεπόμενων δράσεων, καθώς και τη χρηματοδότηση μιας θέσης συντονιστή του σχεδίου σε καθεμία από τις εδαφικές περιοχές. Αυτός ο υπεύθυνος σχεδίου έχει ως αποστολή τη διοικητική και οικονομική παρακολούθηση του προγράμματος, και επίσης, την αρμοδιότητα και το ρόλο του εμπνευστή της εδαφικής περιοχής, υπεύθυνο κινητοποίησης και εμπύχωσης όλων των εμπλεκόμενων στη διαφοροποιημένη τουριστική δραστηριότητα.

Πραγματικά απαραίτητοι, οι επικεφαλής των σχεδίων καλούνται επίσης, για παράδειγμα κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας της υποψηφιότητας, να διαχειρίζονται τις συχνά αντιφατικές λογικές των δρώντων. Τελικά, αυτή η διαδικασία οικοδόμησης μιας τουριστικής προσφοράς θεωρείται επιτυχής όταν η ποικιλομορφία των εμπλεκόμενων δρώντων, προσχωρούν και κινητοποιείται για να επιτραπεί και να ολοκληρωθεί η σύνταξη της διαφοροποιημένης τουριστικής στρατηγικής. Στα 35 ΧΚ, αυτή η φάση οικοδόμησης ήταν γενικά θετική: (πάρα) πολλοί δρώντες ανταποκρίθηκαν στα διάφορα αιτήματα και κινητοποιήθηκαν για να συμβάλουν στην κατασκευή της διαδικασίας.

Η πρόκληση της διατήρησης αυτής της κινητοποίησης στο χρόνο

Μετά τη φάση υποψηφιότητας του ΧΚ, η οποία συγκεκριμενοποιήθηκε με μια τουριστική στρατηγική και ένα σχετικό σχέδιο δράσης το οποίο αναφέρθηκε παραπάνω, η περίοδος υλοποίησης των σχεδίων που εντοπίστηκαν έθεσε σε αμφισβήτηση την ικανότητα διατήρησης της εδαφικής δυναμικής. Πράγματι, σε αντίθεση με τη φάση υποψηφιότητας, πλούσια σε προσομιώσεις, προβολές και προβληματισμούς, αυτή η νέα φάση αντιμετώπισε δύο κύριες δυσκολίες: την ικανότητα άρθρωσης των ρυθμών των διαχειριστών του συστήματος και εκείνων των διαχειριστών των σχεδίων, καθώς και την εξέλιξη των συνθηκών υποστήριξης. Η προοπτική μιας δημόσιας επιδότησης ώστε ένα σχέδιο να ενταχθεί σ' ένα ΧΚ, υπόκειται στην ικανοποίηση διοικητικών και οικονομικών κριτηρίων, τα οποία ορίστηκαν στο πλαίσιο ενός φακέλου προς κατάρτιση από την εδαφική περιοχή. Πολύπλοκη και χρονοβόρα, αυτή η διοικητική φάση, συχνά υποτιμημένη ή λανθασμένα

αξιολογημένη από τις εδαφικές περιοχές, αποτέλεσε πηγή έντασης ή ακόμη προκάλεσε την παραίτηση ορισμένων δρώντων κατά την επιδίωξη ενεργούς συμμετοχής στη συλλογική δυναμική. Αυτός ο χρόνος προετοιμασίας του φακέλου υποψηφιότητας, σε συνδυασμό με αυτόν της κατάρτισης, επέτρεψε την ευρεία διάδοση στις εδαφικές περιοχές, την ιδέα μιας απογοήτευσης, ενός « όλα αυτά για αυτό », με επιπλέον αποτέλεσμα την αποχώρηση ορισμένων δρώντων. Ωστόσο, αυτές οι αντιδράσεις οδήγησαν στη σταδιακή ανανέωση της διακυβέρνησης, η οποία ωστόσο είναι θεμελιώδης για την προσαρμογή του τουριστικού μοντέλου «θέρετρο» προς ένα διαφοροποιημένο μοντέλο, στην κλίμακα της εδαφικής περιοχής.

Αυτά τα συναισθήματα ενισχύθηκαν περαιτέρω από την εξέλιξη των συνθηκών υποστήριξης από τους διαχειριστές του συστήματος: ο χρηματοοικονομικός φάκελος που είχε αρχικά χορηγηθεί σε κάθε ΧΚ μειώθηκε έτσι κατά ένα σημαντικό μέρος, οδηγώντας σε αναστάτωση την αποτελεσματική υλοποίηση του σχεδίου δράσης που είχε επεξεργαστεί. Επιπλέον, μια αλλαγή στη στάση των περιφερειακών εκτελεστικών στελεχών των δύο περιοχών επιβλήθηκε μέσω της ανανέωσης των περιφερειακών εντολών. Στην πράξη, οι δύο περιφέρειες επιβεβαίωσαν, κατά την περίοδο προγραμματισμού, τη θέση της οικονομίας «χιόνι», μέσω της ψήφισης δύο Σχεδίων Χιονιού (ένα σε κάθε περιοχή), το καθένα προικισμένο με 50 εκατομμύρια ευρώ. Αυτή η πολιτική επιλογή σχετιζόμενη με λιγότερη οικονομική στήριξη της διαφοροποίησης, αποδυνάμωσε αναμφίβολα τη συλλογική δυναμική του ΧΚ σχετικά με την καταλληλότητα της διαφοροποίησης, επαναφέροντας την αντίθεση μεταξύ του βάρους της οικονομίας «χιόνι» και των αβεβαιοτήτων σχετικά με τον πραγματικό αντίκτυπο της διαφοροποίησης. Στο τέλος, παρατηρήθηκε μια αποθάρρυνση στα περισσότερα ΧΚ η οποία έφτασε μέχρι και να αγγίξει ορισμένους διαχειριστές σχεδίων. Έτσι, αυτοί οι τελευταίοι επικεντρώθηκαν εκ νέου στην προσαρμογή των σχεδίων δράσης ενόψει νέων χρηματοοικονομικών ποσών, εις βάρος του ρόλου τους ως εμπυχωτές δρώντων της εδαφικής περιοχής. Τέλος, ορισμένοι διαχειριστές σχεδίων έχασαν, με την εφαρμογή του συστήματος και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν, το ρόλο του διαμεσολαβητή. Από τότε, η δυναμική της εδαφικής περιοχής συρρικνώθηκε στις γνωστές λειτουργίες, αφήνοντας πίσω κατά κάποιο τρόπο τις προοπτικές για οργανωτική καινοτομία.

Συμπέρασμα

Η ανάγνωση της δυναμικής κατά την εφαρμογή στο σύστημα Χώροι Κοιλάδας στην οροσειρά των Άλπεων κατέδειξε την πολυπλοκότητα της ανανέωσης της τοπικής διακυβέρνησης σε μια προοπτική διαφοροποίησης της τουριστικής προσφοράς. Η ανάπτυξη μιας διαφοροποιημένης και δομημένης τουριστικής προσφοράς σε εδαφικές περιοχές πολύ πολωμένες από την χειμερινή τουριστική προσφορά, εξαρτάται ωστόσο, σε μεγάλο βαθμό από δρώντες –εμπλεκόμενους φορείς της τουριστικής δραστηριότητας. Για την αντιμετώπιση αυτής της μείζονος πρόκλησης, οι δημόσιες πολιτικές που υιοθέτησαν οι διάφοροι δημόσιοι φορείς επέτρεψαν εν μέρει, μόνο την επίτευξη αυτού του στόχου. Σε αυτό, η κρίσιμη ασφάλεια αφορά την ικανότητα να διατηρηθεί μια συλλογική δυναμική στην πάροδο του χρόνου και στο χώρο, μια συνεργατική διαδικασία η οποία συχνά παραπαίει μεταξύ των διοικητικών περιορισμών και της επιθυμίας να ζωντανέψει η περιοχή.

Σημειώσεις

1. από την προγραμματική περίοδο 2014-2020, οι ΧΚ ενδέχεται να μην περιλαμβάνουν θέρετρα σκι στην περίμετρο τους. Η εισήγησή μας εστιάζει σε ΧΚ με θέρετρα σκι.
2. συνεπώς, η αύξηση των διανυκτερεύσεων το καλοκαίρι συνιστά κριτήριο αξιολόγησης του συστήματος.

Βιβλιογραφικές αναφορές

1. Achin C. (2015). *La gouvernance de la diversification comme enjeu de l'adaptation des stations de moyenne montagne : l'analyse des stations de la Bresse, du Dévoluy et du Sancy*. Thèse de doctorat, Université Grenoble-Alpes.
2. Achin C., George E., Francois H., Bray F., Torre A. (2018). *La diversification touristique dans le massif alpin : une lecture au prisme du dispositif « Espaces valléens »*. Rapport sur l'action 2 du projet EValoscope. POIA, 2015-2018, 68 p.
3. Callon M. (1986). Éléments pour une sociologie de la traduction : la domestication des coquilles Saint-Jacques et des marins-pêcheurs dans la baie de Saint-Brieuc. In : *L'année sociologique*, Troisième série, Vol. 36. p. 169-208, Presses Universitaires de France.
4. EDATER-Cemagref (2006). *Evaluation de la procédure « Stations de moyenne montagne » inscrite dans le Contrat de Plan Etat-Région 2000-2006*, Synthèse, 21 p.

Emmanuelle George

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Οικονομολόγος εξειδικευμένος στην εδαφική περιοχή, το έργο του αφορά την ανάπτυξη ορεινού τουρισμού, ιδίως αυτόν που σχετίζεται με χειμερινά αθλητικά θέρετρα. Σε συνέχεια των ερευνών της σε τρόπους διακυβέρνησης σε θέρετρα, οι δυναμικές ακινήτων και γης, οι τρέχουσες έρευνές του εστιάζουν στις διαδικασίες μετάβασης των θέρετρων, στο πλαίσιο της παγκόσμιας αλλαγής, ιδίως της κλιματικής.

Ενδεικτική βιβλιογραφία της συγγραφέα :

1. George E., Achin C. (2020). Implementation of tourism diversification in ski resorts in the French Alps: a history of territorializing tourism. In: Dissart J.-C., Seigneuret N. *Local resources, territorial development and well-being*, EE, 266 p. p. 100-120.
2. Massart C., George E., Bourdeau Ph., Gauchon C., Granet-Abisset A.-M. (Dir.) (à paraître). *Les stratégies d'adaptation des stations de sports d'hiver aux changements globaux. Entre tendances générales et réponses locales*, accepté, à paraître.
3. Gerbaux M., Spandre P., François H., George E., Morin S. (2020). Snow Reliability and Water Availability for Snowmaking in the Ski resorts of the Isère Département (French Alps), Under Current and Future Climate Conditions. In: *Revue de Géographie Alpine*, 108-1, Numéro spécial : Eau, tourisme et montagne, sous la direction d'Emmanuel Reynard. <https://doi.org/10.4000/rga.6742>

Coralie Achin

Δραστηριότητες, ερευνητικά θέματα και τομείς ενδιαφέροντος:

Δρ σε εδαφικές επιστήμες, οι εργασίες της αφορούν το ζήτημα της προσαρμογής των χειμερινών αθλητικών θερέτρων και ιδιαίτερα την τουριστική διαφοροποίηση. Έτσι, μέσω εθνικών ή ακόμη και διεθνών παραδειγμάτων στις Άλπεις, ερευνά τις μορφές και τους τρόπους εφαρμογής αυτής της νέας μορφής τουριστικής προσφοράς στις εδαφικές περιοχές του βουνού.

Ενδεικτική βιβλιογραφία της συγγραφέα :

1. Achin C., George E. (2019). Tourism diversification in the development of French ski resorts. In: Pröbstl-Haider U., Richins H., Türk S. (Dir.). *Winter Tourism – Trends and Challenges*. p. 388-399.
2. Achin C. (à paraître). L'avenir des stations de sports d'hiver avec le changement climatique : une lecture du point de vue des touristes. In: Massart C., George E., Bourdeau Ph., Gauchon C., Granet-Abisset A.-M. (Dir.). *Les stratégies d'adaptation des stations de sports d'hiver aux changements globaux. Entre tendances générales et réponses locales*, accepté, à paraître.

4

Συμπέρασμα

« Διακήρυξη του Τροόδους »

Υπόψη της Κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας

Εμείς, οι συμμετέχοντες στο Ευρωπαϊκό Συνέδριο "Ορεινές εδαφικές περιοχές των μεγάλων νήσων της Μεσογείου: ευρωπαϊκές προκλήσεις, εθνικές και περιφερειακές πολιτικές και τοπικοί μηχανισμοί", συγκεντρωθήκαμε στο Τρόδος (Κύπρος) από τις 28 έως τις 31 Ιανουαρίου 2020 και βασιζόμενοι στο άρθρο 174 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, που δίνει ιδιαίτερη προσοχή στις νησιωτικές, διασυνοριακές και ορεινές περιοχές, δηλώνουμε ότι λαμβάνοντας υπόψη τον επείγοντα χαρακτήρα των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι ορεινές κοινότητες των νησιών της Μεσογείου, είναι επιτακτική η θέσπιση μιας στρατηγικής πολυεπίπεδης, πολυσυμμετοχικής, χωρίς αποκλεισμούς και βιώσιμης υπέρ των ορεινών και νησιωτικών περιοχών και των κοινοτήτων τους. Αυτή η κατάσταση έκτακτης ανάγκης πρέπει να μεταφραστεί σε ταχεία δράση των κρατών-μελών και των περιφερειών, ώστε να στοχεύσουν και να συμπεριλάβουν τις ορεινές περιοχές στα στρατηγικά και επιχειρησιακά τους σχέδια στο πλαίσιο της επικείμενης πολιτικής συνοχής.

Η στρατηγική αυτή (1) αναγνωρίζει τον καίριο ρόλο των νησιωτικών βουνών, (2) υπογραμμίζοντας ταυτόχρονα την αναγκαιότητα ανανέωσης των πολιτικών, οι οποίες εκ φύσεως θα διαφοροποιούνται, ώστε (3) να προσαρμόζονται στις εκάστοτε τοπικές συνθήκες, βασιζόμενες σε πέντε βασικές κοινές αρχές για συγκεκριμένες δράσεις προς όφελος όλων των ορεινών νησιωτικών κοινοτήτων:

(1) Αναγνώριση του βασικού ρόλου και των ιδιοτήτων των ορεινών και νησιωτικών περιοχών σε όλες τις κλίμακες

Σκοπός αυτής της δήλωσης είναι να τονίσει τη σημασία των ορεινών περιοχών στη Μεσόγειο και την ανάγκη ενίσχυσης των εδαφικών στρατηγικών που τις αφορούν. Συγκεντρώνει τα έξι μεγάλα νησιά της Μεσογείου που αποτελούν ένα ιδιαίτερο γεωγραφικό σύνολο, το οποίο θα πρέπει να συμβάλει σε ευρύτερες ευρωπαϊκές συζητήσεις για τα βουνά των νησιών, καθώς και το περιβάλλον τους και τα προβλήματα τους σε ότι αφορά στην αειφόρο εδαφική ανάπτυξη.

Οι ορεινές περιοχές αντιμετωπίζουν ένα σύνολο προβλημάτων, προκλήσεων και ευκαιριών είτε πρόκειται για "ορεινά νησιά" είτε για ορεινούς όγκους που περιλαμβάνονται μέσα σε νησιά με παράκτιες πεδιάδες, σε Περιφέρειες και Κράτη. Αυτά τα υψίπεδα αποτελούν τόπους πλούσιας βιοποικιλότητας και περιβαλλοντικού κεφαλαίου σε ευρωπαϊκή κλίμακα. Πρόκειται για **περιοχές υπό πίεση και συχνά συρρικνωμένες, εν τούτοις γνωρίζουν νέες δυναμικές καινοτομίας και διαθέτουν ενδογενείς πόρους και πλούτο κληρονομιάς κοινοτικού ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος.**

Ωστόσο, τα μεγάλα νησιά της Μεσογείου, όπως και οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές ορεινές περιοχές και νήσοι, παρά τα πλεονεκτήματά τους - τουριστική δυναμική, περιβαλλοντική, πολιτισμική και τοπική κληρονομιά - συνιστούν ιδιαίτερα «ευαίσθητες» περιοχές και περιλαμβάνουν «φθίνουσες αγροτικές περιοχές». Τα οικονομικά, κοινωνικά προβλήματα καθώς και τα προβλήματα προσβασιμότητας έχουν επιδεινωθεί εξαιτίας του εύρους των αμείλικτων και περίπλοκων οικολογικών διαταραχών, μεταξύ των οποίων αυτών που συνδέονται με την κλιματική αλλαγή, την κατάρρευση της βιοποικιλότητας και την υποβάθμιση των φυσικών πόρων (νερό, έδαφος, δάση κ.λπ.). Οι περιοχές αυτές πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο ιδιαίτερης προσοχής στην εφαρμογή του νέου Ευρωπαϊκού Πράσινου Συμφώνου, καθώς και του μακροπρόθεσμου Οράματος για τις αγροτικές περιοχές.

Η αξιολόγηση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και του αντίκτυπου της στο φυσικό και ημιφυσικό περιβάλλον, καθώς και η χάραξη στρατηγικών προσαρμογής, δεν είναι μόνο υποκείμενα σε τοπικό επίπεδο. Θα πρέπει να θεωρηθούν ότι, σε κοινοτικό επίπεδο, επηρεάζουν κοινά αγαθά ύψιστης σημασίας, δηλαδή, τις ορεινές περιοχές των νησιών κατά τρόπο καθοριστικό τόσο σε περιφερειακό όσο και σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Συνεπώς, οι στρατηγικές βιωσιμότητας βασίζονται στη συλλογική δράση των τοπικών δρώντων, και παράλληλα είναι διαμορφωμένες για να απαντήσουν στις ευρωπαϊκές συλλογικές προκλήσεις, και πρώτα απ' όλα σε αυτές του περιβάλλοντος και των οικολογικών και κοινωνικών μετασχηματισμών. Θα επιτρέψουν τη διασφάλιση των πόρων της κληρονομιάς που απειλούνται με εξαφάνιση.

Η κινητοποίηση των τοπικών και περιφερειακών δρώντων, και ιδιαίτερα των γυναικών και των νέων, καθίστανται εδώ πολύ περισσότερο αναγκαία, διότι αυτά τα ειδικά περιβάλλοντα απαιτούν πρακτικές γνώσεις - συνήθως παραδοσιακές γνώσεις που μεταφέρονται στους νέους δρώντες της τοπικής δυναμικής. Οι στρατηγικές επιλογές στις εδαφικές περιοχές δεν μπορούν να γίνουν παρά μόνο με τη σύγκλιση συμφερόντων στις ορεινές κοινότητες. Εξ'ού και η ανάγκη εστίασης των εργασιών και των ερευνών στους δρώντες και στην τοπική/περιφερειακή δράση, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τις παγκόσμιες προκλήσεις και τους υφιστάμενους και εξελισσόμενους κοινοτικούς ευρωπαϊκούς μηχανισμούς επί των ζητημάτων αυτών. Η δυναμική αυτή των τοπικών δρώντων θα πρέπει επίσης να συνοδεύεται από στρατηγικές «εναλλαγών κλίμακας» (περιφερειακή, εθνική, ευρωπαϊκή ακόμα και διεθνής) για την κινητοποίηση των θεσμικών, διανοητικών, επιστημονικών και τεχνικών πόρων, καθώς και των αναγκαίων πρακτικών και μέσων.

(2) Ανανέωση των πολιτικών και των μηχανισμών ανάπτυξης για τις ορεινές και νησιωτικές περιοχές

Θεωρούμε σκόπιμο να ανανεώσουμε το όραμα, καθώς και τις πολιτικές και τους μηχανισμούς ανάπτυξης αυτών των χώρων, ώστε να αξιοποιήσουμε καλύτερα τα πλεονεκτήματά τους και να τους προετοιμάσουμε καλύτερα για τις περιβαλλοντικές, κοινωνικές, οικονομικές προκλήσεις και τις προκλήσεις της διακυβέρνησης.

Αυτές οι εδαφικές περιοχές βρίσκονται στο σταυροδρόμι σημαντικών παγκόσμιων και κοινοτικών ζητημάτων και πολύ ιδιαίτερων τοπικών και περιφερειακών δυναμικών. Οι εμπειρίες και οι καινοτομίες που σημειώνονται σε αυτές, καθώς και οι πολιτικές και τα εργαλεία τους (περιφερειακές, εθνικές και κοινοτικές), είναι υψίστης σημασίας και περιλαμβάνουν τη χρήση/προσαρμογή νέων τεχνολογιών (ψηφιακές, ενεργειακές κ.λπ.) που καθιστούν δυνατή την ικανοποίηση τόσο τοπικών προσδοκιών όσο και παγκόσμιων προκλήσεων. Το ίδιο ισχύει και για την αγροτική παραγωγή και τη διαχείριση των ημιφυσικών χώρων, όσο ο αειφόρος τουρισμός και τα προϊόντα υψηλής ποιότητας και υψηλής τυπικότητας θα ενισχύουν την αξία τους, και οι προβλεπόμενες από την κοινή αγροτική πολιτική χρηματοδοτήσεις που θα κινητοποιηθούν στις εθνικές στρατηγικές και τα επιχειρησιακά σχέδια, ιδιαίτερα σε αυτές τις περιοχές, και δη σε ότι αφορά στην γεωργία Υψηλής Φυσικής Αξίας και στις ζώνες Natura2000.

Γενικότερα, η φιλοδοξία για αυτές τις εδαφικές περιοχές είναι:

- **να δώσουμε προτεραιότητα στην ποιότητα και τη βιωσιμότητα των τοπίων και των δραστηριοτήτων** (προϊόντα ποιότητας, τοπικές αγορές, αναγνώριση της πλήρους αξίας των δασών, βιομηχανίες προσανατολισμένες στις νέες τεχνολογίες, επεξεργασία τροφίμων, ξύλου ή ορυκτών, συμβολή του βιώσιμου τουρισμού στους τοπικούς πόρους και στους πόρους κληρονομιάς) περιορίζοντας τον ανταγωνισμό μεταξύ των διαφόρων ανθρωπογενών χρήσεων γης (κατοικία, ψυχαγωγία, παραγωγή, εφοδιασμός κλπ) και την πίεση σε φυσικά περιβάλλοντα
- να προωθήσουμε την προσπελασιμότητα καθώς και τις εξυπηρετήσεις σε εξοπλισμό (δίκτυα, υποδομές) και βασικές κοινωνικές υπηρεσίες (εκπαίδευση, κατάρτιση, υγεία κλπ.), μειώνοντας ταυτόχρονα τις επιπτώσεις του φαινομένου "φραγμού" με την αύξηση των ανταλλαγών και τη δικτύωση μεταξύ διαφόρων φορέων (δημόσιοι θεσμοί, κοινότητες, μέλη της διασποράς, επιχειρήσεις, ΜΚΟ κλπ.)
- **να προλάβουμε την ευπάθεια στην αλλαγή του κλίματος και των επιπτώσεων της στη διατήρηση της βιοποικιλότητας, στην αύξηση των φυσικών κινδύνων, στη βιωσιμότητα των γεωργικών ή τουριστικών συστημάτων και στις κυκλοφοριακές ροές**
- **να αγωνιστούμε κατά της ισοπέδωσης της ορεινής κουλτούρας και υπέρ της μετάδοσης των ιδιαιτεροτήτων των ορεινών περιοχών** (τάση ανάληψης κινδύνων, διαχείριση «κοινών αγαθών» κ.λπ.), προκειμένου να ενισχυθεί η ανθεκτικότητά τους.

Οι ορεινές περιοχές των μεγάλων νήσων της Μεσογείου αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες προκλήσεις. Ωστόσο, η ανάπτυξη στρατηγικών λύσεων στηρίζεται στη συμμετοχή στον ευρωπαϊκό διάλογο. Οι συμμετέχοντες στο συνέδριο του Τροόδους τονίζουν την ανάγκη ενίσχυσης της πολιτικής συνοχής για τις ορεινές περιοχές και τα νησιά, καθώς και των τομεακών πολιτικών για τη γεωργία, το περιβάλλον, την έρευνα, την υγεία, τις μεταφορές, την καινοτομία κ.λπ.

Για τους συμμετέχοντες στο Συνέδριο του Τροόδους, θα ήταν παραπλανητικό να διαμορφωθεί ένα ενιαίο «μοντέλο» για τις νησιωτικές και ορεινές περιοχές της Μεσογείου ή ακόμα και γενικές συστάσεις, οι οποίες συχνά δεν είναι εφαρμόσιμες στο πεδίο. Θα ήταν επίσης παραπλανητικό να εφαρμοστούν πειράματα «καλών πρακτικών» που θα αρκούσε να αναπαράγουμε σε κάθε περιοχή. Πρόκειται τουναντίον για την τροφοδότηση κατά την λήψη πολιτικών αποφάσεων με προβληματισμούς για το σύνολο των ορεινών και νησιωτικών γεωγραφικών περιοχών,

συγκεντρώνοντας μαζί τους τοπικούς δρώντες και εντοπίζοντας καινοτομίες, από τις οποίες ο καθένας θα μπορούσε να αντλήσει έμπνευση μεριμνώντας παράλληλα για τις τοπικές ιδιαιτερότητες και προβληματισμούς. Δεδομένου ότι η συζήτηση για τις φθίνουσες αγροτικές περιοχές έχει ενταθεί τα τελευταία χρόνια, είναι αναγκαίο τα βουνά των ευρωμεσογειακών νησιών να ενισχύσουν τη συνεργασία τόσο μεταξύ τους όσο και με τις ηπειρωτικές περιοχές προκειμένου να συμμετάσχουν ενεργά στις προπαρασκευαστικές εργασίες για τη διαμόρφωση των κατάλληλων ευρωπαϊκών πολιτικών.

Σε αυτό το νέο διαπραγματευτικό πλαίσιο αναπτύσσεται ένας αξιοσημείωτος ευρωπαϊκός διάλογος, καθώς και μια συσσώρευση καινοτόμων και εναλλακτικών πρωτοβουλιών και εμπειριών, οι οποίες μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην αειφόρο ανάπτυξη των ορεινών και νησιωτικών περιοχών.

(3) Καθορισμός ορισμένων βασικών αρχών δράσης για τις ευρωμεσογειακές ορεινές και νησιωτικές περιοχές

Οι συμμετέχοντες στο Συνέδριο του Τροόδους συμφωνούν στις ακόλουθες πέντε δράσεις:

3. α. Η ανάγκη μιας διαβούλευσης πολυεπίπεδης, πολυσυμμετοχικής και πολυθεσμικής για την υλοποίηση ενός ισχυρού πολιτικού σχεδίου, ικανού να ανταποκριθεί στις προκλήσεις των ορεινών και νησιωτικών περιοχών και να προλάβει εν ηρεμία τις εξελίξεις της σύγχρονης κοινωνίας, των τεχνικών, των αγορών και του περιβάλλοντος, και να καταστήσει τα ανωτέρω, πλεονεκτήματα και πηγές αξιών του αύριο. Η ικανότητα διοργάνωσης τοπικών διαβουλεύσεων, οι οποίες συνδέουν τις περιφερειακές, εθνικές και ευρωπαϊκές διαβουλεύσεις, είναι ζωτικής σημασίας και απαιτεί ενισχυμένους πόρους.

3. β. Η αρχή της δίκαιης, αειφόρου και βιώσιμης εδαφικής ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς πρέπει να επιτρέπει σε αυτές τις ορεινές περιοχές να έχουν πρόσβαση σε επίπεδα και συνθήκες διαβίωσης συγκρίσιμες με εκείνες των εθνικών ηπειρωτικών περιοχών και να παρέχουν στις εθνικές και στις ευρωπαϊκές κοινότητες προϊόντα, οικοσυστημικές υπηρεσίες, και φυσικούς πόρους υψηλής ποιότητας.

3. γ. Η ανάγκη για ισότητα και αλληλεγγύη μεταξύ των εδαφικών περιοχών για τη διατήρηση και την αξιοποίηση των πόρων και των παροχών των ορεινών περιοχών με την καθιέρωση αμοιβαιότητας μεταξύ παράκτιων/πεδινών/αστικών κέντρων και ορεινών ζωνών (νερό, βιοποικιλότητα, πολιτισμική κληρονομιά και ταυτότητα) και την προώθηση μιας πολυλειτουργικής προσέγγισης, και διορθώνοντας προφανώς, παράλληλα, συγκεκριμένες μειονεξίες που θα περιόριζαν αυτές τις δυνατότητες βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης.

3. δ. Η δέσμευση ότι η καινοτομία, πέρα από μια συνάθροιση μέτρων, θα επιτευχθεί κινητοποιώντας τη συλλογική νοημοσύνη όπως και τους πολύτιμους πόρους των εδαφικών περιοχών που συχνά αγνοούνται, και συγκεντρώνοντας τις συνθήκες και τα μέσα για κοινή δράση, βασιζόμενοι σε:

- **βελτιωμένη «ολοκληρωμένη» οικοδόμηση των προκλήσεων καινοτομίας, διατήρησης και ανάπτυξης στο πνεύμα των «εδαφικών περιοχών μάθησης»,**
- **μια μορφή διακυβέρνησης στην οποία οι αρχές διαχείρισης και κάθε εμπλεκόμενο μέρος των ορεινών περιοχών συνδέονται σαφώς μεταξύ τους – αυτός είναι ο πυρήνας της περιβαλλοντικής και κοινωνικής δικαιοσύνης,**
- **ανανεωμένες και πιο συμμετοχικές μεθόδους, τοποθετώντας τους ενδιαφερόμενους φορείς στο επίκεντρο των δράσεων, δίνοντάς τους το δικαίωμα να πειραματίζονται, να προσαρμόζουν τα πρότυπα, τους κανονισμούς και τα οικονομικά πλαίσια και να αναπτύσσουν τις δικές τους απαντήσεις και δρώντας όσο το δυνατόν πιο κοντά στους ανθρώπους στη βάση μεθόδων και μηχανισμών προσαρμοσμένοι στις ανάγκες τους.**
- **αναγνωρισμένες τοπικές ικανότητες εμπύχωσης, που χρηματοδοτούνται από δημόσιους πόρους.**

3. . Η απαίτηση να αναδείξουμε και δώσουμε ζωή, στην κλίμακα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε δίκτυα ανταλλαγής γνώσης μεταξύ των έξι μεγάλων νησιών της Μεσογείου. Οι ανάγκες αφορούν καταρχάς την δημιουργία υποδομών γνώσης, που θα εγκαθιδρύουν μακροχρόνιες συνεργασίες μεταξύ φορέων κατάρτισης και έρευνας και θα υποστηρίζουν τις πρωτοβουλίες των νησιωτικών ορεινών κοινοτήτων με υψηλού επιπέδου εμπειρογνωμοσύνη. Αυτές οι ανάγκες αφορούν, επίσης, τη χρηματοδότηση της κινητικότητας, ώστε να ανοίξουν ευκαιρίες για την διοργάνωση ανταλλαγής εμπειριών και τη σύσταση εταιρικών σχέσεων για την πρόσβαση σε ευρωπαϊκά κονδύλια διασυνοριακής, διεθνικής και εδαφικής συνεργασίας. Αναγνωρίζονται ανάγκες για τη δημιουργία «εργαστηρίων καινοτομίας» στην κλίμακα των εδαφικών περιοχών γύρω από καινοτόμα σχέδια που αναλαμβάνουν τοπικά δρώντες επιχειρηματίες-αγρότες, ηγέτες επιχειρήσεων, επικεφαλής ενώσεων ή άλλων μορφών οργανώσεων της

κυκλικής, κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, συμπληρωματικές προς τη δράση των τοπικών αρχών. Τέλος, στην εποχή της ψηφιακής μετάβασης και σε συμπληρωματικότητα με τις πραγματικές ανταλλαγές, είναι απαραίτητη μια πολύγλωσση εικονική πλατφόρμα με στόχο την εκπαίδευση και την ανταλλαγή για τη διάδοση των γνώσεων και τη συμβολή στις καινοτομίες στις εδαφικές περιοχές.

ISBN

978-960-9439-85-5

Αυτό το βιβλίο παρουσιάζει τα πρακτικά του Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Τροόδους-Κύπρου που διοργανώθηκε υπό την αιγίδα του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ο τίτλος του «Ορεινές περιοχές μεγάλων μεσογειακών νήσων. Ευρωπαϊκές προκλήσεις, εθνικές και περιφερειακές πολιτικές και τοπικοί μηχανισμοί», υποδηλώνει την επιθυμία να συμπεριληφθεί το ζήτημα της νησιωτικότητας και της ορεινότητας σε ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο στο οποίο συχνά παραβλέπονται τα θέματα της Μεσογείου. Αυτά τα ζητήματα προσεγγίζονται σε μια αποφασιστικά πολυεπίπεδη προοπτική, που μετακινείται από το παγκόσμιο στο τοπικό και αντίστροφα.

Είκοσι έξι συνθετικά άρθρα από περίπου σαράντα συγγραφείς προερχόμενοι από διάφορους επιστημονικούς κλάδους και εργαζόμενοι στο πεδίο παρουσιάζουν συγκλίνουσες και συμπληρωματικές προσεγγίσεις για την αντιμετώπιση ορεινών περιοχών τις οποίες σήμερα τις μεταχειρίζονται αποσπασματικά και τις περιθωριοποιούν παρά τη σημασία των φυσικών τους πόρων. Η αναγκαία αναγέννηση αυτών των εδαφικών περιοχών είναι αναμφίβολα ακόμη δυνατή, και οι προσεγγίσεις που παρουσιάζονται σε αυτό το βιβλίο παρέχουν συγκεκριμένες πορείες δράσης και μεθόδους για να πραγματοποιηθεί αυτή η εξοικονόμηση και αναδιάταξη.

Οι συμμετέχοντες διατύπωσαν τη «Διακήρυξη Τροόδους» και την έθεσαν υπόψη της Κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας και η οποία εμπεριέχεται σε αυτό το έγγραφο.

Το βιβλίο είναι διαθέσιμο διαδικτυακά σε τρεις γλώσσες: Ελληνικά, Γαλλικά και Αγγλικά.

Δημοσιεύθηκε με την χρηματοδότηση του Ιδρύματος Γιαννάκη Παπαδούρη
από τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Βόλος, Ελλάδα, 2023